

การจัดการความรู้ของเครือข่ายความร่วมมือ
ในการผลิตผ้ามัดหมี่กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์
ตำบลบ้านแดง อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี

Economy

คู่มือรายงานการทำกิจกรรมส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัย

เรื่อง

การจัดการความรู้ของเครือข่ายความร่วมมือในการผลิตผ้ามัดหมี่กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์
ตำบลบ้านแดง อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี

The Knowledge Management for Collaboration Network in Fabrics Production by
Housewife Group of Dong Yang Porn Pibul, Tumbon Ban Deang, Amphor Phibun Rak,
Changwat Udon Thani

โดย

นายสานิต ฤทธิมนตรี, นางสาวรองใจ กำเหนิดผล, นางสาวสันทนา ประเสริฐวัฒนากร
และนางนันทน์นิตดา ฤทธิมนตรี
สาขาพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ได้รับทุนอุดหนุนการทำกิจกรรมส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัย

โครงการจัดการความรู้การวิจัยเพื่อการใช้ประโยชน์เชิงชุมชน สังคม ตามแนวพระราชดำริ
ภายใต้โครงการจัดการความรู้และถ่ายทอดเทคโนโลยีจากผลงานวิจัยและนวัตกรรม ประจำปี 2559

กิตติกรรมประกาศ

รายงานการจัดทำกิจกรรมฯ ฉบับสมบูรณ์ของโครงการเรื่อง “การจัดการความรู้ของเครือข่ายความร่วมมือใน การผลิตผ้าไหมมัดหมี่กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ ตำบลบ้านแดง อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี” ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ด้วยการสนับสนุนทุนจากสำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และได้รับความกรุณาจากองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแดง ตำบลบ้านแดง อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี ที่ได้อำนวยความสะดวกในการเก็บรวบรวมข้อมูลงานวิจัยครั้งนี้จนสำเร็จเรียบร้อย

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ ตำบลบ้านแดง อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี ที่ยินดีสละเวลาในการให้ข้อมูลเชิงปริมาณและข้อมูลเชิงลึก อันเป็นประโยชน์ต่อการทำวิจัยในครั้งนี้เป็นอย่างยิ่ง ดังปรากฏในรายงานการวิจัยฉบับนี้

ขอขอบคุณสาขาพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ที่ให้การส่งเสริมบุคลากรได้พัฒนาความรู้ความสามารถทางการวิจัย รวมทั้งสนับสนุนอุปกรณ์และเครื่องมือต่างๆ จนทำให้งานวิจัยฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์

ท้ายนี้คณะผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า งานวิจัยฉบับนี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อกลุ่มเกษตรกรทอผ้าไหมมัดหมี่ เพื่อนำไปปรับประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพ และสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ตามแนวทางของการพัฒนาอาชีพแบบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

นายสานิต ฤทธิมนตรีและคณะ

หัวข้อการวิจัย	การจัดการความรู้ของเครือข่ายความร่วมมือในการผลิตผ้ามัดหมี่กลุ่มแม่บ้าน เกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ ตำบลบ้านแดง อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี
คณะผู้วิจัย	นายสานิต ฤทธิมนตรี นางสาวรองใจ กำเหนิดผล นางสาวสันทนา ประเสริฐวัฒนากร นางนันทน์นิตดา ฤทธิมนตรี
สังกัด	สาขาพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทคัดย่อ

การศึกษาการจัดการความรู้ของเครือข่ายความร่วมมือในการผลิตผ้ามัดหมี่กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ ตำบลบ้านแดง อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี ในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ข้อที่หนึ่ง ได้แก่ เพื่อศึกษาการจัดการความรู้ของเครือข่ายความร่วมมือในการผลิตผ้ามัดหมี่กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ ประการที่สอง เพื่อพัฒนาตัวแบบและกระบวนการทำงานและการจัดการความรู้ในการผลิตและการจัดทำคู่มือในการผลิตผ้ามัดหมี่ ประการที่สาม เพื่อศึกษาตัวแบบและการถ่ายทอดความรู้และการพัฒนาอาชีพให้กับสมาชิกกลุ่มอื่นๆ ที่สนใจ ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพและใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบหลากหลาย ตั้งแต่ การสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม ทำการศึกษาจากกลุ่มประชากรที่เป็นประธานและกรรมการกลุ่มเกษตรกรบ้านดงยางพรพิบูลย์ เจ้าของเครือข่ายผ้าทอย้อมคราม สมาชิกที่เป็นลูกข่าย และการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้สนใจ

ผลการศึกษาพบว่า การจัดการความรู้ประกอบด้วย การกำหนดองค์ความรู้ในการเตรียมเส้นด้าย ทั้งด้ายยืนและด้ายพุ่ง การมัดหมี่ การย้อมสี การแกะฟาง และการทอ การจัดเก็บความรู้ จากการถ่ายทอดของคนใกล้ชิด การศึกษาดูงาน การฝึกอบรม และการออกร้าน การจัดเก็บความรู้ จากการจดจำของแต่ละคน และส่วนน้อยที่จดบันทึก การแลกเปลี่ยนความรู้จะใช้วิธีการพูดคุยแลกเปลี่ยนเป็นประจำ ส่วนการถ่ายทอดความรู้ได้แก่ การทำให้ดู ฝึกปฏิบัติ การลองผิดลองถูก และการให้คำปรึกษา ส่วนองค์ความรู้ของการจัดการเครือข่ายความร่วมมือในการผลิต ประกอบด้วยองค์ความรู้ ในการทอผ้า องค์ความรู้ในด้านการจัดการเครือข่ายการผลิต องค์ความรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ องค์ความรู้ในด้านการควบคุมคุณภาพและถ่ายทอดความรู้ และองค์ความรู้ด้านการตลาด ผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมการถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้สนใจและได้จัดทำโมเดลการถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้สนใจ สำหรับปัญหาของการถ่ายทอดความรู้ได้แก่ ขาดสื่อและคู่มือที่ใช้ประกอบการถ่ายทอด และขาดการประชาสัมพันธ์ให้สามารถเข้าถึงผู้ที่ต้องการประกอบอาชีพทอผ้า

Research Title The Knowledge Management for Collaboration Network in Fabrics
Production by Housewife Group of Dong Yang Porn Pibul,
Tumbon Ban Deang, Amphor Phibun Rak, Changwat Udon Thani

Name Mr. Sanit Ritmontri
Miss Rongjai Kamnerdpol
Miss Santana Prasertwatanakorn
Mrs. Nannadda Ritmontri

University Kasetsart University

Abstract

The objectives of this research were to 1) study the knowledge management for collaboration network in fabrics production by the Housewife Group of Dong Yang Porn Pibul, Tumbon Ban Deang, Amphor Phibun Rak, Changwat Udon Thani, 2) to develop a knowledge management model in Mudmee production and provide instruction in Mudmee production, and 3) to examine the method to develop cooperation network for Mudmee production and create job for concerned people. Population of the study consisted of the members of Mudmee group. Observation, in-depth interview, and focus group discussion were utilized to gather data that were later analyzed with qualitative data analysis technique in order to create knowledge transfer model. Moreover, the researcher set up operational meeting to transfer weaving knowledge to interested people.

Study results indicated that specification of knowledge of weaving process involved the preparation of warp and weft cotton, making Ikat cotton, the indigo dyeing, and weaving process. The knowledge transfer process came from closed people, study visit, training, and setting a shop. The storage knowledge process was kept by individual's memory. The sharing and exchange knowledge originated from discussion, and knowledge transfer initiated by doing, practicing, trial and error, and consulting method. For the body of knowledge in the knowledge management for collaboration network in fabrics production, the study found that the important elements were comprised in knowledge in weaving, knowledge in production network manage, knowledge in quality control, and knowledge transfer, and lastly knowledge in marketing. Researchers have organized activities to transfer knowledge to interested people. The problems of knowledge transfer were lack of media and manual for participants and Lack of publicity to reach those who want to do weaving.

สารบัญ

	หน้า
สารบัญตาราง	(3)
สารบัญภาพ	(4)
บทที่ 1 บทนำ	1
ความสำคัญและที่มาของปัญหา	1
วัตถุประสงค์	2
ขอบเขตของโครงการ/การดำเนินการ	3
กลุ่มเป้าหมาย	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	3
บทที่ 2 การตรวจเอกสาร: องค์ความรู้และเทคโนโลยี	4
การจัดการความรู้	4
แนวคิดทางด้านเครือข่าย	9
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	22
บทที่ 3 วิธีการดำเนินงาน	26
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	26
เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา	27
การเก็บรวบรวมข้อมูล	28
การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล	28
บทที่ 4 ผลการดำเนินงาน	30
ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์	30
ส่วนที่ 2 การจัดการความรู้เรื่องผ้าทอมัดหมี่และการจัดการความรู้เรื่องเครือข่าย	
การผลิตผ้าทอมัดหมี่ของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์	47
ส่วนที่ 3 การจัดทำโมเดลการถ่ายทอดความรู้ในด้านการผลิตผ้าทอมัดหมี่และ	
โมเดลการถ่ายทอดความรู้ในการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือในการ	
ผลิตผ้าทอมัดหมี่	88
ส่วนที่ 4 การถ่ายทอดความรู้ในด้านการผลิตผ้าทอมัดหมี่และการถ่ายทอดความรู้	
ในการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือในการผลิตผ้าทอมัดหมี่	109
ส่วนที่ 5 การจัดทำแผนกลยุทธ์การจัดการความรู้ในการผลิต การสร้างเครือข่าย	
การผลิตและการถ่ายทอดความรู้ของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพร	
พิบูลย์	116

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 5	
สรุปและข้อเสนอแนะ	121
ข้อมูลพื้นฐานกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ ตำบลบ้านแดง อำเภอพิบูลย์ รักษ์ จังหวัดอุดรธานี	121
สรุปผลการศึกษาเรื่องการจัดการความรู้เรื่องผ้าทอมัดหมี่ย้อนครามของกลุ่ม แม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์	122
การจัดการความรู้เรื่องเครือข่ายการผลิตผ้าทอมัดหมี่ของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดง ยางพรพิบูลย์	125
การจัดทำแผนกลยุทธ์และส่วนประสมทางการตลาดของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดง ยางพรพิบูลย์	126
ข้อเสนอแนะ	126
เอกสารและสิ่งอ้างอิง	130
ภาคผนวก	133
ภาคผนวก ก รายชื่อคณะกรรมการกลุ่มแม่บ้านดงยางพรพิบูลย์	134
ภาคผนวก ข ภาพประกอบกิจกรรม	137
ภาคผนวก ค แบบฟอร์มตารางชี้แจงการปรับแก้ไข(ร่าง)รายงานการทำกิจกรรมฯ ของโครงการ	149

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	แสดงจำนวนประชากรตำบลบ้านแดง อำเภอพิบูลย์รักษ์มีจำนวน 15 หมู่บ้าน	31
2	แสดงสมาชิกกลุ่มที่เป็นเจ้าของเครือข่ายและจำนวนคนในแต่ละเครือข่าย	45
3	แสดงขั้นตอนการผลิตและระยะเวลาที่ใช้ในการผลิต	75

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	โมเดลเกลียวความรู้ SECI-Knowledge Conversion ของ Nonaka and Takeuchi	6
2	กลุ่มดำเนินกิจกรรมทอผ้ามัดหมี่	35
3	ด้ายยืน	47
4	ด้ายพุ่ง	48
5	เชือกฟาง	48
6	มีดตัดฟาง	48
7	ต้นคราม	49
8	กระสวย	49
9	หลอดด้าย	50
10	กีมือ	50
11	โองคั่นหมี่	51
12	โองมัดหมี่	51
13	หลาปั่นด้ายแบบมือและมอเตอร์	52
14	ตะกอล	52

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า	
15	เฟี้ย	52
16	ฟิมหรือเขา	53
17	ขั้นตอนการผลิต	53
18	คั่นหัวหมี่	54
19	การมัดหมี่	55
20	ต้นคราม	55
21	การเตรียมน้ำคราม	56
22	เนื้อครามเปียก	56
23	ทำความสะอาดหัวหมี่	57
24	การย้อม	58
25	การตากหมี่	58
26	เส้นหมี่ที่แกะฟางแล้ว	59
27	การแต้มสี	59
28	การปั่นด้ายด้วยมอเตอร์และการปั่นด้วยหลาปั่นด้าย	60

สารบัญญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า	
29	คั่นทางเครื่อง	61
30	การสีบหูก	61
31	การทอผ้า	62
32	โมเดลการจัดการความรู้ในการทอผ้ามัดหมี่	72
33	Model การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ	85
34	โมเดลการถ่ายทอดความรู้เรื่องการคั่นหัวหมี่	89
35	โมเดลการถ่ายทอดความรู้เรื่องการคั่นด้ายยืน/การคั่นทางเครื่อง	91
36	โมเดลการถ่ายทอดความรู้เรื่องการมัดหมี่	94
37	โมเดลการถ่ายทอดความรู้เรื่องการย้อมคราม	96
38	โมเดลการถ่ายทอดความรู้เรื่องการทอผ้า	99
39	โมเดลการถ่ายทอดความรู้เรื่องการจัดการเครือข่ายการผลิต	101
40	โมเดลการถ่ายทอดความรู้เรื่องการพัฒนาผลิตภัณฑ์	103
41	โมเดลการถ่ายทอดความรู้เรื่องการควบคุมคุณภาพ	105
42	โมเดลการถ่ายทอดความรู้ในด้านการตลาด	107
43	ที่ทำการกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ สถานที่ถ่ายทอดความรู้และการฝึกปฏิบัติ	110

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
44	การสาธิตการถ่ายทอดความรู้ในด้านการมัดหมี่	110
45	การสาธิตการถ่ายทอดความรู้ในด้านการคันหิ้วหมี่	111
46	การสาธิตการถ่ายทอดความรู้ในด้านการมัดหมี่	111
47	การสาธิตการถ่ายทอดความรู้ในด้านการคันทางเครือ แบบที่ 1	111
48	การสาธิตการถ่ายทอดความรู้ในด้านการคันทางเครือ แบบที่ 2	112
49	การสาธิตการถ่ายทอดความรู้ในด้านการทอผ้า	112
50	การสาธิตการถ่ายทอดความรู้ในด้านการแต้มสี	112
51	การสาธิตการถ่ายทอดความรู้ในด้านการย้อม	113
52	การสาธิตการถ่ายทอดความรู้ในด้านการสีบहुก	113
53	การสาธิตการถ่ายทอดความรู้ในด้านการกรอ	113
54	บรรยากาศในการถ่ายทอดความรู้	114
55	บรรยากาศการถ่ายทอดความรู้ภาคทฤษฎี	114
56	คณะผู้วิจัยกับวิทยากรในการถ่ายทอดความรู้	114
57	ทีมวิทยากรในการถ่ายทอดความรู้ (นั่งแถวหน้า)	115
58	การประชุมทีมวิทยากรในการเตรียมการ	115

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
59	การถ่ายทอดความรู้ ภาคทฤษฎี	115
60	เวทีการถ่ายทอดความรู้	116
61	การตอบคำถามของผู้เข้าร่วมการถ่ายทอดความรู้	116

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

การทอผ้าถือเป็นงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านที่เกิดจากกระบวนการสั่งสมภูมิปัญญาที่ได้เรียนรู้ทดลองและพัฒนาให้เหมาะสมกับแต่ละท้องถิ่น ความรู้และความเชี่ยวชาญในการทอผ้าได้ถ่ายทอดสืบสานต่อกันมาช้านานในสังคมไทย เป็นศิลปะอย่างหนึ่งที่เกิดจากการทอหลากหลายวิธีทั้งการทอยกดอก การทอจก และการทอมัดหมี่ ซึ่งเป็นประสบการณ์และความชำนาญที่สั่งสมกันมาหลายร้อยปี รวมทั้งการรู้จักนำวัตถุดิบธรรมชาติมาใช้อย่างชาญฉลาด ผ้าทอมือจึงมีความงดงามหลากหลายทั้งในวิธีการทอ ลวดลายและสีสันทัน และยังเป็นที่บ่งบอกถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ตลอดจนประเพณี วัฒนธรรมของผู้สวมใส่ด้วยการทอผ้าเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยความชำนาญด้านฝีมือ ต้องทอด้วยใจรัก ซึ่งในอดีตเป็นงานฝีมือที่ต้องทำทุกครัวเรือน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้สอยเป็นหลัก เหลือจากนั้นก็นำไปขายหรือแลกเปลี่ยนในชุมชน ต่อมาเริ่มมีผู้สนใจในศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน จึงเกิดความประทับใจในความงดงามและความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ส่งผลให้เกิดการพัฒนา ยกระดับหัตถกรรมผ้าทอพื้นบ้านให้เป็นกิจกรรมในเชิงพาณิชย์ ทั้งมีการปรับเปลี่ยนประยุกต์ลวดลาย สีสันทันให้มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น ทำให้เกิดการเพิ่มมูลค่าและเป็นการยกระดับผลิตภัณฑ์เพิ่มขึ้น

ผ้ามัดหมี่ของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ ตำบลบ้านแดง อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี เป็นการรวมตัวกันในการทอผ้ามัดหมี่เพื่อหารายได้เสริมจากอาชีพทำนา ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2527 การทอผ้าของกลุ่มแม่บ้านฯ ถือเป็นวัฒนธรรมและวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนส่วนใหญ่ในชุมชน โดยเริ่มแรกเพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวันในครัวเรือน ได้แก่ เครื่องนุ่งห่ม เสื้อผ้า หมอน และยังใช้ในงานพิธีกรรมสำคัญต่างๆ ด้วยการทอผ้าจึงเป็นการสืบทอดทางภูมิปัญญาที่มีการถ่ายทอดและสะสมอย่างยาวนาน และในเวลาต่อมาได้เริ่มเป็นที่รู้จักของตลาดมากขึ้นในแง่ของความสวยงามของลายผ้า และการมีเอกลักษณ์ของการย้อมสีครามตามธรรมชาติที่ช่วยรักษาสีแวดล้อม อย่างไรก็ตาม ในช่วง 10 กว่าปีที่ผ่านมา ทางกลุ่มประสบปัญหาหลายด้านไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านวัตถุดิบ ปัญหาการย้อมคราม ปัญหาการขาดแคลนแรงงานด้านการทอที่หาผู้สืบทอดได้ยาก รวมทั้งปัญหาการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้เป็นที่ต้องการของตลาด ทำให้กลุ่มแม่บ้านไม่สามารถผลิตสินค้าต่างๆ ตามคำสั่งซื้อของลูกค้า

เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาคือความอยู่รอดของกลุ่ม ทางกลุ่มได้พยายามหาทางออกโดยการปรึกษาหารือกันภายในกลุ่มและขอคำแนะนำจากหน่วยงานภายนอก ทำให้เกิดแนวทางการแก้ไขปัญหามาจากการจัดการความรู้ขึ้นมา เพื่อให้สามารถแข่งขันกับตลาดภายนอกได้ ทางกลุ่มได้เริ่มแก้ไขปัญหาวัตถุดิบจากผลิตผ้ามัดหมี่หลายสีซึ่งมีความยุ่งยากในด้านการย้อม มาปรับเปลี่ยนเป็นสีที่ได้รับความนิยมสูงสุดสีเดียว ในด้าน

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ ทางกลุ่มได้ร่วมกันคิดออกแบบลวดลายผ้าให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด มากถึง 200 กว่าลาย โดยยังคงเอกลักษณ์ลายมัดหมี่ของท้องถิ่นเป็นหลัก นอกจากนี้ทางกลุ่มยังผลิตลาย ให้เข้ากับความต้องการของตลาดโดยการผสมผสานลายผ้ามัดหมี่เข้ากับลายของท้องถิ่นอื่น เช่น ลายมัดหมี่ คู่กับลายไหโบราณ สำหรับจำหน่ายที่พิพิธภัณฑ์บ้านเชียง หรือลายผ้ามัดหมี่เข้ากับพญานาค ซึ่งเป็น สัญลักษณ์ของจังหวัดหนองคาย สำหรับจำหน่ายที่จังหวัดหนองคาย ส่วนในเรื่องของการแก้ไขปัญหาเรื่อง การทอ ทางกลุ่มได้พัฒนาเครือข่ายเพื่อการทอผ้ามัดหมี่ขึ้นมา โดยการส่งคนไปสอนการทอสำหรับผู้ที่ ต้องการหารายได้และอาชีพที่มั่นคง ทั้งในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้าน โดยให้ค่าตอบแทนที่เหมาะสม ในปัจจุบันมีเครือข่ายการทอผ้ามัดหมี่มากถึง 200 คน ทำให้จากเดิมในปี พ.ศ. 2553 ผลิตผ้ามัดหมี่ได้ เดือนละ 500 เมตร จนปัจจุบันสามารถผลิตได้เดือนละ 1,200 เมตร การที่ทางกลุ่มเกษตรกรสามารถแก้ไข ปัญหาได้ก็เนื่องมาจากการคิดวิเคราะห์แก้ไขปัญหาาร่วมกัน มีการประชุมเพื่อวางแผนการจัดการความรู้ใน ท้องถิ่นทุกขั้นตอน และมีการนำพระราชดำริปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในเรื่องการพัฒนาอาชีพมาใช้ ได้แก่การรวมกลุ่มกันเป็นเครือข่ายความร่วมมือในการผลิต เพื่อวัตถุประสงค์ ที่จะสืบทอดภูมิปัญญาและแลกเปลี่ยนความรู้และร่วมกันพัฒนากลายเป็นเครือข่ายชุมชน และสามารถ พัฒนาจนเป็นอาชีพหลักที่มีรายได้ที่มั่นคงได้

อย่างไรก็ตาม องค์ความรู้ดังกล่าวเป็นองค์ความรู้ที่มีอยู่ในตัวคนแต่ละคน ยังไม่มีการจัดการความรู้ ดังกล่าวอย่างเป็นระบบ ซึ่งอาจสูญหายไปพร้อมกับตัวบุคคล การในวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษา กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาผ้ามัดหมี่ เพื่อได้ทราบถึงกระบวนการและปัญหาในการผลิต ทราบวิธีการอนุรักษ์ การถ่ายทอดและการตลาดของผ้ามัดหมี่ของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ ตำบลบ้านแดง อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี รวมถึงการจัดการทำโมเดลการจัดการความรู้ และจัดทำคู่มือ ในการถ่ายทอดความรู้ เพื่อนำผลการศึกษาไปถ่ายทอดความรู้ให้กับเกษตรกรผู้สนใจ สามารถนำไปปรับ ประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพได้ต่อไป และยังเป็น การอนุรักษ์ สืบทอด เผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการขยายเครือข่ายความร่วมมือในการผลิตตามแนวทางของการพัฒนาอาชีพของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการจัดการความรู้ของเครือข่ายความร่วมมือในการผลิตผ้ามัดหมี่กลุ่มแม่บ้าน เกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ ตามแนวทางการดำเนินงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตามหลักเศรษฐกิจ พอเพียงในเรื่องการพัฒนาอาชีพ
2. เพื่อพัฒนาตัวแบบ (Model) และกระบวนการดำเนินงานของการจัดการความรู้ในการผลิตและ จัดทำคู่มือในการผลิตผ้ามัดหมี่

3. เพื่อศึกษาตัวแบบ (model) การถ่ายทอดความรู้ในด้านการผลิตและการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือในการผลิตผ้ามัดหมี่ให้กับสมาชิกกลุ่มอื่นๆ ที่สนใจ

ขอบเขตของโครงการ/การดำเนินงาน

ในการวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดขอบเขตของโครงการ/การดำเนินงาน ดังนี้

1. ขอบเขตในด้านพื้นที่ ได้แก่ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ หมู่ที่ 15 ตำบลบ้านแดง อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี
2. ขอบเขตด้านเนื้อหา ได้แก่ กระบวนการจัดการความรู้ของการผลิตผ้ามัดหมี่ และตัวแบบ (Model) ในการจัดการความรู้ และคู่มือในการถ่ายทอดความรู้
3. ขอบเขตด้านการเผยแพร่องค์ความรู้ ได้แก่ เกษตรกรที่สนใจเข้ารับการเผยแพร่ความรู้เรื่องการจัดการความรู้และการผลิตผ้ามัดหมี่

กลุ่มเป้าหมาย

ได้แก่ ประชาชนในพื้นที่ ตำบลบ้านแดง อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี และในตำบลใกล้เคียงที่ต้องการการส่งเสริมอาชีพที่มีความมั่นคง มีรายได้ที่พอเพียง และไม่ต้องการออกไปทำงานนอกพื้นที่ นอกจากนี้ประชาชนในพื้นที่อื่นๆ ยังสามารถเข้ารับการส่งเสริมเพื่อพัฒนา กลุ่มผลิตผ้ามัดหมี่ใหม่ๆ ขึ้นมาได้

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบถึงกระบวนการจัดการความรู้ในการผลิตผ้ามัดหมี่กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ โดยการนำเอาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาต่อยอดเพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับผ้าทอมัดหมี่
2. นำเอาความรู้ การจัดการความรู้และความสำเร็จของเครือข่ายความร่วมมือในการผลิตผ้ามัดหมี่ในด้านของการผลิต การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การทอและการเพิ่มช่องทางการตลาด มาสร้างเป็นตัวแบบ (Model) ในการจัดการความรู้และการถ่ายทอดความรู้ รวมถึงการจัดทำคู่มือเพื่อถ่ายทอดและขยายผลให้กับเกษตรกรผู้สนใจนำเอาไปใช้ประโยชน์ในการประกอบอาชีพและเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกร

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร: องค์ความรู้และเทคโนโลยี

ในการตรวจเอกสารองค์ความรู้และเทคโนโลยีที่ใช้ในการจัดการความรู้ของเครือข่ายความร่วมมือในการผลิตผ้าไหมมัดหมี่กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ ตำบลบ้านแดง อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี ตลอดจนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้แนวทางในการดำเนินการวิจัยที่ชัดเจน ซึ่งได้นำเสนอสาระสำคัญดังนี้

1. การจัดการความรู้ (Knowledge Management)
2. การวิเคราะห์ SWOT (SWOT Analysis)
3. แนวคิดทางด้านเครือข่าย
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การจัดการความรู้ (Knowledge Management)

ความสำคัญของการจัดการความรู้

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้ได้รับการยอมรับและนำมาประยุกต์ใช้อย่างแพร่หลายในรูปแบบองค์การภาคธุรกิจ ที่ให้ความสำคัญกับกลยุทธ์ด้านการบริหารจัดการความรู้ ซึ่งในความเป็นจริงแล้วการจัดการความรู้สามารถนำมาประยุกต์ในองค์การลักษณะอื่นๆ เช่น องค์การชุมชน หรือกลุ่มในชุมชนที่มีการรวมตัวกันเพื่อบริหารจัดการสินค้าและบริการภายในชุมชนอย่างเป็นระบบ แบบแผน นำความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนมาทำให้เกิดคุณค่า และคุณประโยชน์แก่ชุมชนทั้งในปัจจุบันและอนาคต โดยมีตัวความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นทรัพยากรที่สำคัญนำมาสู่การจัดการแล้วเกิดผลดังกล่าวขึ้น ดังนั้นการจัดการความรู้จึงเป็นศาสตร์ที่เป็นพลังสำคัญและเป็นความจำเป็นต่อการพัฒนาประเทศ (ธวัช หมดเต๊ะ, 2547)

ความหมายของการจัดการความรู้

ในเรื่องการจัดการความรู้ได้มีผู้ให้คำนิยามความหมายคือ การจัดการเพื่อสร้างความรู้ใหม่ โดยใช้ความรู้เดิมและประสบการณ์ที่มีอยู่อย่างเป็นระบบเพื่อพัฒนานวัตกรรมสำหรับสร้างรายได้เปรียบในการแข่งขัน (Nonaka and Takeuchi, 1995) เป็นการค้นพบความรู้ ความชำนาญที่แฝงเร้นในตัวคน หากทางนำออกมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตกแต่งให้ง่ายต่อการใช้สอยและมีประโยชน์เพิ่มขึ้น มีการต่อยอดให้ดังงาม และใช้ได้เหมาะสมสภาพความเป็นจริงและกาลเทศะ มีความรู้ใหม่หรือนวัตกรรมเกิดขึ้นจากการเอาความรู้ที่ไม่เหมือนกันมาเจอกัน (ประเวศ วะสี, 2550) เนื่องจากความรู้สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ ความรู้

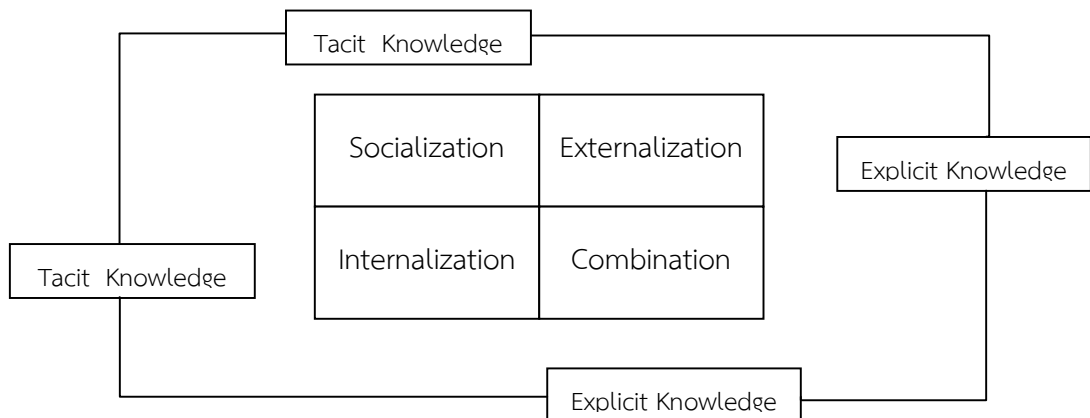
ที่ฝังอยู่ในตัวคน หรือความรู้ที่ฝังลึก (Tacit Knowledge) เป็นความรู้เฉพาะบุคคล เกิดจากประสบการณ์ ประสบการณ์หรือสัญชาตญาณของแต่ละบุคคลในการทำ ความเข้าใจในสิ่งต่างๆ เป็นความรู้ที่ยากต่อการถ่ายทอดออกมาเป็นคำพูด หรือลายลักษณ์อักษร เช่น การทำงานฝีมือ การคิดเชิงวิเคราะห์ เป็นต้น ส่วนความรู้ที่ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) เป็นความรู้ที่สามารถรวบรวม ถ่ายทอดได้ โดยผ่านวิธีการต่างๆ เช่น การจดบันทึก ทฤษฎีหรือคู่มือต่างๆ การจัดการความรู้ในองค์กร คือการรวบรวมองค์ความรู้ที่มีอยู่ในองค์กร ซึ่งกระจัดกระจายอยู่ในตัวบุคคล หรือเอกสาร มาพัฒนาให้เป็นระบบเพื่อให้ทุกคนในองค์กรสามารถเข้าถึงความรู้และพัฒนาตนเองให้เป็นผู้รู้รวมทั้งปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะส่งผลให้องค์กรมีความสามารถในเชิงแข่งขันสูงสุด (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.) และสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ, 2548)

วิจารณ์ พาณิช (2548) ให้ความหมายไว้ว่า การจัดการความรู้ คือ เครื่องมือเพื่อการบรรลุเป้าหมายอย่างน้อย 4 ประการ ได้แก่ 1) บรรลุเป้าหมายของงาน 2) บรรลุเป้าหมายการพัฒนาคน 3) บรรลุเป้าหมายการพัฒนาองค์กรไปเป็นองค์กรการเรียนรู้ และ 4) บรรลุความเป็นชุมชน เป็นหมู่คณะ ซึ่งมีการดำเนินการอย่างน้อย 6 ประการ ได้แก่ 1) การกำหนดความรู้หลักที่จำเป็น 2) การหาความรู้ที่ต้องการ 3) การปรับปรุง ดัดแปลงความรู้ ให้เหมาะต่อการใช้งาน 4) การประยุกต์ใช้ความรู้ในงาน 5) การนำประสบการณ์จากการทำงาน การประยุกต์ใช้ความรู้มาแลกเปลี่ยนความรู้และสกัด “ขุมทรัพย์” 6) การจดบันทึก “ขุมความรู้และแก่นความรู้” สำหรับนำมาใช้งาน

โมเดลการจัดการความรู้

โมเดลการจัดการความรู้จะอธิบายถึงขั้นตอนและปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จและความล้มเหลวของการจัดการความรู้ โดยแต่ละองค์กรจะเลือกใช้โมเดลการจัดการความรู้ที่เหมาะสมเพื่อเพิ่มผลการปฏิบัติงาน (performance) เพิ่มประสิทธิผล (effectiveness) ประสิทธิภาพ (efficiency) ผลิตภาพ (productivity) และการสร้างนวัตกรรมใหม่ (new innovation) รวมทั้งการสร้างคุณค่า (value) ให้กับองค์กร

โมเดลเกลียวความรู้ SECI-Knowledge Conversion หรือ Spiral Model ของ Nonaka and Takeuchi (1995) เป็นการอธิบายการเปลี่ยนแปลงความรู้ (Knowledge Conversion) ระหว่างความรู้แบบฝังลึก (Tacit Knowledge) กับความรู้แบบชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) ทำให้เกิดความรู้ใหม่ขึ้น ซึ่งจะหมุนเกลียวไปเรื่อยๆ อย่างไม่สิ้นสุด เพราะการเรียนรู้จะเกิดขึ้นตลอดเวลา โมเดลเกลียวความรู้ SECI ประกอบด้วย

ภาพที่ 1 โมเดลเกลียวความรู้ SECI – Knowledge Conversion ของ Nonaka and Takeuchi

1) กระบวนการถ่ายทอดทางสังคมหรือสังคมประกิต (socialization) ที่มีการแลกเปลี่ยนความรู้เพื่อดึงความรู้ฝังลึกในบุคคลแต่ละคนออกมา (tacit to tacit) โดยการแลกเปลี่ยนประสบการณ์จากสิ่งแวดล้อมเดียวกัน การฝึกอบรม หรือให้คำแนะนำ สามารถรับรู้ได้จากการสังเกต เลียนแบบและลงมือปฏิบัติ

2) การถ่ายทอดความรู้ในตนสู่ภายนอก (externalization) เพื่อแปลงความรู้ฝังลึกของบุคคลให้เป็นความรู้ขององค์กร โดยการใช้อุปมาอุปมัย การเปรียบเทียบ และการใช้ตัวแบบ จะทำให้มองเห็นภาพได้ง่ายขึ้น กระบวนการนี้เป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการสร้างความรู้

3) การผนวกรวมความรู้ชัดแจ้งจากหลายแหล่งเข้าด้วยกัน (combination) คือ การแลกเปลี่ยนและผสมผสานความรู้ชัดแจ้งผ่านสื่อที่เป็นเอกสารหรือระบบเครือข่ายเทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งจะมีบทบาทอย่างมากในกระบวนการ combination ซึ่งจะก่อให้เกิดความรู้ชัดแจ้งใหม่ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อองค์กร

4) การสร้างความรู้ใหม่ให้เกิดขึ้นในตน (internalization) คือ การเรียนรู้และประสบการณ์ที่ได้จากกระบวนการ socialization, externalization และ combination เกิดเป็นนวัตกรรมใหม่ ซึ่งถือว่าการตกผลึกความรู้แบบฝังลึกเฉพาะบุคคล

กระบวนการจัดการความรู้

สมชาย นำประเสริฐชัย (2558) กล่าวว่า มีผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการความรู้ได้กำหนดกระบวนการจัดการความรู้ที่หลากหลาย โดยเรียกชื่อที่แตกต่างกัน แม้ว่าจะมีรูปแบบกิจกรรมและเป้าหมายที่ใกล้เคียงกันก็ตาม สามารถจัดกลุ่มและสรุปเป็นกระบวนการจัดการความรู้ที่ประกอบด้วยกระบวนการต่างๆ ดังนี้

1. กำหนดความรู้ (Knowledge Identification) เป็นการกำหนดความรู้ที่มีความรู้ที่ต้องการ รูปแบบของความรู้ และแหล่งของความรู้ การกำหนดความรู้ช่วยให้บุคคลและองค์กรสามารถประเมิน ศักยภาพของตนเองได้จากความรู้ที่มีและความรู้ที่ต้องการ รวมทั้งเป็นแนวทางสำหรับการวางแผนในการพัฒนาและได้มาซึ่งความรู้ด้วย

2. การแสวงหาความรู้ (Knowledge acquisition) เป็นการแสวงหาความรู้ที่ต้องการจากภายนอก องค์กรว่าสามารถได้ความรู้ที่ต้องการมาจากใคร หน่วยงานใด หรือจากแหล่งความรู้ใด มีวิธีการให้ได้มาซึ่ง ความรู้ที่จะนำไปใช้ในการพัฒนาอย่างไร เช่น การซื้อองค์ความรู้จากภายนอก การทำงานร่วมกับพันธมิตร ธุรกิจ การจัดจ้างหน่วยงานภายนอกดำเนินการหรือการจัดจ้างที่ปรึกษา เป็นต้น

3. การสร้างความรู้ (Knowledge Creation) เป็นการพัฒนาความรู้ นำเอาความรู้ที่ได้มาบริหารจัดการให้อยู่ในรูปแบบที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ตามความต้องการ การพัฒนาความรู้มุ่งเน้นที่การพัฒนา ทักษะความชำนาญใหม่ สินค้าหรือบริการใหม่ๆ แนวความคิดที่ดีกว่า และกระบวนการที่มีประสิทธิภาพ มากกว่าเดิม ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

4. การแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge exchange) ในกระบวนการจัดการความรู้ในกลุ่มนี้มี พื้นฐานมากจากความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ การถ่ายทอด การแบ่งปัน การกระจาย การเผยแพร่ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยให้บุคคลหรือองค์กรสามารถนำความรู้ที่แบ่งปันไป ใช้ประโยชน์ได้เพิ่มมากขึ้น และช่วยทำให้ได้รับความรู้ใหม่เพิ่มเติมขึ้นมา ในกระบวนการนี้ครอบคลุมการ ถ่ายทอดความรู้ระหว่างบุคคล กลุ่ม และองค์กร และการถ่ายทอดความรู้แฝงและความรู้แบบชัดแจ้งจากต้น ทางหรือแหล่งความรู้ (knowledge source) ไปยังปลายทางความรู้หรือเป้าหมายความรู้ (knowledge destination) เช่น กิจกรรมรุ่นพี่สอนน้อง เป็นการถ่ายทอดความรู้จากบุคคลไปยังบุคคลหรือกลุ่ม

5. การจัดเก็บหรือการรักษาความรู้ (Knowledge storage maintenance update and verification) เป็นการจัดเก็บ ดูแล ปรับปรุงและตรวจสอบความรู้ให้มีความถูกต้องและทันสมัย กระบวนการนี้มีกระบวนการตรวจสอบความถูกต้องทั้งก่อนและระหว่างการจัดเก็บความรู้ด้วย เป้าหมาย ของการจัดเก็บความรู้นั้น ทำเพื่อให้สามารถนำความรู้มาแบ่งปันได้สะดวกยิ่งขึ้น รวมถึงสามารถนำ ความรู้กลับมาใช้สร้างประโยชน์ใหม่ๆ ให้กับองค์กรได้ เช่น การขายความรู้แก่หน่วยงานภายนอกที่ต้องการ หรือการนำความรู้ที่จัดเก็บมาต่อยอดความรู้เพื่อลดเวลาและค่าใช้จ่ายในการดำเนินการ

6. การประยุกต์ใช้ความรู้หรือการนำความรู้กลับมาใช้ใหม่ (Knowledge application and utilization reuse) การใช้ความรู้เป็นสิ่งสำคัญที่สุด เพราะไม่ว่าองค์กรจะมีความรู้มากหรือน้อยเพียงใด หากไม่สามารถใช้ได้ ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ใดๆ ทั้งสิ้น การใช้ความรู้และการนำความรู้กลับมาใช้ใหม่ จำเป็นต้องมีการวางแผนและจัดการเพื่อให้การใช้ความรู้เกิดประโยชน์ที่เหมาะสม

ปัจจัยสู่ความสำเร็จในการจัดการความรู้

นิยามของความสำเร็จในการจัดการความรู้ขึ้นอยู่กับเป้าหมายของการจัดการความรู้ เป้าหมายของการจัดการความรู้ควรมุ่งไปที่เป้าหมายและวิสัยทัศน์หลักขององค์กร องค์กรจึงจะประสบความสำเร็จ (วิจารณ์ พาณิช, 2548) การจัดการความรู้ไม่ได้มีเป้าหมายเพื่อจะสร้างผลผลิตความรู้โดยตรง แต่เป็นกระบวนการที่มีผลต่อการจัดการความรู้ ซึ่ง Marquardt (1996) ได้เสนอแนวคิดไว้ว่า การจัดการความรู้จะมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลไปสู่การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ เมื่อดำเนินการตามกระบวนการทั้ง 6 ขั้นตอน โดยการดำเนินงาน ไม่จำเป็นต้องเกิดตามลำดับ ดังนี้

1. การแสวงหาความรู้ (Acquisition)
2. การสร้างความรู้ (Creation)
3. การจัดเก็บความรู้ (Storage)
4. การวิเคราะห์และทำเหมืองความรู้ (Analysis and Data Mining)
5. การถ่ายโอนและเผยแพร่ความรู้ (Transfer and Dissemination)
6. การประยุกต์ใช้และการทำให้ข้อมูลถูกต้องและเที่ยงตรง (Application and Validation)

ประโยชน์ของการจัดการความรู้

แนวคิดเรื่องการจัดการความรู้ได้ก่อนประโยชน์ต่อหลายภาคส่วน ทั้งในระดับบุคคล ชุมชน ปฏิบัติการและองค์กร (Dalkir, 2005) สามารถสรุปประโยชน์ของการจัดการความรู้ ได้ดังนี้

1. ประโยชน์ของการจัดการความรู้ต่อบุคคล
 - 1.1 ทำให้บุคคลปฏิบัติงานและประหยัดเวลาเพราะมีการตัดสินใจและการแก้ไขปัญหาที่ดีขึ้น
 - 1.2 ก่อให้เกิดพันธะสัญญาของกลุ่มที่อิงเหตุผลในองค์กร
 - 1.3 ทำให้บุคคลในองค์กรมีติดต่อสื่อสารกันตลอดเวลา
 - 1.4 ก่อให้เกิดโอกาสและความท้าทาย
2. ประโยชน์ของการจัดการความรู้ต่อชุมชนปฏิบัติการ
 - 2.1 ก่อให้เกิดการพัฒนาเรื่องทักษะความชำนาญ
 - 2.2 ส่งเสริมให้มีที่ปรึกษาที่มีความสามารถเท่าเทียมกัน
 - 2.3 เอื้ออำนวยให้เกิดเครือข่ายและการร่วมมือมีประสิทธิภาพมากขึ้น
 - 2.4 ทำให้เกิดการพัฒนาร่วมกันของสมาชิกในกลุ่ม

3. ประโยชน์ของการจัดการความรู้ต่อองค์กร

- 3.1 ช่วยขับเคลื่อนกลยุทธ์ขององค์กร
- 3.2 ทำให้แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ทันที
- 3.3 ช่วยเผยแพร่วิธีการทำงานที่ดีที่สุดขององค์กร
- 3.4 ช่วยปรับปรุงความรู้ที่ฝังลึกในผลิตภัณฑ์และบริการ
- 3.5 เป็นการบ่มเพาะแนวคิดที่หลากหลายและเพิ่มโอกาสสำหรับการสร้างนวัตกรรม
- 3.6 ทำให้องค์กรมีความสามารถเพื่อการแข่งขันมากขึ้น
- 3.7 ทำให้เกิดองค์ความรู้ขององค์กร

แนวคิดทางด้านเครือข่าย

ความหมายของเครือข่าย

พัชรินทร์ สิริสุนทร (2552: 13-14) ได้อธิบายไว้ว่า เครือข่าย (Network) หรือเครือข่ายทางสังคม (Social Network) บางครั้งถูกเรียกว่า แนวร่วมเชิงกลยุทธ์ (Strategic Alliance) หรือหุ้นส่วนการทำงาน (Partnership) หมายความว่า การเชื่อมโยง สัมพันธ์กันอย่างหลวมๆ ของปัจเจกบุคคล กลุ่ม องค์กร ชุมชน สมาคม และสถาบัน ที่อาจมีความแตกต่างกันในด้านความคิด ความเชื่อ ประสบการณ์ พันธกิจ และเป้าหมาย แต่สมาชิกเครือข่ายมีความสนใจที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมตามความสนใจ ภายใต้กฎเกณฑ์และบริบทที่สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตและความต้องการ มีการประสานประโยชน์และขยายเครือข่ายระหว่างสมาชิกออกไปในวงกว้าง การร่วมกิจกรรมของสมาชิกในเครือข่ายไม่ได้ทำให้เกิดการสูญเสียอัตลักษณ์และไม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิต วัฒนธรรม หรือเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินกิจกรรมประจำวันของสมาชิก

กลไกการเชื่อมโยงกระบวนการเครือข่ายทางสังคม ได้แก่ พื้นที่สาธารณะ กัลยาณมิตรทางปัญญา และเครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Learning Social Network) และความเกาะเกี่ยวกันของสมาชิกในเครือข่ายย่อย (Node) และความหนาแน่นของชุมทางเครือข่าย (Hub) ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับเครือข่ายใหญ่ซึ่งมีความสลับซับซ้อน โยงใยกันอย่างกว้างขวางตามแผนงานหรือกิจกรรม

การจัดการเครือข่าย

Robert Agranoff และ Michael McGuire (2001. อ้างใน อัจฉรา พุฒิมมา, 2555: 15-16) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “Big Questions in Public Network Management Research” เพื่อศึกษาการจัดการเครือข่ายภาครัฐ พบประเด็นที่ต้องทำความเข้าใจเบื้องต้น 7 ประการ คือ

1) **ธรรมชาติภาระงานของการจัดการเครือข่าย** การจัดการเครือข่ายจะมีประสิทธิผลจะต้องค้นหาวิธีการหลอมรวมองค์การภาคเอกชนและองค์การภาครัฐทั้งหลายเข้าไว้ด้วยกัน ดังนั้น การกำหนดเป้าหมายร่วมกันของเครือข่ายหรือคุณค่าสาธารณะ (public value) จึงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการจัดการเครือข่าย รวมถึงการจัดประเภทของเครือข่ายและการใช้งานเครือข่ายอย่างเหมาะสม ทั้งนี้การกำหนดประเภทของเครือข่ายนั้นขึ้นอยู่กับระดับความเกี่ยวข้องของภาครัฐและการตอบสนองต่อเป้าหมายที่แตกต่างกัน

2) **กระบวนการกลุ่มในการประสานความร่วมมือ** ทักษะที่จำเป็นอย่างหนึ่งของบุคลากรที่ทำงานแบบเครือข่าย คือ การเจรจาต่อรอง (negotiation) และการประสานความร่วมมือ (Collaboration) กับหน่วยงานหรือองค์การภายนอก

3) **ความยืดหยุ่นของเครือข่าย** การสร้างเครือข่ายโดยอาศัยพันธมิตรจากภาคเอกชนที่มีความคล่องตัวสูงจะช่วยให้ภาครัฐสามารถปรับตัวต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปได้ดียิ่งขึ้น

4) **ความรับผิดชอบของตัวแทนในเครือข่าย** การกำหนดผู้รับผิดชอบหลักในเครือข่ายมีความสำคัญและส่งผลกระทบต่อความสำเร็จของเครือข่าย ภาครัฐจำเป็นต้องพิจารณาอย่างถี่ถ้วนในการมอบหมายหน้าที่ผู้ประสานงานทั้งหมดให้ภาคเอกชน หรือจะดำเนินการเอง หรือดำเนินการร่วมกัน

5) **ปัจจัยที่ส่งเสริมความเข้มแข็งของเครือข่าย** ช่องทางการสื่อสาร การประสานกิจกรรมระหว่างผู้มีส่วนร่วมในเครือข่าย การสร้างความสัมพันธ์ภายในเครือข่าย การจัดการความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรม ตลอดจนการออกแบบค่าตอบแทน ล้วนเป็นปัจจัยที่ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่าย

6) **พลังเครือข่ายที่ส่งผลต่อการแก้ไขปัญหากลุ่ม** หรือความสามารถเครือข่ายที่มีผลต่อการกระทำของคู่ความร่วมมือ (partners) หรือองค์การ (organization) ภายใต้สถานการณ์ที่คู่ความร่วมมือหรือองค์การต้องรับผิดชอบต่อบทบาทขององค์การและเครือข่าย ซึ่งประกอบด้วยพลังเครือข่ายต่อการขับเคลื่อนเครือข่าย (power to mobilize) และพลังเครือข่ายต่อกลยุทธ์เครือข่าย (power to strategies)

7) **ผลลัพธ์ของการจัดการเครือข่าย** เครือข่ายเป็นการเกิดขึ้นเมื่อคนมีการเชื่อมโยงไปยังหน่วยงานภายในองค์การ เชื่อมโยงกับองค์การอื่นๆ หรือแม้แต่การเชื่อมโยงข้ามขอบเขตทางด้านกายภาพ ดังนั้นสิ่งที่ได้จากการจัดการเครือข่ายจึงไม่ใช่แค่เพียงข้อมูลข่าวสารและความรู้เท่านั้น แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงสังคม

หลักการงานแบบเครือข่าย

พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ (2547) ได้อธิบายไว้ว่า การทำงานร่วมกันถือเป็นภารกิจที่สำคัญของการรวมตัวกันเป็นเครือข่าย กล่าวคือ ความเป็นเครือข่ายมีความสัมพันธ์กับงานและสัมพันธ์ภาพระหว่างกัน ซึ่งงาน/ภารกิจและความเป็นภาคีต่อกันนั้น จะนำไปสู่การเรียนรู้และการสร้างกระบวนการความเคลื่อนไหวทางสังคมโดยแต่ละเครือข่ายก็มีกระบวนการทำงานที่แตกต่างกันไปตามสถานการณ์และเป้าหมายที่กำหนด ซึ่งกระบวนการทำงานของเครือข่ายต่างๆ มีลักษณะร่วมกันใน 4 ประเด็น คือ

1) กระบวนการทำงานที่เชื่อมประสานจากจุดเล็กและขยายไปสู่หน่วยใหญ่ ในกระบวนการทำงานของเครือข่ายนั้น ไม่ว่าจะเป็เครือข่ายระดับใดหรือประเภทใดสิ่งทีเครือข่ายต่างๆ ดำเนินการในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน คือ การทำงานที่เชื่อมประสานจากประเด็นเล็กๆ แล้วขยายไปสู่การทำงานที่หลากหลายขึ้น โดยเป็นการขยายทั้งกิจกรรม พื้นที่ และเป้าหมายการดำเนินการ เป็นกระบวนการแสวงหาแนวร่วมใหม่ เครือข่ายใหม่ ที่จะช่วยให้เครือข่ายนั้นได้มีความรู้ ประสบการณ์และมีพลังอำนาจในการต่อรอกับกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ โดยเป็นการที่ทุกฝ่ายเข้ามาศึกษาเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และพัฒนากิจกรรมร่วมกัน

การเริ่มต้นจากจุดเล็กและขยายเป็นหน่วยใหญ่ดังกล่าว เป็นกระบวนการหนึ่งของการทำงานในเครือข่าย โดยเป็นทั้งขั้นตอนของการก่อตัวและกระบวนการทำงาน ซึ่งเครือข่ายที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและมีความเข้มแข็งนั้น ส่วนหนึ่งมากจากการไม่มองข้ามจุดเล็ก เริ่มต้นจากการทำงานในสิ่งที่รู้และเข้าใจแล้วค่อยๆ เชื่อมประสานกับองค์การอื่น เครือข่ายอื่นในประเด็นกิจกรรมที่หลากหลาย ซึ่งเป็นผลให้การทำงานของเครือข่ายนั้นมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับสถานการณ์ในพื้นที่มากขึ้นและกระบวนการทำงานที่เชื่อมประสานของเครือข่ายในลักษณะนี้ เป็นการทำงานที่ควบคู่ไปทั้งการทำงานในระดับพื้นที่และการสานต่อไปในระดับนโยบาย

2) การรักษาสัมพันธ์ภาพที่สร้างความรู้ ความหมาย และโลกทัศน์ร่วมกัน การที่เครือข่ายจะดำเนินต่อไปได้นั้น การรักษาสัมพันธ์ภาพระหว่างสมาชิกและภาคีเครือข่ายเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ เพราะถ้าไม่มีการรักษาสัมพันธ์ภาพระหว่างกันแล้ว กิจกรรมและความเคลื่อนไหวของเครือข่ายอาจมีการยุติลง เพราะขาดภาคร่วมดำเนินการ ดังนั้น ในกระบวนการทำงานและการจัดการเครือข่ายจะต้องคำนึงถึงการรักษาสัมพันธ์ภาพที่สร้างความรู้ ความหมาย และโลกทัศน์ร่วมกล่าวคือ หลังจากที่ภาคีในเครือข่ายเห็นความจำเป็นของเครือข่ายว่า มีประโยชน์ต่อการพัฒนาเครือข่ายและพัฒนาสังคม สิ่งที่คนในเครือข่ายนั้นจะพึงมีต่อกัน คือ การสร้างความรู้ และความหมายในการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน เพราะคนในเครือข่ายเดียวกันย่อมจะรู้ความหมายของเครือข่ายมากกว่าคนอื่น ๆ การสร้างความรู้ ความหมายในเครือข่ายเป็นการสร้างโลกทัศน์หรือมุมมองในการพัฒนาเครือข่ายให้เข้มแข็ง และเป็นการขยายแนวคิดและกระบวนการให้กว้างขวางออกไป โดยการสื่อสารจะเป็นช่องทางที่นำไปสู่การสร้างพันธกรณีและการประสานผลประโยชน์

ร่วมกัน การสื่อสารทั้งทางตรงและทางอ้อมของปัจเจกบุคคล กลุ่ม องค์กร จะทำให้เครือข่ายมองเห็นภาพ ความเคลื่อนไหว และการสร้างความรู้ใหม่อย่างต่อเนื่อง ซึ่งสามารถนำไปพัฒนาความเป็นเครือข่ายให้มีความเข้มแข็ง

3) การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัว การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวเข้าหากัน เป็นสิ่งที่เครือข่ายส่วนใหญ่ได้ดำเนินการ เพราะการเรียนรู้และการปรับบทบาทเข้าหากัน นั้นเป็นทั้งแนวคิดและวิธีการปฏิบัติ กล่าวคือ การที่เครือข่ายจะมีความเติบโตและมีความมั่นคงจะต้องมีการแสวงหาความรู้ มีการสะสมประสบการณ์ และมีการปรับบทบาทในการสร้างความสัมพันธ์และการทำงาน ร่วมกับกลุ่ม องค์กร เครือข่ายและหน่วยงานอื่นๆ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการยอมรับในกระบวนการทำงานที่หลากหลาย

4) การพัฒนากิจกรรมและความเคลื่อนไหวเพื่อสร้างขบวนการทางนวัตกรรมและนวัตกรรม ในการพัฒนา ความเป็นเครือข่ายในยุคใหม่ นอกจากจะเป็นการสร้างความเป็นภาคีร่วมบนเส้นทางของ นวัตกรรมการเรียนรู้แล้วนั้น การสร้างความเป็นเครือข่ายดังกล่าว ยังก่อให้เกิดกระบวนการทำงานในรูปแบบใหม่ที่ผู้คนในสังคมไม่จำเป็นต้องเห็นหน้าตาและพบปะซึ่งกันและกันหรืออาศัยพื้นที่ดำเนินการ เพียงแต่มีความรู้สึกร่วมว่า จะต้องร่วมมือและช่วยเหลือซึ่งกันและกันก็สามารถสร้างความเป็นเพื่อน เป็นพี่ เป็นน้อง และความเป็นเครือข่ายได้ การเกิดขึ้นของนวัตกรรมเป็นกระบวนการทำงานของเครือข่ายในรูปแบบใหม่ ที่เน้นการประสานความร่วมมือและการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในคราวที่จำเป็นเท่านั้น โดยต่างคนต่างอยู่และทำงานของตนแต่เมื่อมีปัญหาเกิดกับสังคมทุกฝ่ายก็มาร่วมมือกัน โดยการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการติดต่อสื่อสาร กระบวนการดังกล่าว ก่อให้เกิดนวัตกรรมในการพัฒนาที่จะนำไปสู่การสร้างความรู้ ความเข้าใจในสิ่งใหม่ โดยการใช้วาทกรรมใหม่ๆ ขึ้นมาแทนคำพูดเดิมๆ ซึ่งความหมายที่แท้จริง ก็คือ การจัดการที่มีประสิทธิภาพขององค์กร และการใช้ยุทธศาสตร์ที่เหมาะสม

นอกจากนี้แล้ว อติเทพ ทองศรี (2556) ได้อธิบายว่า ความหมายของเครือข่ายการทำงานในทาง รัฐประศาสนศาสตร์จะมีความแตกต่างไปจากความหมายของเครือข่ายทางสังคม (Social network) นักสังคมวิทยาศึกษาเครือข่ายโดยมีหน่วยวิเคราะห์หลักในระดับปัจเจกบุคคล (individual) หรือระดับกลุ่ม (group) และมีเป้าหมายสำคัญที่ต้องการเชื่อมโยง (mapping) ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มต่างๆ ในเครือข่าย เพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงแบบแผนปฏิสัมพันธ์และปัจจัยที่ยึดเหนี่ยวความสัมพันธ์ดังกล่าว เช่น ศึกษาถึงความหลากหลายของรูปแบบความสัมพันธ์ (multiplexity) ระหว่างตัวแสดงในเครือข่าย การเชื่อมโยงและการกระจายตัวของความสัมพันธ์ (centrality and connectedness) ความเข้มข้นของความสัมพันธ์ (density) การวิเคราะห์จุดที่ยังขาดการเชื่อมต่อระหว่างตัวแสดง (structural hole) ความเป็นกลุ่มก้อน (clique) ของบุคคลหรือกลุ่ม ค่านิยมและความไว้วางใจกัน (norms and trustworthiness) ฯลฯ เป็นต้น

สำหรับเครือข่ายการทำงานในทางรัฐประศาสนศาสตร์นั้นมักกำหนดระดับของการวิเคราะห์อยู่ที่ความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรหรือหน่วยงานในเครือข่าย (inter-organizational relationship) ของเครือข่าย และมักให้ความสนใจถึงการจัดโครงสร้างความสัมพันธ์ (structural relationship) ของเครือข่ายและกลไกการทำงานภายในเครือข่าย ได้แก่ ภาวะผู้นำ การตัดสินใจ การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและทรัพยากร และการสื่อสารระหว่างหน่วยงานต่างๆ เป็นต้น ทั้งนี้เป้าหมายสำคัญคือ การศึกษาวิเคราะห์ว่าการจัดโครงสร้างความสัมพันธ์และระบบการทำงานของเครือข่ายจะมีส่วนช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการจัดการหรือแก้ไขปัญหาสาธารณสุขระดับต่างๆ ได้อย่างไร และทำงานแบบเครือข่ายจะส่งผลกระทบต่อหลักความรับผิดชอบต่อสาธารณะของกลไกภาครัฐหรือไม่

อนึ่ง นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์นิยมใช้คำว่า “เครือข่ายเชิงนโยบาย (Policy Networks)” ซึ่งหมายถึงสถานะที่ตัวแสดงต่างๆ ในระบบการเมือง (political actors) มีปฏิสัมพันธ์กันในแนวนอน (horizontal) กล่าวคือตัวแสดงหรือกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ สามารถมีอิทธิพลหรือมีส่วนโน้มน้าวการกำหนดนโยบายสาธารณะของตัวแสดงอื่นๆ ให้เป็นไปในทิศทางที่ต้องการได้โดยตรง โดยที่ไม่จำเป็นต้องกระทำผ่านระบบตัวแทนทางการเมืองในแนวตั้ง (vertical representation) ดังแนวคิดดั้งเดิมในกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะ (เช่น จากประชาชนไปสู่กลุ่มผลประโยชน์ ไปสู่ผู้แทน/ นักการเมือง ไปสู่กระบวนการตัดสินใจในระบบการเมืองที่เป็นทางการ) ทั้งนี้รูปแบบของการแสดงอิทธิพลของตัวแสดงต่างๆ ในเครือข่ายเชิงนโยบายที่มีต่อผู้มีอำนาจตัดสินใจทางการเมืองอาจเกิดขึ้นในลักษณะที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้ แต่ความหมายของเครือข่ายในทางรัฐประศาสนศาสตร์จะมีมิติทางสาธารณะที่กว้างกว่าคำนิยามทั่วไปที่ใช้ในทางรัฐศาสตร์ กล่าวคือ เครือข่ายเชิงนโยบายจะให้ความสนใจที่จำกัดอยู่เพียงเฉพาะกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะ (Policy formulation) เป็นสำคัญ ส่วนขอบเขตของเครือข่ายการทำงานในทางรัฐประศาสนศาสตร์นั้น นอกจากจะให้ความสำคัญกับกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะและการตัดสินใจร่วมกันระหว่างตัวแสดงต่างๆ แล้วยังให้ความสำคัญกับเครือข่ายในการนำนโยบายไปปฏิบัติ (Policy implementation) เพื่อให้เกิดผลสำเร็จตามที่ต้องการ (Policy evaluation) อีกด้วย นักบริหารงานภาครัฐจะให้ความสนใจว่าตัวแสดงต่างๆ ในเครือข่ายมีส่วนเกี่ยวข้องในการตัดสินใจอย่างไร มีส่วนร่วมในการลงมือปฏิบัติหรือลงมือทำงานกันเช่นใด มีการแลกเปลี่ยนทรัพยากรหรือข้อมูลข่าวสาร และร่วมกันตรวจสอบหรือประเมินผลสำเร็จในการดำเนินงานกันอย่างไร

วีระศักดิ์ เครือเทพ (2550) ได้กล่าวว่า แนวคิดทางรัฐประศาสนศาสตร์ (Public Administration) ยุคปัจจุบันได้ให้ความสนใจเกี่ยวกับวิธีการแก้ไขปัญหาสาธารณะโดยใช้เครือข่ายการทำงาน แนวคิดดังกล่าวสนับสนุนให้หน่วยงานภาครัฐทำหน้าที่ผลักดันและขับเคลื่อนกลไกในภาคส่วนต่างๆ ในสังคมเพื่อให้เกิดการทำงานร่วมกันกับกลไกภาครัฐในการจัดการปัญหาสาธารณะที่เกิดขึ้น เครือข่ายการทำงานจึงเป็นวิธีการบริหารงานประเภทหนึ่งที่มีส่วนช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการแก้ไขปัญหาสาธารณะและเพิ่มระดับการเข้าถึงของหน่วยงานภาครัฐในการจัดการกับปัญหาต่างๆ

McGuire and Agranoff (2001) กล่าวว่า การทำงานแบบเครือข่ายหมายถึงการจัดรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานจำนวนหลายแห่งเพื่อการมุ่งแก้ไขปัญหาที่หน่วยงานแห่งใดแห่งหนึ่งไม่สามารถลงมือแก้ไขหรือจัดการกับปัญหาดังกล่าวได้โดยลำพัง

Smith and Wohlstetter (2006) อธิบายว่า ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงต่างๆ ภายในเครือข่ายมีลักษณะของความสมัครใจ (voluntary) โดยที่ไม่มีองค์กรหนึ่งองค์กรใดบังคับหรือสั่งการองค์กรอื่นๆ ในเครือข่ายได้ ทั้งนี้ ความสัมพันธ์ดังกล่าวจะอยู่ในระดับที่สามารถนำไปสู่การแลกเปลี่ยนทรัพยากรในการดำเนินงานหรือการตัดสินใจร่วมกันระหว่างตัวแสดงต่างๆ ภายในเครือข่าย

จากคำนิยามดังกล่าวข้างต้นมีองค์ประกอบหลักของเครือข่ายการทำงานที่ควรได้รับการพิจารณาเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนอย่างน้อย 6 ประการ ดังต่อไปนี้ (อติเทพ ทองศรี, 2556)

1) เครือข่ายการทำงานมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อต้องการแก้ไขปัญหาสาธารณะหรือเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการดำเนินงานอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันในนามของส่วนรวม (Shared objective) หากเครือข่ายการทำงานได้รับการจัดตั้งขึ้นโดยปราศจากซึ่งเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ร่วมกันระหว่างตัวแสดงหรือองค์กรต่างๆ ที่ชัดเจนแล้ว ประสิทธิภาพของการแก้ไขปัญหาคงจะต่ำลงและความต่อเนื่องในการดำเนินงานของเครือข่ายย่อมมีอาจเกิดขึ้นได้

2) การสร้างเครือข่ายการทำงานเป็นการจัดความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างในการบริหารงานระหว่างองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดการทำงานร่วมกันไปในทิศทางที่สอดคล้องกัน มิใช่เป็นการยุบรวมหน่วยงานต่างๆ เข้าด้วยกันเป็นหน่วยงานเดียว ในระบบเครือข่ายนั้นองค์กรต่างๆ ยังคงมีตัวตนที่มีความเป็นเอกลักษณ์ (identity) และมีความเป็นอิสระ (autonomy) จากองค์กรอื่นๆ หากแต่การที่องค์กรต่างๆ จะสามารถร่วมมือกันเป็นเครือข่ายการทำงานได้นั้นจำเป็นต้องลดระดับของความเป็นอิสระจากกันและกันลงบางส่วน เครือข่ายการทำงานจึงเป็นการจัดความสัมพันธ์ในการทำงานร่วมกันระหว่างองค์กรต่างๆ ที่สามารถสร้างความสมดุลระหว่างความเป็นอิสระขององค์กรต่างๆ กับความพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

3) การที่หน่วยงานต่างๆ มีความสัมพันธ์กันแบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน (reciprocal relationship) กล่าวคือ ตัวแสดงใดตัวแสดงหนึ่งแต่เพียงลำพังอาจมีศักยภาพ เทคโนโลยี ข้อมูล บุคลากร หรือทรัพยากรที่ไม่เพียงพอต่อการดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ การร่วมมือกันทำงานเป็นเครือข่ายจึงมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนทรัพยากรและความรู้ความสามารถหรือข้อมูลต่างๆ จนอยู่ในระดับที่เพียงพอต่อการจัดการกับปัญหาที่ต้องการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4) เครือข่ายการทำงานเกิดขึ้นจากความสมัครใจ (voluntary) ของตัวแสดงต่างๆ เพื่อร่วมมือร่วมใจดำเนินการบางอย่างเพื่อให้วัตถุประสงค์บางประการบรรลุผล ความสมัครใจในการร่วมมือกัน

ดำเนินงานเช่นนี้หมายความว่าถึงสภาวะที่ไม่มีตัวแสดงหนึ่งตัวแสดงใดมีอำนาจควบคุมหรือสั่งการให้ตัวแสดงอื่นๆ ปฏิบัติตามความต้องการของตนได้ การทำงานในระบบเครือข่ายต้องอาศัยการเจรจาต่อรอง การประนีประนอม และการสื่อสารทำความเข้าใจระหว่างตัวแสดงต่างๆ ภายในเครือข่าย เพื่อจูงใจให้เกิดการดำเนินงานที่สามารถนำไปสู่การบรรลุผลลัพธ์ตามเป้าหมายของเครือข่ายที่ต้องการร่วมกันได้

5) ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงภายในเครือข่ายเกิดขึ้นในลักษณะที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งนี้เนื่องจากการแก้ไขปัญหาสาธารณะบางประการจำเป็นต้องอาศัยอำนาจรัฐเข้าจัดการ ซึ่งจะดำเนินการได้อย่างชอบธรรมก็ต่อเมื่อหน่วยงานรัฐที่มีหน้าที่รับผิดชอบตามที่กฎหมายกำหนดเข้าร่วมจัดการกับปัญหาดังกล่าว เครือข่ายการทำงานจึงมักประกอบไปด้วยหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องเป็นตัวแสดงหลักตัวหนึ่ง อย่างไรก็ตาม ปฏิสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานรัฐกับตัวแสดงอื่นๆ มักเป็นไปในลักษณะที่ไม่เป็นทางการ กล่าวคือ หน่วยงานภาครัฐย่อมไม่สามารถใช้อำนาจสั่งการเหนือตัวแสดงอื่นๆ ในเครือข่ายเฉกเช่นการสั่งงานผ่านสายการบังคับบัญชาตามปกติ ประเด็นสำคัญในเรื่องนี้ก็คือการผสมวิธีการทำงานระหว่างตัวแสดงในภาคที่เป็นทางการและภาคที่ไม่เป็นทางการเพื่อให้การดำเนินของเครือข่ายขับเคลื่อนไปในทิศทางที่พึงประสงค์ร่วมกัน

6) เครือข่ายการทำงานที่สามารถดำเนินงานได้อย่างยั่งยืนจะต้องสามารถนำไปสู่การเพิ่มขีดความสามารถในการปฏิบัติงานหรือเพื่อการจัดการกับปัญหาสาธารณะได้อย่างเป็นรูปธรรม เครือข่ายการทำงานมิได้เกิดขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพียงเพื่อการปรึกษาหารือโดยที่มิได้มีการลงมือแก้ไขปัญหาต่างๆ แต่ประการใด (all talks but no action) ในความเป็นจริงนั้นเครือข่ายการทำงานต้องสามารถแสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า การร่วมมือกันในระบบเครือข่ายก่อให้เกิดประโยชน์กลับคืนสู่สังคมหรือก่อให้เกิดผลดีมากกว่าสิ่งที่ตัวแสดงต่างๆ ได้ลงทุนลงแรงไป มิเช่นนั้นความร่วมมือดังกล่าวย่อมไม่สามารถดำรงอยู่ได้ในระยะยาว

การสร้างและพัฒนาเครือข่าย

การสร้างเครือข่ายนั้น อาจจำแนกเป็นกระบวนการสร้างเครือข่ายตามขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 การตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่าย (Realization) เป็นขั้นตอนที่ผู้ปฏิบัติงานหรือฝ่ายจัดการตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่าย เพื่อที่จะทำงานให้บรรลุเป้าหมาย

ขั้นที่ 2 การติดต่อกับองค์กรที่จะเป็นสมาชิกหรือภาคีสมาชิก (Courtship) หลังจากตัดสินใจเลือกองค์กรที่เห็นว่าเหมาะสมจะเข้าร่วมเครือข่ายได้แล้ว ก็เป็นขั้นตอนของการติดต่อ เพื่อชักชวนให้เข้าร่วมเป็นเครือข่ายในการทำงาน ซึ่งขั้นตอนนี้เป็นการสร้างความคุ้นเคยและการยอมรับ รวมทั้งความไว้วางใจระหว่างกัน และถือว่าเป็นขั้นตอนของการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารซึ่งกันและกัน อาจเรียกว่า เป็นขั้นตอนการเตรียมกลุ่มหรือเตรียมเครือข่าย (Pre-group)

ขั้นที่ 3 ขั้นตอนการสร้างพันธกรณีร่วม (Commitment) เป็นขั้นตอนการสร้างความผูกพันร่วมกัน หมายถึง การตกลงในความสัมพันธ์ต่อกัน ขั้นตอนนี้เป็นการตกลงว่าจะทำงานร่วมกัน อาจกระทำได้โดยการแลกเปลี่ยนความรู้ภายในกลุ่ม หรือแลกเปลี่ยนความรู้กับองค์กรภายนอก เช่น ศึกษาดูงาน เชิญวิทยากรมาถ่ายทอดความรู้ เป็นต้น

ขั้นที่ 4 ขั้นตอนการพัฒนาความสัมพันธ์ (Building) เป็นขั้นตอนที่การสร้างเครือข่ายปรากฏผลงานเป็นรูปธรรม เป็นขั้นตอนของการเริ่มทำกิจกรรมโดยใช้ทรัพยากรร่วมกัน ขณะเดียวกันมีการตกลงร่วมกันในการบริหารจัดการกลุ่ม โดยการกำหนดวัตถุประสงค์ บทบาทสมาชิก เป็นต้น อาจเรียกขั้นตอนนี้ว่า ขั้นกลุ่มกิจกรรม (action group)

ขั้นที่ 5 หลังจากขั้นตอนการพัฒนาความสัมพันธ์ จนนำไปสู่การทำกิจกรรมร่วมกันเมื่อผลงานปรากฏเป็นรูปธรรม องค์กรเครือข่ายรู้สึกว่าได้รับประโยชน์จากการเข้าเป็นเครือข่าย ความสัมพันธ์ของเครือข่ายจะแน่นแฟ้นขึ้นพร้อมกับการเรียนรู้ร่วมกัน หรืออาจปรากฏในรูปของการขยายกิจกรรมหรือการขยายกลุ่มตามพื้นที่หรือตามลักษณะกิจกรรม

พัชรินทร์ สิริสุนทร (2552) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การพัฒนากระบวนการเครือข่ายทางสังคม เพื่อส่งเสริมการออกกำลังกาย และกีฬาเพื่อสุขภาพ ในพื้นที่ภาคเหนือ ประเทศไทย” พบว่า ขั้นตอนของการสร้างเครือข่ายหรือกระบวนการเครือข่ายทางสังคมนั้น เกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความหลากหลาย บริบททางสังคมและวัฒนธรรมของสมาชิกเครือข่าย ความต้องการ ความสนใจ และความสนใจของสมาชิกที่มีความแตกต่างกัน แต่มีเป้าหมายเดียวกัน แต่ละขั้นตอนมีพลวัตและสามารถปรับเปลี่ยนได้ ขึ้นอยู่กับสภาพปัญหา ความต้องการ และบริบททางสังคมและเศรษฐกิจของเครือข่าย ทางสังคม ซึ่งสามารถแบ่งเป็นขั้นตอนได้ดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นริเริ่ม เป็นขั้นตอนที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในประเด็นปัญหา หรือความต้องการ เช่น ผู้นำชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้บริหารหน่วยงานภาครัฐต้องกำหนดนโยบายสาธารณะที่มีความชัดเจนในการสร้างเครือข่ายนั้นๆ

ขั้นที่ 2 ขั้นกระตุ้น ชักชวน เป็นขั้นตอนของการเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ ชักชวน และการกระตุ้นให้สมาชิกเครือข่ายทุกเพศ ทุกวัย กลุ่ม ชมรม สมาคม องค์กร และสถาบัน ตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาผ่านสื่อทุกแขนง และทุกช่องทางประชาสัมพันธ์ และทุกรูปแบบของการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

ขั้นที่ 3 ขั้นการก่อตัว เป็นขั้นตอนที่เกิดจากการสร้างและขยายขอบเขตความสัมพันธ์ทางสังคมของกลุ่ม องค์กร สถาบัน และสมาคมที่อยู่ในกระบวนการ มักก่อเกิดจากความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการของ

กลุ่มบุคคลเล็กๆ ที่มีความสนใจในประเด็นปัญหาก่อนเชื่อมโยงและขยายวงกว้างออกไปอย่างต่อเนื่องในรูปแบบของเครือข่าย

ขั้นที่ 4 ขั้นการสื่อสารสาธารณะ ประกอบด้วย การบอกเล่า กระจายข่าว และส่งผ่านข้อมูลทั้งวิธีและช่องทางที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ เป้าหมาย (Goals) วัตถุประสงค์ (Objective) แนวทางการปฏิบัติ กฎ และระเบียบขั้นพื้นฐาน กระบวนการตัดสินใจ แนวทางการวางโครงสร้างของเครือข่าย และการจัดหาทุนดำเนินการ กระบวนการบริหารและจัดการ เพื่อให้สมาชิกเครือข่ายได้รับรู้และรับทราบ และตระหนักถึงความสำคัญในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ

ขั้นที่ 5 ขั้นการเคลื่อนไหวทางสังคม เป็นขั้นตอนที่การเคลื่อนไหวทางสังคมและการดำเนินกิจกรรมของกระบวนการเครือข่าย เป็นการดำเนินการควบคู่กันไประหว่างการรักษาสัมพันธภาพ การปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และการดำเนินกิจกรรม ตลอดจนการรักษาพันธกรณีของสมาชิก ในขั้นตอนนี้ ระบบความสัมพันธ์ของสมาชิกจะมีความซับซ้อนเพิ่มมากขึ้น เป็นระบบมากขึ้น เกิดการเคลื่อนไหวและกิจกรรมมากมายเพื่อให้เครือข่ายคงอยู่และไม่ถดถอยลง

ขั้นที่ 6 ขั้นการกำหนดแผนการดำเนินงาน การวางแผนถือเป็นหัวใจที่จะนำไปสู่ความสำเร็จของการดำเนินกระบวนการเครือข่ายทางสังคม เพราะช่วยพัฒนาการคิดเชิงระบบของสมาชิกภาคีเครือข่ายที่อาศัยเป้าหมายเป็นตัวตั้ง และใช้ระบบความสัมพันธ์ของภาคีเครือข่ายเป็นกลไกทางสังคมเพื่อไปสู่ความสำเร็จ การร่วมกำหนดแผน การร่วมคิด และร่วมวางแผนที่เป็นรูปธรรม จึงมีส่วนสำคัญที่ทำให้กระบวนการเครือข่ายดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่องและราบรื่น

ขั้นที่ 7 ขั้นพัฒนาโครงสร้างและระบบ กล่าวคือ โครงสร้างของกระบวนการเครือข่ายและระบบควรขึ้นอยู่กับความต้องการของเครือข่ายย่อย สภาพปัญหา ความสนใจ และบริบททางสังคมวัฒนธรรมของเครือข่าย สำหรับกระบวนการเครือข่ายทางสังคมที่เป็นทางการมักมีการจัดกระทำแผน รายงานและบันทึกการประชุมไว้อย่างเป็นลายลักษณ์อักษร มีผู้รับผิดชอบที่ชัดเจนตายตัว ซึ่งกระบวนการในลักษณะดังกล่าวจะพบมากในภาครัฐ และภาคเอกชนบางส่วน โดยภาคเอกชนจะพบว่ามีกรอบโครงสร้างและระบบทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการเข้าในกระบวนการเครือข่ายมากที่สุด สำหรับกระบวนการเครือข่ายทางสังคมที่พบในภาคประชาชน มักมีโครงสร้างและระบบที่ไม่เป็นทางการ มีความยืดหยุ่นและคล่องตัวมากกว่าที่พบในภาคส่วนอื่นๆ กิจกรรมและการดำเนินการส่วนใหญ่ ตลอดจนการขับเคลื่อนกระบวนการมักเป็นไปตามสะดวก และปรับเปลี่ยนได้ง่าย ใช้งบประมาณไม่มาก แต่เกิดจากการ “ลงขัน” หรือ “เอาแรง” ของสมาชิกเครือข่าย

ขั้นที่ 8 ขั้นการขยายตัว ประกอบด้วย การเพิ่มจำนวนสมาชิก ผู้เข้าร่วมในกระบวนการเครือข่ายทางสังคม การประสานความร่วมมือ การขยายหรือสร้างความหลากหลายของประเภทกิจกรรมที่ใช้ การแสวงหาองค์ความรู้ใหม่ๆ และเทคนิคใหม่ๆ ในการพัฒนากระบวนการเครือข่าย

ขั้นที่ 9 ขั้นระดมทุน ในที่นี้หมายรวมทั้งทุนที่อยู่ในรูปของตัวเงิน วัสดุและอุปกรณ์ ทุนทางสังคม ได้แก่ กลุ่ม องค์กร สถาบัน และเครือข่ายทางสังคม ตลอดจนระบบความสัมพันธ์ของสมาชิกในเครือข่าย และทุนทางวัฒนธรรม ได้แก่ การสร้างและพัฒนาค่านิยม ความเชื่อ วิสัยทัศน์ และความรู้สึกเป็นเจ้าของ ตลอดจนนวัตกรรมที่เกี่ยวข้อง

ขั้นที่ 10 ขั้นรักษาพันธกรณี เป็นขั้นตอนของการสืบสานพลังความร่วมมือของเครือข่าย ประกอบด้วย การกำหนดวัตถุประสงค์และข้อตกลงร่วมกัน สำหรับการสร้างข้อตกลงร่วมกันควรดำเนินการในประเด็นของกิจกรรม ผู้รับผิดชอบ การบริหารเครือข่าย และผลประโยชน์ และวางแผนดำเนินงานของกระบวนการเครือข่ายทางสังคมว่าจะดำเนินการในเรื่องใด ประเด็นใด ระยะเวลาเท่าไร ใครคือแกนนำเครือข่าย และการกำหนดบทบาทหน้าที่ ตลอดจนการจัดวางผังกระบวนการเครือข่าย

ขั้นที่ 11 ขั้นเกิดชุมชนปฏิบัติการเรียนรู้ ชุมชนในความหมายนี้ ไม่ใช่ชุมชนเชิงพื้นที่ทางกายภาพ หรือชุมชนตามเขตการปกครองแต่เป็นชุมชนปฏิบัติการเพื่อการเรียนรู้ (Community of Practice) การเข้าร่วมกระบวนการเครือข่ายทางสังคม จึงเป็นสิ่งที่สมาชิกเครือข่ายสามารถกระทำได้ตลอดเวลาตามความสนใจ ความสมัครใจ และตามความพร้อม เวลาและสถานที่ดำเนินการกระบวนการเครือข่ายจึงสามารถเคลื่อนย้ายและปรับเปลี่ยนได้โดยง่าย ตามความพร้อม และความต้องการของสมาชิก

รูปแบบของการบริหารงานท้องถิ่นในระบบเครือข่าย

วีระศักดิ์ เครือเทพ (2550) ได้พิจารณาถึงเงื่อนไขหลักสองประการของการทำงานแบบเครือข่ายอันได้แก่

1) ระดับการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน (Civic involvement) ซึ่งหมายถึง เครือข่ายการทำงานเพื่อแก้ไขปัญหาท้องถิ่นนั้นได้เปิดโอกาสให้ภาคประชาชนหรือชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาดังกล่าวมากหรือน้อยเพียงใด

2) ระดับการกระจายตัวของข้อมูล ทรัพยากร และความรับผิดชอบต่อผลสำเร็จของงาน (Sharing of information, resources, and responsibility) ซึ่งหมายถึงการบริหารเครือข่ายท้องถิ่นในการจัดการปัญหาดังกล่าวนำไปสู่การกระจายตัวของข้อมูลข่าวสาร ทรัพยากร และความรับผิดชอบต่อผลสำเร็จของ

งานระหว่างตัวแสดงต่างๆ อย่างชัดเจนหรือไม่เพียงใด ซึ่งสามารถจัดแบ่งรูปแบบการบริหารงานท้องถิ่นในระบบเครือข่ายออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

1) เครือข่ายการปรึกษาหารือ (Consultative Model)

เครือข่ายการทำงานในลักษณะนี้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังคงมีบทบาทหลักในการลงมือแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอาจเปิดโอกาสให้ประชาชนสะท้อนความคิดเห็น หรือให้ข้อเสนอแนะที่มีต่อการจัดการกับปัญหาดังกล่าว บางครั้ง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอาจเปิดโอกาสให้องค์กรหรือหน่วยงานภายนอกเข้าร่วมคิดร่วมปรึกษาเกี่ยวกับการกำหนดมาตรการหรือแนวทางในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างเหมาะสม แต่ท้ายที่สุด ผู้บริหารขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะเป็นผู้ตัดสินใจกำหนดมาตรการที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหา เลือกใช้เฉพาะข้อมูลข่าวสารที่ช่วยให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการ และไม่เปิดโอกาสให้ภาคส่วนต่างๆ ในชุมชนมีส่วนในการตัดสินใจหรือร่วมลงมือลงแรงมากเท่าใดนัก เครือข่ายในลักษณะดังกล่าวจึงมีจุดเด่นในด้านการทำงานที่รวดเร็ว มีข้อมูลข่าวสารจากภายนอกที่มากกว่าการบริหารราชการแบบดั้งเดิม อีกทั้ง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถตัดสินใจและลงมือทำงานได้อย่างคล่องตัว

โดยทั่วไปนั้น เครือข่ายการทำงานในลักษณะนี้มักดำรงอยู่ในระยะเวลาอันสั้น กล่าวคือ เครือข่ายการปรึกษาหารือมักจะสิ้นสุดลงเมื่อปัญหาต่างๆ ได้รับการแก้ไข ภายใต้บรรยากาศของความร่วมมือในลักษณะเช่นนี้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงเปรียบเสมือนกับผู้ประกอบการ ซึ่งทำหน้าที่จับต้นชนปลายในประเด็นปัญหาต่างๆ ให้สอดคล้องลงตัวกับมาตรการในการแก้ไขปัญหา โดยอาศัยข้อมูลข่าวสารจากแหล่งต่างๆ ภายนอกผนวกเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการตัดสินใจ เช่น เครือข่ายการวางแผนสำรวจความต้องการสาธารณะ เครือข่ายการปรึกษาหารือในการสร้างศูนย์การเรียนรู้นอกห้องเรียน

2) เครือข่ายการจ้างเหมา (Contracted Model)

เครือข่ายการทำงานในลักษณะของการจ้างเหมาพัฒนาขึ้นจากรูปแบบการทำสัญญาจ้างระหว่างภาครัฐและเอกชน (Public – Private Partnership : PPP) ที่เกิดขึ้นมาเป็นระยะเวลาานพอสมควรอย่างไรก็ดี การจ้างเหมาในระดับท้องถิ่นกับองค์กรภาคประชาชน หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับองค์กรรัฐด้วยกัน โดยที่หน่วยงานที่ตกลงหรือสัญญาว่าจะดำเนินการจัดการกับปัญหาหรือจัดบริการสาธารณะให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะมีบทบาทหลักในการลงมือปฏิบัติและรับผิดชอบต่อผลสำเร็จ (หรือความล้มเหลว) ของงานที่จะเกิดขึ้น ในกรณีเช่นนี้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะทำหน้าที่เป็นเสมือนผู้ว่าจ้าง ซึ่งจะทำหน้าที่กำกับดูแลหน่วยงานผู้รับเหมาดำเนินการตามที่ได้ตกลงกันไว้

ความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับตัวแสดงต่างๆ ในเครือข่ายจึงมีลักษณะที่เป็นทางการ มีการกำหนดบทบาทหน้าที่รับผิดชอบระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับตัวแสดงอื่นๆ ไว้อย่างชัดเจน มีการตรวจสอบและกำกับดูแลโดยกลไกที่กำหนดขึ้นอย่างเป็นทางการ ซึ่งอาจจะเป็นคณะกรรมการกำกับดูแลการดำเนินงาน หรืออาจใช้วิธีการรายงานผลการปฏิบัติงาน ฯลฯ เป็นต้น และนอกจากนี้ความสัมพันธ์ดังกล่าวอาจกำหนดถึงระดับความคาดหวังในผลสำเร็จของงาน และรวมถึงการเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติงานหรือการใช้ทรัพยากรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องก็เป็นได้

อย่างไรก็ดี การเปิดโอกาสให้ภาคประชาชนเข้าร่วมดำเนินการสำหรับเครือข่ายรูปแบบนี้ ยังอยู่ในขอบเขตที่จำกัด ภารกิจหลักในการแก้ไขปัญหาสาธารณะจะอยู่ในความรับผิดชอบของหน่วยงานต่างๆ ตามที่ได้ตกลงกันไว้เป็นสำคัญ เช่น การบริหารศุนย์กีฬา การให้บริการตรวจสอบสุขภาพเคลื่อนที่ของประชาชน

3) เครือข่ายภาคประชาสังคม (Decentralized Model)

เครือข่ายการแก้ไขปัญหาท้องถิ่นรูปแบบนี้มีลักษณะของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันและมีลักษณะที่ไม่เป็นทางการเท่าใดนัก องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะสนับสนุนให้ภาคประชาชนรวมตัวกันอย่างเข้มแข็งและมีบทบาทหลักในการจัดการกับปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะคอยให้ความช่วยเหลือหรือให้การสนับสนุนการดำเนินการของภาคประชาชนในด้านต่างๆ ตามความจำเป็น การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในเครือข่ายการทำงานลักษณะดังกล่าวจึงอยู่ในระดับสูง ส่วนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะทำหน้าที่เป็นเพียงผู้กระตุ้น สนับสนุน และจูงใจ ให้ภาคชุมชนเข้าแก้ไขปัญหาสาธารณะต่างๆ

แต่เนื่องด้วยความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับองค์กรภาคประชาชนมักอยู่ในลักษณะที่ไม่เป็นทางการ ดังนั้น การระบุถึงระดับความคาดหวังในผลสำเร็จของงานที่ภาคประชาชนเข้ารับผิดชอบดำเนินการนั้น จึงมีอาจกระทำได้อย่างเต็มที่มากนัก บ่อยครั้งที่ภาคประชาชนอาจขาดความตื่นตัวหรือขาดความเข้มแข็งในการรวมกลุ่มเพื่อจัดการกับปัญหาสาธารณะ และบ่อยครั้งที่ภาคประชาชนอาจขาดทรัพยากร เทคโนโลยี หรืออุปกรณ์ต่างๆ ที่จำเป็นต่อการแก้ไขปัญหา ด้วยเหตุนี้ความรับผิดชอบต่อผลสำเร็จของงานในขั้นสุดท้ายจึงคงอยู่กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งมีหน้าที่เป็นที่เล็งให้กับภาคประชาชน และให้การสนับสนุนด้านต่างๆ เพื่อให้การแก้ไขปัญหาสาธารณะโดยองค์กรประชาชนกระทำได้อย่างสำเร็จลุล่วง

เครือข่ายภาคประชาสังคมมีจุดเด่นที่สำคัญคือ มีขีดความสามารถในการเข้าถึงปัญหาได้ในวงกว้าง โดยเฉพาะสามารถเข้าถึงปัญหาได้ในระดับปัจเจกบุคคล ทั้งนี้เนื่องจากเครือข่ายภาคประชาสังคมมีตัวแสดงหลักที่มาจากประชาชนในชุมชนนั่นเอง เครือข่ายลักษณะนี้จึงเหมาะกับปัญหาที่ต้องการการจัดการในระดับกว้างและเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของประชาชนทั่วไปในชุมชน เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อมและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาการดูแลสุขภาพสงบเรียบร้อย เป็นต้น

4) เครือข่ายร่วมปฏิบัติการ (Collaborative Model)

เครือข่ายแบบร่วมปฏิบัติการเป็นรูปแบบที่อาศัยความร่วมมือในการทำงานของตัวแสดงต่างๆ อย่างเข้มข้นและต่อเนื่อง เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการร่วมกัน การกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของตัวแสดงต่างๆ ภายในเครือข่ายจึงมักกระทำกันอย่างชัดเจน และมีการระบุถึงระดับการแลกเปลี่ยนทรัพยากร เทคโนโลยี หรือข้อมูลข่าวสารระหว่างตัวแสดงต่างๆ เพื่อให้ตัวแสดงเหล่านี้เข้าใจถึงบทบาทหน้าที่ที่เหมาะสมในการทำงานเป็นเครือข่าย และเพื่อให้สามารถประเมินถึงขีดความสามารถของเครือข่ายในการบรรลุผลลัพธ์ที่ต้องการ นอกจากนี้เครือข่ายร่วมปฏิบัติการมักเปิดโอกาสให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานของเครือข่ายอย่างเปิดกว้าง เพื่อให้ข้อมูลข่าวสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง กับการแก้ไขปัญหาได้รับการพิจารณาอย่างทั่วถึงและรอบคอบ

ความสำเร็จในการทำงานของเครือข่ายประเภทนี้ขึ้นอยู่กับตัวแสดงต่างๆ ในการให้ความร่วมมือและความช่วยเหลือแก่เครือข่าย และขึ้นอยู่กับความรับผิดชอบในการดำเนินงานตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นจึงมีบทบาทในฐานะผู้ประสาน จุดแข็งและความแตกต่างของตัวแสดงต่างๆ เพื่อให้สามารถขับเคลื่อนไปในทิศทางเดียวกันและสอดคล้องกับเป้าหมายร่วมของเครือข่าย

การจำแนกประเภทเครือข่ายที่ได้กล่าวมานี้ มีข้อพึงสังเกต 3 ประการ คือ

ประการแรก การจำแนกประเภทเครือข่ายการทำงานขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นการสังเคราะห์ในทางทฤษฎี ซึ่งมีวัตถุประสงค์ที่ต้องการสะท้อนให้เห็นถึงมิติที่หลากหลายในการออกแบบเครือข่ายการทำงานที่ผู้บริหารท้องถิ่นสามารถเลือกใช้ ความหลากหลายเช่นนี้ไม่ได้มีความหมายว่าการทำงานในระบบเครือข่ายรูปแบบหนึ่งรูปแบบใด จะมีข้อได้เปรียบหรือเป็นที่พึงประสงค์มากกว่ารูปแบบอื่น และมีได้หมายความว่ารูปแบบการทำงานแบบหนึ่งแบบใดจะไม่มีที่เหมาะสม ในความเป็นจริงเครือข่ายการทำงานในลักษณะต่างๆ ย่อมมีความเหมาะสมกับสภาพปัญหาสาธารณะและบริบทแวดล้อมที่แตกต่างกันออกไป และในบางสถานการณ์การบริหารงานท้องถิ่นในระบบราชการแบบดั้งเดิมอาจมีความเหมาะสมในการจัดการปัญหาบางประเภทที่ต้องการการตัดสินใจที่ฉับพลันและต้องการการตอบสนองต่อปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างทันที

ประการต่อมา รูปแบบเครือข่ายการทำงานมีลักษณะที่สามารถปรับเปลี่ยนได้ ตามแต่ลักษณะของปัญหาสาธารณะ ตามบริบทแวดล้อมหรือเงื่อนไขการดำรงอยู่ของตัวแสดงต่างๆ ในเครือข่ายองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นใช้รูปแบบเครือข่ายการทำงานแบบหนึ่งในการแก้ปัญหาใดปัญหาหนึ่ง อาจใช้รูปแบบเครือข่ายในลักษณะที่แตกต่างกันออกไปเมื่อต้องการแก้ไขปัญหาท้องถิ่นในด้านอื่นๆ หรือในกรณีพื้นที่ชุมชนเป็นพื้นที่ชนบทหรือพื้นที่ห่างไกล การสร้างเครือข่ายแบบจางเหมาะเพื่อให้ภาคเอกชนเข้าจัดบริการสาธารณะอาจมีข้อจำกัดเนื่องจากไม่มีหน่วยธุรกิจเอกชนในพื้นที่ที่สามารถให้บริการด้านดังกล่าวได้ การเลือกใช้เครือข่ายในลักษณะอื่น เช่น เครือข่ายภาคประชาสังคมอาจมีความหมายมากกว่า

ประการสุดท้าย เครือข่ายการทำงานดำรงอยู่ได้ทั้งในระยะสั้นและระยะยาวตามแต่ลักษณะของปัญหาสาธารณสุขที่เกิดขึ้น ในกรณีที่ปัญหาสาธารณสุขเกิดขึ้นเฉพาะตามสถานการณ์ ดังเช่น ปัญหาความขัดแย้ง หรือปัญหาการรุกรานที่สาธารณสุข ฯลฯ เป็นต้น เครือข่ายในการจัดการปัญหาดังกล่าวย่อมหมดความจำเป็นลงเมื่อปัญหาดังกล่าวได้รับการแก้ไขจนสำเร็จลุล่วง ในทางตรงกันข้ามปัญหาที่เกิดขึ้นอยู่เป็นประจำหรือเป็นปัญหาที่ต้องอาศัยการกำกับดูแลอย่างสม่ำเสมอ เช่น การดูแลอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การพัฒนาเครือข่ายสาธารณสุข เหล่านี้เป็นงานที่ต้องอาศัยความร่วมมือในการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เครือข่ายในการจัดการกับปัญหาดังกล่าวจึงดำรงอยู่ในระยะยาวด้วยเช่นกัน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อาณัติ อรรถนิตย (2549) ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการธุรกิจของชุมชนกลุ่มทอผ้าไหม อำเภอนบพท ขอนแก่นเพื่อศึกษาปัจจัยที่ทำให้กลุ่มธุรกิจชุมชนทอผ้าไหมประสบความสำเร็จ ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่มีผลทำให้การดำเนินการของกลุ่มประสบความสำเร็จในระดับสูง คือภาวะความเป็นผู้นำของประธานกลุ่ม การร่วมมือที่ดีของสมาชิก การติดต่อประสานงานที่ีระหว่างกลุ่มคนที่เป็นสมาชิกด้วยกัน รวมทั้งการสร้างเครือข่ายสังคมภายนอกเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลผลิตภัณฑ์ต่างๆ รวมทั้งปัจจัยด้านการตลาดและด้านอื่นๆ

ดวงฤทัย อรรถแสง (2552) ศึกษาเรื่องกระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าไหมมัดหมี่ย้อมสีธรรมชาติ โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการศึกษาพบว่า การจัดการความรู้ในการอนุรักษ์ สืบทอดและเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าไหมมัดหมี่ย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มทอผ้าไหมมัดหมี่ย้อมสีธรรมชาติ บ้านหนองหญ้าปล้อง มีกระบวนการจัดการความรู้ ดังนี้ 1) การสร้างความรู้จากพ่อแม่ ปู่ย่าตายายเป็นผู้สอน จากการสังเกตจดจำ ลองปฏิบัติตาม เมื่อไม่เข้าใจหรือพบปัญหาจะสอบถามพ่อแม่หรือผู้รู้ เกิดจากการพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันเองภายในกลุ่ม และเกิดจากการลองผิดลองถูก เพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่ต้องการและยังได้รับความรู้จากหน่วยงานของภาครัฐที่ให้การสนับสนุน เข้ามาอบรมให้กับตัวแทนกลุ่ม 2) การจัดเก็บความรู้เป็นการจัดการความรู้ โดยรูปแบบการจดจำ ประสบการณ์ การจดบันทึกแบบย่อๆ ไว้ในสมุดส่วนตัว นอกจากนี้มีการจัดเก็บความรู้ในรูปแบบวิดีโอทัศน์ ซึ่งได้อธิบายถึงกระบวนการการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ย้อมสีธรรมชาติในภาพรวมเท่านั้น ไม่ได้อธิบายขั้นตอนต่างๆ อย่างละเอียด 3) การเผยแพร่ความรู้ พบว่ามีการกระจายความรู้โดยการสอนงานกันภายในครอบครัว มีการแลกเปลี่ยนความรู้กันเองระหว่างสมาชิกภายในกลุ่มฯ เปิดศูนย์การเรียนรู้ขึ้น ณ ที่ทำการกลุ่มเพื่อให้เป็นศูนย์กลางในการถ่ายทอดความรู้ เปิดให้บริการบ้านพักแบบโฮมสเตย์ ซึ่งนักท่องเที่ยวที่มาพักจะได้เรียนรู้วิถีชีวิตของชาวบ้านรวมถึงได้เรียนรู้กระบวนการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ย้อมสีธรรมชาติด้วย และยังได้เผยแพร่ความรู้โดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นการย้อมสีธรรมชาติไปสอนนักเรียนที่โรงเรียนบ้านหนองหญ้าปล้องวิทยา นอกจากนี้ยังได้นำขั้นตอนกระบวนการผลิตไปจัดแสดงที่งานประเพณีของอำเภอมัญจาคีรีและที่อื่นๆ ที่น่าสนใจติดต่อเข้ามา 4) การใช้ความรู้ พบว่า ได้นำความรู้ที่รับจากการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ความรู้จากประสบการณ์ ความชำนาญ และความรู้จากการแลกเปลี่ยน

ประสบการณ์ซึ่งกันและกันภายในกลุ่มมาปฏิบัติและประยุกต์ใช้ ให้เหมาะสม ทั้งนี้ได้มีการขยายผลหรือยกระดับความรู้ที่มีอยู่โดยการนำเอาความรู้ใหม่ๆ จากการลองผิดลองถูกหรือจากการเข้าอบรมต่างๆ จากหน่วยงานของรัฐบาลที่ให้การสนับสนุนมาปฏิบัติ จนเกิดทักษะและความชำนาญ ส่งผลให้กระบวนการผลิตมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เป็นการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันขององค์การให้สูงขึ้น เมื่อมีความรู้ใหม่ๆ เกิดขึ้นจะมีการเผยแพร่และถ่ายทอดความรู้ต่อไป

ปัญญา เมืองรีน (2552) ศึกษาเรื่อง กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศึกษากรณีเครือข่ายศูนย์กสิกรรมธรรมชาติ จังหวัดระยอง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการจัดการความรู้ในบริบทชุมชน และการเปรียบเทียบถึงรูปแบบและกระบวนการจัดการความรู้ของเครือข่ายชุมชน โดยการวิจัยเชิงคุณภาพ พบว่า กระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนจะเป็นไปในลักษณะของการเรียนรู้และถ่ายทอดความรู้เรื่องของการจัดการดินจากคนสู่คน โดยการพูดคุยแนะนำ และการให้ลงมือปฏิบัติจริง จนเกิดความชำนาญและสามารถที่จะนำไปปฏิบัติได้ทันที และจะมีการนำความรู้ถ่ายทอดไปยังบุคคลอื่นๆ อย่างต่อเนื่อง ส่วนการเปรียบเทียบรูปแบบและกระบวนการจัดการความรู้ นั้น จะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันกับ Knowledge Management Process โดยจะมีการกำหนดสิ่งที่ต้องเรียนรู้ มีการเสาะแสวงหาความรู้ในส่วนที่เกี่ยวกับดิน ซึ่งจะเป็นไปในลักษณะของการได้ความรู้มาจากตัวบุคคลเป็นหลัก โดยการพูดคุยหรือการลงมือปฏิบัติจริง จากสิ่งที่ผู้ถ่ายทอดให้ลงมือกระทำหรือมีการเสาะแสวงหาความรู้หรือสร้างขึ้นมาจากการทำงานของเราเอง มีการรวบรวมหรือดึงความรู้ต่างๆ มาทำให้เป็นเนื้อหาที่เหมาะสม แล้วนำความรู้ที่ปฏิบัติจริง เก็บไว้ในตัวบุคคลหรือการจดบันทึก จากนั้นก็มีการแยกแยะข้อมูลต่างๆ เพื่อให้ง่ายแก่การถ่ายทอดความรู้จากผู้รู้ที่จะถ่ายทอดสู่ผู้รับการถ่ายทอดความรู้ โดยมีรูปแบบและกระบวนการจัดการความรู้ในบริบทของเครือข่าย คือ (1) การเรียนรู้ (2) การปฏิบัติ (3) การกลั่นกรองหรือทดลอง และ (4) การถ่ายทอดความรู้ ซึ่งจำมาการถ่ายทอดความรู้ที่จะมีการขยายเครือข่ายไปอย่างต่อเนื่องและมีรูปแบบของการเรียนรู้และถ่ายทอดอย่างไม่มีรู้จักจบสิ้น เป็นเกลียวแห่งความรู้ในบริบทของชุมชน

กมลวรรณ วรรณธัญ (2553) ศึกษาเรื่อง ทูทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่ชุมชนพึ่งตนเอง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนพึ่งตนเอง โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ พบว่า การจัดการความรู้ของชุมชนพึ่งตนเอง มีขั้นตอนที่สำคัญ 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การสร้างความรู้ของชุมชนพึ่งตนเอง พบว่ามี 2 ลักษณะ คือ การสร้างความรู้ที่ได้มาจากการพัฒนาภายในกลุ่ม และการสร้างความรู้ที่ได้รับมาจากภายนอกกลุ่ม ความรู้ของชุมชนพึ่งตนเองทั้ง 4 แห่งส่วนใหญ่เป็นการสร้างความรู้ที่ได้มาจากการพัฒนาภายในกลุ่ม ซึ่งเกิดจากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ระหว่างสมาชิก การค้นคว้าทดลองและการลองผิดลองถูก ส่วนการสร้างความรู้ที่ได้รับมาจากภายนอกกลุ่มก็มักมาจากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การปรึกษาหารือร่วมกัน การได้รับคำแนะนำ และการศึกษาดูงาน จากหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน 2) การจัดเก็บความรู้ของชุมชนพึ่งตนเอง พบว่ามีการจัดเก็บความรู้ 2 ระบบที่ปรากฏ ได้แก่ ระบบที่จัดเก็บไว้ในตัวคน และระบบที่จัดเก็บไว้นอกตัวคน ระบบที่จัดเก็บไว้ในตัวคนมักมาจากการเรียนรู้ ประสบการณ์ รวมทั้งการบอกเล่าหรือการสอนจากบุคคลอื่น การจัดเก็บความรู้ของชุมชน

พึ่งตนเองส่วนมากพบว่ามักเป็นระบบที่จัดเก็บไว้ในตัวคน สำหรับระบบที่จัดเก็บไว้นอกตัวคนเป็นการถ่ายทอดออกมาจากตัวคน แล้วบันทึกไว้ในสื่อบันทึกชนิดต่างๆ 3) การแบ่งปันความรู้ของชุมชนพึ่งตนเอง แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ การแบ่งปันความรู้ของกลุ่มให้แก่สมาชิก การแบ่งปันความรู้จากภายนอกกลุ่ม สู่สมาชิก และการแบ่งปันความรู้ของกลุ่มสู่ภายนอกกลุ่ม อย่างไรก็ตามแต่ละชุมชนมักเลือกใช้วิธีการแบ่งปันความรู้โดยคำนึงถึงศักยภาพและความเหมาะสม จึงมีวิธีการแบ่งปันความรู้ที่หลากหลายที่พบ ได้แก่ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การลงมือปฏิบัติจริง การสร้างเครือข่าย การสอน การถ่ายทอดประสบการณ์ การอบรม การเทศนา และการใช้สื่อ และ 4) การประยุกต์ใช้ความรู้ของชุมชนพึ่งตนเอง มีหลายลักษณะ ได้แก่ การนำเรื่องการรักษาสิ่งแวดล้อมมาประยุกต์ใช้กับการทำความดีของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์บ้านท่าพริก การนำความเชื่อดั้งเดิมของชาวบ้านมาประยุกต์กับการอนุรักษ์ป่าของกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนศิลาแลง การนำคำสอนเรื่องบุญนิยมมาประยุกต์กับการดำเนินงานของโรงเรียนธรรมชาติศรีชะอโศก เป็นต้น

ประพันธ์ แสงแก้ว (2553) ศึกษาเรื่อง การจัดการความรู้ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่ง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี กรณีศึกษา การทำน้ำตาลโตนด การจักสานหมวกใบตาล และการทำผ้าไทยไชยา โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งส่วนหนึ่งของการศึกษาเกี่ยวกับลักษณะการถ่ายทอดความรู้หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน ในเรื่องการทำน้ำตาลโตนด การจักสานหมวกใบตาล และการทำผ้าไทยไชยา พบว่า ความรู้หรือภูมิปัญญาชาวบ้านยังมีความจำเป็นต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ จึงมีการถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง รุ่นแล้วรุ่นเล่า โดยวิธีการบอกเล่าตัวต่อตัว การเรียนรู้จากการสังเกต การฝึกฝน เป็นต้น ซึ่งจะมีการถ่ายทอดกันด้วยวิธีการใด ขึ้นอยู่กับเรื่องที่จะถ่ายทอดเป็นสำคัญ การจัดการความรู้ไม่มีปรากฏให้เห็น มีเพียงการถ่ายทอดตัวต่อตัว เป็นความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคล ไม่มีการจดบันทึกเป็นเรื่องเป็นราว สกัดเอาความรู้ที่มีอยู่ในตัวบุคคลออกมาเป็นความรู้ที่ปรากฏชัดแจ้ง ไม่มีการรวบรวมความรู้เป็นหมวดหมู่ ในปัจจุบันถือว่า มีความเสี่ยงที่จะทำให้ความรู้ หรือภูมิปัญญาชาวบ้านสูญหายไปจากท้องถิ่น เนื่องจากความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นส่วนมากจะอยู่ในตัวบุคคล และไม่มีการจดบันทึกเป็นตำราหรือมีการถ่ายทอดไปยังบุคคลรุ่นหลัง ซึ่งอาจจะมีเพราะสาเหตุที่มีผู้สนใจหรือสาเหตุใดก็ตาม ทำให้ความรู้หรือภูมิปัญญาชาวบ้านสูญหายไปกับการเสียชีวิตของบุคคลที่มีความรู้นั้น และความรู้หรือภูมิปัญญาชาวบ้านหลายๆ เรื่องได้สูญหายไปแล้ว และไม่สามารถค้นหาหลักฐานที่จะฟื้นฟูกลับมาได้ดั้งเดิม

วิไลภรณ์ วงศ์พุกษาสูง (2556) ได้ศึกษาเรื่องการวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคมตามรูปแบบกิจกรรมของฟาร์มโคนมสหกรณ์หนองโพธิ์ราชบุรี จำกัด (ในพระบรมราชูปถัมภ์) โดยในการศึกษาครั้งนี้เพื่อศึกษาโครงสร้างเครือข่ายทางสังคมของกิจกรรมต่างๆ ของฟาร์มโคนม เพื่อเป็นข้อมูลในการวางแผนควบคุมป้องกันโรคของฟาร์ม ผลการศึกษาพบว่า สหกรณ์โคนมหนองโพธิ์ราชบุรี เป็นหน่วยงานที่มีความสำคัญของศูนย์กลางกิจกรรมต่างๆ ของฟาร์มโคนมตามรูปแบบกิจกรรมต่างๆ ซึ่งอาจมีความแตกต่างกันเช่น ขบวนการขนส่งอาหารและน้ำนมผ่านระบบตัวแทนโดยมีสหกรณ์เป็นศูนย์กลาง ส่วนกิจกรรมอื่นๆ เช่น การผสมเทียม การทำวัคซีน การรักษาโคนม สหกรณ์เป็นศูนย์กลางในการส่งเจ้าหน้าที่ให้บริการร่วมกับหน่วยงานอื่นๆ ในพื้นที่ โครงสร้างมีลักษณะเกาะกันแบบหลวมๆ ความสัมพันธ์ระหว่างฟาร์มโคนมกับตัวแทนกิจกรรมต่างๆ

เป็นความสัมพันธ์โดยตรงไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างคู่หน่วยงานย่อยอื่นๆ มาเกี่ยวข้อง เครือข่ายทั้งหมดมีลักษณะเป็น ScaleFree จึงพบหน่วยย่อยที่มีบทบาทสำคัญของเครือข่าย ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการวางแผนการควบคุม ป้องกันโรคได้ ทั้งนี้แม้มีการประสานงานผ่านผู้นำที่มีบทบาทดังกล่าวในการส่งเสริมความรู้ และสร้างระดับในการป้องกันโรค

บทที่ 3

วิธีการดำเนินงาน

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการความรู้ของเครือข่ายความร่วมมือในการผลิตผ้ามัดหมี่กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ ตำบลบ้านแดง อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสังเกตการณ์ (Observation) การสัมภาษณ์เชิงลึก การอภิปรายกลุ่ม (Focus group discussion) และการประชุมเชิงปฏิบัติการ การถ่ายทอดความรู้ในการทอผ้ามัดหมี่ ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการตามลำดับดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ หมู่ที่ 15 ตำบลบ้านแดง อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี และกลุ่มเครือข่ายการทอที่อยู่ในหมู่บ้านดงยางพรพิบูลย์และอยู่นอกหมู่บ้าน โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. คณะกรรมการกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ ได้แก่ ประธานและรองประธานกลุ่ม เลขานุการกลุ่ม เภรัญญิกและคณะกรรมการฝ่ายผลิต ฝ่ายควบคุมคุณภาพ ฝ่ายจัดซื้อวัตถุดิบ ฝ่ายการตลาด และฝ่ายควบคุมการเงินและสินเชื่อ จำนวน 10 คน

2. เจ้าของเครือข่ายที่เป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ จำนวน 14 คน (บางคนเป็นคณะกรรมการกลุ่ม)

3. ตัวแทนที่ทำอาชีพในขั้นตอนต่างๆ ของการผลิตผ้ามัดหมี่ได้แก่

- คนค้นหัวหมี่	ในหมู่บ้านดงยางพรพิบูลย์ จำนวน 2 คน
นอกหมู่บ้านดงยางพรพิบูลย์ จำนวน 2 คน
- คนค้นทางยี่น	ในหมู่บ้านดงยางพรพิบูลย์ จำนวน 1 คน
นอกหมู่บ้านดงยางพรพิบูลย์ จำนวน 2 คน
- คนมัดลาย	ในหมู่บ้านดงยางพรพิบูลย์ จำนวน 2 คน
นอกหมู่บ้านดงยางพรพิบูลย์ จำนวน 2 คน
- คนย้อมคราม	ในหมู่บ้านดงยางพรพิบูลย์ จำนวน 2 คน
(คนย้อมครามมีเฉพาะในหมู่บ้าน)
- คนแกะฟาง	ในหมู่บ้านดงยางพรพิบูลย์ จำนวน 2 คน
- คนทอผ้า	ในหมู่บ้านดงยางพรพิบูลย์ จำนวน 4 คน
นอกหมู่บ้านดงยางพรพิบูลย์ จำนวน 4 คน

4. ผู้เข้าร่วมประชุมปฏิบัติการในการถ่ายทอดความรู้ จำนวน 105 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือในการศึกษาดังนี้

1. แบบสังเกตการณ์ เป็นแบบบันทึกร่วมกับการสังเกตที่แสดงถึงขั้นตอนต่างๆ ในการผลิตผ้ามัดหมี่ อุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ในการผลิต วัสดุที่ใช้ แรงงานที่ใช้ ขั้นตอนการผลิต และการจัดจำหน่าย รวมถึงแบบสังเกตสภาพชุมชน เพื่อหาความเชื่อมโยงระหว่างบริบทของชุมชนกับการผลิตผ้ามัดหมี่

2. แบบสอบถามเครือข่ายการผลิต เป็นแบบสอบถามเรื่องเครือข่ายและองค์ประกอบของการทำงานของเครือข่ายการผลิตผ้ามัดหมี่ในแต่ละขั้นตอน แบบสอบถามนี้จะทำให้ทราบเครือข่ายการผลิตของเจ้าของเครือข่ายว่ามีลูกข่ายทั้งหมดเท่าไร แต่ละคนทำหน้าที่อะไรบ้างและความถี่ของการติดต่อระหว่างลูกข่ายกับเจ้าของเครือข่าย

3. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อใช้สำหรับสัมภาษณ์บุคคลที่มีความสำคัญในเครือข่ายการผลิตในด้านต่างๆ เพื่อดูกระบวนการในการจัดการความรู้ สอบถามสภาพปัญหาในการดำเนินงานของกลุ่มผลิตผ้าไหมทั้งหมด ตั้งแต่ การจัดหาวัตถุดิบ การดำเนินการผลิต การพัฒนาผลิตภัณฑ์และการจัดช่องทางจำหน่าย และเป็นแบบสอบถามที่ใช้สำหรับการสอบถามขั้นตอนการผลิตทั้ง 7 ขั้นตอน ได้แก่ การค้นหัวหมี่ การค้นทางยืน การมัดหมี่ การย้อม การแกะฟาง/แต้มสี การปั่นด้าย และการทอ ในการสัมภาษณ์เชิงลึกนี้จะสัมภาษณ์เฉพาะคนที่มีบทบาทสำคัญในแต่ละด้านของการผลิต

4. แบบสัมภาษณ์สำหรับการสนทนากลุ่ม มีหัวข้อในการสัมภาษณ์ประกอบด้วย ประวัติความเป็นมาของการก่อตั้งกลุ่ม ความเป็นมาของเครือข่าย องค์ความรู้ในการจัดการเครือข่ายการผลิต ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการเครือข่าย

5. แนวคำถามสำหรับการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อการถ่ายทอดความรู้เรื่องการทอผ้า การวิเคราะห์ SWOT การระดมความคิดเห็นสำหรับส่วนประสมทางการตลาด (4P) ประกอบด้วย แนวคำถามดังนี้

- แนวคำถามสำหรับให้ความคิดเห็นต่อการถ่ายทอดความรู้เรื่องการทอผ้า
- แนวคำถามสำหรับให้ความคิดเห็นต่อคู่มือในการถ่ายทอดความรู้
- แนวคำถามในการวิเคราะห์ SWOT ประกอบด้วย จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรค
- แนวคำถามสำหรับแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับส่วนประสมทางการตลาด ได้แก่ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ ราคา ช่องทางการจัดจำหน่ายและการประชาสัมพันธ์

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยจะสัมภาษณ์คณะกรรมการกลุ่ม จำนวน 10 คน สัมภาษณ์ตัวแทนที่ทำหน้าที่ในแต่ละขั้นตอนของการทอผ้า ได้แก่ คนคันหัวหมี่ 4 คน คนคันทางยืน 3 คน คนมัดลาย 4 คน คนย้อมคราม 2 คน คนแกะฟาง 2 คน และคนทอผ้า 8 คน

2. ในการสังเกตการณ์ผู้วิจัยจะดูลักษณะกายภาพของชุมชน ลักษณะของทุนในชุมชนด้านต่างๆ ได้แก่ ทุนทางกายภาพ ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม ทุนการเงินและทุนทรัพยากรธรรมชาติ นอกจากนี้จะดูกระบวนการผลิตผ้าทอมัดหมี่ ในทุกขั้นตอน รวมทั้งอุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ในการผลิต ร้านค้าในการจัดจำหน่าย และสังเกตการจัดการเครือข่ายของเจ้าของเครือข่ายการผลิต

3. การสอบถามข้อมูลเครือข่ายการผลิต ผู้วิจัยดำเนินการสอบถามเจ้าของเครือข่ายทุกคน จำนวน 14 คน

4. การสนทนากลุ่ม โดยรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่มประกอบด้วยเจ้าของเครือข่ายทั้งหมด 14 คน ก็แบ่งการสนทนาออกเป็น 2 กลุ่ม ครั้งที่ 1 กลุ่มละ 8 คนและครั้งที่ 2 กลุ่มละ 6 คน

5. การประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อถ่ายทอดความรู้เรื่องการทำผ้า การให้ความเห็นต่อคู่มือการทำผ้า การวิเคราะห์ SWOT และการให้ความเห็นต่อส่วนประสมทางการตลาด โดยมีผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหมด 105 คน เมื่อวันที่ 18 ตุลาคม พ.ศ. 2559 ณ ที่ทำการกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ ตำบลบ้านแดง อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี

การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยจะทำการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล โดยการเปรียบเทียบเนื้อหาของข้อมูลกับแหล่งข้อมูลอื่นๆ (triangulation) ได้แก่ ข้อมูลที่ได้จากเอกสารจากการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์เชิงลึก รวมทั้งผู้วิจัยพยายามเข้าถึงข้อมูลให้ได้มากที่สุดโดยการเข้าไปสังเกตการณ์ สร้างสัมพันธ์กับกลุ่มที่ต้องการศึกษาเป็นระยะเวลาที่ยาวนานตลอดการวิจัย (prolong engagement) และสร้างสัมพันธ์ที่ดี (rapport) จนเกิดความไว้วางใจกับกลุ่มที่ศึกษาเพื่อที่จะทราบรายละเอียดของข้อมูลให้ได้มากที่สุด จากนั้นจะนำข้อมูลที่ได้จากการสังเกตมาพิมพ์ในรูปของข้อความ โดยโปรแกรมการพิมพ์ด้วยคอมพิวเตอร์ ส่วนข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและข้อมูล จากการอภิปรายกลุ่มก็จะถอดเทปมาพิมพ์ในรูปของข้อความโดยโปรแกรมการพิมพ์ด้วยคอมพิวเตอร์ และนำมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรม Atlas.ti Version 7.12 ซึ่งเป็นโปรแกรมที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ และเป็นโปรแกรมที่สามารถจำแนก แยกแยะข้อมูล จัดกลุ่มข้อมูล สร้างความเชื่อมโยงข้อมูลได้อย่างมี

ประสิทธิภาพ และสามารถใช้ร่วมกับภาษาไทยได้ สำหรับขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพมีรายละเอียดดังนี้

(1) การให้รหัสแบบเปิด (open-coding) เป็นขั้นตอนการลดทอนข้อมูลและการแบ่งข้อมูล แยกแยะข้อมูลออกเป็นส่วนย่อยๆ เพื่อจัดระบบของเนื้อหา ตัดทอนเนื้อหาที่ไม่เกี่ยวข้องออก และให้รหัสของข้อมูล ซึ่งจะทำให้มองเห็นประเด็นในการวิเคราะห์ชัดเจนขึ้น ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยจะอ่านข้อมูลดิบที่ได้จากภาคสนามทั้งหมดอย่างละเอียด จนกระทั่งจับประเด็นหลักๆ ได้ เปลี่ยนประเด็นหลักเหล่านั้นให้เป็นรหัส เพื่อแยกแยะจัดกลุ่มข้อมูล ซึ่งในขั้นตอนนี้จะทำได้โดยใช้โปรแกรม ATLAS.ti ช่วยในการวิเคราะห์ ซึ่งจะทำให้การเข้ารหัสได้ง่ายและสะดวกรวดเร็ว

(2) การเชื่อมโยงรหัสที่สัมพันธ์กัน (axial/theoretical coding) ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยจะเชื่อมโยงข้อมูลจัดเป็นหมวดหมู่ เชื่อมโยงเพื่อหาแบบแผนความสัมพันธ์ รวมทั้งหาคำอธิบายของแบบแผนและความสัมพันธ์นั้นๆ

(3) การบันทึกข้อมูล (memo writing) ในระหว่างที่ทำการเชื่อมโยงรหัส ผู้วิจัยจะทำการบันทึกเพื่อหาแบบแผนและคำอธิบาย โดยการเขียนบันทึกไว้ใน โปรแกรม ATLAS.ti เพื่อบันทึกคำอธิบายและอธิบายความเป็นเหตุเป็นผลของพฤติกรรมนั้นๆ เป็นการสร้างข้อสรุปชั่วคราวถึงพฤติกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้น ในตอนสุดท้ายของการวิเคราะห์จะเชื่อมโยงข้อมูลจากการบันทึกทั้งหมด กลับไปตอบคำถามและวัตถุประสงค์ของการวิจัย

(4) การเชื่อมโยงรหัสเพื่อเชื่อมโยงเข้ากับแก่นของการวิจัย (selective/focused-coding) ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยจะเชื่อมโยงรหัสทั้งหมดเข้าด้วยกัน เพื่อประกอบเป็นภาพรวมเพื่อตอบคำถามและวัตถุประสงค์ของงานวิจัยทั้งหมด ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยจะใช้ โปรแกรม Atlas.ti ช่วยในการแสดงแผนภาพประเด็นของการวิจัยทั้งหมด ซึ่งให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของรหัสทั้งหมดเข้าด้วยกัน

2. การสังเคราะห์ข้อมูลจากผลการวิจัยทั้งหมด

เมื่อได้ข้อมูลจากการวิเคราะห์ข้อมูลจากเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพแล้ว ผู้วิจัยจะทำการจัดระเบียบข้อมูลตามประเด็นที่ต้องการศึกษา ทำการเชื่อมโยงข้อมูลทั้งหมดเข้าด้วยกัน ได้เป็นผลการศึกษาให้ครบถ้วนตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยจะสังเคราะห์และตีความข้อมูลแบบอุปนัย (inductive approach) เพื่อให้ได้ผลการศึกษาที่มาจากทักษะและความหมายของผู้ถูกศึกษาเป็นหลัก หลังจากนั้นก็จะให้ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปสู่การค้นหาแนวทางและรูปแบบในการพัฒนาประสิทธิภาพการดำเนินงานของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ ตำบลบ้านแดง อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานีต่อไป

บทที่ 4

ผลการดำเนินงาน

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยขอรายงานผลการศึกษา เป็น 5 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์

ส่วนที่ 2 การจัดการความรู้เรื่องผ้าทอมัดหมี่และการจัดการความรู้เครือข่ายการผลิตผ้าทอมัดหมี่ของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์

- 2.1 อุปกรณ์และขั้นตอนการทอผ้ามัดหมี่
- 2.2 การจัดการความรู้เรื่องการทอผ้ามัดหมี่
- 2.3 การจัดการความรู้ของเครือข่ายการผลิตผ้าทอมัดหมี่

ส่วนที่ 3 การจัดทำตัวแบบ (model) ของการจัดการความรู้และตัวแบบ (model) การถ่ายทอดความรู้ในพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือในการผลิตผ้ามัดหมี่

ส่วนที่ 4 การถ่ายทอดความรู้ในด้านการผลิตผ้ามัดหมี่และการถ่ายทอดความรู้ในพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือในการผลิตผ้ามัดหมี่

ส่วนที่ 5 การจัดทำแผนกลยุทธ์และส่วนประสมทางการตลาดของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์

โดยแต่ละส่วนมีรายละเอียดดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์

สภาพทั่วไปของตำบลบ้านแดง อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี

ที่ตั้งและอาณาเขต

จากข้อมูลขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแดง (<http://www.bandang.go.th>) พบว่า ตำบลบ้านแดง อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี มีพื้นที่ทั้งหมด 65.31 ตารางกิโลเมตร หรือ 40,821 ไร่ การยกฐานะจากสภาตำบลบ้านแดง เป็นองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแดง เมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2539

เป็นองค์การบริหารส่วนตำบลชั้น 5 (อบต.ขนาดเล็ก) ปัจจุบันได้ยกฐานะเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลขนาดกลาง เมื่อวันที่ 26 มกราคม พ.ศ. 2550

พื้นที่ทางกายภาพเป็นพื้นที่ราบสูงต่ำเป็นจำนวนมาก ทิศใต้เป็นที่ราบ ทิศเหนือมีลำห้วยหลวงกั้นระหว่างตำบลบ้านแดงกับตำบลสุ่มเส้า ซึ่งห้วยหลวงไหลจากทิศตะวันตกไปทิศตะวันออก และทิศตะวันออกของตำบลมีลำห้วยดานกั้นระหว่างตำบลบ้านแดงกับตำบลนาทราย

ทิศเหนือ	ติดต่อเขต อบต.สุ่มเส้า อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี
ทิศใต้	ติดต่อเขต อบต.นาบัว อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี
ทิศตะวันออก	ติดต่อเขต อบต.ทราย อ.พิบูลย์รักษ์ จ.อุดรธานี
ทิศตะวันตก	ติดต่อเขต อบต.ดอนกลอย อ.พิบูลย์รักษ์ จ.อุดรธานี

ข้อมูลประชากร

ตำบลบ้านแดง อำเภอพิบูลย์รักษ์มีจำนวน 15 หมู่บ้าน มีประชากรทั้งสิ้น 9,040 คน 2,884 ครัวเรือน โดยแยกได้ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนประชากรตำบลบ้านแดง อำเภอพิบูลย์รักษ์มีจำนวน 15 หมู่บ้าน

หมู่ที่/บ้าน	จำนวนประชากร			จำนวนครัวเรือน
	ชาย	หญิง	รวม	
หมู่ที่ 1 บ้านแดง	377	336	713	245
หมู่ที่ 2 บ้านหนองผักแว่น	216	226	442	124
หมู่ที่ 3 บ้านไชยวาน	392	383	775	202
หมู่ที่ 4 บ้านดงยาง	354	346	700	202
หมู่ที่ 5 บ้านโพธิ์	242	248	490	133
หมู่ที่ 6 บ้านดอนเชียง	214	228	442	118
หมู่ที่ 7 บ้านแดง	370	381	751	223
หมู่ที่ 8 บ้านโนนดู่	329	330	659	249
หมู่ที่ 9 บ้านโนนลือชัย	278	267	545	139
หมู่ที่ 10 บ้านแดง	360	363	723	197
หมู่ที่ 11 บ้านแดง	418	425	843	383
หมู่ที่ 12 บ้านไชยวานพัฒนา	283	290	573	161
หมู่ที่ 13 บ้านแดง	377	344	721	286

หมู่ที่/บ้าน	จำนวนประชากร			จำนวน ครัวเรือน
	ชาย	หญิง	รวม	
หมู่ที่ 14 บ้านดงไร่	104	85	189	86
หมู่ที่ 15 บ้านพรพิบูลย์	219	255	474	136
รวมทั้งหมด	4,533	4,507	9,040	2,884

ที่มา: องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแดง ข้อมูล ณ วันที่ 15 มกราคม 2559

อาชีพ

ประชากรในตำบลบ้านแดง ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านการเกษตร เช่น ทำนา ทำไร่ เลี้ยงสัตว์

หน่วยธุรกิจในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแดง

- ตลาดนัด 2 แห่ง - ปั้มน้ำมัน 2 แห่ง
- โรงสี - แห่ง - กลุ่มอาชีพ - แห่ง
- ร้านค้าต่างๆ - แห่ง - กลุ่มออมทรัพย์ 15 กลุ่ม
- ธนาคาร 1 แห่ง

คมนาคม

- ถนนลาดยางสายหลัก ทางหลวงหมายเลข 2312 (อ.หนองหาน – อ.เพ็ญ)
- ทางหลวงชนบท หมายเลข 4008 สายบ้านดงยาง - บ้านนันทพงษ์

สภาพทางสังคม

1. การศึกษา

- โรงเรียนประถมศึกษา 5 แห่ง
- โรงเรียนมัธยมศึกษา 1 แห่ง
- ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 3 แห่ง
- ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน 1 แห่ง

2. สถาบันและองค์การทางศาสนา

- วัด / สำนักสงฆ์ 11 แห่ง

3. สาธารณสุข

- โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ 1 แห่ง
- โรงพยาบาล 1 แห่ง
- ร้านขายยาแผนปัจจุบัน 2 แห่ง

4. ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

- สถานีตำรวจ 1 แห่ง
- จุดตรวจประจำตำบล 1 แห่ง

ข้อมูลอื่นๆ

1. การโทรคมนาคม

- โทรศัพท์สาธารณะ 20 แห่ง

2. มวลชนที่ตั้งขึ้น

- อปพร. 4 รุ่น 179 คน

ข้อมูลพื้นฐานกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ ตำบลบ้านแดง อำเภอฟิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี

ประวัติความเป็นมาและการบริหารจัดการ

จากข้อมูลนำเสนอผลการดำเนินงาน กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ ตำบลบ้านแดง อำเภอฟิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี (สำนักงานเกษตรจังหวัดอุดรธานี. 2557) ระบุว่า กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ ตั้งอยู่ เลขที่ 2 หมู่ที่ 15 บ้านพรพิบูลย์ ตำบลบ้านแดง อำเภอฟิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี รหัสไปรษณีย์ 41130 จากการจัดตั้งกลุ่มเมื่อวันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ. 2525

ในการดำเนินงานในอดีต กลุ่มจะดำเนินงานเน้นหนักด้านการแปรรูปอาหารและโภชนาการ อาทิ การทำน้ำปลา ขนมต่างๆ น้านมถั่วเหลือง เป็นต้น ทั้งนี้เนื่องจากมีวัตถุดิบภายในท้องถิ่นอยู่เป็นจำนวนมาก และได้ส่งผลิตภัณฑ์เข้าประกวดทั้งในระดับ อำเภอ จังหวัด เขต จนได้รับรางวัลชนะเลิศอย่างมากมาย

ต่อมาในปี 2536 ได้มีการริเริ่มฟื้นฟูการทอผ้าซึ่งได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ย้อมครามมาจากบรรพบุรุษ โดยเริ่มแรกเป็นการทอผ้าเพื่อใช้ในครัวเรือนเพื่อลดรายจ่ายในครอบครัว ส่วนที่เกินความต้องการจะจำหน่ายให้กับบุคคลทั่วไป จนกระทั่งปี 2541 กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรจึงได้มีการระดมหุ้นเพื่อเป็นกองทุนโดยสมาชิกทุกคนจะต้องถือหุ้นอย่างน้อยหนึ่งหุ้นๆ ละ 100 บาทในการทอผ้าก็ให้สมาชิกกลุ่มทุกคนดำเนินการทอผ้าที่บ้านตนเอง โดยมีกรรมการฝ่ายผลิตและฝ่ายควบคุมคุณภาพออกติดตามและให้คำแนะนำตลอดเวลา เพื่อให้ได้ผ้าที่มีคุณภาพตรงกับความต้องการของตลาด และในปี 2542 กรมส่งเสริมการเกษตรได้สนับสนุนงบประมาณเพื่อเป็นทุนในการดำเนินงานอีกจำนวน 100,000 บาท ซึ่งในช่วงนี้เองทำให้สมาชิกกลุ่มทุกคนได้มีเงินทุนหมุนเวียนมากขึ้น การผลิตผ้าทอก็เพิ่มมากขึ้น แต่ก็ไม่เพียงพอต่อความต้องการของตลาด จนกระทั่งปี 2544 กรมส่งเสริมการเกษตรได้สนับสนุนงบประมาณอีกจำนวน 1,350,000 บาท เพื่อสร้างอาคารศูนย์แสดงและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ในปัจจุบันและได้คัดเลือกเป็นผลิตภัณฑ์เด่นของกรมส่งเสริมการเกษตร

ความคิดริเริ่ม

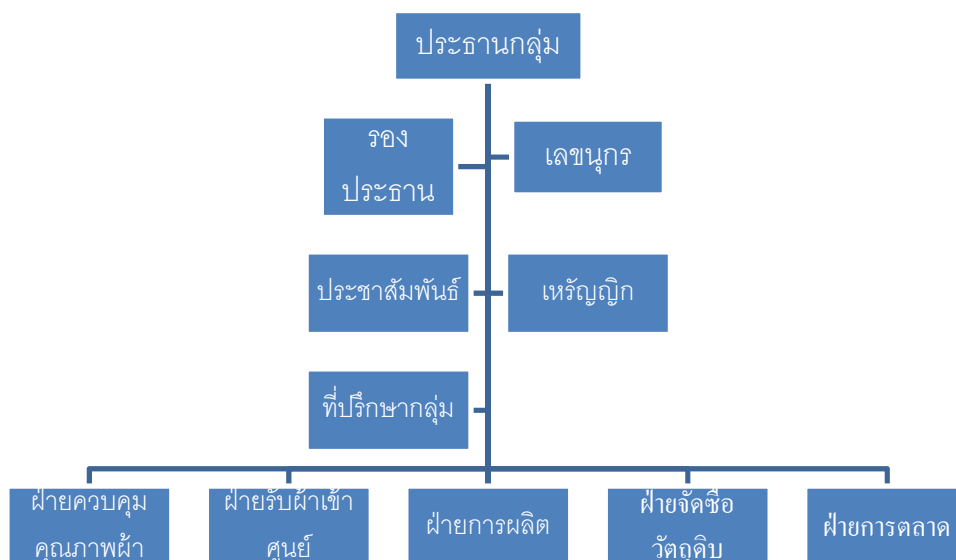
กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ มีกิจกรรมหลักที่สำคัญคือ การทอผ้ามัดหมี่ย้อมครามธรรมชาติ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีในเขตพื้นที่อำเภอพิบูลย์รักษ์ ชาวบ้านเรียกว่า “ผ้าย้อมหม้อนิล” หรือ “ผ้าซุบหม้อนิล” เป็นการใช้สีครามธรรมชาติในการย้อมผ้าฝ้ายที่มีเสน่ห์และความงดงามบนพื้นผ้าของสีครามเป็นเกียรติภูมิของคนชาวอำเภอพิบูลย์รักษ์ ไม่แพ้ชาวต่างชาติ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรฯ ได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ย้อมครามมาจากบรรพบุรุษ โดยเริ่มแรกเป็นการทอผ้าเพื่อใช้ในครัวเรือนและใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ต่อมาได้พัฒนาฝีมือและทักษะการทอผ้าโดยนำสีเคมีมาแต่งแต้มประยุกต์ ลวดลายและสีสันทันสมัยตามความต้องการของตลาด ต่อมากลุ่มได้รับคำแนะนำจากลูกค้าบางรายเนื่องจากผ้าย้อมคราม ที่กลุ่มผลิตมีสีเข้มไม่เหมาะกับสีผิวของลูกค้า น่าจะทำให้สีอ่อนลงและดูเป็นธรรมชาติมากขึ้น กลุ่มจึงได้คิดค้นและพัฒนากรรมวิธีการย้อมคราม เพื่อให้สีผ้าดูอ่อนลงตรงตามความต้องการของลูกค้า โดยนำผ้าไปหมักโคลน ทำให้ผ้าสีอ่อนและนุ่มขึ้น ไม่มีกลิ่นเหม็นของคราม เป็นที่นิยมของลูกค้าจนกลายเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นในนามผ้ามัดหมี่ย้อมครามพิบูลย์รักษ์ เป็นผ้าฝ้ายมัดหมี่ที่ทอมือเน้นคุณภาพ ความประณีตในการทอเนื้อหนานุ่มสีไม่ตกเมื่อสวมใส่แล้วซับเหงื่อเย็นสบาย

และกลุ่มฯ ยังได้คิดค้นและออกแบบลายผ้าที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของกลุ่ม จนได้รับรางวัลผ้าย้อมครามผลิตภัณฑ์เด่น โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์จังหวัดอุดรธานีระดับห้าดาวในปีพุทธศักราช 2546/2555 และระดับสี่ดาวในปีพุทธศักราช 2547 จำนวน 3 ลาย

นอกจากนี้กลุ่มยังได้คิดค้นพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ โดยการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่เพื่อเพิ่มมูลค่าให้ตรงตามความต้องการของตลาดและลูกค้า เช่น ชุดสุขภาพสตรีสุขภาพ บรูซ กระเป๋าสะพาย เครื่องใช้ ตกแต่งบ้านหมอน กล้องทิวชู ผ้าพันคอ ผ้าคลุมไหล่ หมวก ผ้ารองจาน เป็นต้น แต่ยังไม่แพร่หลายมากนัก เนื่องจากไม่มีความชำนาญในการแปรรูป

ปัจจุบันกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ ได้จดทะเบียนวิสาหกิจชุมชน ตามพระราชบัญญัติ ส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนพุทธศักราช 2548 ในชื่อ “วิสาหกิจชุมชนผ้ามัดหมี่ย้อมครามบ้านดงยางพรพิบูลย์” รหัสทะเบียนเลขที่ 4-41-23-01/1-00001 ณ วันที่ 7 เดือนธันวาคมพุทธศักราช 2548 จากการสัมภาษณ์ ประธานกลุ่มแม่บ้านพบว่าช่วงแรกมีสมาชิกก่อตั้ง 27 คน ในปี 2552 จำนวนสมาชิกของกลุ่มแม่บ้าน เกษตรกรเป็น 42 คน บริหารจัดการกลุ่มโดยกลุ่มคณะกรรมการบริหาร 7 คณะ ประกอบด้วย ฝ่ายต่างๆ ดังนี้ ดังแสดงในภาพที่ 2

1. คณะกรรมการการอำนวยการจำนวน 5 คน
2. คณะกรรมการฝ่ายการตลาด จำนวน 5 คน
3. คณะกรรมการฝ่ายการผลิต จำนวน 5 คน
4. คณะกรรมการฝ่ายจัดซื้อวัตถุดิบ จำนวน 4 คน
5. คณะกรรมการฝ่ายควบคุมคุณภาพผ้า 4 คน
6. คณะกรรมการฝ่ายรับผ้าเข้าสู่ศูนย์ จำนวน 5 คน
7. ที่ปรึกษากลุ่ม จำนวน 14 คน

ภาพที่ 2 กลุ่มดำเนินกิจกรรมทอภาพมัดหมี่

1) การแบ่งหน้าที่ภายในกลุ่ม

การรวมกลุ่มของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ ตำบลบ้านแดง อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี มีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหาร 5 ตำแหน่ง ได้แก่ ประธาน รองประธาน เลขานุการ เภรัญญิก และประชาสัมพันธ์ และคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ 5 ฝ่าย มีการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง มีผลิตภัณฑ์ออกจำหน่ายตลอดเวลา

1.1 ประธาน ทำหน้าที่เป็นผู้นำกลุ่มในการดำเนินกิจกรรมบริหารงานให้เป็นไปตามนโยบายของกลุ่ม ประสานงานความร่วมมือระหว่างสมาชิกภายในกลุ่มและระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควบคุมการดูแลการดำเนินงานของกลุ่ม การผลิต การจัดจำหน่าย พัฒนาความรู้ของสมาชิกในการทอผ้า ตลอดจนการแปรรูปการผลิตตามความต้องการของลูกค้า และประสานงานกับองค์กรทั้งภายในและภายนอกเพื่อพัฒนา กลุ่ม

1.2 รองประธาน มีหน้าที่ปฏิบัติตามที่ประธานมอบหมายจัดเตรียมสถานที่ประชุมและร่วมกับประธานเตรียมเรื่องที่จะประชุมในครั้งหน้า ติดต่อประสานงานกับประธานอย่างใกล้ชิดตลอดจนปฏิบัติหน้าที่แทนประธานกรณีประธานไม่สามารถมาปฏิบัติหน้าที่ได้

1.3 เลขานุการ ทำหน้าที่เกี่ยวกับงานด้านการจัดทำระเบียบรายชื่อ ที่อยู่และกิจกรรมของสมาชิก จัดบันทึกรายงานการประชุมเอกสารและหนังสือที่ไม่เกี่ยวกับการเงิน นัดหมายการประชุมฝึกอบรม

1.4 เภรัญญิก ทำหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับเรื่องการเงินของกลุ่ม ได้แก่ การเก็บรักษาเงินสด นำเงินสดฝากธนาคาร การจ่ายเงินตามมติที่ประชุมกลุ่ม

1.5 ประชาสัมพันธ์ ทำหน้าที่ติดต่อประสานงานกับหน่วยงานและกลุ่มย่อย แจงข่าวสารและรายงานเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้กลุ่มและสมาชิกกลุ่ม ตลอดจนเผยแพร่ข่าวสารโฆษณากิจกรรมและผลงานของกลุ่มสมาชิก

1.6 ฝ่ายควบคุมคุณภาพผ้า ทำหน้าที่ตรวจสอบรายละเอียดของลวดลายผ้าที่ผลิตได้เป็นผืน ขนาดความยาว ความกว้าง และสีของผ้าว่าตรงตามความต้องการของกลุ่มหรือไม่

1.7 ฝ่ายรับผ้าเข้าศูนย์ ทำหน้าที่ตรวจนับผ้า ตรวจผ้าคงเหลือ ทำบัญชีเกี่ยวกับการรับผ้าเข้าศูนย์การจำหน่ายผ้าออกจากศูนย์เพื่อจำหน่าย

1.8 ฝ่ายผลิต ทำหน้าที่ผลิตผ้ามัดหมี่ย้อมครามและปฏิบัติตามระเบียบของทางกลุ่มแม่บ้านทุกขั้นตอน

1.9 ฝ่ายจัดซื้อวัตถุดิบ ทำหน้าที่จัดสรรวัตถุดิบที่สำคัญคือเส้นฝ้ายเนื่องจากทางกลุ่มแม่บ้านไม่สามารถผลิตได้เองจึงต้องเอามาจากภายนอก

1.10 ฝ่ายการตลาด ทำหน้าที่รับฝ้ายมัดหมี่เยี่ยมชมโรงงานจำหน่าย ตามที่ได้รับข้อมูลข่าวสารจากส่วนราชการ เช่น การออกร้านงานกาชาดประจำปี เป็นต้น

การเลือกคณะกรรมการของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรที่ได้รับการคัดเลือกในตำแหน่งต่างๆ ถือว่าเป็นผู้ได้รับการยกย่องและได้รับเกียรติจากสมาชิกที่มีความไว้วางใจให้เป็นผู้นำและผู้บริหารกิจกรรมของกลุ่ม สมาชิกจะเลือกคณะกรรมการการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มและจะมีการประสานงานระหว่างกลุ่มกับหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เพื่อรับการสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร การผลิตและการตลาด ความรู้ทางวิชาการประกอบอาชีพ ตลอดจนปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็น

2) การดำเนินงานด้านการบริหารและจัดการกลุ่ม

การบริหารจัดการภายในกลุ่มนั้นมีและวางกฎระเบียบเพื่อที่จะได้ปฏิบัติไปในแนวทางเดียวกัน โดยที่สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในแต่ละกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในกระบวนการและปฏิบัติงานตามกฎระเบียบที่ตั้งไว้

2.1) คณะกรรมการการประชุมประจำเดือนๆ ละ 1 ครั้ง

2.2) วาระในการดำรงตำแหน่งของคณะกรรมการ 2 ปี

2.3) ปรับปรุงและแก้ไข กฎระเบียบ ข้อบังคับของกลุ่มให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน

2.4) ดำเนินงานขยายกลุ่มเครือข่ายทั้งภายในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้าน

2.5) มีการเผยแพร่ข่าวสารไปยังหน่วยงานต่างๆ เช่นการเผยแพร่ข่าวสารเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ฝ้ายมัดหมี่เยี่ยมชมไปยังหน่วยงานของราชการ เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอพิบูลย์รักษ์ องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแดง เป็นต้น

วิสัยทัศน์

สืบสานภูมิปัญญาชาวบ้าน สร้างงานให้ท้องถิ่น เผยแพร่เทคโนโลยีการผลิตผ้าครามธรรมชาติสู่ชุมชน

พันธกิจ

1. ทำให้สมาชิกมีความรู้ความชำนาญในกระบวนการผลิต การบริหารจัดการ การตลาด สร้างอาชีพ ยั่งยืนแก่ช่างทอในพื้นที่ รวมทั้งผู้ที่เกี่ยวข้อง
2. พัฒนาสินค้าให้คุณภาพมาตรฐานผ้าครามทุกกระบวนการผลิต
3. ศึกษารวบรวมข้อมูลองค์ความรู้ต่างๆ เพื่อพัฒนาสู่นวัตกรรมถ่ายทอดแก่เยาวชนเพื่อ การอนุรักษ์และยึดเป็นอาชีพอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งกลุ่ม

1. เป็นแหล่งรับและถ่ายทอดความรู้ด้านการเกษตรและเคหะกิจเกษตรให้แก่สมาชิก
2. ดำเนินกิจกรรมตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
3. สมาชิกสามารถพึ่งพาตนเองได้และเข้ามามีส่วนร่วมของกลุ่ม
4. เพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษและสามารถถ่ายทอดให้เยาวชนรุ่นหลังสืบต่อไป
5. เพื่อให้เกิดความรักความสามัคคีจากการทำงานร่วมกันของคนในชุมชน
6. สร้างเสริมความมั่นคงในอาชีพสมาชิกมีรายได้เพิ่มขึ้นมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น
7. เพื่อเป็นแหล่งรวบรวมและถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการปั้นหม้อเขียนลาย

กฎระเบียบของกลุ่ม

1. การเข้าเป็นสมาชิกต้องถือหุ้นร่วมกับกลุ่มอย่างต่ำหนึ่งหุ้นๆ ละ 100 บาทไม่เกิน 500 บาท
2. สมัครงเป็นสมาชิกกลุ่มด้วยความสมัครใจค่าสมัคร 20 บาท
3. การสิ้นสมาชิกภาพของสมาชิกเมื่อลาออก ตาย หรือปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับของกลุ่ม และที่ประชุมใหญ่มีมติให้ลาออกกลุ่มจะคืนเงินค่าหุ้นให้แก่สมาชิกนั้นไปตามจำนวนที่ถือหุ้น
4. คณะกรรมการกลุ่มอยู่ในตำแหน่งคราวละ 2 ปีและจะเปลี่ยนได้เมื่อสมาชิกมากกว่ากึ่งหนึ่งมี มติที่ประชุมให้ออกหรือคณะกรรมการหมดสมาชิกภาพคณะกรรมการแต่ละฝ่ายต้องรู้จักบทบาทหน้าที่ของ ตนเอง
5. สมาชิกต้องปฏิบัติตามมติและระเบียบข้อบังคับของกลุ่มและให้ความร่วมมือกับทางราชการ
6. มีการจัดเวรยามดูแลจำหน่ายผลิตภัณฑ์เวลา 09:00 - 16:00 น.

7. คณะทำงานต้องมาดูแลตรวจเช็คสินค้าช่วงเย็นของทุกวันก่อนปิดและเปิดตอนเช้า

8. จัดให้มีการประชุมใหญ่สมาชิกเป็นประจำทุกปีระหว่างวันที่ 30 ธันวาคมถึงวันที่ 1 มกราคม

การผลิตผ้ามัดหมี่และการพัฒนาเครือข่ายการผลิตของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์

การทอผ้าของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ เป็นวัฒนธรรมและวิถีชีวิตดั้งเดิมที่ผู้หญิงส่วนใหญ่ต้องทอผ้าเป็นทุกคนเพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวันในครัวเรือน เช่นเครื่องนุ่งห่ม หมอน เสื้อผ้า เป็นต้น นอกจากนี้ยังใช้ในงานพิธีกรรมสำคัญต่างๆ ส่วนที่เหลือก็เอาไปแบ่งปันให้คนอื่น วัตถุประสงค์ที่ใช้ในการทอผ้าในชีวิตประจำวันในครัวเรือนเป็นส่วนใหญ่นั้นนับได้ว่าเป็นวิถีชีวิตหนึ่งในชุมชนและเป็นอาชีพสำคัญรองมาจากการทำนา ซึ่งเป็นอาชีพหลักของชุมชน

การทอผ้ามัดหมี่ย้อมครามในหมู่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ในอดีตที่ผ่านมา เป็นการทอผ้าเพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวันและเพื่อใช้ในพิธีกรรมต่างๆ ผ้ามัดหมี่ย้อมครามมีความเป็นเอกลักษณ์และเป็นภูมิปัญญาในการทอผ้าโดยการมัดลายให้เกิดสีสันทึบและลวดลายตามที่คนทอเป็นผู้กำหนดไว้ ความงดงามและความเป็นเอกลักษณ์ของผ้ามัดหมี่ย้อมครามจะอยู่ที่ลายที่เป็นเอกลักษณ์ของหมู่บ้านและการย้อมครามธรรมชาติที่ทำให้ผู้สวมใส่รู้สึกสบายเนื่องจากความนุ่มของเนื้อผ้าและสีสันทึบของครามที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ชาวบ้านในสมัยก่อนจะทอผ้าในช่วงฤดูที่ว่างเว้นจากการทำนา ผ้าที่นำมาทอจะนำมาใช้เป็นผ้าซิ่น ผ้าขาวม้า และเครื่องนุ่งห่มเพื่อใช้ในครัวเรือน

การเปลี่ยนแปลงในช่วงแรกเกิดขึ้นในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2525 - 2540 มีนักธุรกิจผ้ามัดหมี่จากจังหวัดหนองคายได้มาส่งเสริมให้ชาวบ้านพื้นฟูการทอผ้าและการย้อมคราม มีการลงทุนซื้อด้ายมาให้แม่บ้านทอผ้าพร้อมกับพัฒนาลายผ้าใหม่ๆ ให้เป็นที่ต้องการของตลาด ในช่วงเวลาดังกล่าวมีชาวบ้านเข้าร่วมทอผ้าเพื่อนำส่งนักธุรกิจประมาณ 6 - 7 คน และเริ่มจัดตั้งเป็นกลุ่มทอผ้าขึ้นในปี พ.ศ. 2525 ต่อมากลุ่มเริ่มมีการแบ่งงานกันทำจากที่คนเดียวทำทุกชิ้นตอน มาเป็นการแบ่งงานกันทำตามความชำนาญของแต่ละคน เพื่อเพิ่มผลผลิตให้มากขึ้น จึงเริ่มมีการแบ่งคนมัดลายออกไปทำหน้าที่มัดลายโดยเฉพาะ ส่วนงานอื่นๆ ได้แก่ การคั้นหมี่ การคั้นทางย้อม การย้อมคราม การแกะฟาง การกรอหลอดและการทอ ยังคงทำโดยคนๆ เดียว

จุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้กลุ่มกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์มีสมาชิกขยายตัวเพิ่มมากขึ้น อันเนื่องมาจากนโยบายการส่งเสริมผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ในปี พ.ศ. 2544 ทำให้หน่วยงานหลายแห่งเข้ามาส่งเสริมให้กลุ่มทอผ้ามีการรวมตัวกันมากขึ้น มีการส่งสมาชิกไปอบรมเรื่องการจัดตั้งและการบริหารจัดการกลุ่ม มีการส่งเสริมให้ไปออกงานและสาธิตวิธีการย้อมครามตามงานแสดงผ้าทอที่จัดขึ้นที่จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดนนทบุรี รวมทั้งส่งเสริมให้มีการส่งเข้าประกวดคัดสรรงานทำให้ผ้าทอย้อมครามดงยางพรพิบูลย์ ได้รับรางวัลผลิตภัณฑ์ 5 ดาว ทำให้ผ้าทอของกลุ่มฯ เป็นที่รู้จักของตลาดมากขึ้น

นอกจากนี้ กลุ่มเกษตรกรตรงยางพรพิบูลย์ได้ไปออกงานแสดงสินค้า โธทอปที่เมืองทองธานี ซึ่งจะจัดขึ้นเป็นประจำปีละ 2 ครั้ง คือ “งานโธทอปกลางปี หรือโธทอปมิติเอียร์” (ประมาณเดือนสิงหาคม) และ “งานโธทอปปลายปี หรือโธทอปซิติ” (ประมาณเดือนธันวาคม) ส่งผลให้กลุ่มฯ เป็นที่รู้จักในวงกว้างมากขึ้นจนทำให้มีการสั่งซื้อเข้ามาเป็นจำนวนมาก สามารถทำรายได้เข้ามาสู่กลุ่มเป็นที่พอใจ

เมื่อมีออร์เดอร์หรือคำสั่งซื้อเข้ามาในปริมาณมากๆ ทำให้กลุ่มไม่สามารถทอผ้าได้ตามความต้องการของลูกค้า ประธานและสมาชิกกลุ่มจึงมาปรึกษาหารือถึงแนวทางการขยายการทอให้ได้ตามคำสั่งซื้อที่มากขึ้น จึงเริ่มมีการจ้างคนทอผ้าในหมู่บ้านเพิ่มขึ้น แต่ก็ยังไม่เพียงพอกับความต้องการของตลาด ทำให้ต้องขยายเครือข่ายคนทอไปตามหมู่บ้านต่างๆ ในอำเภอเมืองอุดร อำเภอเพ็ญและในอำเภอพิบูลย์รักษ์เอง ในส่วนของเครื่องมือและปัจจัยการผลิตก็ได้มีการพัฒนาเครื่องมือและวิธีการเพิ่มผลผลิตให้ทันกับคนที่เพิ่มขึ้น ดังเช่น การค้นหัตถ์จากที่เคยค้นโดยใช้มือหมุนก็เปลี่ยนมาประยุกต์ใช้มอเตอร์ช่วยในการค้นหัตถ์ ส่วนการค้นทางยีนก็มีการพัฒนาเครื่องมือและวิธีการค้นทางยีนให้สามารถค้นทางยีนได้ในปริมาณที่มากและรวดเร็วขึ้น ส่วนคนมัดลายจากเดิมที่มีคนมัดลายแค่ในหมู่บ้านก็ขยายเครือข่ายออกไปในหมู่บ้านข้างเคียง สมาชิกในกลุ่มโดยเฉพาะกรรมการกลุ่มจากที่เคยเป็นผู้ผลิตเป็นแรงงาน ก็ได้พัฒนาตัวเองมาเป็นนายทุน หรือเจ้าของเครือข่าย จนกระทั่งในปัจจุบันกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรตรงยางพรพิบูลย์สามารถขยายเครือข่าย สร้างงานให้กับคนในชุมชนและนอกชุมชนมากกว่า 200 ตำแหน่ง

การทอผ้ามัดหมี่ย้อมครามของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรตรงยางพรพิบูลย์มีขั้นตอนการทอทั้งหมด 7 ขั้นตอน ในสมัยก่อนคนที่ทอผ้าจะต้องทำเองหมดทุกขั้นตอน การจะได้ผ้าแต่ละผืนต้องใช้เวลาเพราะต้องเตรียมอุปกรณ์และใช้เวลาทำในแต่ละขั้นตอนนาน ขั้นตอนการทอผ้ามัดหมี่ในแต่ละขั้นตอนมีรายละเอียดโดยสรุปดังนี้

1) การค้นหัตถ์ คือการเตรียมด้ายพุ่ง โดยนับจำนวนเส้นด้ายตามลวดลายที่ออกแบบไว้ ขึ้นกับอุปกรณ์ที่เรียกว่า โสังหมี่ โดยให้มีขนาดความกว้างเท่ากับผ้าที่ต้องการเพื่อที่จะนำไปมัดหมี่ต่อไป

2) การค้นทางยีน คือการเตรียมด้ายทางยีนการนำด้ายไปกรอให้ได้ความยาวตามพื้นผ้าที่ต้องการ โดยใช้เครื่องมือที่เรียกว่าหลักฝ้าย การค้นทางยีนครั้งหนึ่งจะได้ด้ายยาว 70 เมตร หลังจากค้นทางยีนแล้วจะต้องมีการ**สีบहुก** ซึ่งหมายถึงการนำด้ายยีนชุดใหม่ไปต่อกับด้ายยีนชุดเก่า ในส่วนที่ติดอยู่กับฟืม เพื่อให้สามารถทอผ้าต่อเนื่องกันไปได้ โดยที่ไม่ต้องขึ้นกี่ใหม่

3) การมัดลาย/มัดหมี่ เป็นการทาลวดลายและสีสันท่างๆ โดยการใช้เชือกฟางมัดลำหมี่แต่ละลำไปตามแบบลายที่ต้องการ โดยจะต้องมัดลำหมี่ให้แน่นเพื่อไม่ให้สีที่ย้อมซึมเข้าส่วนที่มัดหมี่ได้ ส่วนที่มัดหมี่จะคงสีตามเดิม ส่วนที่ไม่ถูกมัดก็จะถูกย้อมเป็นสี

4) **การย้อมคราม** คือการนำด้ายที่มัดลายแล้ว ไปย้อมในน้ำเย็น ที่มีส่วนผสม คือ ครามและน้ำด่างผสมกันจนได้ที่ จุ่มด้ายลงไปสลับกับการเอาด้ายออกมาแล้วใช้ไม้ตีเพื่อให้ครามซึมไปในเส้นด้ายอย่างทั่วถึง จนกระทั่งสีติดแน่นแล้วจึงเอาไปล้างและตากให้แห้ง

5) **การแกะฟาง/แต้มสี** คือการแกะเชือกฟางที่ไขมัดลำหมีแต่ละลำออกให้หมด โดยใช้ มีดบางๆ เล็กๆ การแกะฟางจะต้องทำอย่างระมัดระวังอย่าให้มีดถูกเส้นด้ายขาด ด้ายที่แกะฟางออกหมดแล้วจะเห็นลายมัดหมีที่ชัดเจนขึ้น และสามารถนำไปแต้มให้เกิดสีสันทที่สวยงาม

6) **การปั่นหลอด** คือการนำเอาด้ายฟุ้งที่ผ่านการย้อมและแกะฟางเรียบร้อยแล้ว ไปปั่น (กรอ) ใส่หลอด และใส่ในกระสวยเพื่อเตรียมทอต่อไป

7) **การทอ** คือ การนำกระสวย(ที่ใส่ด้ายฟุ้ง)ไปสอดผ่านหมู่ตะกอที่ถูกแยกออกโดยการ ใช้เท้าเหยียบ สอดกระสวยให้ฟุ้งไปมาระหว่างตะกอ ใช้มือดึงที่มัดกระทอที่ด้ายฟุ้งที่สอดเข้ามาในเครือเส้นยืน เพื่อให้ด้ายฟุ้งแน่น ทำสลับไปเรื่อยๆจนกว่าจะได้ผ้าตามขนาดที่ต้องการ

การเปลี่ยนแปลงเรื่องการแบ่งงานกันการทำงานพัฒนาเป็นเครือข่ายการผลิตเกิดขึ้นเมื่อมีนักธุรกิจ ที่ชื่อชายเรื่องผ้าทอย้อมคราม (อ.นิศาชล บุบผาสังข์ ซึ่งทำธุรกิจเกี่ยวกับผ้าไหมและผ้ามัดหมีย้อมคราม มีร้านจำหน่ายผ้าไหมและผ้ามัดหมีอยู่ที่ตำบลทุ่งสองห้อง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย) ได้มาฟื้นฟูและ ส่งเสริมการทอผ้าให้กลับมาอีกครั้ง การเข้ามาของ อ.นิศาชล นับว่าเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้การทอผ้า ย้อมครามจากที่เคยเป็นการทอเพื่อใช้ในชีวิตประจำวันมาเป็นการทอเพื่อขายและสร้างรายได้ให้กับคน ในชุมชน การส่งเสริมในช่วงแรกเป็นการนำเอาจุดเด่นในเรื่องการย้อมครามมาเป็นจุดขาย ต่อมาก็เอา จุดแข็งในเรื่องของการสวมใส่ที่สบาย มีสีสันทสวยงาม มีความเป็นเอกลักษณ์และรักษาสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตามในการส่งเสริมผ้าทอย้อมครามของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ในช่วงแรกไม่ประสบความสำเร็จ มากนัก เนื่องจากลายผ้าส่วนใหญ่เป็นลายโบราณ ทำให้ไม่เป็นที่นิยมของตลาด อ.นิศาชล จึงต้องฝึกคนมัดลาย ขึ้นมาใหม่ให้สามารถมัดลายได้ตรงกับความต้องการของผู้ซื้อ มีการนำลายผ้าใหม่ๆ มาสอนและหัดแกะลาย จนกระทั่งสามารถมัดลายใหม่ได้ จุดเริ่มต้นของการแบ่งงานกันตามความชำนาญในแต่ละด้านจึงเกิดขึ้น ในขณะนี้ โดยมีคนทำหน้าที่มัดลายเพียงอย่างเดียวเกิดขึ้น 3-4 คน

ต่อมาในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2543 – 2550 ซึ่งเป็นช่วงที่มีการส่งเสริมสินค้าหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล หน่วยงานราชการได้มาส่งเสริมให้กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ทอผ้าย้อมครามเป็นอาชีพเสริม มีการส่งผ้าทอเข้าประกวดจนได้รับรางวัลคัดสรรผลิตภัณฑ์โอท็อป 5 ดาว มีการออกร้านมากขึ้นทั้งในระดับจังหวัด และในระดับประเทศ ผ้าทอย้อมครามพิบูลย์รักษ์ จึงเป็นที่รู้จักในวงกว้างและเป็นที่ต้องการของตลาดมากขึ้น ส่งผลให้ยอดการสั่งซื้อผ้าทอเพิ่มขึ้นตามมา คนมัดหมีที่มีอยู่เดิมเริ่มทำไม่ทันจึงฝึกคนมัดลายเพิ่มขึ้น ในขณะที่ สมาชิกกลุ่มฯ บางคนเห็นว่าตัวเองมีความชอบความถนัดในบางด้าน เช่น บางคนชอบทอ บางคนไม่ชอบทอ แต่ชอบมัดหมี หรือบางคนถนัดทางค้นหัตหมี หรือค้นทางยีน เมื่อมีคำสั่งซื้อมากขึ้นเรื่อยๆ ส่งผลให้การผลิต

ผ้าทอทำไม่ทัน จึงเกิดการแบ่งหน้าที่เฉพาะด้านมากขึ้นเรื่อยๆ เกิดเป็นกลุ่มเครือข่ายการผลิตย่อยๆ เกิดขึ้น เช่น กลุ่มมัดลายอย่างเดียว ทออย่างเดียว คั้นหัวหมี่และคั้นทางยีนอย่างเดียว แต่มีอยู่หนึ่งขั้นตอนที่สมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรรมดงยางพรพิบูลย์จะไม่จ้างคนอื่นทำได้แก่ การย้อมคราม เนื่องจากการย้อมครามเป็นงานที่ละเอียดอ่อน ต้องคอยดูแลเอาใจใส่หม้อครามทุกวันมีสูตรเฉพาะตัวอันเกิดจากภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นแม่รุ่นยายและเป็นเคล็ดลับของครอบครัวที่จะไม่บอกกัน ทำให้ขั้นตอนการย้อมครามเป็นเพียงขั้นตอนเดียวที่ไม่ขยายเป็นเครือข่ายให้คนอื่นทำ

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2553 เป็นต้นมา ผ้าทอย้อมครามของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรรมดงยางพรพิบูลย์เป็นที่นิยมมากขึ้น เนื่องจากมีราคาที่ไม่แพง มีสีสันทันและลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ใช้กรรมธรรมชาติ มีการพัฒนาลวดลายและประยุกต์ให้เข้ากับความต้องการของลูกค้าในที่ต่างๆ ส่งผลทำให้เป็นที่ต้องการของตลาดและมีการสั่งซื้อขยายตัวอย่างสูง ทำให้สมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรรมดงยางพรพิบูลย์หลายคนเริ่มเปลี่ยนบทบาทมาเป็นผู้ประกอบการ พัฒนาเครือข่ายของตัวเอง เป็นคนลงทุนเองหรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า เป็น “เจ้าแม่เหนีย” หรือ “เจ้าของเครือข่าย” กันมาก (บางที่ชาวบ้านใช้คำว่า “ผู้จัดการ” หรือ “เจ้าของหูก” ส่วนคนที่รับจ้างทอชาวบ้านจะเรียกว่า “เครือข่าย” “ลูกข่าย” “คนรับจ้างทอ” “ลูกหูก” หรือ “ลูกน้อง” ส่วนการขยายเครือข่ายจะใช้คำว่า “ขึ้นหูก”) ทำให้เกิดปัญหาเรื่องเครือข่ายที่มีอยู่ไม่เพียงพอต่อการผลิต จึงมีการขยายเครือข่ายออกไปยังหมู่บ้านและตำบลข้างเคียง ได้แก่ บ้านนาคำหลวง บ้านท่าหนาด บ้านนาบัว บ้านถ่อน บ้านท่าหลักดิน บ้านดอนกลอย บ้านนาคำไหล บ้านหนองผือ เป็นต้น จนกระทั่งในปัจจุบันแทบไม่เหลือคนทอผ้าในหมู่บ้านดงยางพรพิบูลย์เลย ส่วนใหญ่กระจายไปยังเครือข่ายตามหมู่บ้านต่างๆ นอกจากนี้ในบางขั้นตอนเหลือคนทำน้อยมาก ดังเช่นในขั้นตอนการคั้นหัวหมี่ กับคั้นทางยีน ก็เหลือคนทำขั้นตอนละ 1 คน เว้นแต่กลุ่มคนที่ทำหน้าที่รับจ้างมัดลาย ซึ่งส่วนใหญ่ยังคงอยู่ที่บ้านดงยางพรพิบูลย์ สาเหตุเนื่องจากคนมัดลายที่นี้ส่วนใหญ่ฝีมือดี มัดได้เร็วและสามารถแกะลายยากๆ ได้ ปัจจุบันจึงเหลือคนมัดลายในหมู่บ้านประมาณ 20 คน

จากที่กล่าวมาสามารถสรุปพัฒนาการของเครือข่ายความร่วมมือในการทอผ้าหมี่ย้อมคราม ได้ 3 ขั้นตอน โดยเริ่มจากขั้นตอนแรกคือการทอผ้า จะทำโดยคนเดียวในทุกขั้นตอน ในขั้นตอนต่อมาเมื่อต้องการแรงงานที่มีทักษะเพิ่มมากขึ้น จึงเกิดการแบ่งงานกันทำตามความชำนาญเฉพาะด้าน ในขั้นตอนสุดท้าย เมื่อความต้องการผ้าทอเพิ่มมากขึ้น ทำให้สมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรรมดงยางพรพิบูลย์เปลี่ยนบทบาทจากการทอผ้าเองผันตัวมาเป็นเจ้าของเครือข่าย (เจ้าแม่เหนีย) สร้างและขยายเครือข่ายการทอผ้าหมี่กระจายไปยังหมู่บ้านต่างๆ อย่างมากมาย จากผลการวิจัยสามารถสรุปเครือข่ายการทอของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรรมดงยางพรพิบูลย์ได้ดังนี้

การคั้นหัวหมี่ ในหมู่บ้านดงยางพรพิบูลย์เหลือคนคั้นหัวหมี่ 2 คน ที่เหลือเป็นเครือข่ายจากหมู่บ้านอื่น จำนวน 5 คน การคั้นหัวหมี่เป็นขั้นตอนที่มีพัฒนาการมาจากที่เคยใช้มือคั้น หมุนโองไปเรื่อยๆ ปัจจุบันเปลี่ยนมาเป็นการใช้มอเตอร์ ทำให้คั้นหัวหมี่ได้ไว วันหนึ่งคนหนึ่งทำได้อย่างประมาณ 10 หัว

ค่าจ้างในการคั้นอยู่ที่ หัวละ 25 บาท บางคนทำกันเป็นอาชีพทั้งครอบครัว มี 2-3 มอเตอร์ ทำให้รับคั้นหัวหมี่ได้มาก

การคั้นทางยีน คนคั้นทางยีนปัจจุบันในหมู่บ้านเหลือเพียงคนเดียว ส่วนใหญ่ไม่ค่อยอยากคั้นทางยีน เพราะต้องเดินคั้นด้ายยีนไปมาทั้งวัน สมาชิกกลุ่มๆ ส่วนใหญ่ก็มีอายุมาก และบางคนก็มีปัญหาสุขภาพทำให้ไม่สะดวกที่จะคั้นทางยีน ค่าจ้างในการคั้นทางยีนจะคิดที่เครื่องละ 200 บาท นอกจากนี้คนคั้นทางยีนมักจะสืบทอดด้วย การสืบทอดเป็นการต่อด้ายยีนเก่ากับด้ายยีนใหม่เข้าด้วยกัน โดยเมื่อทอจนด้ายยีนหมดแล้ว (ด้ายยีนยาวประมาณ 70 เมตร โดยเฉลี่ยคนหนึ่งทอได้เดือนละ 30-50 เมตร แสดงว่าทุกที่ทอผ้าจะต้องมาจ้างคนสืบทอดเฉลี่ยแล้ว 2 เดือนต่อ 1 ครั้ง) การสืบทอดเป็นงานที่ละเอียดและใช้เวลานานมากเพราะต้องต่อด้ายที่ละเส้นจนกว่าจะเต็มพืม ขาดเส้นใดเส้นหนึ่งก็ไม่ได้ คนไม่ชำนาญกว่าจะสืบทอดได้บางครั้งใช้เวลาทั้งวัน บางคนอาจจะครึ่งวันหรือ 3-4 ชั่วโมง แต่สำหรับคนที่ชำนาญจะใช้เวลาแค่ 1 ชั่วโมง ค่าจ้างในการสืบทอดจะอยู่ที่ครั้งละ 150 บาท ส่วนคนสืบทอดที่หมู่บ้านอื่น เช่น ที่บ้านท่าหนด มีอยู่ 3-4 คน

การมัดลาย/มัดหมี่ การมัดลายเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญขั้นตอนหนึ่งของการทอผ้า ลวดลายจะออกมาแบบไหนและละเอียดมากเท่าใดก็ขึ้นอยู่กับ การมัดลาย โดยปกติแล้วเจ้าของเครื่องทอส่วนใหญ่จะมีฝีมือในด้านการมัดลายจึงมักจะมัดลายเองเพื่อให้ได้ลายมีคุณภาพตามที่ลูกค้าต้องการ นอกจากนี้ลูกค้ามักจะสั่งลายใหม่ๆ โดยการส่งรูปมาให้ดูแล้วให้เจ้าของเครื่องทอแกะลายตามที่ต้องการ ซึ่งหากสามารถแกะลายได้ก็หมายถึงจะทำให้ได้ออร์เดอร์เพิ่มขึ้น นอกจากนี้แล้วเมื่อแกะลายเสร็จเจ้าของเครื่องทอจะต้องไปถ่ายถอดลายที่แกะได้ให้กับคนมัดลายคนอื่นๆ ต่อด้วย การมัดลายจึงมีความสำคัญต่อการทอมาก จึงทำให้เจ้าของเครื่องทอต้องมีความรู้เรื่องการมัดลายและต้องมัดลายให้เป็น เพื่อที่จะสามารถรับออร์เดอร์ใหม่ๆ และถ่ายทอดความรู้ให้กับคนมัดลายคนอื่นๆ ได้ ปัจจุบันราคาค่าจ้างมัดลายจะอยู่ที่หัวละ 80 - 120 บาท ขึ้นอยู่กับความยากง่ายของลาย

การย้อมคราม การย้อมครามถือเป็นเอกลักษณ์ของผ้าทอมัดหมี่ของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์เลยที่เดียว การย้อมครามต้องใช้ความเอาใจใส่ในการดูแลรักษาหม้อมครามมาก (ชาวบ้านเรียกว่า “หม้อนิล”) เริ่มตั้งแต่การก่หม้อนิลว่าควรจะมีส่วนผสมอะไรบ้าง โดยเฉพาะการทำน้ำด่างที่นำมาผสมกับคราม น้ำด่างจะทำมาจากการนำเอากากกล้วยแห้ง ต้นมะละกอแห้ง เปลือกขุ่นแห้ง หรือเปลือกมะขามแห้ง (วัสดุที่นำมาเผาของแต่ละคนจะไม่เหมือนกัน) มาเผาเพื่อเอาขี้เถ้าผสมกับเนื้อครามและปูนขาว สิ่งที่ยากที่สุดก็คือการรักษาหม้อนิล เพราะบางครั้งจะเกิดเหตุการณ์ที่เรียกว่า “หม้อนิลตาย” คืออยู่ดีๆ ก็ย้อมไม่ติดทั้งๆ ที่เมื่อวานหรือตอนเช้ายังย้อมติดแต่ตอนเย็นกลับย้อมไม่ติด คนย้อมจะต้องหาทาง “แก้” โดยใส่ส่วนผสมต่างๆ ลงไป การจะแก้ได้จะต้องรู้ใจหม้อนิลตัวเองว่าขาดอะไร เช่น ขาดหวาน ขาดเค็ม ขาดเปรี้ยว และใส่ส่วนผสมต่างๆ ลงไปแก้ คนที่ชำนาญจะ “รู้นิสัยหม้อนิล” สามารถแก้ให้กลับมาย้อมให้ติดเหมือนเดิม คนที่มีประสบการณ์ในการย้อมครามมากๆ จะใช้หม้อนิลหม้อเดียวโดยที่ไม่ต้องก่หม้อนิลใหม่เลยถึง 20 - 30 ปี เพียงแค่เพิ่มน้ำด่างและส่วนผสมต่างๆ ให้พอดีเท่านั้น ดังที่สมาชิกกลุ่มเรียกว่า “เลี้ยงหม้อนิลเป็น”

โดยปกติแล้ว คนๆ หนึ่งจะย้อมครามมากที่สุดวันละ 6 หัว เพราะกว่าจะเสร็จแต่ละหัวต้องย้อมถึง 4 หม้อ และต้องทุบด้วย ทำให้บางครั้งคนย้อมก็ปวดเมื่อยแขนเลยย้อมได้น้อย หลังจากนั้นก็นำมาล้างและตากให้แห้ง ดังนั้นในช่วงฤดูฝนจะมีปัญหาเรื่องย้อมครามแล้วด้ายไม่แห้ง ทำให้บางครั้งไม่สามารถส่งด้ายพุ่งไปให้กับคนทอได้ ก็จะทำให้การผลิตหยุดชะงัก นอกจากนี้เจ้าของเครื่องช่ายบางคนยังรับจ้างย้อมเป็นรายได้เสริมอีกด้วย โดยค่าจ้างในการย้อมจะอยู่ที่หัวละ 100 บาท

นอกจากนี้แล้วยังมีการย้อมอีกประเภทหนึ่งเรียกว่า การหมักโคลน คือการทำสีประเภทต่างๆ หลังจากการย้อมครามเสร็จแล้ว ก็ทำการย้อมโครนอีกครั้ง เพื่อให้เกิดสีใหม่ที่สวยงาม สมัยก่อนวัตถุดิบที่ใช้จะได้จากดินหรือโคลนจริงๆ ซึ่งเมื่อย้อมแล้วจะได้สีออกน้ำตาลหรือเขียว แต่ปัจจุบันจะใช้สีเคมีแทน เพราะย้อมได้รวดเร็วและหาซื้อสีเคมีได้ง่าย เพราะฉะนั้นเวลาพูดถึงออร์เตอร์หมักโคลนในปัจจุบันจะหมายถึงต้องย้อมสีเพิ่มอีกหนึ่งขั้นตอนตามความต้องการของลูกค้า การหมักโคลนจะทำให้ผ้ามีราคามากขึ้น จากปกติเมตรละ 350 บาท จะขายได้ 400 บาท

การแกะฟาง/แต้มสี การแกะฟางส่วนใหญ่จะจ้างวัยรุ่นหรือเด็กนักเรียนที่ต้องการรายได้พิเศษ การแกะฟางจะต้องคอยระวังไม่ให้มีดไปตัดเส้นด้าย ทำให้ผู้สูงอายุมากๆ ที่สายตาไม่ดีทำไม่ได้ ค่าจ้างในการแกะฟางจะอยู่ที่หัวละ 10 บาท ส่วนการแต้มสีเป็นการทำสีบริเวณที่มัดหมี่ให้เกิดสีเส้นที่สวยงามตามความต้องการของลูกค้า การแต้มส่วนใหญ่จะใช้แรงงานในครอบครัวหรือเจ้าของเครื่องช่ายเป็นคนแต้ม เพราะทำได้เร็วและเป็นงานที่ไม่ต้องการทักษะและความชำนาญมากนัก

การปั่นหลอดและการทอ การปั่นหลอดและการทอจะทำโดยคนๆ เดียวกัน คือคนทอ กล่าวคือถ้ารับจ้างทอจะต้องปั่นหลอดด้วย สำหรับราคาในการรับจ้างปั่นหลอดและทอจะอยู่ที่เมตรละ 80 บาท บางลายถ้าเป็นลายโบราณหรือลายยากๆ ค่าทอจะอยู่ที่ 100 - 120 บาท ผลจากการสัมภาษณ์พบว่าปัจจุบันมีคนทอเป็นอาชีพหลักมากขึ้น ประมาณ 30 เปอร์เซ็นต์ของคนรับจ้างทอทั้งหมด ในด้านปริมาณของการทอ ผลการศึกษาพบว่า คนที่ทอเป็นอาชีพจะทอได้ผ้า ประมาณ 4-5 เมตรต่อวัน แต่โดยปกติแล้วค่าเฉลี่ยของการทอจะได้ผ้า 2-3 เมตรต่อวัน ขึ้นอยู่กับภารกิจในแต่ละวันของคนทอ เช่น บางวันคนทออาจไปทำนา หรือทำธุระต่างๆ ในบางกรณีที่มีหมู่บ้านมีงานบุญ งานบวช งานศพ หรือตามประเพณีในรอบปี จะทำให้คนรับจ้างทอหยุดทอ เพื่อไปร่วมงานตามที่กล่าวมา ดังนั้นการคำนวณผลผลิตต่อวันและต่อเดือนจึงค่อนข้างคำนวณให้แน่นอนยาก เนื่องจากมีปัจจัยหลายปัจจัยที่ทำให้ได้ผลผลิตไม่แน่นอน แต่โดยเฉลี่ยแล้วคนที่ทอเป็นอาชีพจะได้ประมาณเดือนละ 50-60 เมตร ส่วนคนที่ทอเป็นงานเสริมจะได้ประมาณ 20-40 เมตร ปัจจุบันคนทอแทบทั้งหมดเป็นคนจากหมู่บ้านอื่น ในหมู่บ้านดงยางพรพิบูลย์เหลือคนทอแค่ 3 -4 คน และเป็นผู้สูงอายุทั้งหมด

เพื่อให้เห็นภาพของเครื่องช่ายการผลิตของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ชัดเจน ผู้วิจัยขอสรุปจำนวนเครื่องช่ายของแต่ละคนดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 แสดงสมาชิกกลุ่มที่เป็นเจ้าของเครื่องช่ายและจำนวนคนในแต่ละเครื่องช่าย

ลำดับ	สมาชิกกลุ่มที่เป็นเจ้าของเครื่องช่าย	ค่าจ้างในแต่ละขั้นตอน (บาท)	จำนวนเครื่องช่ายการผลิตในแต่ละขั้นตอน					ปั่นหลอด + ทอ
			คันหัวหมี่	คันทางเครื่อง	มัดลาย	ย้อม	แกะฟาง	
			25 บาท ต่อหัว (5 เมตร)	200 บาท ต่อเครื่อง (70 เมตร)	80- 120 บาท ต่อหัว	100 บาทต่อหัว	10 บาท ต่อหัว	80-100 บาท ต่อเมตร
1	นางบัวผัน สีแสง + ลูกสาว		คนคันหัวหมี่ ในหมู่บ้าน 2 คน และ หมู่บ้านอื่น 5 คน	คนคัน ทางเครื่อง ในหมู่บ้าน 1 คน และ หมู่บ้านอื่น 4 คน	จ้างคน มัดลาย ในหมู่บ้าน 20 คน และ หมู่บ้านอื่น 10 คน	คนที่ เป็นเจ้าของ เครื่องช่าย ทุกคนจะ ย้อมคราม เอง	ใช้แรงงาน เด็ก + ผู้สูงอายุ ในหมู่บ้าน จำนวน 30 คน	29
2	นางสมร คำวิเศษ	20						
3	นางเกษิ เอือกเย็น	20						
4	นางอรุณณี ศรีสามารถ	19						
5	นางบุญนง อ่างคำ	15						
6	นางนิตยา สินทร์	11						
7	นางขวัญใจ ศรีเดช	11						
8	นางสง่า หลักชัย	8						
9	นางอารีย์ ศรีสมน้อย	5						
10	นางไพบุลย์ เชี่ยวชาญ	4						
11	นางเสาวรีย์ กุลคำแดง	3						
12	นางอรพิน เชี่ยวชาญ	3						
13	นางมะลิจันทร์ คนฉลาด	3						
14	นางมะลิจันทร์ กุลคำแดง	2						
15	สมาชิกกลุ่มที่ตนเอง	4						
	รวมคนที่อยู่ในเครื่องช่าย การทอผ้าในแต่ละขั้นตอน	7	5	30	14	30	157	
	รวมคนที่อยู่ในเครื่องช่าย การทอผ้าทั้งหมด	243 คน						

จากตารางที่ 2 แสดงให้เห็นเครื่องช่ายการผลิตในแต่ละขั้นตอนของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ โดยคนที่มีลูกช่ายทอผ้ามากที่สุดได้แก่ นางบัวผัน สีแสง มีคนทอผ้ามากถึง 29 คน โดยนางบัวผัน จะบริหารเครื่องช่ายคนทอร่วมกันกับลูกสาวได้แก่ นางสุภาทิพย์ สีแสง รองลงมาได้แก่ นางสมร คำวิเศษ นางเกษิ เอือกเย็น และนางอรุณณี ศรีสามารถ ที่มีเครื่องช่ายการทอผ้าให้ใกล้เคียงกันคือ 19 - 20 คน กลุ่มรองลงมาได้แก่ กลุ่มที่มีเครื่องช่ายคนทอระหว่าง 11 - 15 คน ได้แก่ นางบุญนง อ่างคำ นางนิตยา สินทร์ และนางขวัญใจ ศรีเดช ส่วนกลุ่มต่อมา คือกลุ่มที่มีเครื่องช่ายการทอไม่ถึง 10 คน ได้แก่ นางสง่า หลักชัย นางอารีย์ ศรีสมน้อย นางไพบุลย์ เชี่ยวชาญ นางเสาวรีย์ กุลคำแดง นางอรพิน เชี่ยวชาญ นางมะลิจันทร์ คนฉลาด และนางมะลิจันทร์ กุลคำแดง และกลุ่มสุดท้าย คือกลุ่มที่ทอผ้าเอง ที่อยู่ที่หมู่บ้านดงยางพรพิบูลย์ มีจำนวนทั้งหมด 4 คน กลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ และไม่ได้ทอทุกวัน ทอเพื่อเป็นรายได้เสริมเมื่อมีเวลาว่าง โดยสรุปเครื่องช่ายคนทอผ้า

มีทั้งหมด 157 คน แยกทั้งหมดเป็นเครือข่ายทอผ้าที่อยู่ในหมู่บ้านใกล้เคียง จำนวนถึง 153 คน และเหลือคนทอผ้าที่อยู่ในหมู่บ้านดงยางพรพิบูลย์แค่เพียง 4 คน เท่านั้น

เครือข่ายคนคันหมี่ ประกอบด้วยคนคันที่อยู่ในหมู่บ้านดงยางพรพิบูลย์ 2 คน และหมู่บ้านอื่น 5 คน

เครือข่ายคนคันทางยี่น ประกอบด้วยคนคันทางยี่นที่อยู่ในหมู่บ้านดงยางพรพิบูลย์ 1 คน และหมู่บ้านอื่น 4 คน

เครือข่ายมัดลาย/มัดหมี่ ประกอบด้วยคนมัดลายที่อยู่ในหมู่บ้านดงยางพรพิบูลย์ 20 คน และคนมัดลายที่อยู่ในหมู่บ้านอื่น 10 คน

คนย้อมคราม ประกอบด้วยเจ้าของเครือข่ายที่เป็นคนย้อมครามเอง ซึ่งเป็นคนในหมู่บ้านดงยางพรพิบูลย์ทั้งหมด จำนวน 14 คน รวมคนย้อมครามเองที่เป็นสมาชิกกลุ่มที่ทอผ้าเองที่อยู่ในหมู่บ้าน อีก 4 คน รวมเป็น 18 คน

คนแกะฟาง/แต้มีสี ประกอบด้วยคนในหมู่บ้านดงยางพรพิบูลย์ทั้งหมด มีจำนวน 30 คน

เมื่อรวมเครือข่ายการผลิตทั้งหมดแล้วจะพบว่ามีจำนวนทั้งหมด 243 คน เป็นคนที่อยู่ในชุมชนทั้งหมด 71 คน และเป็นคนที่อยู่นอกชุมชนทั้งหมด 172 คน จะเห็นได้ว่าเครือข่ายการทอของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ เป็นเครือข่ายการผลิตที่ใหญ่มาก สามารถสร้างงานและรายได้ให้กับคนในชุมชนและนอกชุมชนให้มีอาชีพที่มั่นคงเป็นจำนวนมาก

ผลที่เกิดจากการสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการผลิต ได้แก่

(1) การเพิ่มรายได้ให้กับเจ้าของเครือข่ายและลูกข่าย การขยายเครือข่ายความร่วมมือในการผลิตผ้าทอมัดหมี่ เป็นการสร้างรายได้ให้กับเจ้าของเครือข่ายและลูกข่าย โดยเจ้าของเครือข่ายจะต้องเป็นผู้ลงทุนและเป็นคนบริหารจัดการเครือข่าย ส่วนลูกข่ายก็จะได้รับค่าแรงตามที่ตกลงกัน

(2) เกิดการสร้างงานและการกระจายรายได้ให้กับคนในชุมชน การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการผลิตจะทำให้เกิดการสร้างเงิน และการกระจายรายได้ให้กับคนในชุมชน ดังในกรณีของการมัดลายในหมู่บ้านดงยางพรพิบูลย์ ที่คนมัดลายส่วนใหญ่เป็นคนที่อายุไม่เยอะ จากการสัมภาษณ์พบว่าคนมัดลายส่วนใหญ่รู้สึกสบายใจที่ไม่ต้องไปทำงานที่ต่างจังหวัด หรืออย่างกรณีของคนทอผ้าที่อยู่ในหมู่บ้านข้างเคียงก็รู้สึกมีความมั่นคงในการประกอบอาชีพไม่ต้องอพยพไปทำงานในที่อื่น สามารถทำงานอยู่ที่บ้านได้นอกจากนี้ยังสามารถดูแลบุตรหลานและผู้สูงอายุที่อยู่บ้านได้ด้วย

(3) ช่วยส่งเสริมให้แหล่งท่องเที่ยวที่มีของที่ระลึก และดึงดูดนักท่องเที่ยวตามแหล่งต่างๆ ทั้งนี้เนื่องจากผ้าทอย้อมครามของกลุ่มฯ เป็นผ้าทอที่เป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยว เนื่องจากมีราคาไม่แพงและมีลวดลายที่สามารถประยุกต์เข้ากับลายของแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ได้ ดังเช่น การนำเอาลายโบราณของหมู่บ้านไปประยุกต์เข้ากับลายพญานาค แล้วนำไปจำหน่ายที่หนองคาย หรือการนำลายโบราณของหมู่บ้านไปประยุกต์เข้ากับลายไผ่ แล้วนำไปจำหน่ายที่บ้านเชียง เป็นต้น

ส่วนที่ 2 การจัดการความรู้เรื่องผ้าทอมัดหมี่และการจัดการความรู้ของเครือข่ายการผลิตผ้าทอมัดหมี่ของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์

ในส่วนที่ 2 เป็นการจัดการความรู้เรื่องการทอผ้ามัดหมี่และการจัดการความรู้ของเครือข่ายการผลิตผ้าทอมัดหมี่ของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ โดยจะมีรายละเอียด 3 หัวข้อได้แก่

- 2.1 อุปกรณ์และขั้นตอนการทอผ้ามัดหมี่
- 2.2 การจัดการความรู้เรื่องการทอผ้ามัดหมี่
- 2.3 การจัดการความรู้ของเครือข่ายการผลิตผ้าทอมัดหมี่

2.1 อุปกรณ์และขั้นตอนการทอผ้ามัดหมี่

การทำผ้ามัดหมี่ย้อมคราม คือการนำด้ายที่ใช้สำหรับทอผ้า มาย้อมด้วยครามธรรมชาติ โดยมีอุปกรณ์ที่จะใช้ในการเตรียมด้ายทั้งสองชุด ทั้งการเตรียมด้ายพุ่ง และการเตรียมด้ายยืน ดังนี้

1. ด้ายยืน/ด้ายพุ่ง

ด้ายยืน เป็นด้ายที่เรียงอยู่ในแนวขวาง/และแนวตั้ง โดยจะสอดผ่านช่องทิม และตะกอที่โยงไว้กับกี่และไม่เหยียบ

ภาพที่ 3 ด้ายยืน

ด้ายพุ่ง คือ เส้นด้ายที่ถูกกรอบนหลอดด้ายแล้วนำไปบรรจุในกระสวย โดยเส้นพุ่งจะพุ่งในแนวนอนจากซ้ายไปขวา และจากขวามาซ้ายผ่านเส้นยืนที่ยกสลับกันเมื่อเหยียบคานเหยียบเพื่อให้เกิดลวดลาย

ภาพที่ 4 ด้ายพุ่ง

2. เชือกฟาง

เชือกฟางใช้สำหรับมัดลายเส้นด้าย (หมี่) เพื่อให้ส่วนที่มัดเป็นสีขาว ไม่ติดสีคราม

ภาพที่ 5 เชือกฟาง

3. มีดหรือกรรไกร

มีดหรือกรรไกรสำหรับตัดเชือกฟางออกหลังจากการย้อมและตากเส้นด้ายจนแห้งแล้ว

ภาพที่ 6 มีดตัดฟาง

4. คราม

คราม เป็นไม้พื้นเมืองในเอเชีย เป็นไม้พุ่มขนาดเล็ก ฝักตรงหรือโค้งงอเล็กน้อย ใบประกอบแบบขนนก ดอกช่อ นิยมนำกิ่งครามทั้งใบมาแช่น้ำต่าง เพื่อหมักเอาน้ำคราม มาย้อมผ้า สีที่ได้คือสีน้ำเงินเข้ม

ภาพที่ 7 ต้นคราม

5. กระจाय

กระจायเป็นอุปกรณ์อย่างหนึ่งใช้ในการทอผ้า ทำด้วยไม้ ปลายสองด้านมน ตรงกลางกลวง สำหรับบรรจุหลอดด้ายพุ่ง

ภาพที่ 8 กระจाय

6. หลอดด้าย

หลอดด้ายเป็นอุปกรณ์ที่ใช้สำหรับม้วนเส้นด้าย โดยเสียบไว้กับเหล็กไนเพื่อทำการกรอด้าย พันเข้าหลอดจนได้ปริมาณตามต้องการ หลอดใหญ่มักนำไปทำด้ายเส้นยืน หลอดเล็กใช้สำหรับใส่ในกระสวย เป็นด้ายเส้นพุ่ง

ภาพที่ 9 หลอดด้าย

7. กี่มือ

กี่มือ เป็นเครื่องมือสำหรับทอผ้า กี่มือนั้นมีหลายชนิดแต่มีหลักการพื้นฐานอย่างเดียวกัน คือ การขัดประสานระหว่างด้ายเส้นพุ่ง และด้ายเส้นยืน จนแน่นเป็นเนื้อผ้า

ภาพที่ 10 กี่มือ

8. โอง (โองคั่นหมี่/โองมัดหมี่)

โองคั่นหมี่ หมายถึงโครงสำหรับจัดระเบียบฝ้าย ซึ่งมีลักษณะเป็นกรอบไม้รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ความยาวเท่ากับความกว้างของผ้าที่ทอสำเร็จ

ภาพที่ 11 โองคั่นหมี่

โองมัดหมี่ หมายถึงโครงสำหรับนำหมี่ที่คั่นแล้วมาใส่เพื่อแกะลายมัดหมี่

ภาพที่ 12 โองมัดหมี่

9. หลาปั่นด้าย

หลาปั่นด้ายเป็นเครื่องมือที่ใช้สำหรับปั่นฝ้าย หรือกรอเส้นด้ายเข้าหลอดด้าย โดยมีทั้งแบบปั่นมือและมอเตอร์

ภาพที่ 13 หลาปั่นด้ายแบบมือและมอเตอร์

10. ตะกอ

ตะกอก็คือส่วนหนึ่งของเครื่องทอผ้าทำด้วยเส้นด้ายร้อยกับกรอบไม้ สำหรับแยกเส้นด้ายยื่นให้ชั้นลงเพื่อให้ช้ดกับเส้นด้ายพุ่ง

ภาพที่ 14 ตะกอ

11. เฝีย

เฝียคือโครงสำหรับ จัดระเบียบด้ายยืน

ภาพที่ 15 เฝีย

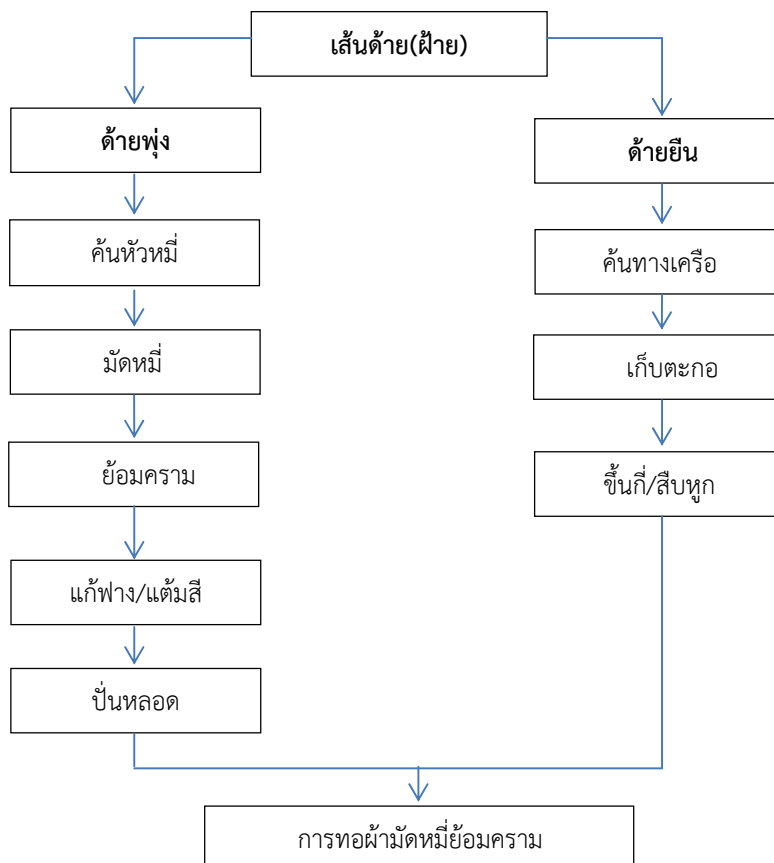
12. ฟืมหรือเขา

ฟืมเป็นอุปกรณ์อย่างหนึ่งในการทอผ้า ประกอบด้วยซี่แนวตั้งวางเรียงกัน อยู่ในกรอบไม้ ใช้สำหรับกระทบเส้นด้ายพุ่งให้ชิดเป็นระเบียบ

ภาพที่ 16 ฟืมหรือเขา

สำหรับกระบวนการทอผ้าย้อมคราม จะต้องมีส่วนตอนดังนี้

ภาพที่ 17 ขั้นตอนการผลิต

จากแผนภาพจะเห็นได้ว่าก่อนจะถึงกระบวนการทอผ้าจะต้องมีการเตรียมด้าย (ฝ้าย) 2 ชนิด คือ ด้ายพุ่งและด้ายยืน โดยการเตรียมด้ายพุ่งมีขั้นตอนดังนี้

1. การคั่นหัวหมี่

การคั่นหัวหมี่หรือการคั่นหมี่ คือการนำด้าย (ฝ้าย) ซึ่งต่อไปเรียกว่าหมี่ มาเพื่อจัดระเบียบไม่ให้หมี่พันกัน โดยการคั่นหมี่ จะใช้อุปกรณ์ที่เรียกว่า เครื่องคั่นหมี่หรือโพงคั่นหมี่ มีวิธีดังนี้

1. เอาหมี่ที่เตรียมมาแล้วมัดหลักหมี่ที่ด้านล่างก่อน แล้วพันรอบหลักหมี่ไปเรื่อยๆ เรียกว่า การก่อหมี่
2. การคั่นหมี่จะต้องคั่นจากล่างขึ้นบน หรือบนลงล่างจนกว่าจะครบจำนวนรอบที่ต้องการ ภาษาท้องถิ่นเรียกแต่ละจำนวนว่าลูกหรือลำ ถ้าก่อหมี่ผูก ฝ้ายด้านขวา ก็ต้องวนซ้ายมาขวาทุกครั้ง
3. ควรผูกหมี่ไว้ทุกลูกด้วยสายแนน เพื่อให้ไม่ให้หมี่พันกัน หรือหลุดออกจากกัน

ภาพที่ 18 คั่นหัวหมี่

2. การมัดหมี่

การมัดหมี่คือการทำให้หมี่ (ด้าย) เกิดลายตามที่ต้องการ วิธีมัดหมี่ นำหมี่ที่ใส่โพงคั่นหมี่ มาใส่โพงมัดหมี่ เพื่อทำลวดลายลงบนผ้า ทำการมัดหมี่โดยนำดินสอด่ ปากกา มาขีดลายบนหมี่ แต่กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ ซึ่งถือว่ามีประสบการณ์ในการมัดหมี่จนสามารถมัดได้เลยโดยไม่ต้องนำปากกา ดินสอด่ มาแกะลายก่อน และเมื่อเกิดลายตามต้องการ แล้วทำการมัดหมี่โดยใช้เชือกฟาง มัดลายหมี่

มัดให้แน่นหลายๆ รอบในส่วนที่ไม่ต้องการให้ติดสีครามมัดไว้ด้วยเชือกฟาง ส่วนที่ปล่อยวางต้องการให้ติดสี
ย้อมคราม ดังนั้น หมี่ที่ย้อมครามแล้วจะเป็นลายสีน้ำเงินสลับขาว

ภาพที่ 19 การมัดหมี่

3. การย้อมคราม

การย้อมครามคือการทำให้เส้นด้ายที่มัดแล้วเกิดเป็นสีน้ำเงินสลับขาวขั้นตอนการย้อมถือเป็น
ขั้นตอนที่สำคัญ เนื่องจากไม่ใช่ใครจะสามารถย้อมครามติดได้ทุกคน ต้องมีการใส่ใจ ดูแลและรักษาหม้อคราม
และเตรียมน้ำครามให้พร้อมที่จะย้อมได้อยู่เสมอ ก่อนทำการย้อม สิ่งที่สำคัญมากอย่างหนึ่งจึงเป็นการเตรียมน้ำ
ครามซึ่งทำจากใบครามสด ซึ่งมีวิธีการดังนี้

การเตรียมน้ำครามธรรมชาติจากใบครามสด

ประมาณร้อยละ 90 ของผู้ทำสีครามธรรมชาติ จะทำสีครามจากใบครามสด ผู้ทำสีครามต้อง
ระมัดระวัง ตั้งแต่ขั้นตอนการเก็บใบครามจากต้น ต้องเก็บในเวลาเช้ามืดก่อนที่พระอาทิตย์ขึ้น เพราะหาก
เก็บตอนสายแดดจัดใบครามจะแห้ง

ภาพที่ 20 ต้นคราม

วิธีการเตรียมน้ำครามนั้น ให้เอาต้น กิ่ง ใบครามสดในภาชนะ เช่น ถังใบใหญ่ วิธีการคือนำครามสดมามัดเป็นพอน โดยลักษณะการมัดเป็นพอน คือ การนำต้นครามประมาณ 1 มื่อ ที่เก็บมาได้นั้น มาพับไปมาเป็นท่อนขนาด 1 ฝ่ามือ แล้วมัดตัวต้นครามด้วยกิ่งของต้นครามเอง คล้ายกับการมัดใบต้นตะไคร้ ก่อนนำไปต้ม ใช้มือกดใบครามให้แน่น เติมน้ำให้ท่วมหลังมือ หรือประมาณ 3 ใน 4 ของโอ่งดินหรือถังที่บรรจุ แช่วัว 1 คืน จึงกลับใบครามข้างล่างขึ้นทับส่วนบน แช่วัวไปอีก 1 คืน จึงแยกกากใบครามออก จะได้น้ำครามใส สีฟ้าจาง

ภาพที่ 21 การเตรียมน้ำคราม

หลังจากนั้นเติมปูนขาว 2 กิโลกรัมต่อน้ำคราม 50 ลิตร โจงน้ำคราม การโจงคือวิธีการเอาไม้โจงกระทงน้ำ จนวนพองครามเป็นสีน้ำเงิน หากใส่ปูนไปในปริมาณพอดี ครามจะจับตัวลงไปนอน ด้านล่างเป็นตะกอน น้ำด้านบนจะกลายเป็นสีใส เทน้ำใส่ถัง เก็บเนื้อครามใส่ถังไว้ใช้หากนำเนื้อครามไปก่อหม้อครามเพื่อย้อมเลยอาจจะทำให้หม้อตายย้อมไม่ติดเพราะมีปริมาณปูนขาวในเนื้อครามมากเกินไป หากจำเป็นต้องทำจะใช้ปริมาณน้อย ควรทิ้งไว้อย่างน้อย 1 เดือนก่อนจะนำมาก่อหม้อคราม

ภาพที่ 22 เนื้อครามเปียก

วิธีการก่หม้อคราม มีส่วนผสมคือ เนื้อครามเปียก 200 กรัมผสมน้ำขี้เถ้า 3 ลิตร ปูนขาว 3 ช้อนโต๊ะ และมะขามเปียก 200 กรัม โดยจะหมักไว้ประมาณ 7 วันซึ่งจะต้องหมั่นนำไม้จอกน้ำคราม หมายถึงการกระทุ้งน้ำ และสังเกตสีและรสชาติ เพิ่มเติมส่วนผสมที่ละน้อยๆ ลงไป เช่น หากเค็มไปต้องเติมน้ำต่างและมะขามเปียก หากจืดเกินไปก็จะเติมปูนขาวลงไป เป็นต้น ในส่วนการเตรียมน้ำขี้เถ้า น้ำขี้เถ้าหรือชาวบ้านนิยมเรียกกันว่าน้ำต่าง ทำมาจากขี้เถ้าของไม้บางชนิดเท่านั้น และต้องเตรียมให้ได้ความเค็มคงที่ ซึ่งโดยทั่วไปมักใช้เหง้ากล้วยเป็นหลัก เพราะหาง่ายในหมู่บ้านและทำให้สีครามติดฝ้ายได้ดีเตรียมโดยสับเหง้ากล้วยเป็นชิ้นๆ ผึ่งแดดพอมหาด นำมาเผาพร้อมกับทางมะพร้าว และเปลือกผลอื่นๆ จนไหม้เป็นเถ้าใช้น้ำพรมดับไฟ รอให้อุ่นจึงเก็บในภาชนะปิด ถ้าทิ้งไว้ให้ขี้เถ้าเย็น การละลายของเกลือในขี้เถ้าจะน้อยลงหรือถ้ารดน้ำดับไฟแล้วทิ้งไว้นานสารละลายเกลือจากขี้เถ้าก็ซึมลงดินบริเวณที่เผา นำขี้เถ้าขึ้นนั้นบรรจุในภาชนะที่เจาะรูด้านล่างไว้ อัดขี้เถ้าให้แน่นที่สุดเท่าที่ทำได้ เติมน้ำให้ได้ระดับเดียวกับขี้เถ้าก่อนกดอัด กรองเอาน้ำขี้เถ้าครั้งแรก แล้วเติมน้ำอีกเท่าเดิม กรองเอาน้ำขี้เถ้าครั้งที่สอง รวมกันกับน้ำขี้เถ้าครั้งแรก จะได้น้ำขี้เถ้าเค็มพอดีกับการใช้งานต่อไป

หลังจากการก่หม้อครามแล้ว จะได้น้ำย้อม ที่พร้อมสำหรับย้อมเส้นด้าย การย้อมคราม คือวิธีการนำ หมี่ที่มัดไว้มาย้อมน้ำครามคราม โดยนำหัวหมี่ที่มัดแล้ว มาแช่ในน้ำสะอาด บิดหมาดๆ

ภาพที่ 23 ทำความสะอาดหัวหมี่

หลังจากนั้นนำไปแช่ในหม้อคราม ใช้มือขยี้นวดให้น้ำคราม "กิน" หัวหมี่จนทั่ว โดยขั้นตอนการย้อมสามารถแยกออกเป็นขั้นตอนได้ ดังนี้

1. ทำการจอกครามเพื่อดูลักษณะของน้ำย้อมครามที่เตรียมไว้
2. นำหมี่ที่ผ่านการทำความสะอาดแล้วมาเตรียมไว้ โดยมีการจับเป็นวง
3. ทำการย้อมเส้นหมี่ในน้ำครามโดยมีการคลายเส้นใยและหมุนไปรอบ

4. เมื่อย้อมเสร็จแล้วควรบิดเส้นไหมให้หมาด แล้วนำเส้นไหมขึ้นจากหม้อย้อม และใช้ไม้ตี เพื่อให้สีย้อมซึมเข้าไหมได้ทั่วถึง หากยังไม่ได้สีที่ต้องการ หรือสีไม่เข้มเพียงพอก็จะการย้อมครามซ้ำ โดยการนำเส้นไหมที่ผ่านการย้อมแล้ว มาย้อมซ้ำเพื่อให้ได้เส้นใยที่มีสีเข้มขึ้นตามต้องการ ระยะเวลาในการแช่เส้นฝ้ายในน้ำย้อมครามของแต่ละคนก็จะแตกต่างกันออกไป ตามประสบการณ์ และความเข้มข้นของน้ำคราม

ภาพที่ 24 การย้อม

จากนั้นนำไหมที่ได้จากการย้อมนั้นมาล้างในน้ำให้สะอาด จนหมดสีครามที่น้ำล้างเมื่อล้างเสร็จแล้วก็นำไปแช่น้ำยาปรับผ้านุ่ม ซึ่งจะทำให้ได้ไหมมีความนุ่ม หลังจากนั้นบิดหมาดและตากให้แห้ง โดยจะตากในร่ม เพราะจะช่วยให้ไหมแห้งเสมอกัน และสีของเส้นฝ้ายยังคงจะสดอยู่ ระยะเวลาการตากเส้นฝ้ายขึ้นอยู่กับสภาพอากาศ

ภาพที่ 25 การตากไหม

4. การแกะฟาง/แต้มสี

การแกะหมี่ คือ การแกะเชือกฟางที่มีดหมี่ออก หลังจากการย้อม โดยใช้มีดบางเล็กๆ ใบมีด โคนชนิดมีด้าม หรือกรรไกรเล็กๆ การแกะหมี่จะต้องทำอย่างระมัดระวังอย่าให้มีดถูกหมี่ เพราะจะทำให้หมี่ขาด หมี่ที่แกะเชือกฟางออกหมดแล้ว จะเห็นลายหมี่ที่สวยงามและชัดเจนมากขึ้น

ภาพที่ 26 เส้นหมี่ที่แกะฟางแล้ว

หากต้องการสีอื่นๆ เพิ่มเติม จะต้องนำสีเคมีมาแต้มในส่วนที่เป็นสีขาว เพื่อให้ลวดลายสีอื่น อื่นๆ สวยงาม ต่างจากเดิมที่มีเพียงสีน้ำเงินและขาว ซึ่งการแต้มสีนี้ เรียกว่า “การหมักโคลน”

ในสมัยก่อน “การหมักโคลน” จะเป็นการขูดโคลนมาจากบึง หรือบ่อตามธรรมชาติ นำมาคัดเศษ ที่เจือปนออก แล้วนำไปผสมกับน้ำตามสัดส่วนที่กำหนด ต่อจากนั้นจึงนำผ้าใส่ลงไปหมักในโคลนทิ้งไว้ 1 คืน นำมาซักให้สะอาด แล้วนำไปแช่น้ำ ทิ้งให้ผ้าดูดซับน้ำจนอิ่มตัว โดยใช้ระยะเวลาประมาณ 1 ชั่วโมง จากนั้น นำผ้าไปต้มกับวัสดุที่ให้สีธรรมชาติเช่น ครั่ง มะเกลือ หรือแก่นไม้ซึ่งให้สีต่างกันไป เช่น ต้นเข (ต้นกาแล) ใช้เนื้อ ไม้จะให้สีเหลืองทอง สีเหลืองอ่อน ต้นเพกา (ลิ้นฟ้า) ใช้เปลือกแก่นและรากจะได้สีเขียวอ่อน สีเขียวแก่ ต้น ประดู่ ใช้เปลือก ลำต้น ให้สีชมพูอมแดง หรือสีแดงอมน้ำตาล เป็นต้น การหมักโคลนจะทำให้ผ้าย้อมครามมี สีที่สวยงามขึ้น นอกจากนี้ยังทำให้ผ้าทอมีเนื้อผ้าที่นุ่มขึ้นอีกด้วย

ภาพที่ 27 การแต้มสี

5. ปั่นหลอด

การปั่นหลอด คือการนำหมี่ที่ผ่านการย้อมแล้วมาคล้องใส่หลาปั่นด้าย เพื่อร้อยพันรอบแกนหลอดไม้ไผ่ ให้ได้จำนวนเส้นหมี่ พอเหมาะกับขนาดของร่องกระสวยทอผ้า หากร้อยผิดลำดับหรือทำเชือก ร้อยหลอดขาด จะทำให้ลำดับเส้นฝ้ายผิดไป ไม่สามารถทอเป็นลวดลายตามต้องการได้ เรียกว่า หมี่ขาด

ภาพที่ 28 การปั่นด้ายด้วยมอเตอร์ และการปั่นด้ายด้วยหลาปั่นด้าย

สำหรับการเตรียมด้ายยืน

การเตรียมด้ายยืนถือเป็นอีกขั้นตอนที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าการเตรียมได้ฟุ้ง ขั้นตอนการเตรียมด้ายยืนมีวิธีการดังนี้

1. การคั่นทางเครือ คั่นทางยืน หรืออาจจะเรียกว่าเดินด้ายแล้วแต่พื้นที่ แต่มีความหมายเดียวกัน คือเป็นการจัดระเบียบด้ายยืน เพื่อนำมาทอ วิธีการคือ ทำความสะอาดเส้นด้าย เพื่อจะซักไขมันออกจากเส้นด้าย หลังจากนั้น จึงนำเส้นด้ายมาปั่นหลอด หลอดที่ใช้ อาจจะเป็นแกนไม้ แกนเหล็กตามแต่จะหาได้ แต่ชาวบ้านที่นี้ใช้กลลอนใส่น้ำมัน หลังจากนั้นจึงได้คั่นด้ายยืน ความยาวของด้ายในการคั่นแต่ละครั้ง แตกต่างกันไป ไม่เท่ากัน บ้างก็ 70 หลา 80 หลา หรือมากกว่านั้น เครื่องมือที่ใช้คั่น เรียกว่า “ฝैया” ด้านกว้าง ทั้งสองจะมีหลักไม้สำหรับนำด้ายจากหลอดมาขึ้นใส่หลอดฝैया เพื่อให้ได้ความยาวตามต้องการ จำนวนของเส้นด้ายเรียกว่า “หลบ” สิบไม้เท่ากับ 1 หลบ และ 1 หลบ เท่ากับ 80 เส้น จำนวนเส้นขึ้นอยู่กับเบอร์ของฟืมที่ใช้ และฟืมส่วนใหญ่จะมีขนาด 28 หลบ

ภาพที่ 29 คั่นทางเครือ

2. การเก็บตะกอ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เขา หรือ เขาหูก มีลักษณะเป็นตับ จะมี 2,3 หรือ 4 ตับ หรือที่เรียกกันว่า 2 ตะกอ 3 ตะกอ และ 4 ตะกอ การเพิ่มตะกอทำให้เพิ่มลวดลายของผ้าได้ ตะกอเป็นเครื่องมือที่ใช้เชือกผูกคล้องกับไม้ใช้เท้าเหยียบ เพื่อจัดกลุ่มด้ายยืนและเปิดช่องด้ายยืนสำหรับใส่ด้ายพุ่ง ส่วนไม้เหยียบใช้สำหรับเหยียบให้ตะกอยกขึ้น เป็นชั้นแยกจากกัน การเก็บตะกอจึงเป็นการจัดเส้นด้ายยืนให้สามารถถูกยกขึ้นหรือถูกกดลงอย่างเป็นระบบเพื่อให้สอดด้ายพุ่งเข้าไปได้ เป็นการเก็บลวดลายหรือแบบที่ต้องการจะทอ

3. การขึ้นกี่ คือ การนำเครือหูกมาขึ้นกี่ ซึ่งเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการเตรียมด้ายยืน เป็นการนำเครือหูกที่สอดฟันพิมพ์แล้วไปกางบนกี่และเตรียมพร้อมที่จะทำการทอต่อไป ซึ่งขั้นตอนที่ 2 และ 3 นี้ ชาวบ้านที่นี่จะทำเพียงครั้งแรกรั้งเดียว หลังจากนั้นจะใช้วิธีการสับหูก

การสับหูกคือวิธีการต่อเส้นด้าย โดยไม่ต้องเก็บตะกอแล้วขึ้นกี่ใหม่ แต่จะต่อด้ายไปเรื่อยๆ เมื่อได้เตรียมด้ายทั้งสองชุด ทั้งด้ายพุ่ง ด้ายยืน เป็นที่เรียบบร้อยขั้นตอนต่อไปคือการทอ

ภาพที่ 30 การสับหูก

การทอผ้าย้อมคราม

ขั้นตอนการทอเป็นขั้นตอนสุดท้ายก่อนที่จะออกมาเป็นผ้าผืน คือการทอผ้าจะประกอบไปด้วย

เส้นฝ้าย 2 ชุด คือชุดแรกเป็น “เส้นยืน” จะวิ่งไปตามความยาวผ้าอยู่ติดกับกี่ทอ (เครื่องทอ) หรือแกนม้วนด้านยืน อีกชุดหนึ่งคือ “เส้นพุ่ง” จะถูกกรอเข้ากระสวย เพื่อให้กระสวยเป็นตัวนำเส้นด้ายพุ่งสอดขัดเส้นด้ายยืนเป็นมุมฉาก ทอสลับกันไปตลอดความยาวของผืนผ้า การสอดด้ายพุ่งแต่ละเส้นต้องสอดให้สุดถึงริมแต่ละด้าน แล้วจึงวกกลับมา จะทำให้เกิดริมผ้าเป็นเส้นตรงทั้งสองด้าน ส่วนลวดลายของผ้านั้นขึ้นอยู่กับการวางลายผ้าตามแบบของผู้ทอที่ได้ทำการมัดหมี่ไว้ โดยมีวิธีการ

ภาพที่ 31 การทอผ้า

สภาพการตลาดกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์

ลักษณะการจำหน่ายสินค้า 2 ลักษณะ

1. ขายส่ง โดยผลิตตามสั่ง (ออเดอร์) ผ้ามัดหมี่ของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรทำการผลิตจะมีพ่อค้าคนกลางทั้งในท้องถิ่น ต่างจังหวัดบริเวณใกล้เคียงจังหวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ เช่น ขอนแก่น ชลบุรี กรุงเทพมหานคร ฯลฯ สั่งสินค้าแล้วมารับซื้อ เพื่อไปจำหน่ายต่อ หรือนำแปรรูปตามความต้องการของลูกค้า

2. ขายปลีก ผ้ามัดหมี่ของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรทำการผลิตขายที่ศูนย์จำหน่ายสินค้าของทางกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรเอง ฝากขายตามสถานที่ราชการ งานแสดงสินค้าต่างๆ ที่ทางภาครัฐฯ และเอกชนจัดขึ้น

ราคาขายส่งและขายปลีกของทางกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรขายในราคาเดียวกันคือ ผ้ามัดหมี่ย้อมคราม ราคา 350 บาท ผ้ามัดหมี่หมักโคลน ราคา 400 บาท

2.2 การจัดการความรู้เรื่องผ้าทอมัดหมี่ของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์

การจัดการความรู้ของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ ตำบลบ้านแดง อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี ผู้วิจัยขอแบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. การกำหนดองค์ความรู้
2. การแสวงหาและการจัดเก็บความรู้
3. แลกเปลี่ยนความรู้
4. การถ่ายทอดองค์ความรู้
5. การนำความรู้ไปใช้

จากการศึกษาพบว่า แต่ละขั้นตอนมีรายละเอียดดังนี้

การกำหนดองค์ความรู้

จากการศึกษาลักษณะการกำหนดองค์ความรู้ในการเตรียมเส้นด้าย (ค้นทางเครือ คันทัวหมี่) การมัดหมี่หรือการทำลวดลาย การย้อมสี การแกะฟาง และการทอ ซึ่งเป็นขั้นตอนหลักที่สำคัญในการผลิตผ้ามัดหมี่ย้อมคราม พบว่า สมาชิกกลุ่มเป็นผู้ที่มีความรู้ในเรื่องดังกล่าวเป็นอย่างดี สามารถกำหนดองค์ความรู้ในทุกๆ ด้านได้ และมีลักษณะการกำหนดองค์ความรู้ในแต่ละเรื่องดังต่อไปนี้

(1) การกำหนดองค์ความรู้ในการเตรียมเส้นด้าย

เส้นด้าย (ฝ้าย) หรือหมี่ มี 2 ประเภท คือด้ายยืนและด้ายพุ่ง ซึ่งเป็นวัตถุดิบหลักและเป็นปัจจัยสำคัญในการทอผ้า การผลิตเส้นด้ายจะมีความยุ่งยากมาก เพราะต้องใช้เวลาในการผลิตนาน กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรฯ จึงไม่ผลิตเส้นด้ายเอง เนื่องจากกลุ่มไม่มีความรู้ความชำนาญในเรื่องนี้ และไม่มีวัตถุดิบในการผลิต กลุ่มจึงสั่งซื้อเส้นด้าย (ฝ้าย) สำเร็จจากในเมืองอุดรธานี เส้นด้ายที่ซื้อมาสามารถนำมาทอหรือนำมามัดหมี่ได้เลย จึงสะดวกและง่ายต่อการนำไปใช้ทำให้ไม่เสียเวลา เพียงแต่อาจจะมีปัญหาในเรื่องด้ายขาดตลาดหรือขึ้นราคา ทั้งที่มีร้านขายด้ายดิบหลายร้านแต่กลุ่มฯ ไม่มั่นใจในคุณภาพหากเปลี่ยนยี่ห้อด้าย

“ด้ายพุ่งนี้ใช้เกรดเอเลย เป็นรูปดอกกุหลาบ ด้ายยืน เป็นด้ายโทเร และมีปัญหาเรื่องด้ายขาดแคลนอยู่ อย่างเดือนที่แล้วด้ายก็ขาดตลาด ก็ต้องไปหาที่อื่น ไปซื้อที่อุดร ร้านต้นเล็ง หน้าเทศบาล 2 ถ้าร้านนี้ไม่มีก็ไปร้าน ตั้งไก่เซียง อยู่ห้าแยก” อรุณณี สมาชิกกลุ่มฯ กล่าว

“สำคัญที่สุดคือวัสดุอุปกรณ์มันขาดตลาด เช่น ด้าย ซึ่งสำคัญมาก อย่างเราไปเอาที่อุดร เขาก็บอก เดือนหน้าวันที่เท่านี้เท่านี้ แต่เราต้องการด่วน ก็ไม่ได้ตามนั้น นี่คือสาเหตุหนึ่งที่เราไม่กล้าที่จะ รับออเดอร์มากๆ อย่างบางทีลูกค้ามาสั่งที่ ร้อยเมตร หรือร้อยกว่าเมตร เราไม่สามารถที่จะกำหนดได้ว่า เราจะทำเสร็จเมื่อไร ร้านขายด้ายมีอยู่หลายเจ้า แต่ความแตกต่างของด้าย เช่น ด้ายเบอร์นี้เราเคยใช้ ตรานี้ อย่างเป็นต้น มันขาด คือถ้าเปลี่ยนเบอร์ เปลี่ยนตรา เราก็ไม่มั่นใจว่ามันจะได้คุณภาพตามนี้หรือเปล่า” สมร ประธานการฝ่ายจัดซื้อวัตถุดิบ และกรรมการกลุ่มฝ่ายควบคุมคุณภาพผลิตภัณฑ์ กล่าว

การกำหนดความรู้ของสมาชิกกลุ่มในการเตรียมด้ายทั้ง 2 ประเภท มีดังนี้

1) การเตรียมด้ายยืน หรือการค้นทางเครือ เป็นการจักระเบียดด้าย วิธีการคือ ทำความ สะอาดเส้นด้าย เพื่อจะซักไขมันออกจากเส้นด้าย หลังจากนั้น จึงนำเส้นด้ายมาปั่นหลอด หลอดที่ใช้ บางคน เป็นแกนไม้ แกนเหล็ก บางคนก็ตัดแปลงจากวัสดุเหลือใช้ เช่น แกลลอนใส่น้ำมัน หลังจากนั้นนำไปค้นด้าย ยืนหรือเดินด้าย ความยาวของด้ายในการค้นแต่ละครั้งแตกต่างกันไป ไม่เท่ากัน บ้างก็ 70 หลา 80 หลา หรือมากกว่านั้น

2) การเตรียมด้ายพุ่ง คือการค้นหัวหมี่ ก็เป็นการจักระเบียดด้ายเช่นเดียวกัน แต่เป็นด้าย อีกชุดหนึ่ง ซึ่งด้ายชุดนี้จะทำให้เกิดลายบนเนื้อผ้า การค้นหมี่จะค้นก่อนนำไปมัดลายเพื่อให้ด้ายเป็นระเบียบ และได้จำนวนที่ต้องการ

การเตรียมด้ายทั้ง 2 ประเภทนี้ กลุ่มจะมีฝ่ายที่เตรียมด้ายเหล่านี้โดยเฉพาะ เนื่องจาก ระบบการทำงานในกลุ่มจะเป็นการแบ่งหน้าที่กันทำงานอย่างชัดเจน ผู้ที่มีหน้าที่ค้นทางเครือ และค้นหัวหมี่ก็ จะมีความชำนาญในเรื่องนี้ เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังมีชาวบ้านบางรายที่สามารถค้นด้ายได้เอง จากการ สังเกตพบว่า วิธีการค้นด้ายทั้งสองประเภทนี้จะต้องมีสมาธิและรู้จักการคำนวณเพื่อให้ได้ด้ายตามจำนวน ความยาวที่ต้องการ

(2) การกำหนดองค์ความรู้ในการมัดหมี่

การมัดหมี่ เป็นขั้นตอนที่สำคัญ ถ้ามัดได้ถูกต้องก็จะทอออกมาได้ตามแบบที่ต้องการ วิธีการมัดลายคือ นำด้ายที่ค้นเสร็จแล้วไปใส่อุปกรณ์สำหรับการมัดหมี่ที่เรียกว่าโองมัดหมี่ ซึ่งด้ายกับโอง ให้ตั้ง จากนั้นก็ออกแบบวาดลวดลายบนเส้นด้ายมัดหมี่ตามที่ต้องการ สำหรับวัสดุที่ใช้ในการมัดหมี่จะใช้ เชือกฟางมัด การมัดเชือกฟางต้องมัดให้แน่นถ้ามัดไม่แน่นจะทำให้สีแตกซึมเข้าไปไม่เป็นสีขาว สมาชิกกลุ่ม บางคนเวลามัดหมี่อาจจะวาดลายลงบนเส้นด้ายสีขาวก่อนหรือใช้ไม้บรรทัดวัดตามความถนัด หรือบางคน จะกะระยะด้วยสายตาตามความชำนาญ โดยไม่ต้องใช้ไม้บรรทัดวัดหรือวาดลายลงบนเส้นด้าย (สมาชิกกลุ่ม ส่วนใหญ่มีความชำนาญโดยการกะระยะลายด้ายสายตา) การมัดลายอาจจะมียังไม่กี่คนที่สามารถคิดลาย ได้เอง แม้จะมีพื้นฐานในการแกะลายตามแบบลูกค้าแต่ไม่มีไอเดียในการออกแบบ

(3) การกำหนดองค์ความรู้ในการย้อมสี

เมื่อมัดหมี่ เส้นด้ายที่เตรียมไว้เสร็จเรียบร้อยแล้วแล้ว ขั้นตอนต่อไปจะเป็นการย้อมคราม ซึ่งเป็นกระบวนการที่ต้องทำอย่างพิถีพิถัน และใจเย็น สีที่ได้จึงจะสวย เข้ม สม่ำเสมอ ไม่ต่าง เนื่องจากการย้อมคราม ที่นี้จะเป็นการย้อมครามธรรมชาติ ผู้ย้อมจะต้องมีความรู้ในเรื่องการเตรียมคราม การก่อหม้อคราม รวมถึงวิธีการย้อม เพราะหากไม่มีความรู้ก็อาจจะย้อมไม่ติด หรือสีไม่สวย

“เรื่องการย้อมนี้ จะย้อมดีหรือไม่ดีขึ้นอยู่กับหม้อดิน หรือหม้อคราม เพราะการก่อหม้อ ส่วนผสมจะมีส่วนมาก และอีกอย่าง ถ้าไม่ย้อมติดต่อกัน ปล่อยให้ 2-3 คืน เคี้ยวเรียกว่าหม้อตาย เอามาย้อมไม่ได้ ต้องปรุงใหม่ ถ้าปรุงได้ดีแล้วก็ย้อมได้ตลอด เราจะรักษาเวลาไว้ไม่ปล่อยให้เนิ่นนาน มันย้อมได้เรื่อยๆ เติมได้เรื่อยๆ หม้อที่ยังเป็นอยู่จะย้อมได้ ติดได้ กินเนื้อผ้าได้ดีนี้จะใช้ได้ตลอด เพียงแต่เติมอุปกรณ์ที่สำคัญในการย้อมลงไปก็ได้ตลอด” สมร ประธานการฝ้ายจัดซื้อวัตถุดิบ และกรรมการกลุ่มฝ้ายควบคุมคุณภาพผลิตภัณฑ์ กล่าว

จากการสังเกตพบว่า การย้อมสีเส้นด้ายจำเป็นต้องอาศัยความชำนาญ ละเอียดอ่อน ใจเย็น ช่างสังเกตและเอาใจใส่ดูแลน้ำย้อม หากใจร้อนหรือขาดการใส่ใจดูแลหม้อคราม อาจจะทำให้ “หม้อตาย” ย้อมไม่ติด หรือได้สีที่ไม่มีคุณภาพ สีต่าง

(4) การกำหนดองค์ความรู้ในการแกะฟาง

หลังจากการย้อมครามและตากหัวหมี่จนแห้งสนิท ขั้นตอนต่อไปคือการ แกะฟาง โดยการใช้มีดหรือกรรไกร ตัดเชือกฟางที่มัดเส้นหมี่ออก โดยมีข้อควรระวังคืออย่าให้มีดโดนเส้นหมี่ขาด เพราะฉะนั้นขั้นตอนนี้ส่วนใหญ่สมาชิกกลุ่มที่ทำจะเป็นแรงงานวัยหนุ่มสาว หรือเด็กนักเรียน นักศึกษา เนื่องจากมีข้อได้เปรียบด้านสายตา และแกะได้รวดเร็ว

“เดี๋ยวนี้ไม่ทำเองแล้ว มองก็ไม่ค่อยเห็น มือสั้น กว่าแกะได้ ใช้เวลานาน ให้เด็กๆ รับผิดชอบไป มันทำกันเร็ว” สมร ประธานการฝ้ายจัดซื้อวัตถุดิบ และกรรมการกลุ่มฝ้ายควบคุมคุณภาพผลิตภัณฑ์ กล่าว

(5) การกำหนดองค์ความรู้ในการทอ

การทอผ้าของกลุ่มสมาชิกกลุ่มมัดหมี่ย้อมคราม เรียนรู้การทอผ้ามาจากบรรพบุรุษ ปู่ ย่า ตา ยาย จากพ่อ แม่ จากภูมิปัญญาดั้งเดิมของครอบครัวที่เป็นวิถีชีวิตหนึ่งที่ได้เรียนรู้ร่วมกันในครัวเรือนของตนเอง แล้วมาถ่ายทอดในกลุ่มเพื่อนรุ่นราวคราวเดียวกัน จนเกิดเป็นความรู้ที่ถูกส่งสืบทอดให้กลุ่มสมาชิกและได้ถ่ายทอดความรู้โดยการลงมือปฏิบัติจนเกิดทักษะและความชำนาญ การทอจะต้องทอตามแบบ และทอให้แน่น เพื่อจะได้พื้นผ้าที่คงทน ลวดลายที่สวยงาม

การแสวงหาและการจัดเก็บความรู้

การแสวงหาความรู้ของกลุ่ม มีการแสวงหาความรู้อยู่ตลอดเวลาเพื่อพัฒนาฝีมือและเพิ่มมูลค่าราคาให้กับสินค้า และวิธีการทำไปในตัวด้วย การแสวงหาความรู้มาจากทั้งจากคนใกล้ตัว การศึกษาดูงาน การฝึกอบรม

“ผ่านมาก็เห็นแม่ทำตั้งแต่เด็ก จำได้ ก็ทำได้แทบทุกขั้นตอน มัดหมี่ก็เป็น คั้นหัวหมี่ก็เป็น และแม่บัวพันธ์ก็เรียนจากแม่อีกที แม่บัวพันธ์บอก ครามก็เหมือนกันก็เรียนรู้จากแม่ ก็ได้ความรู้จากแม่” สุภาทิพย์ สมาชิกกลุ่มกล่าว

“ความรู้ได้จากการไปดูงาน กลุ่มต่างๆ เราไปดูกลุ่มที่เค้าทำผ้าไหม เป็นกิจการใหญ่ๆ เราก็ไปดูของเค้าว่าเค้าทำอย่างไร ที่นั่นใช้เวลาเนิ่นๆ เราก็ไปดูงานมา อย่างที่มหาสารคาม ที่ทำผ้ามัดหมี่ และก็จะมีคนขายหัวหมี่ เราก็ไปดู ก็มาคิดประยุกต์ และเวลาไปดูงาน ก็เอาพ่อบ้านไปด้วย กลับมาก็มาทำกันและกัน ช่วงนั้น ผู้ใหญ่นิพนธ์ ศรีเดช (ถึงแก่กรรม) แก่เป็นช่างด้วย ก็ให้แกไปดู แก่เป็นคนช่วยเหลือกลุ่มมาก เรื่องการพัฒนาเครื่องมือและอุปกรณ์การผลิต แก่ไปดูก็จะเอาตลับเมตรไปด้วย ไปวัด ไปจดอะไรของแก หลักที่คั้นหัวหมี่ในปัจจุบัน แก่ก็เป็นคนพัฒนาขึ้นมา โองคั้นหัวหมี่ ที่ใส่มอเตอร์ แก่ก็ทำ” อรพินธ์ เลขานุการกลุ่มกล่าว”

หากมีขั้นตอนใดที่จะไม่ชำนาญมากนักก็จะให้ผู้เชี่ยวชาญเข้ามาสอน

“ตอนที่ อ.นิศาชล มาทำใหม่ๆ เค้าก็มาบอกว่าจะทำลายอย่างไร มัดอย่างไร เค้าก็มาสอนเรายังเด็กเราก็อยากช่วยแม่ อ.นิศาชล ก็ให้คนมาสอนมัดลาย” อรุณณี สมาชิกกลุ่มฯ กล่าว

การแสวงหาความรู้ นอกจากการได้รับการถ่ายทอดจากคนใกล้ตัว การไปดูงาน การฝึกอบรม หรือสอนทำแล้ว ยังเกิดจากการไปร่วมงานที่หน่วยงานราชการจัดนิทรรศการ การออกร้านในตัวจังหวัดต่างจังหวัด หรือกรุงเทพมหานคร เป็นความรู้ที่ได้จากความต้องการของลูกค้า ซึ่งทางกลุ่มอาจจะยังไม่มี การคิดค้นลายใหม่ๆ ได้เองทุกคน แต่ถือได้ว่าสามารถแสวงหาความรู้ในการแกะลายและพัฒนาการผลิตได้ในระดับหนึ่ง

ในด้านการจัดเก็บความรู้ สมาชิกส่วนใหญ่ไม่มีการจดบันทึกใ้สมุดไว้ ทุกคนจะจำเอาไว้ในหัวสมอง ทำจนเกิดทักษะ ความชำนาญ และบางคนก็จดบันทึกไม่เป็น มีส่วนน้อยเท่านั้นที่จดบันทึกไว้บ้าง แต่ก็ยังเป็นเพียงแผ่นกระดาษ เขียนลวดลายตามที่ตนเองเข้าใจกันลืม และมีการบันทึกที่เห็นได้ชัดคือ บันทึกในภูมิปัญญาผ้าพันลาย แต่ก็เป็นการบันทึกลายผ้าพันที่เสร็จแล้ว นอกจากนี้จากการสังเกตยังพบว่าการจดบันทึกการคำนวณขนาดผ้าในขั้นตอนการคั้นทางยืนไว้บนผ้าบ้านอีกด้วย

“เรามีลายเยอะนับไม่หวาดไม่ไหว แต่เรามีบันทึกภูมิปัญญาผ้าพันลายไว้ เราก็มียกให้ทุกลาย จุดเด่นของเราอยู่ที่พันลาย” นิตยา ประธานกลุ่มกล่าว

แลกเปลี่ยนความรู้

จากการศึกษาพบว่าสมาชิกกลุ่มจะมีการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน จะนำมาพูดคุย และแลกเปลี่ยนแก่กันและกัน ซึ่งจะทำในลักษณะการลงมือปฏิบัติให้เห็นภาพจริง แล้วช่วยกันปรับปรุงหรือแก้ไขเพื่อให้งานออกมาสวยงามและเป็นเอกลักษณ์

“คนมัดหมี่มีหลายคน ก็สมาชิก และกิจกรรมนี้แหละเป็นคนไปบอกว่า จะทำลายนี้นะ แบบนี้นะ ช่วยกันนับว่าทำลายนี้อาจใช้กี่ลำ แล้วเรียงมาตรงนี้จะหันหน้าหันหลัง ถ้าเค้าทำแล้วไม่ลงตัวเค้าก็จะมาถามเรา ซึ่งก็ไม่มีลงตัวบ้าง ก็ต้องเอามาแก้ไขใหม่ แล้วเราก็ต้องรีบทอให้เสร็จเร็วที่สุดสักชิ้น แล้วเอาไปให้เขาดูว่าใช่แบบนี้ไหม ok ใหม” อรพินธ์ เลขานุการกลุ่มกล่าว

“การคิดลายก็คิดร่วมกัน อย่างแม่บัวผันเสนอว่าจะทำแบบนี้ดีไหม เราก็หามติ มอง พิจารณาว่า ถ้าสมควร ก็เห็นด้วย เราเคารพในการตัดสินใจของกรรมการและสมาชิก” นิตยา ประธานกลุ่มกล่าว

การถ่ายทอดองค์ความรู้

การถ่ายทอดความรู้ของกลุ่ม มีหลายวิธีการ เช่น การทำให้ดู การให้ฝึกปฏิบัติเพื่อให้เกิดประสบการณ์ การให้ลองผิดลองถูก การให้คำปรึกษา การแนะนำ การติชมผลงานเพื่อให้เกิดการพัฒนา เป็นต้น

สมาชิกกลุ่มคนไหนรู้เรื่องงานทอผ้าด้านใด ชำนาญการด้านใดจะนำความรู้นั้นมาถ่ายทอดแก่สมาชิกในกลุ่มคนอื่น เช่น สอนทอ สอนย้อม สอนมัดหมี่ เป็นต้น โดยเฉพาะสมัยแรกๆ ไม่มีคนมัดหมี่เป็น ก็ต้องสอนให้เป็น

“ก็สอนเขา อย่างแม่นิตยาแต่ก่อนก็ทำไม่เป็นก็ฝึกเอา เรื่องมัดหมี่แต่ก่อนเค้าไม่ตีเส้น แม่สมรเองก็ถนัดแบบไม่ตีเส้น แต่คนอื่นๆ ต้องตี เด็กรุ่นใหม่นี้ทำตามตาราง ก็จะบอกเขาว่าเวลาไปแข่งนี้เค้าไม่ตีลือคเลย” สมร ประธานการฝ่ายจัดซื้อวัตถุดิบ และกรรมการกลุ่มฝ่ายควบคุมคุณภาพผลิตภัณฑ์ กล่าว และกล่าวต่อว่า

“คนหัวไวๆ หัดมัดหมี่วันเดียวก็เป็น แต่ถ้าลายโบราณก็ยากหน่อย 2-3 วัน ฝึกจนดูกลายเป็นต้องดูเป็นแนวให้เท่ากัน มาทางนี้ห้กลับไปก็ห้”

นอกจากนี้ยังมีการถ่ายทอดความรู้ไปยังภายนอกกลุ่มแม่บ้านเกษตร ได้แก่ โรงเรียนในพื้นที่หรือแม้กระทั่งพื้นที่อื่นๆ ในจังหวัดและต่างจังหวัด

“เรื่องไปสอนนี้เราก็ไปสอนแทบทุกอำเภอในอุดร แต่ย้อมได้สักพัก ก็ไม่ติด มันมีปัญหาตรง เลี้ยงหมอนิลนี่แหละ อย่างสุนทร เค้ายอยู่ในหมู่บ้านเรา เวลามีปัญหาเค้ายังไปถาม ป้า อา น้ำ ของเขาได้ แต่คนอื่น หมู่บ้านอื่นที่ไม่มีองค์ความรู้นี้จะทำอย่างไร แต่ถ้าย้อมเคมีนี้ได้” อรพินธ์ เลขานุการกลุ่มกล่าว และกล่าวต่อว่า

“การถ่ายทอดความรู้ที่มัน เป็นการถ่ายทอดที่ไม่ได้เป็นรูปแบบที่ชัดเจน แต่มันเป็นการซึมซับ เวลาเค้ายากทำเคื่ก็ทำได้เองเลย อย่างลูกสาวแม่บัวพัน ก็ดูแลที่มาตลอด เห็นแม่ไปขายผ้า ก็อยากทำ ก็บอกว่าให้หนูขึ้นด้วย เค้าจะซึมซับการย้อม อัตโนมัตินี้”

“อย่างเราไปสอนเค้าที่มหาสารคาม เราก็ไปนอนเลย ก็ย้อมกันไม่ได้ ไม่ติด เผาต่างเราก็ทำให้ดู จนเป็นน้ำต่าง และรสชาติอะไรเราก็บอกเขาหมด” สมร ประธานการฝ้ายจัดซื้อวัตถุดิบ และกรรมการกลุ่ม ฝ้ายควบคุมคุณภาพผลิตภัณฑ์

การนำความรู้ไปใช้

จากการศึกษา พบว่า การนำความรู้ไปใช้ สมาชิกกลุ่ม จะได้ใช้ความรู้ที่มีอยู่ตลอดเวลา เกิด ประสบการณ์ และทักษะ ความชำนาญ จนสามารถประยุกต์ใช้รู้นั้นได้ โดยเฉพาะการมัตลาย ได้มีการ นำลายมัดหมี่ต่างๆ มาผสมกันประยุกต์เข้ากัน จนเกิดเป็นลายใหม่ การนำความรู้ไปใช้จะเป็นไปในรูปแบบ การปฏิบัติจริง

ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการความรู้

ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการความรู้ของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ ตำบลบ้านแดง อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี สามารถแยกได้ตามขั้นตอนทั้ง 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. ปัญหาและอุปสรรคในการกำหนดองค์ความรู้

จากการศึกษาพบปัญหาและอุปสรรคในการกำหนดองค์ความรู้ เรื่องการผลิตย้อมครามนั้น กลุ่มยังมีปัญหาในเรื่องต่างๆ ดังนี้

1. การผลิตเส้นด้ายเนื่องจากไม่มีความรู้ความชำนาญเรื่องนี้ ทำให้ต้องจัดซื้อด้ายสำเร็จจากร้านในจังหวัด ซึ่งทำให้มีปัญหารีงด้ายขาดตลาดหรือขึ้นราคา

2. การออกแบบลายผ้า ยังไม่สามารถทำได้ทุกคน ส่วนใหญ่จะทำได้เพียงการแกะลายตามสังเท่านั้น

3. การย้อม ยังมีชาวบ้านบางส่วนที่มีปัญหาในเรื่องการย้อมครามไม่ติด หม้อตาย

2. ปัญหาและอุปสรรคด้านการแสวงหาและการจัดเก็บความรู้

จากการศึกษาพบปัญหาและอุปสรรคในการแสวงหาและการจัดเก็บความรู้เรื่องการผลิตย้อมครามนั้น กลุ่มยังมีปัญหาในเรื่องต่างๆ ดังนี้

1. ช่องทางในการแสวงหาความรู้ยังมีน้อย และยังขาดการได้รับความรู้อย่างเป็นระบบ เป็นหลักสูตร เป็นเพียงการสอนต่อๆ กัน หรืออบรมในหลักสูตรระยะสั้นเท่านั้น
2. ยังไม่มีการจัดเก็บความรู้ที่หลากหลาย ส่วนใหญ่ใช้เพียงวิธีการจำในหัว มีบางส่วนที่จดบันทึก แต่ไม่ได้เป็นระบบมากนัก และจากสังเกตบางกรณีเป็นเหมือนการจดเพื่อให้ตนเองเข้าใจเองคนเดียว (กันลิ้ม) คนที่อ่านอาจจะไม่ได้เข้าใจด้วย ดังนั้น ปัญหาด้านการจัดเก็บความรู้ จึงเป็นปัญหาที่จะต้องให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาทำความเข้าใจ และให้การช่วยเหลือต่อไป

3. ปัญหาและอุปสรรคด้านการแลกเปลี่ยนความรู้

จากการศึกษายังไม่พบว่าปัญหาและอุปสรรคในการแลกเปลี่ยนความรู้เรื่องการผลิตผ้าย้อมคราม เนื่องจากสมาชิกกลุ่มมีการแลกเปลี่ยนความรู้ได้เป็นอย่างดี มีปัญหาในเรื่องใดสมาชิกกลุ่มจะนำมาปรึกษาหารือกันอย่างเสมอจึงไม่มีปัญหาในด้านนี้

4. ปัญหาและอุปสรรคด้านการถ่ายทอดองค์ความรู้

จากการศึกษายังไม่พบปัญหาและอุปสรรคในการถ่ายทอดความรู้เรื่องการผลิตผ้าย้อมคราม เนื่องจากสมาชิกกลุ่มสามารถถ่ายทอดความรู้ได้เป็นอย่างดี ในหลายรูปแบบ แม้จะเป็นรูปแบบที่ไม่เป็นทางการมากนัก และแม้จะได้เฉพาะกลุ่มสมาชิกที่มีความสนใจในการทำกิจกรรมร่วมกันเพียงกลุ่มเล็กๆ แต่ยังมีการถ่ายทอดองค์ความรู้ขยายไปสู่กลุ่มบุคคลนอกกลุ่ม หรือหมู่บ้านอื่นๆ ในจังหวัดและต่างจังหวัดอีกด้วย

5. ปัญหาและอุปสรรคด้านการนำความรู้ไปใช้

จากการศึกษาพบปัญหาและอุปสรรคในการนำความรู้ไปใช้ พบว่า สมาชิกส่วนใหญ่หลายรายมีอายุมาก สายตาไม่ดี ทำให้ทอผ้าแล้วไม่สวย ต้องไปทำหน้าที่อย่างอื่นหรือหยุดทำลงไปเรื่อยๆ โดยที่มิคนรุ่นใหม่เข้ามาสืบทอดไม่มากนัก ทำให้ความรู้ในเรื่องนี้ อาจจะค่อยๆ หายไป ซ้ำยังไม่มีการจัดเก็บที่เป็นระบบยิ่งทำให้การนำไปใช้ในอนาคตเป็นไปได้ยากยิ่งขึ้น

ปัญหาและอุปสรรคในการผลิต

1. ปัญหาการขาดแคลนเงินทุนในการดำเนินการ

ปัญหาการขาดแคลนเงินทุนหมุนเวียนในการดำเนินการถือว่าเป็นปัญหาที่สำคัญที่สุดในการบริหารจัดการเครือข่ายการผลิต ทั้งนี้เพราะทุกขั้นตอนการทอผ้าจำเป็นต้องใช้เงินสดในการดำเนินการ ถ้าเงินทุนไม่เพียงพอจะทำให้คนมีตลาดและคนทอออกไปทำงานให้เครือข่ายอื่น จากการสัมภาษณ์พบว่า มีเจ้าของเครือข่ายหลายคนไม่สามารถดำเนินธุรกิจผ้าทอต่อไปได้เนื่องจากขาดเงินทุนหมุนเวียน

2. ปัญหาวัตถุดิบขาดแคลน

วัตถุดิบที่มีปัญหาขาดแคลนมีอยู่ 2 ประเภทได้แก่ ด้าย และ เนื้อคราม ด้ายที่ใช้ในการทอผ้ามัดหมี่จะมี 2 ประเภทได้แก่ ด้ายพุ่ง และด้ายยืน โดยด้ายพุ่งจะใช้ด้ายซีทวง เบอร์ 20/12 ส่วนด้ายยืนจะใช้ด้ายโทร เบอร์ 40 สมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์จะซื้อด้ายที่ร้านในตัวเมืองอุดรธานีอยู่ 2 ร้าน ปัญหาการขาดแคลนด้ายจะเกิดขึ้นกับด้ายทั้ง 2 ชนิด และเกิดขึ้นบ่อยมาก สาเหตุเนื่องจากในจังหวัดอุดรธานี มีกลุ่มทอผ้าหลายกลุ่มทำให้มีความต้องการใช้ด้ายทั้งสองชนิดเป็นจำนวนมาก วิธีการแก้ไขปัญหของสมาชิกกลุ่มฯได้แก่ การสั่งซื้อมาเก็บไว้ในปริมาณเยอะๆ แต่บางครั้งก็ไม่สามารถใช้วิธีนี้ได้เนื่องจากไม่มีเงินทุนจำนวนมากที่จะซื้อตุนไว้ นอกจากนี้เมื่อเกิดปัญหานี้ขึ้นอาจใช้วิธียืมด้ายระหว่างสมาชิกด้วยกันเอง หรือยืมจากญาติที่มีด้ายเยอะๆ วิธีการดังกล่าวก็เป็นเพียงบรรเทาปัญหาเท่านั้น ตอนนี้ทางกลุ่มกำลังขอความช่วยเหลือกับทางราชการให้ติดต่อประสานงานไปที่แหล่งผลิตอื่นๆ โดยเฉพาะแหล่งผลิตในกรุงเทพมหานครเพื่อจะดูช่องทางในการสั่งซื้อโดยตรงโดยไม่ผ่านพ่อค้าคนกลางที่ร้านค้าในตัวจังหวัดอุดรธานี

ปัญหาประการต่อมาได้แก่การขาดแคลนครามที่ใช้ในการย้อม โดยปกติแล้วสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์จะปลูกครามและทำครามใช้กันเอง คนที่ทำครามเยอะๆ สามารถเก็บไว้ใช้ได้ 1-2 ปี การทำครามจะทำกันปี 1 ครั้ง โดยฤดูการทำครามจะทำในช่วงเดือนกันยายนและตุลาคม ครามมักจะขาดแคลนในช่วงเดือนกรกฎาคมถึงเดือนกันยายน โดยส่วนใหญ่แล้วถ้าครามหมดจะใช้วิธีซื้อครามจากเพื่อนบ้าน ราคาจะอยู่ที่กิโลกรัมละ 100 บาท แต่บางปีถ้ามีการทำครามกันน้อยก็ไม่สามารถหาซื้อได้ในหมู่บ้าน ต้องไปหาซื้อจากจังหวัดอื่น ได้แก่ไปซื้อที่จังหวัดสกลนคร ที่เป็นแหล่งทำครามที่ใหญ่ที่สุด ซึ่งในบางครั้งราคาอาจสูงถึงกิโลกรัมละ 150 บาท ทำให้ส่งผลต่อต้นทุนการทอผ้าย้อมครามที่สูงขึ้น

3. ปัญหาการไม่สามารถส่งมอบสินค้าได้ตามกำหนด

ปัญหาการไม่สามารถส่งมอบสินค้าได้ตามกำหนดเป็นปัญหาสืบเนื่องจากมาจากปัญหาอื่นๆ หลายสาเหตุ จากผลการวิจัยพบว่าส่วนใหญ่เกิดจากวัตถุดิบขาดแคลน โดยเฉพาะปัญหาเรื่องด้ายขาดตลาด

ซึ่งเป็นปัญหาที่เจ้าของเครือข่ายประสบบ่อย นอกจากนี้ก็เป็นปัญหาเรื่องการขาดแคลนครามในการย้อม ปัญหาเรื่องฝนตกติดต่อกันเป็นเวลานานจนทำให้หม้อมีไม่แห้งจึงไม่สามารถส่งหม้อให้คนทอได้ นอกจากนี้ก็ได้แก่ปัญหาคนทอผ้าทอไม่ทันเนื่องจากช่วงฤดูการทำนา หรือคนทอผ้ามีฐานะหยุดการทอบ่อย โดยเฉพาะในเดือนที่มีเทศกาลประจำปี เช่น เทศกาลวันขึ้นปีใหม่ เทศกาลวันสงกรานต์ เป็นต้น

4. ปัญหาเรื่องสุขภาพของสมาชิกกลุ่ม

สุขภาพของสมาชิกเป็นปัญหาสำคัญเนื่องจากสมาชิกส่วนใหญ่มักจะเป็นผู้สูงอายุทำให้มีปัญหาสุขภาพในด้านต่างๆ เช่น การปวดหลังเวลานั่งนอนนานๆ สายตาเมื่อยล้า และขาดความคล่องตัวในการติดต่อประสานงาน หรือในการไปขายสินค้า เป็นต้น สมาชิกผู้สูงอายุส่วนใหญ่จึงเลิกทอ หันมาช่วยเหลือกลุ่มในขั้นตอนที่ไม่ต้องใช้ทักษะมาก เช่น มาช่วยในการย้อมสี หรือช่วยในการแกะฟาง ทำให้ในปัจจุบันคนทอผ้าลดลงเรื่อยๆ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากสมาชิกผู้สูงอายุเหล่านี้มีประสบการณ์ในการทอผ้า หรือการมัดหม้อมาเป็นระยะเวลายาวนาน ทำให้มีประสบการณ์และเชี่ยวชาญในงานดังกล่าว จึงสามารถถ่ายทอดความรู้ สอนเทคนิคต่างๆ ให้กับคนรุ่นลูกรุ่นหลานต่อไปได้ นอกจากนี้ยังสามารถใช้ความรู้และประสบการณ์ที่มีมาช่วยเหลือกลุ่มในการตรวจสอบคุณภาพของลายมัดหม้อมี หรือคุณภาพของผ้าทอและสามารถชี้แนะแนวทางแก้ไขให้กับสมาชิกกลุ่มได้

5. ปัญหาในเรื่องการแปรรูปและพัฒนาผลิตภัณฑ์

การแปรรูปผลิตภัณฑ์นับว่าเป็นข้อจำกัดในการดำเนินงานของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ เนื่องจากการแปรรูปจะนำมาซึ่งการเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ ปัจจุบันทางกลุ่มได้เริ่มที่จะผลิตสินค้าให้มีความหลากหลายมากขึ้น จากเดิมที่ทอเฉพาะผ้าชุด ได้แก่ ผ้าพันกับผ้ามัดหม้อมี ก็หันมาผลิตผ้าพันคอหรือปกหมอนมากขึ้น ในบางครั้งก็นำผ้ามาตัดเย็บเป็นเสื้อผ้าซึ่งเป็นที่ต้องการของลูกค้ามากกว่าซื้อเป็นชุด อย่างไรก็ตาม ทางกลุ่มยังมีข้อจำกัดอยู่หลายด้านตั้งแต่ ความรู้ ความชำนาญและแนวทางที่จะแปรรูปให้เกิดผลิตภัณฑ์ให้หลากหลายมากขึ้น แม้ว่ากลุ่มจะมีความคิดที่จะแปรรูปผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ให้มีความแตกต่างจากกลุ่มอื่นและสามารถใช้ได้ในทุกโอกาสแต่ก็ติดขัดที่สมาชิกกลุ่มขาดความรู้และความชำนาญในด้านการแปรรูปผลิตภัณฑ์รวมทั้งขาดแคลนอุปกรณ์ที่ใช้ในการแปรรูปอีกด้วย

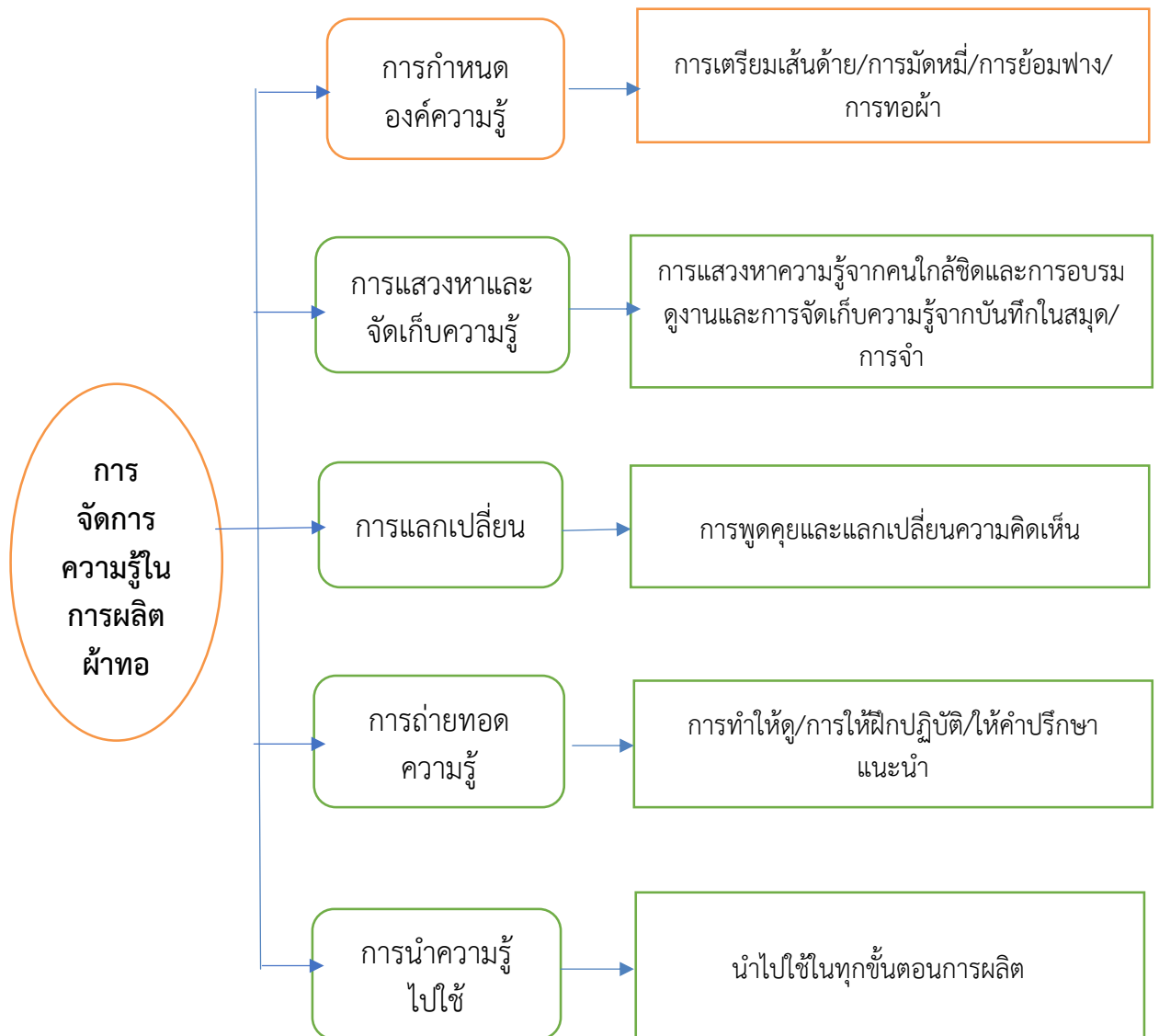
6. ปัญหาในด้านการประชาสัมพันธ์

สำหรับปัญหาเกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์นั้น ผลการวิจัยพบว่ากลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์มีปัญหาเกี่ยวกับการขาดการประชาสัมพันธ์ที่เป็นรูปแบบและต่อเนื่อง เช่น การจัดทำแผ่นพับจัดทำเว็บไซต์หรือเฟซบุ๊กของกลุ่ม กลุ่มยังคงใช้วิธีการประชาสัมพันธ์แบบเดิมๆ ได้แก่ การใช้วิธีปากต่อปากซึ่งทำให้ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มเป็นที่รู้จักในวงจำกัด

จากการศึกษาเรื่องการจัดการองค์ความรู้ สามารถจัดทำออกเป็น Model การจัดการความรู้เพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการผลิตผ้าทอมัดหม้อมียกรรมครามในระดับบุคคล ได้ดังนี้

1. โมเดลการจัดการความรู้ในการผลิตผ้าทอมัดหมี่ของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์

โมเดลการจัดการความรู้ในการผลิตผ้าทอมัดหมี่ประกอบด้วย ขั้นตอนในการจัดการความรู้ ประกอบด้วย การกำหนดความรู้ การแสวงหาและจัดเก็บความรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้ การถ่ายทอดความรู้ และการนำความรู้ไปใช้ ซึ่งสามารถจัดทำโมเดลสรุปได้ดังแผนภาพข้างล่าง

ภาพที่ 32 โมเดลการจัดการความรู้ในการผลิตผ้าทอมัดหมี่

การจัดการความรู้ในด้านการกำหนดองค์ความรู้ ประกอบด้วย การเตรียมเส้นด้ายยืนเป็น การจัดระเบียบด้าย วิธีการคือ ทำความสะอาดเส้นด้าย เพื่อจะซักไขมันออกจากเส้นด้าย หลังจากนั้น จึง นำเส้นด้ายมาปั่นหลอดแล้วนำไปคั่นด้ายหรือเดินด้าย การเตรียมด้ายพุ่งเป็นการเตรียมด้ายด้วยวิธีคั่นหมี่ ก่อนนำไปมัดลายเพื่อให้ด้ายเป็นระเบียบและได้จำนวนที่ต้องการ การกำหนดองค์ความรู้ในการมัดหมี่ เป็นการออกแบบลายและใช้เชือกฟางมัดให้ได้ตามลายที่ต้องการ การกำหนดองค์ความรู้ในการย้อม คราม เป็นการย้อมสีให้สวยงามและสม่ำเสมอจากการใช้ใบครามและน้ำต่างให้ได้ตามสีที่ต้องการ การ กำหนดองค์ความรู้ในการแกะฟางเป็นแกะเชือกฟางอย่างระมัดระวังหลังจากการย้อมครามแล้วเพื่อนำมา ทอให้ได้ลายตามที่ต้องการและการกำหนดองค์ความรู้ในการทอผ้า เป็นองค์ความรู้ในการทอผ้าให้ได้ ลวดลายและขนาดตามที่ต้องการ

การจัดการความรู้ในด้านการแสวงหาและการจัดเก็บความรู้ การแสวงหาความรู้ในด้านการ ทอผ้าเกิดขึ้นทั้งแสวงหาความรู้จากญาติพี่น้อง คนใกล้ชิดและสมาชิกกลุ่มทอผ้า และไปหาความรู้จากการ ฝึกอบรมจากหน่วยงานราชการรวมถึงการดูงานในที่ต่างๆ ส่วนการจัดเก็บความรู้ส่วนใหญ่จะใช้วิธีการจำ มีการจัดเก็บความรู้ในรูปแบบการบันทึกในหนังสือได้แก่ การบันทึกลายผ้าที่ใช้ในการมัดหมี่ การจัดการ ความรู้ในด้านการแลกเปลี่ยนความรู้จะมีการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน จะนำมาพูดคุยและ แลกเปลี่ยนแก่กันและกัน ซึ่งจะทำในลักษณะการลงมือปฏิบัติให้เห็นภาพจริงแล้วช่วยกันปรับปรุง การ จัดการความรู้ในด้านการถ่ายทอดความรู้จะใช้หลายวิธีการได้แก่หลายวิธีการ เช่น การทำให้ดู การให้ฝึก ปฏิบัติเพื่อให้เกิดประสบการณ์ การให้ลองผิดลองถูก การให้คำปรึกษา การแนะนำ การตีพิมพ์ผลงานเพื่อ ให้ เกิดการพัฒนา สุดท้ายการจัดการความรู้ในด้านการนำความรู้ไปใช้ จะได้ใช้ความรู้ที่มีอยู่ตลอดเวลา ทำให้ มีเกิดประสบการณ์ เกิดทักษะและความชำนาญ จนสามารถประยุกต์ใช้ความรู้นั้นได้ โดยเฉพาะการมัด ลาย ได้มีการนำลายมัดหมี่ต่างๆ มาผสมกันประยุกต์เข้ากัน จนเกิดเป็นลายใหม่ การนำความรู้ไปใช้จะ เป็นไปในรูปแบบการปฏิบัติจริง

2.3 การจัดการความรู้เครือข่ายการผลิตผ้าทอมัดหมี่ของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์

การจัดการความรู้ด้านเครือข่ายการผลิตผ้าทอมัดหมี่ของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ มี เป็นการจัดการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตและการขยายปริมาณในการผลิตของผ้าทอ ซึ่งคนที่ จะ สร้างและขยายเครือข่ายการผลิตได้จะต้องมีการจัดการความรู้ที่จำเป็นใน 5 ด้าน ได้แก่ ประการที่หนึ่ง การจัดการความรู้ในการทอผ้าทุกขั้นตอน ประการที่สองการจัดการความรู้ในด้านการบริหารเครือข่าย การผลิต ประการที่สามการจัดการความรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ประการที่สี่การจัดการความรู้ในการ ควบคุมคุณภาพและการถ่ายทอดความรู้และประการที่ห้าการจัดการความรู้ด้านการตลาด

(1) การจัดการความรู้ในการทอผ้าทุกขั้นตอน สำหรับผู้ที่พัฒนาตัวเองมาเป็นเจ้าของเครื่องช่ายจำเป็นที่จะต้องมีความรู้ในขั้นตอนการทอผ้าทุกขั้นตอน ความรู้ดังกล่าวจะช่วยทำให้เข้าใจในรายละเอียดของการทำงานรวมทั้งอุปกรณ์ที่ใช้ในการทอผ้าทุกชนิด การมีความรู้ในทุกขั้นตอนจึงทำให้เจ้าของเครื่องช่ายรู้ความยากง่ายและเทคนิคต่างๆ ของแต่ละขั้นตอนการทอผ้า จนสามารถให้คำแนะนำกับคนที่ทำงานในทุกขั้นตอนได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งขั้นตอนการมัดลาย ขั้นตอนการทอผ้าและขั้นตอนการย้อมคราม นอกจากนี้ในกรณีที่ขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งเกิดปัญหาจะต้องสามารถแก้ไขปัญหาหรือแม้กระทั่งลงมือทำขั้นตอนนั้นเองเพื่อให้การผลิตดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง ดังเช่น ขั้นตอนคันหัวหมี่หรือขั้นตอนคันทางยืน ซึ่งเป็นขั้นตอนที่มีคนทำได้น้อยและถ้าคนทำมีเหตุจำเป็นไม่สามารถทำได้เจ้าของเครื่องช่ายต้องสามารถทำแทนได้

จากการสัมภาษณ์เจ้าของเครื่องช่ายทุกคนพบว่าสามารถทำแทนได้ทุกขั้นตอนซึ่งหากเกิดเหตุจำเป็นหรือสุดวิสัยจริงๆ ก็สามารถหาคนมาฝึกทำแทนหรือทำแทนเองได้ด้วย กระบวนการทอผ้าก็สามารถดำเนินต่อไปได้โดยไม่หยุดชะงัก การที่เจ้าของเครื่องช่ายสามารถทำเป็นทุกขั้นตอนเนื่องมาจากมีประสบการณ์ในการทอช่วยแม่หรือช่วยยายมาก่อน ซึ่งการทอผ้าในสมัยก่อนเป็นการทำเองทุกขั้นตอนจากองค์ความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดจากผู้สูงอายุดังกล่าว เมื่อมาพัฒนาเป็นเจ้าของเครื่องช่ายเองจึงมีความรู้ความเข้าใจในรายละเอียดของแต่ละขั้นตอนอย่างลึกซึ้งซึ่งทำให้สามารถบริหารเครื่องช่ายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้น การมีความรู้ในขั้นตอนการทอผ้าจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้ที่จะประกอบกิจการผ้าทอเป็นการทำให้เจ้าของกิจการสามารถควบคุมการผลิตได้ทุกขั้นตอน ซึ่งคนทอผ้าส่วนใหญ่ที่เป็นผู้สูงอายุจะมีความรู้ในด้านนี้จึงสามารถบริหารจัดการกิจการทอผ้าได้ประสบผลสำเร็จ ซึ่งต่างจากหมู่บ้านอื่นๆ ที่ไม่เคยมีประสบการณ์ในการทอผ้าทุกขั้นตอน เมื่อมีคนมาลงทุนให้ประกอบกิจการทอผ้าให้ ก็ไม่สามารถบริหารกิจการได้เนื่องจากไม่มีความรู้ในขั้นตอนการทอผ้า ทำให้ต้องเลิกประกอบกิจการทอผ้าและมาเป็นคนรับจ้างทอผ้าในที่สุด ดังกรณีที่เกิดขึ้น จากกรณีเจ้าของร้านค้าในตลาดนาข่า มาลงทุนให้ชาวบ้านหลายหมู่บ้านรอบๆ หมู่บ้านดงยางพรพิบูลย์ บริหารจัดการกิจการทอผ้า ซึ่งในที่สุดก็ไม่ประสบผลสำเร็จเนื่องจากขาดความรู้ในขั้นตอนการทอผ้าทุกขั้นตอนนี้เอง

(2) การจัดการความรู้ในด้านการบริหารเครื่องช่ายการผลิต

การบริหารเครื่องช่ายการผลิต ได้แก่ ความรู้ ความสามารถทางด้านการวางแผน และการสั่งการเพื่อให้เครื่องช่ายการผลิตสามารถดำเนินงานได้อย่างราบรื่น เป็นไปตามแผนการที่กำหนดไว้ ซึ่งมีองค์ประกอบทั้งหมด 5 ประการได้แก่ ประการที่หนึ่งการจัดการวัตถุดิบและการผลิต ประการที่สองการ

จัดการองค์กร ประการที่สามารถจัดการเรื่องการขยายเครือข่าย ประการที่สี่การจัดการความสัมพันธ์กับลูกค้า และประการสุดท้ายการจัดการการเงิน

(2.1) การจัดการความรู้ของวัตถุดิบและการผลิต

สำหรับการจัดการความรู้ในวัตถุดิบและการผลิต เจ้าของเครือข่ายจะต้องรู้ว่าในแต่ละขั้นตอนการผลิตทั้ง 7 ขั้นตอนจะต้องใช้วัตถุดิบอะไรบ้างและเวลาที่ใช้ในการผลิตในแต่ละขั้นตอนใช้เวลาเท่าไร (unit per hour) และจะเคลื่อนย้ายวัตถุดิบและสินค้าคงคลัง (inventory) จากขั้นตอนหนึ่งไปยังอีกขั้นตอนหนึ่งได้อย่างไรและต้องรู้สต็อกของแต่ละขั้นตอนการผลิตว่าเหลือวัตถุดิบมากน้อยเพียงใดเพื่อความเข้าใจในการจัดการความรู้ของวัตถุดิบและการผลิต ผู้วิจัยยกตัวอย่างเจ้าของเครือข่ายท่านหนึ่งซึ่งมีเครือข่ายคนทอ 20 คนมาเป็นตัวอย่างในการอธิบายดังนี้

ตารางที่ 3 แสดงขั้นตอนการผลิตและระยะเวลาที่ใช้ในการผลิต

ลำดับ	ขั้นตอนการทอผ้า	จำนวนลูกค้า (A) ในแต่ละขั้นตอน (คน)	เวลาที่ใช้ในการผลิตต่อวันต่อคน(B)	ยอดการผลิตที่ทำได้ต่อวัน(A * B)	หมายเหตุ
1	คันหัวหมี่	2	10 ชั่วโมง	20 ชั่วโมง	อยู่ในหมู่บ้าน 1 คน นอกหมู่บ้าน 1 คน
2	คันทางยืน	2	2 เครื่อง	4 เครื่อง	อยู่นอกหมู่บ้านทั้ง 2 คน
3	มัดลาย	5 คน	3 ชั่วโมง	15 ชั่วโมง	ในหมู่บ้าน 3 คน นอกหมู่บ้าน 2 คน
4	ย้อมคราม	1 คน	6 ชั่วโมง	6 ชั่วโมง	ย้อมเอง
5	แกะฟาง	5 - 10 คน	5 ชั่วโมง	50 ชั่วโมง	อยู่ในหมู่บ้านทั้งหมด
6	ปั่นหลอด/ทอ	20 คน	2 - 3 เมตร	20 - 30 เมตร	คนทอกระจายกันไป ใน 3 หมู่บ้าน

จากตารางสามารถอธิบายการบริหารงานของเครือข่ายที่มีคนทอ 20 คนได้ดังนี้

1) การคันหัวหมี่ คนคันหัวหมี่ที่ใช้สำหรับคนทอ 20 คน จะต้องใช้คนคันหัวหมี่ 2 คน ซึ่งจะคันได้ 20 ชั่วโมงต่อวัน ซึ่งเป็นยอดการผลิตที่เพียงพอต่อการส่งไปให้คนมัดลาย การจัดการในส่วนนี้เจ้าของเครือข่ายมี 2 ประการคือ คอยดูว่าด้ายดิบจะหมดเมื่อไร ต้องคอยไปซื้อด้ายที่ตัวเมืองอุดรธานีมา

ส่งคนมัดหมี่และการไปรับด้ายที่คันหัวหมี่แล้วจากคนคันหัวหมี่ไปส่งให้คนมัดลาย โดยปกติแล้วจะไปรับอาทิตย์ละ 2-3 ครั้ง

2) การคันทางยืน คนคันทางยืนมีอยู่ 2 คน สามารถผลิตได้วันละ 4 เครือ (เครือละ 70 เมตร) เดือนหนึ่งเจ้าของเครือข่ายต้องการใช้ประมาณ 10 – 15 เครือ (สำหรับคนทอ 20 คน) ฉะนั้นในขั้นตอนนี้คนคันทางยืนมีกำลังการผลิตมากกว่าความต้องการของเจ้าของเครือข่ายมาก จึงสามารถทยอยไปรับด้ายยืนได้ โดยเฉลี่ยเดือนละ 2 ครั้ง

3) การมัดลาย คนมัดลายมีทั้งหมด 5 คน สามารถมัดลายได้ 15 หัวต่อวัน ดังนั้นเจ้าของเครือข่ายจะต้องคอยบริหารจัดการไม่ให้ด้ายจากขั้นตอนนี้ทำหัวหมี่ที่ทำได้วันละ 20 หัวขาดตอน โดยปกติแล้วเจ้าของเครือข่ายจะให้คนคันหัวหมี่คันไว้เยอะๆ โดยการใช้มอเตอร์ 2 – 3 ตัว เพื่อเก็บสต็อกไว้และ ส่งให้คนมัดลายในปริมาณเยอะๆ เพื่อไม่ให้เกิดการขาดแคลนวัตถุดิบ แต่บางครั้งก็ไม่สามารถทำแบบนี้ได้เพราะต้องใช้เงินสูงในการซื้อด้ายดิบมาเก็บไว้ที่คนคันหัวหมี่ อย่างไรก็ตามถ้าสภาพคล่องเรื่องเงินของเจ้าของเครือข่ายไม่เพียงพอก็ต้องใช้วิธีวิ่งส่งบ่อยๆระหว่างคนคันหัวหมี่กับคนมัดลาย

4) การย้อม การย้อมครามจะทำโดยเจ้าของเครือข่าย ในกรณีของเจ้าของเครือข่ายรายนี้จะย้อมได้วันละ 6 หัว หัวละ 5 เมตร แสดงว่าย้อมได้วันละ 30 เมตร หลังจากย้อมเสร็จในแต่ละวันจะต้องไปส่งหัวหมี่ที่ย้อมแล้วให้กับลูกข่ายในหมู่บ้านต่างๆ ที่รับจ้างทอผ้า ปัญหาในการย้อมครามจะเกิดขึ้นเมื่อเกิดปัญหา “หม้อนิลตาย” หรือการย้อมครามไม่ติดเนื้อด้าย ทำให้ต้องเสียเวลาหาทางแก้ โดยการนำเอาส่วนผสมต่างๆ มาเติมให้พอดีและก็ย้อมใหม่ถ้าแก้ไม่ได้ในวันนั้นก็ไม่สามารถย้อมได้ กรณีเช่นนี้จะเกิดกับคนบางคนเท่านั้น (ส่วนใหญ่จะเกิดจากคนที่ไม่เคยย้อมครามมาก่อนหรือมีประสบการณ์ในการย้อมครามน้อย) ส่วนใหญ่เจ้าของเครือข่ายที่มีความชำนาญในการย้อมครามจะไม่เจอกับปัญหาหม้อนิลตายเลย จากการสัมภาษณ์เจ้าของเครือข่ายทั้ง 14 คนพบว่า มีอยู่ 2 คนที่เจอปัญหาเรื่องหม้อนิลตายบ่อย อีก 2 คนเจอปัญหานานๆ ครั้ง ส่วนที่เหลือไม่เคยเจอปัญหานี้เลย นอกจากนี้ปัญหานี้อีกอย่างที่เกิดขึ้นตอนนี้ได้แก่ปัญหาอันเนื่องมาจากฝนตกหนัก เพราะไม่สามารถตากหัวหมี่ให้แห้งได้ จึงเป็นเหตุให้ไม่มีหัวหมี่ส่งไปให้คนแกะฟางและคนทอ

5) การแกะฟาง การแกะฟางเป็นขั้นตอนที่มีปัญหาน้อยที่สุด เนื่องจากมีแรงงานในการแกะฟางมาก ทั้งเด็กและผู้สูงอายุ การแกะฟางจึงไม่เป็นปัญหาในเรื่องของการวางแผนการผลิตและขนส่งวัตถุดิบ

6) การปั่นหลอด/ทอ การปั่นและการทอเป็นส่วนสำคัญมากเพราะเป็นขั้นตอนสุดท้ายที่ต้องคอยควบคุมคุณภาพให้ทอได้ตามที่ต้องการและต้องคอยส่งหัวหมี่ที่ย้อมครามแล้วไม่ให้ขาด

ตอน ปัญหาสำคัญสำหรับเจ้าของเครื่องช่ายรายนี้ก็คือ กำลังการผลิตของการย้อมครามกับการทอใกล้เคียงกัน กล่าวคือ วันหนึ่งสามารถย้อมครามได้ 6 หัว ซึ่งจะได้เท่ากับ 30 เมตร ในขณะที่การทอจะได้วันละ 20 - 30 เมตรเช่นกัน และในบางวันอาจได้มากกว่า 30 เมตรถ้าคนทอขยันทอ ในกรณีของเจ้าของเครื่องช่ายรายนี้จะแก้ปัญหาโดยการไปจ้างคนอื่นย้อมเป็นครั้งๆ ไปเมื่อเห็นว่าหัวหมี่เพียงพอแล้วก็จะหยุดจ้างย้อม

นอกจากนี้เจ้าของเครื่องช่ายยังต้องคอยสังเกตปริมาณการทอของแต่ละคนด้วย เนื่องจากทอได้ไม่เท่ากัน การติดต่อสื่อสารกับคนทอบ่อยๆจึงเป็นเรื่องที่สำคัญมากเพราะต้องมั่นใจคอยดูว่าคนทอทั้ง 20 คนจะใช้ด้ายพุ่งหมดเมื่อไร ทอได้ปริมาณผ้ามากน้อยเพียงใด ต้องคอยดูว่าคนทอคนไหนต้องการให้ไปตัดผ้าเพื่อช่ายและยังต้องคอยสังเกตปริมาณของด้ายยืนที่ค่อยๆ หมดไปอีกด้วย การที่คนทอทั้ง 20 คนนี้กระจายอยู่ใน 3 หมู่บ้านทำให้ต้องออกไปหาคนทอแทบทุกวัน จากการสอบถามเจ้าของเครื่องช่ายรายนี้พบว่าต้องคอยดูแลเอาใจใส่คนทอมาก ผ้าจะทอได้มากน้อยเพียงใดก็ต้องคอยหมั่นไปเอาใจใส่ดูแล คอยจัดการไม่ให้เกิดปัญหาในเรื่องหัวหมี่สิ่งไม่ทัน เพราะถ้าเกิดปัญหาบ่อยๆจะทำให้คนทอเสียรายได้ และอาจจะออกไปทอให้เจ้าของเครื่องช่ายรายอื่น

(2.2) การจัดการความรู้ในด้านการบริหารองค์กร

การจัดการความรู้ในด้านการบริหารองค์กร หมายถึงการจัดแบ่งหน้าที่ในการบริหารเครื่องช่าย ได้แก่ การมีแรงงานที่เพียงพอในการจัดการองค์กร และการแบ่งหน้าที่กันทำของเจ้าของเครื่องช่ายและผู้ช่วย จากผลการวิจัยพบว่าคนที่จะขยายเครื่องช่ายได้จะต้องมีคนในครอบครัวช่วยอยู่เสมอ อย่างไรก็ตามในกรณีของเจ้าของเครื่องช่ายที่มีคนทอ 29 คน จะต้องใช้คนในครอบครัวช่วยกัน 3 คน จากการสัมภาษณ์เจ้าของเครื่องช่ายพบว่า คน 1 คนจะสามารถบริหารคนทอได้มากที่สุด 10 คน ถ้ามากกว่านี้ก็ไม่สามารถขยายเครื่องช่ายได้เนื่องจากเกินกำลังที่จะจัดการ โดยเฉพาะการไม่มีเวลาเพียงพอที่จะรับส่งวัตถุดิบไปให้ส่วนต่างๆ ดังกรณีของเจ้าของเครื่องช่ายรายหนึ่งที่เคยบริหารเครื่องช่ายได้ถึง 20 คนทอแต่พอสามีเสียชีวิตก็ต้องลดเครื่องช่ายคนทอลงครึ่งหนึ่งเนื่องจากไม่มีคนช่วยจัดการองค์กรเป็นต้น

(2.3) การจัดการความรู้เรื่องการขยายเครื่องช่าย

การที่เครื่องช่ายการผลิตของกลุ่มทอผ้าย้อมครามของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์สามารถขยายตัวได้มากเป็นผลมาจากความสามารถในการจัดการความรู้เรื่องการขยายเครื่องช่าย อันเป็นผลมาจากปัจจัยหลายประการด้วยกัน ประการแรกได้แก่ ความต้องการสินค้า (demand) ของกลุ่มผู้บริโภคผ้าทอย้อมครามที่เพิ่มมากขึ้นอันเนื่องมาจากผ้าทอย้อมครามของกลุ่มนี้มีราคาไม่แพง สวมใส่สบายและเป็นผ้าทอย้อมครามที่ทำมาจากธรรมชาติ ปราศจากสารเคมีในกระบวนการผลิต ประการที่สอง

ได้แก่ ความเป็นเอกลักษณ์ของลวดลายมัดหมี่ที่โดดเด่น สวยงามและสามารถประยุกต์และผสมผสาน ลวดลายดั้งเดิมให้เข้ากับลายที่เป็นที่ต้องการของตลาดได้ ประการที่สาม การได้รับการส่งเสริมจาก หน่วยงานจากภายนอก ทำให้กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ได้รับการอบรม เรียนรู้การบริหาร จัดการกลุ่มและการส่งผ้าเข้าประกวดจนได้รับรางวัล รวมถึงการออกร้านทั้งในระดับท้องถิ่นและใน ระดับประเทศทำให้เป็นที่รู้จักและเป็นที่ต้องการของตลาด และประการสุดท้าย นโยบายของจังหวัด อุตรดิตถ์ที่ส่งเสริมให้หน่วยงานราชการสวมใส่ผ้าทอย้อมครามพื้นเมืองอาทิตย์ละหนึ่งวัน และส่งเสริมให้มี การใส่ผ้าทอย้อมครามในเทศกาลทำบุญประจำปีซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นเอกลักษณ์ของจังหวัด ทำให้ ความต้องการผ้าทอย้อมครามมีมากขึ้น

จากปัจจัยสนับสนุนที่กล่าวมาข้างต้นทำให้ผ้าทอย้อมครามเป็นที่ต้องการของตลาด เป็นอันมาก กระทั่งในปัจจุบันเครือข่ายการทอผ้าของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ผลิตไม่ทันตาม ความต้องการของลูกค้า ทำให้สมาชิกกลุ่มฯพยายามที่จะขยายเครือข่ายออกไปให้มากที่สุดหรือหากคน มาร่วมในกระบวนการทอผ้าย้อมครามให้ได้มากขึ้น โดยรูปแบบการหาสมาชิกของเครือข่ายมีรูปแบบ ต่างๆ ดังนี้

1) การขยายเครือข่ายคนทอผ้า

การขยายเครือข่ายคนทอผ้า มีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มยอดการผลิตผ้าทอย้อมคราม จากผลการวิจัยพบว่าการขยายเครือข่ายคนทอผ้าจะขยายเครือข่ายในบริเวณรอบๆ หมู่บ้านในตำบลและ อำเภอติดกันเท่านั้น ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอพิบูลย์รักษ์ ทั้งนี้การที่ไม่ไปหาคนทอ ผ้าที่อยู่ไกลเนื่องจากเจ้าของเครือข่ายและลูกข่ายทอผ้าจะต้องติดต่อกันตลอดเวลา เช่น ไปตัดผ้า (การไป ตัดผ้าคือการทยอยตัดผ้าตามปริมาณที่ทอได้ โดยส่วนใหญ่จะตัดกันตั้งแต่ 10 – 20 เมตร และจะต้องจ่าย เป็นเงินสดทันทีเมื่อตัดผ้าเสร็จ ในบางครั้งลูกข่ายทอผ้าต้องการเงินก็จะโทรฯให้เจ้าของเครือข่ายไปตัดผ้า บ่อยๆ) และการไปส่งหัวหมี่ (การส่งหัวหมี่คือการที่เจ้าของเครือข่ายนำเอาด้ายพุ่งที่ผ่านการย้อมและแกะ ฟางแล้วไปส่งให้กับลูกข่ายคนทอผ้า ปกติจะส่งกันประมาณอาทิตย์ละ 2 ครั้ง แต่ถ้าเกิดเหตุการณ์หัวหมี่ ขาดแคลน เช่นคนมัดลายมัดไม่ทัน หรือคนย้อม ย้อมไม่ทัน ก็จะต้องไปส่งหัวหมี่แบบวันต่อวัน) ส่วนการ ขึ้นทางยีนและสีบุกจะต้องไปหาเดือนละประมาณ 1 ครั้ง จากเหตุผลดังกล่าวทำให้เจ้าของเครือข่ายไม่ ขยายลูกข่ายทอผ้าที่อยู่ไกลมากนักเพราะจะทำให้เสียค่าใช้จ่ายในการไปตัดผ้าและการส่งหัวหมี่สูงขึ้น

โดยทั่วไปการขยายเครือข่ายคนทอผ้ามีอยู่ 3 รูปแบบ

รูปแบบแรกได้แก่ การหาคนทอจากญาติพี่น้องที่อยู่ในหมู่บ้านอื่น วิธีการนี้จะใช้ วิธีให้หวานให้ญาติของตนเองไปติดต่อหาคนที่ต้องการทอผ้า (strong ties method) โดยส่วนใหญ่แล้ว

มักจะหาคนที่มืออาชีพทำนาและมีเวลาว่างบ้าง (การทำนาในปัจจุบันไม่จำเป็นต้องไปนาทุกวัน และในหลายๆ ขั้นตอนของการทำนาใช้วิธีจ้างแทบทั้งหมด ตั้งแต่จ้างไถ จ้างหว่านข้าว จ้างฉีดยากำจัดวัชพืชและแมลง จ้างใส่ฮอร์โมนและปุ๋ยบำรุงข้าว กระทั่งจ้างรถเกี่ยวข้าว คนทำนาในปัจจุบันจึงมีเวลาว่างมาก) นอกจากนี้จะหาคนที่เป็นแม่บ้าน อยู่กับบ้านเลี้ยงลูกและต้องการรายได้พิเศษ หรืออาจไปติดต่อคนที่ไปทำงานในกรุงเทพฯ ที่ได้รายได้ไม่มาก ชักชวนให้มาทอผ้าอยู่บ้านเพื่อจะได้ดูแลพ่อแม่ เป็นต้น

รูปแบบที่สอง ซึ่งเป็นรูปแบบที่เป็นที่นิยมมากที่สุด ได้แก่การให้ลูกชายที่ทอผ้าไปติดต่อหาคนทอผ้าให้ (weak ties method) วิธีการก็คือจะให้ลูกชายของตนไปหาเพื่อนฝูงหรือญาติพี่น้องที่ต้องการจะมีรายได้โดยการทอผ้า ส่วนใหญ่วิธีการนี้มักจะได้ผลเพราะคนที่อยู่ว่างๆ ไม่มีรายได้จะเห็นคนทอผ้ามีรายได้ตอนเจ้าของเครื่องช่ายมาตัดผ้าและจ่ายเป็นเงินสด ทำให้อยากทำงานเพื่อหารายได้เพิ่มขึ้น

รูปแบบที่สาม จะใช้วิธีสุมเข้าไปถามตามหมู่บ้านที่มีคนทอผ้าเยอะๆ วิธีการนี้จะใช้สำหรับคนที่มีลูกชายไม่มากและต้องการจะเปิดตลาดคนทอผ้าใหม่ๆ จะใช้วิธีสุมเข้าไปถามหรือใช้วิธีบอกต่อ (snowballing method) ซึ่งก็อาจจะได้ผลบ้างไม่ได้ผลบ้าง แต่เมื่อเจ้าของเครื่องช่ายมีเครื่องช่ายมากขึ้นเรื่อยๆ ก็จะใช้วิธีการที่สอง คือให้ลูกชายทอผ้าที่ตนมีอยู่ช่วยหาให้ ซึ่งวิธีที่สองจะเป็นวิธีที่หาเครื่องช่ายที่ได้ผลมากกว่าวิธีที่สาม

หลังจากหาเครื่องช่ายได้แล้วจะต้องมีการตกลงกันว่าใครจะเป็นคนออกค่าอุปกรณ์ในการทอ โดยปกติแล้ว คนทอผ้าจะต้องเตรียมอุปกรณ์ต่างๆ ดังนี้ ก็ กระจสวยและหลาปั่นด้ายพุง ส่วนฟืมเจ้าของเครื่องช่ายเป็นคนจัดหาให้ แต่ก็มีบางครั้งที่เจ้าของเครื่องช่ายต้องการคนทอมากๆ (ปัจจุบันเริ่มมีการแย่งคนทอ) จะลงทุนขึ้นก็ให้เลย การขึ้นก็แต่ละครั้งจะต้องลงทุนประมาณ 4,000 – 5,000 บาท สาเหตุที่ที่มีราคาแพงเพราะจะต้องทำจากไม้เนื้อแข็ง มีความแข็งแรง มั่นคง และตั้งได้ตรงไม่เอียง ถ้าไม่ดี เช่น เอียง โยก จะมีผลต่อการทอผ้ามาก จะทำให้ได้ลายไม่มีสวย เนื้อผ้าหลวม ทอได้ไม่แน่น

เมื่อได้คนทอแล้วจะต้องพิจารณาต่อว่าคนทอมีประสบการณ์ในการทอหรือไม่ ถ้าไม่มีมีประสบการณ์ก็ต้องฝึกโดยการเอาลายง่ายๆ ให้ทอก่อนแล้วค่อยๆ พัฒนาเป็นลายที่ยากขึ้นเรื่อยๆ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจ้าของเครื่องช่ายพบว่า การฝึกคนทอจะใช้เวลาประมาณ 1 สัปดาห์ก็จะสามารถทอได้ หลังจากนั้นก็ค่อยๆ พัฒนาฝีมือการทอขึ้นเรื่อยๆ ในช่วงของการฝึกฝนนี้เจ้าของเครื่องช่ายจะให้ลูกช่ายทอผ้าของตนช่วยมาดูคนทอผ้าใหม่บ่อยๆ ในบางครั้งเจ้าของเครื่องช่ายก็มาสอน ชี้แนะและบอกเทคนิคต่างๆ จนกระทั่งสามารถทอเองได้

เจ้าของเครื่องช่ายจะให้ความสำคัญกับคนทอมากและจะรักษาสัมพันธ์ภาพกับคนทอให้ได้มากที่สุด เพราะถือว่าคนทอเป็นส่วนสำคัญของเครื่องช่ายการทอผ้า การรักษาสัมพันธ์ภาพจะเริ่ม

จากการเอาใจใส่และดูแลสารทุกข์สุกดิบของคนทอ เวลาคนทอมีงานบุญงานบวช หรืองานศพ ก็จะช่วยเหลือใส่ซองให้มากเป็นพิเศษ นอกจากนี้ จากการสัมภาษณ์เจ้าของเครื่องช่ายทุกคนพบว่าในช่วงเทศกาลปีใหม่ เจ้าของเครื่องช่ายจะให้ของขวัญเป็นผ้าทอตามลายผ้าที่คนทอต้องการจำนวน 2 เมตร บางคนอาจมีเงินใส่ซองให้อีก 300 – 500 บาท หรืออาจมีของขวัญอื่นๆ ให้อีก นอกจากนี้เวลาลูกช่ายทอผ้าเพื่อตร้อนเรื่องเงินก็ต้องคอยดูแลให้เบิกเงินค่าผ้าล่วงหน้าด้วยเป็นต้น อย่างไรก็ตาม ในบางกรณีที่ลูกช่ายทอผ้าทอผ้าผืนด้อยๆ ก็จะใช้วิธีตัดเตือน พูดจาละมุนละม่อมจนกระทั่งไม่สามารถแก้ไขหรือพัฒนาการทอก็ต้องบอกเลิกการทอกันไป เจ้าของเครื่องช่ายทุกคนเคยยกเลิกลูกช่ายที่ทอผ้าไม่ตีมาแล้วทุกคน

2) การขยายเครื่องช่ายคนมัดลาย

การมัดลายเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญขั้นตอนหนึ่งของการทอผ้า เพราะเป็นการกำหนดลวดลายและสีสันทันให้ได้ตามความต้องการของลูกค้า ในบางครั้งเมื่อมีลายใหม่ๆ เจ้าของเครื่องช่ายต้องแกะลายและไปถ่ายทอดความรู้จากการแกะลายให้คนมัดลายทำ ลายผ้าจะละเอียดและสวยงามมากน้อยเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับความละเอียดและความถูกต้องของการมัดลาย ด้วยเหตุนี้ เจ้าของเครื่องช่ายมักจะเลือกคนมัดลายเฉพาะคนในชุมชนที่สามารถมัดลายได้ละเอียด ถูกต้องและรู้ใจกันเท่านั้น ทำให้คนมัดลายในหมู่บ้านดงยางพรพิบูลย์มีจำนวนถึง 20 คน ต่อมาความต้องการผ้าทอย้อมครามเป็นที่ต้องการของตลาดมากขึ้น มีออร์เดอร์มากขึ้นทำให้คนมัดลายในหมู่บ้านไม่เพียงพอ เจ้าของเครื่องช่ายต้องหาทางขยายเครื่องช่ายการมัดลายไปชุมชนอื่นๆ

การหาคนมัดลายโดยส่วนใหญ่จะใช้วิธีให้ลูกช่ายทอผ้าที่ตนมีอยู่หาคนที่อยากมีรายได้มาทำงานมัดลาย เมื่อได้แล้วจะต้องเตรียมอุปกรณ์ได้แก่ โสึง ให้กับคนมัดลาย ถ้าคนมัดลายไม่เคยมีประสบการณ์ในการมัดลายเลยเจ้าของเครื่องช่ายจะต้องไปสอนวิธีการมัดลายด้วยตนเอง โดยเริ่มจากลายง่ายๆ แล้วค่อยพัฒนาเป็นลายยากๆต่อไป การฝึกมัดลายโดยปกติแล้วจะใช้เวลาประมาณ 3-4 วันก็จะพอมัดลายง่ายๆ ได้ แต่ถ้าจะให้มีความชำนาญและความชำนาญมากๆ จะต้องใช้เวลา 1-2 เดือน ซึ่งในระหว่างนี้เจ้าของเครื่องช่ายจะต้องยอมให้มีระยะเวลาในการเรียนรู้และพัฒนาฝีมือการมัดลาย บางคนอาจจะมีพัฒนาการไม่เท่ากัน บางคนก็ไม่สามารถมัดได้หลังจากฝึกไปแล้ว 2-3 อาทิตย์ นอกจากนี้เจ้าของเครื่องช่ายยังอาจเจอปัญหามัดลายไม่ดี มัดไม่ครบ มัดเชือกฟางไม่แน่น มัดเอียงไม่ตรงแนวหรือมัดไม่ตรงลายทำให้เวลาทอจะได้ลายที่ไม่ตรงตามที่ต้องการ เจ้าของเครื่องช่ายก็จะไม่สามารถขายผ้าชิ้นนั้นได้ การฝึกคนมัดลายจึงต้องใช้เวลาและความอดทน กว่าที่คนๆหนึ่งจะสามารถมัดลายเป็นอาชีพได้

3) การขยายเครือข่ายในขั้นตอนอื่นๆ

การขยายเครือข่ายการคั้นหัวหมี่ ปัจจุบันการคั้นหัวหมี่มีคนทำในหมู่บ้าน 2 คน และในหมู่บ้านข้างเคียงอีก 5 คน การคั้นหัวหมี่แต่ก่อนจะใช้วิธีใช้มือหมุนโองหมี่ ทำให้ใช้เวลานานในการคั้นหัวหมี่ ปัจจุบันมีการพัฒนาโดยใช้มอเตอร์มาช่วยในการคั้นหัวหมี่ ทำให้ปัจจุบันวันหนึ่งสามารถคั้นหัวหมี่ได้ถึง 10 หัวต่อ 1 โองที่ติดมอเตอร์ บางคนมี 2 โองก็สามารถคั้นหัวหมี่ได้มากขึ้น การคั้นหัวหมี่จึงไม่ติดขัดแต่ประการใดเนื่องจากกำลังการผลิตมีมากกว่าความต้องการของกลุ่มทอผ้าเยี่ยมคราม

การขยายเครือข่ายการคั้นทางยี่น การคั้นทางยี่นเป็นขั้นตอนที่ว่ามีคามยุ่งยากขั้นตอนหนึ่ง เพราะจะต้องเตรียมด้ายทางยี่นให้ได้ 70 เมตรและจะต้องเดินด้ายตลอดทั้งวัน ทำให้สมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์หันไปทำขั้นตอนอื่นอย่างมดลลาย ปัจจุบันแม้ว่าจะมีการคิดค้นเทคนิควิธีการให้สามารถคั้นทางยี่นได้เร็วขึ้น ได้ปริมาณด้ายในแต่ละครั้งมากขึ้นแต่ก็มีคนทำน้อยลงเรื่อยๆ ทำให้ในปัจจุบันเหลือคนคั้นทางยี่นในหมู่บ้านดงยางพรพิบูลย์เพียง 1 คน โดยเหตุนี้ทำให้เจ้าของเครือข่ายพยายามไปส่งเสริมให้หมู่บ้านอื่นหันมาคั้นทางยี่นกัน ซึ่งปัจจุบันมีหมู่บ้านอื่นที่คั้นทางยี่นจำนวน 4 คน โดยปกติแล้วเครื่องหนึ่งจะใช้เวลาในการทำประมาณครึ่งวัน วิธีการแก้ปัญหาของเจ้าของเครือข่ายคือจะรีบซื้อด้ายยี่นในปริมาณที่เยอะ แล้วนำไปให้คนคั้นทางยี่นทยอยทำการจอบควัไว้ นอกจากนี้เจ้าของเครือข่ายยังใช้จ้างคนคั้นทางยี่น 2 คน คนไหนคั้นสลับกันไป ใครเสร็จก่อนก็ไปเอาของคนนั้น โดยปกติแล้วคนทอจะใช้ด้ายยี่นประมาณเกือบ 1 เครื่องต่อเดือน ถ้ามีเครือข่ายคนทอ 20 คน ก็จะต้องเตรียมด้ายยี่นเดือนละ 20 เครื่อง

4) การจัดการความสัมพันธ์กับลูกข่าย

การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับลูกข่ายเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การบริหารเครือข่ายประสบผลสำเร็จ จากผลการสัมภาษณ์พบว่า เจ้าของเครือข่ายทุกคนพยายามดูแลลูกข่ายเป็นอย่างดีเมื่อลูกข่ายทำงานผิดพลาดต้องมีวิธีในการพูดให้ลูกข่ายเข้าใจและต้องพยายามให้โอกาสแก้ตัว ครั้นเมื่อลูกข่ายไม่สามารถปรับปรุงแก้ไขได้แล้วจึงค่อยเลิกทำงานกัน การสร้างสัมพันธ์ที่ดียังรวมทั้งการดูแลเอาใจใส่สารทุกข์สุกดิบของลูกข่าย การช่วยเหลือให้กู้ยืมเงินหรือเบิกเงินล่วงหน้าบ้างหรือการให้ของขวัญปีใหม่เป็นผ้าเยี่ยมครามหรือเงินสด รวมถึงการใส่ซองช่วยเหลือเวลาลูกข่ายมีงานบุญงานบวชก็เป็นแนวปฏิบัติที่เจ้าของเครือข่ายทุกคนทำ ทั้งนี้เนื่องจากปัจจุบันมีเจ้าของเครือข่ายเกิดขึ้นมากทำให้ลูกข่ายมีทางเลือกที่จะเปลี่ยนงานได้ตลอดเวลา จากผลการวิจัยพบว่าเริ่มมีการแย่งตัวคนทอและคนมัดลลายเกิดขึ้น โดยการเสนอเงินให้มากกว่าเจ้าของเครือข่ายคนเดิมให้ เป็นต้น

5) การจัดการการเงิน

เงินทุนนับว่าเป็นปัจจัยสำคัญของการดำเนินการธุรกิจเครือข่ายผ้าทอย้อมคราม ทางกลุ่มได้ตระหนักถึงความจำเป็นของการมีเงินทุนเพื่อส่งเสริมให้สมาชิกมีธุรกิจเป็นของตนเอง จึงได้มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นมาเพื่อระดมเงินหุ้นมาใช้เป็นเงินทุนหมุนเวียนในการดำเนินการของกลุ่มและให้สมาชิกที่ต้องการสร้างเครือข่ายหรือทำธุรกิจผ้าทอที่เป็นของตนเองกู้ โดยสมาชิกแต่ละคนจะสามารถกู้ได้คนละไม่เกิน 20,000 บาท โดยเสียดอกเบี้ยร้อยละ 3 จากผลการวิจัยพบว่าเจ้าของเครือข่ายหลายคนในกลุ่มเริ่มต้นทำธุรกิจมาจากเงินกองทุนออมทรัพย์ อย่างไรก็ตาม การจะขยายเครือข่ายให้ถึงประมาณ 10 - 20 คน จำเป็นที่จะต้องใช้เงินมากกว่านี้ ทั้งนี้เพราะในทุกขั้นตอนการผลิตต้องใช้เงินสดแต่เพียงอย่างเดียว ถ้าไม่มีเงินหมุนเพียงพอก็จะทำให้ไม่สามารถขยายเครือข่ายได้ จากการสัมภาษณ์ผู้ที่มีเครือข่ายมากที่สุดในกลุ่มพบว่าในแต่ละวันจะมีเงินสดหมุนเวียนวันละ 1-2 หมื่นบาท สอดคล้องกับผู้ที่สัมภาษณ์มีเครือข่ายการทอ 20 คนว่า การทำธุรกิจเครือข่ายผ้าทอย้อมครามจำเป็นต้องใช้เงินสดเป็นจำนวนมาก เพราะจะต้องไปซื้อด้าย จ่ายค่าคนค้นหัวหมี่ จ่ายค่าคนทอและจ่ายค่าคนมัดลายแทบทุกวัน

(3) การจัดการความรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์

การจัดการความรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ หมายถึง การที่เจ้าของเครือข่ายจะต้องวางแผนให้เกิดการพัฒนาลายผ้าใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้เนื่องจากตลาดผ้าฝ้ายทอมือมีการลอกเลียนแบบกันบ่อยครั้ง เมื่อคิดลายผ้าใหม่ๆ ได้ก็มักจะถูกลอกเลียนแบบ ดังนั้น การคิดค้นพัฒนาลายผ้าใหม่ๆ ที่สามารถสร้างความแตกต่างไปจากลายผ้าเดิมจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่เจ้าของเครือข่ายต้องพัฒนาขึ้นมาให้ได้ ซึ่งการจัดการความรู้ในด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์มีองค์ประกอบสองด้านได้แก่ การจัดการความรู้ในการพัฒนาลายผ้าและการจัดการความรู้ในการแกะลายผ้าใหม่ๆ

(3.1) การจัดการความรู้ในการพัฒนาลายผ้า

โดยปกติแล้ว ทางกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์มีจุดเด่นอยู่ที่ความสามารถในการพัฒนาลายผ้าได้มากมายหลายรูปแบบอยู่แล้ว ตั้งแต่เนาของเดิมมาประยุกต์หรือผสมผสานของเดิมกับลายใหม่ๆตลอดเวลา ทำให้กลุ่มแม่บ้านฯมีคำสั่งซื้อเข้ามาโดยตลอด ซึ่งจากการศึกษาพบว่าออร์เดอร์หรือคำสั่งซื้อในปัจจุบันมีมากกว่ากำลังการผลิตของกลุ่มฯรวมกัน หรือมีออร์เดอร์เกินกว่าที่จะผลิตทันทำให้ในบางครั้งต้องปฏิเสธลูกค้าไป การที่กลุ่มมีการความคิดสร้างสรรค์และสามารถพัฒนาลายผ้าได้อย่างต่อเนื่องเกิดจากประสบการณ์และความมุ่งมั่นที่จะสร้างรายได้จากการทำธุรกิจทอผ้าให้ประสบผลสำเร็จ กลุ่มจึงมีการแลกเปลี่ยนความรู้ในด้านลายผ้าใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลา เมื่อมีแนวคิดลายผ้าใหม่ๆ จะนำมาเสนอในที่ประชุม สมาชิกกลุ่มก็จะช่วยกันวิจารณ์หรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นถึงความเป็นไปได้ว่าจะเป็นที่ต้องการของตลาดหรือไม่ พร้อมทั้งปรึกษากันในเรื่องการนำลายผ้าโบราณมาพัฒนา

ลวดลายหรือประดับตกแต่งลายผ้าให้ถูกใจลูกค้า ปัจจุบันเทคนิคการพัฒนาลายผ้าที่กำลังเป็นที่นิยมได้แก่ การนำผ้าสีต่างๆ มาเย็บตกแต่งให้เกิดลวดลายเพิ่มขึ้น เรียกกันว่า “การสอดด้น” จากการที่กลุ่มมีการ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเรื่องลายผ้ามาโดยตลอดทำให้ในปัจจุบันกลุ่มสามารถพัฒนาลายผ้าได้มากกว่า 200 ลาย และยังคงพัฒนาลายผ้าให้เป็นที่ต้องการของลูกค้าอย่างต่อเนื่อง

(3.2) การจัดการความรู้ในการแกะลายผ้าใหม่ๆ

จากผลการศึกษาพบว่าเจ้าของเครือข่ายทุกคนจะให้ความสำคัญกับการแกะลายผ้าใหม่ๆมาก เนื่องจากทราบดีว่าลายผ้าจะพัฒนาไปเรื่อยๆตามความต้องการของลูกค้า ฉะนั้นเมื่อมี ออร์เดอร์ลายผ้าใหม่ๆ มาเจ้าของเครือข่ายจะแกะลายผ้าทันที ซึ่งถ้าสามารถแกะลายผ้าได้จะทำให้มีคำสั่งซื้อตามมา การแกะลายผ้าจึงเป็นงานประจำที่เจ้าของเครือข่ายทำแทบทุกเดือนหรือบางทีก็ต้องแกะลายใหม่ๆ แทบทุกอาทิตย์ นอกจากนี้แล้วเจ้าของเครือข่ายยังต้องมีความสามารถถ่ายทอดหรือเขียนแบบ คร่าวๆ และอธิบายให้คนมัดลายเข้าใจและสามารถมัดลายใหม่ๆ ได้ด้วย นอกจากนี้เจ้าของเครือข่าย จะต้องคาดการณ์ความต้องการของตลาดว่าต้องการลายผ้าแบบใด เช่น ในช่วงเทศกาลออกพรรษาลาย พญานาคจะขายดี (ลายพญานาคเป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดหนองคาย) โดยสามารถขายให้กับ นักท่องเที่ยวที่มาชมบั้งไฟพญานาค เป็นต้น

(4) การจัดการความรู้ในการควบคุมคุณภาพและถ่ายทอดความรู้

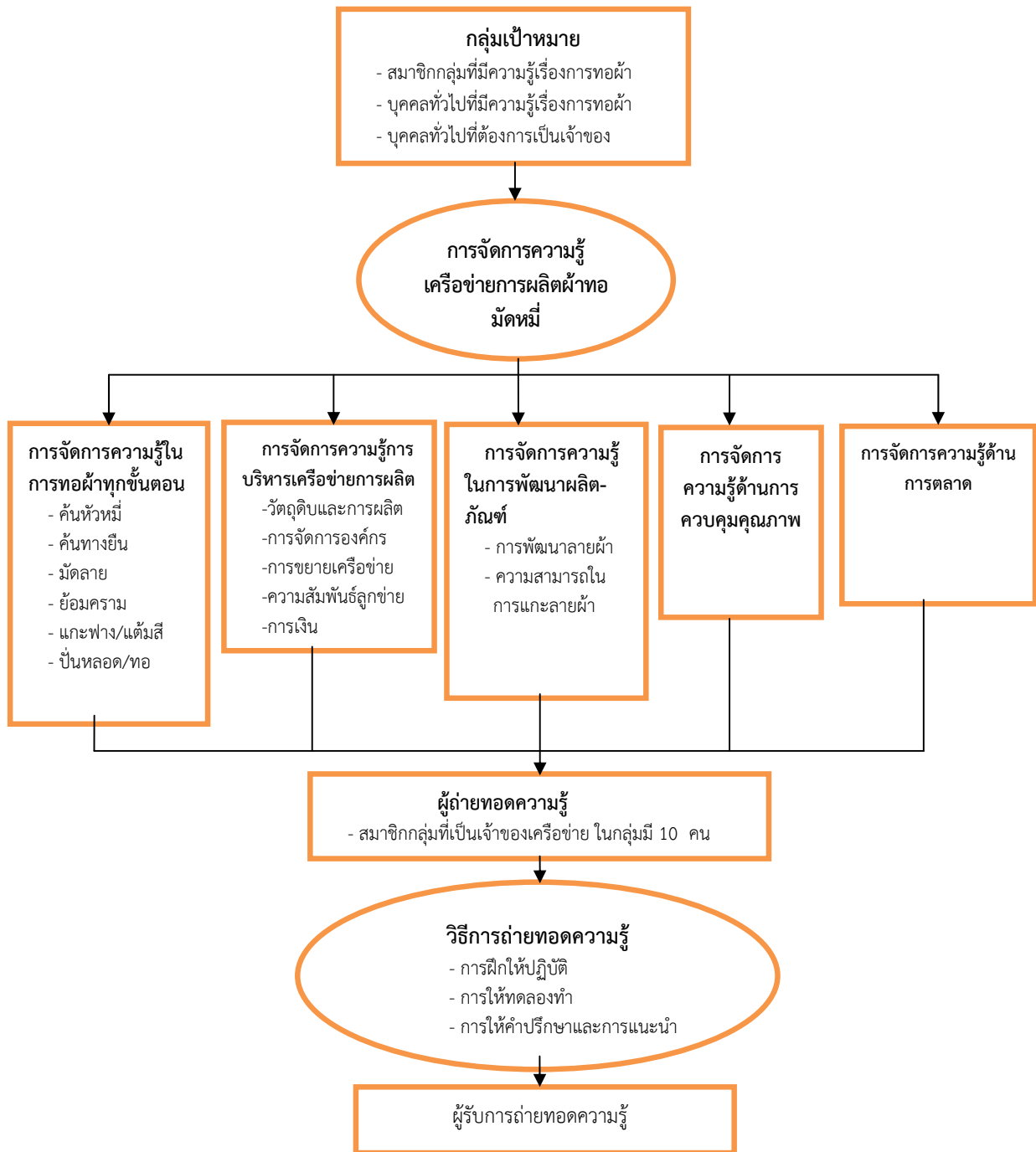
การควบคุมคุณภาพเป็นขั้นตอนสำคัญของการทอผ้า เพราะเป็นการตรวจสอบว่า สินค้ามีคุณภาพตามที่ลูกค้าต้องการหรือไม่ การควบคุมคุณภาพจึงเป็นหัวใจสำคัญของการทอผ้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขั้นตอนการมัดลายและขั้นตอนการทอ เจ้าของเครือข่ายจะต้องคอยตรวจสอบคุณภาพของการมัดลายและการทออยู่ตลอดเวลา ในบางครั้งอาจตั้งคนตรวจสอบขึ้นมาโดยเฉพาะ เพื่อให้มั่นใจว่างานที่ออกมาจะไม่มีของเสียปนออกมา นอกจากนี้เจ้าของเครือข่ายจะต้องสามารถถ่ายทอดความรู้และให้คำแนะนำถึงเทคนิคและวิธีการทำงานที่ทำให้งานออกมามีคุณภาพ เช่น การบอกเทคนิค การทำแนวผ้าก่อนมัดลายซึ่งจะทำให้สามารถมัดได้ตรงตามลายที่ออกแบบ รวมถึงการหาสมุดบันทึกลาย เพื่อบันทึกเป็นตัวอย่างให้คนมัดลายทำงานได้ง่าย ส่วนในด้านของการทอ คุณภาพการทอจะอยู่ที่ความ ตั้งใจและเอาใจใส่ของคนทอ คนทอจะต้องทอให้เนื้อผ้าแน่นและกระชับ เจ้าของเครือข่ายจะหมั่นเข้า ตรวจสอบคุณภาพของผ้าบ่อยๆ โดยเฉพาะเวลาไปตัดผ้าหรือเวลาไปส่งหัวหมี่ ซึ่งถ้าคนทอไม่ปรับปรุงการ ทอก็ต้องมีการตักเตือน และแนะวิธีการทำงานที่ได้คุณภาพ ถ้ายังไม่พัฒนาอีกก็ต้องเลิกจ้างและเปลี่ยนคน ทอใหม่

(5) การจัดการความรู้ด้านการตลาด

การจัดการความรู้ด้านการตลาด ได้แก่ การรู้จักลูกค้าและช่องทางการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย เป็นความรู้ที่จำเป็นสำหรับเจ้าของเครือข่ายอย่างมากเพราะการรู้จักลูกค้าและการรักษาสัมพันธ์ภาพที่ดีกับลูกค้าทำให้เกิดความผูกพันและติดต่อกันต่อเนื่องยาวนาน โดยส่วนใหญ่แล้วลูกค้าหลักๆ ของเจ้าของเครือข่ายจะติดต่อกันมานานและมักจะสั่งซื้อผ้าทอในปริมาณมากๆ เช่น ลูกค้าที่นำขา ลูกค้าที่บ้านเชียง และลูกค้าที่จังหวัดหนองคายจะสั่งซื้อสินค้าแบบผูกขาดกับเจ้าของเครือข่ายเจ้าใดเจ้าหนึ่งเลย ผลิตได้เท่าไรรับซื้อหมด นอกจากนี้การรู้ช่องทางจำหน่ายผลิตภัณฑ์ก็จะทำให้เจ้าของเครือข่ายสามารถจำหน่ายสินค้าของตนได้หลายช่องทาง ดังกรณีเจ้าของเครือข่ายหลายคนนำผ้าทอของตนไปจำหน่ายตามร้านค้าต่างๆ ในจังหวัดอุดรธานีและจังหวัดใกล้เคียงหรือจำหน่ายตามห้างสรรพสินค้าที่มีศูนย์จำหน่ายสินโททอป นอกจากนี้เจ้าของเครือข่ายยังจำหน่ายสินค้าตามงานเทศกาลประจำปีต่างๆ ที่จัดขึ้นทั้งในระดับอำเภอและระดับจังหวัด และช่องทางสุดท้ายที่สามารถจำหน่ายสินค้าได้มากได้แก่การจำหน่ายในระดับประเทศคืองานแสดงสินค้าโททอปที่เมืองทองธานี ที่จะจัดเป็นประจำปีละ 2 ครั้งคือ งานโททอปกลางปีหรือโททอปมิดิเยียร์และงานโททอปปลายปีหรือโททอปซิติ การไปจำหน่ายในงานที่เมืองทองจะรวมผ้าทอไปจำหน่ายในนามของกลุ่มและสามารถทำรายได้ให้กับเจ้าของเครือข่ายเป็นที่น่าพอใจอย่างยิ่ง

ตัวแบบการจัดการความรู้เครือข่ายการผลิตผ้าทอมัดหมี่ของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์

จากข้อมูลองค์ความรู้สำหรับการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือในการผลิตผ้ามัดหมี่ของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ที่กล่าวมาข้างต้นสามารถนำมาจัดทำ Model ในการจัดการความรู้เพื่อสร้างความร่วมมือในระดับเครือข่าย หรือการสร้างธุรกิจของเจ้าของเครือข่ายได้ดังนี้

ภาพที่ 33 Model การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ

จากโมเดล การจัดการความรู้เพื่อการสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการผลิตผ้าทอย้อมครามในระดับเครือข่าย สามารถอธิบายองค์ประกอบของแต่ละส่วนได้ดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมายของการถ่ายทอดความรู้

กลุ่มเป้าหมายของการถ่ายทอดความรู้สามารถแบ่งได้ออกเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มที่หนึ่งได้แก่ สมาชิกกลุ่มเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ที่มีความรู้ในเรื่องการทอผ้า กลุ่มที่สองได้แก่บุคคลทั่วไปที่มีความรู้ด้านการทอผ้า และกลุ่มที่สามได้แก่บุคคลทั่วไป

กลุ่มที่หนึ่ง กลุ่มที่มีความรู้เรื่องการทอผ้าทุกขั้นตอน เป็นกลุ่มที่มีโอกาสและศักยภาพที่จะได้รับการถ่ายทอดความรู้มากที่สุด เพราะกลุ่มนี้มีความรู้ในเรื่องการทอผ้าอยู่แล้วซึ่งอาจจะเคยทอผ้าเคยช่วยแม่หรือผู้ใหญ่ในบ้านทอ กลุ่มนี้จะมีประสบการณ์และความคุ้นเคยกับการทอผ้าเป็นอย่างดีและเป็นกลุ่มที่โอกาสพัฒนาเป็นเจ้าของเครือข่ายมากที่สุด ในหมู่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์มีตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จอยู่ 2 คน ได้แก่ นางอรุณณี ศรีสามารถ ปัจจุบันมีคนทอทั้งหมด 19 คน (ลูกข่ายทอผ้า) คนที่สองได้แก่นางสุภาทิพย์ สีแสง ซึ่งได้เรียนรู้การทอผ้าจากแม่ ได้แก่นางบัวผัน สีแสง จนปัจจุบันมีคนทอทั้งหมด 9 คน นอกจากนี้ในกลุ่มนี้ยังมีอีกหลายคนที่มีโอกาสที่จะพัฒนามาเป็นเจ้าของเครือข่ายได้ ได้แก่ คนที่อยู่ในหมู่บ้านและมีความรู้เรื่องการทอผ้าเป็นอย่างดีแต่ตัวเองทำงานอื่น เช่น บางคนรับจ้างมัดลายหรือทำงานรับจ้างทั่วไปในหมู่บ้าน บางคนเลี้ยงลูกอยู่บ้านเฉยๆ ซึ่งถ้าหากได้รับการถ่ายทอดจะทำให้มีโอกาสในการทำธุรกิจผ้าทอที่เป็นของตนเอง ซึ่งคนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มเป้าหมายที่จะได้รับการถ่ายทอดความรู้เพื่อพัฒนามาเป็นเจ้าของเครือข่ายการทอผ้าต่อไป

กลุ่มที่สอง เป็นกลุ่มบุคคลทั่วไปที่พอมีความรู้ด้านการทอผ้าอยู่บ้าง อาจจะเคยเห็นแม่เห็นยายทอมาก่อน แต่ตัวเองต้องไปเรียนหนังสือหรือไปอยู่ที่อื่น ในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะเป็นวัยรุ่นในหมู่บ้าน บางคนเรียนจบมาแต่ยังไม่มียานทำหรือกำลังรองาน คนกลุ่มนี้จะพอมีความรู้หรือเห็นแม่เห็นยายทอผ้าและย้อมครามแต่ยังไม่มีโอกาสได้ลงมือทอ ผลจากการสัมภาษณ์พบว่ามีหลายคนที่มีความสนใจที่จะทำธุรกิจผ้าทอและมีหลายคนกำลังเรียนรู้งานจากแม่ที่เป็นเจ้าของเครือข่ายอยู่ นอกจากนี้กลุ่มคนนอกหมู่บ้านที่มีประสบการณ์ด้านการทอผ้าก็เป็นอีกกลุ่มที่น่าจะพัฒนาเป็นเจ้าของเครือข่ายได้ คนกลุ่มนี้จะ เป็นกลุ่มที่รับจ้างทอผ้า หรือรับจ้างมัดลายอยู่แล้วทำให้มีความรู้ในขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งของการทอผ้าอยู่บ้าง ซึ่งคนกลุ่มนี้สามารถเป็นกลุ่มเป้าหมายที่จะได้รับการถ่ายทอดความรู้เพื่อพัฒนามาเป็นเจ้าของเครือข่ายหรือเป็นคนทอผ้าในขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งก็ได้ เช่น คั้นหัวหมี่ มัดลายหรือทอผ้า

กลุ่มที่สาม ได้แก่กลุ่มบุคคลทั่วไปที่ไม่มีมีความรู้ด้านการทอผ้า แต่มีความสนใจที่จะพัฒนาตัวเองเป็นเจ้าของเครือข่าย ทั้งนี้เนื่องจากเห็นว่าธุรกิจทอผ้าเป็นอาชีพที่ทำรายได้ดีและไม่ต้องไปทำงานที่

อื่น จากผลการวิจัยพบว่า คนกลุ่มนี้มีทั้งที่อยู่ในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้านและเป็นกลุ่มที่มีความตั้งใจในการทำธุรกิจทอผ้ามาก แต่จะต้องใช้ระยะเวลาพอสมควรในการเรียนรู้เรื่องการทอผ้าเพราะไม่เคยมีความรู้มาก่อน คนกลุ่มนี้จึงเป็นที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้ในการเป็นคนทอผ้าในขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งก็ได้ เช่น คั้นหัวหมี่ มัดลายหรือทอผ้า

2. องค์ความรู้ในการถ่ายทอดความรู้

องค์ความรู้ในการถ่ายทอดความรู้สำหรับผู้ที่พัฒนาเป็นเจ้าของเครือข่ายผ้าทอย้อมคราม ประกอบด้วยองค์ความรู้ทั้งหมด 5 ด้านด้วยกัน ได้แก่ องค์ความรู้ในด้านการจัดการความรู้ในขั้นตอนการทอผ้าทุกขั้นตอน องค์ความรู้ด้านการจัดการความรู้ในด้านการบริหารเครือข่ายการผลิต องค์ความรู้ในด้านการจัดการความรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ องค์ความรู้ด้านการจัดการความรู้ในการควบคุมคุณภาพ และถ่ายทอดความรู้ และองค์ความรู้ในการจัดการความรู้ด้านการตลาด

3. ผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้

ผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่องเครือข่ายได้แก่เจ้าของเครือข่ายที่มีประสบการณ์ในการบริหารเครือข่าย ซึ่งในกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์มีอยู่ประมาณ 10 คน ได้แก่ นางนิตยา สินทร ประธานกลุ่มฯ นางอรพิน เชี่ยวชาญ อดีตประธานกลุ่มและคนอื่นๆ อีก 8 คน ได้แก่ นางบัวผัน สีแสง นางสมร คำวิเศษ นางเกษิ เยือกเย็น นางอรุณณี ศรีสามารถ นางบุญนง อ่างคำ นางขวัญใจ ศรีเดช นางสง่า หลีกชัย นางไพบูลย์ เชี่ยวชาญ

4. วิธีการถ่ายทอดความรู้

เนื่องจากการองค์ความรู้เพื่อการสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการผลิตในระดับเครือข่ายเป็นองค์ความรู้ที่มีองค์ประกอบหลายด้านและมีรายละเอียดค่อนข้างมาก ทำให้ต้องใช้เวลาในการถ่ายทอดความรู้พอสมควร จากการสัมภาษณ์เจ้าของเครือข่ายพบว่าวิธีการถ่ายทอดที่น่าจะได้ผลได้แก่การฝึกให้ปฏิบัติเพื่อให้เกิดประสบการณ์โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่ยังไม่มีประสบการณ์เรื่องการทอผ้า การฝึกและการเรียนรู้การทำงานในขั้นตอนต่างๆ รวมทั้ง การให้ทดลองทำดูในแต่ละขั้นตอน การให้คำปรึกษาและการแนะนำ

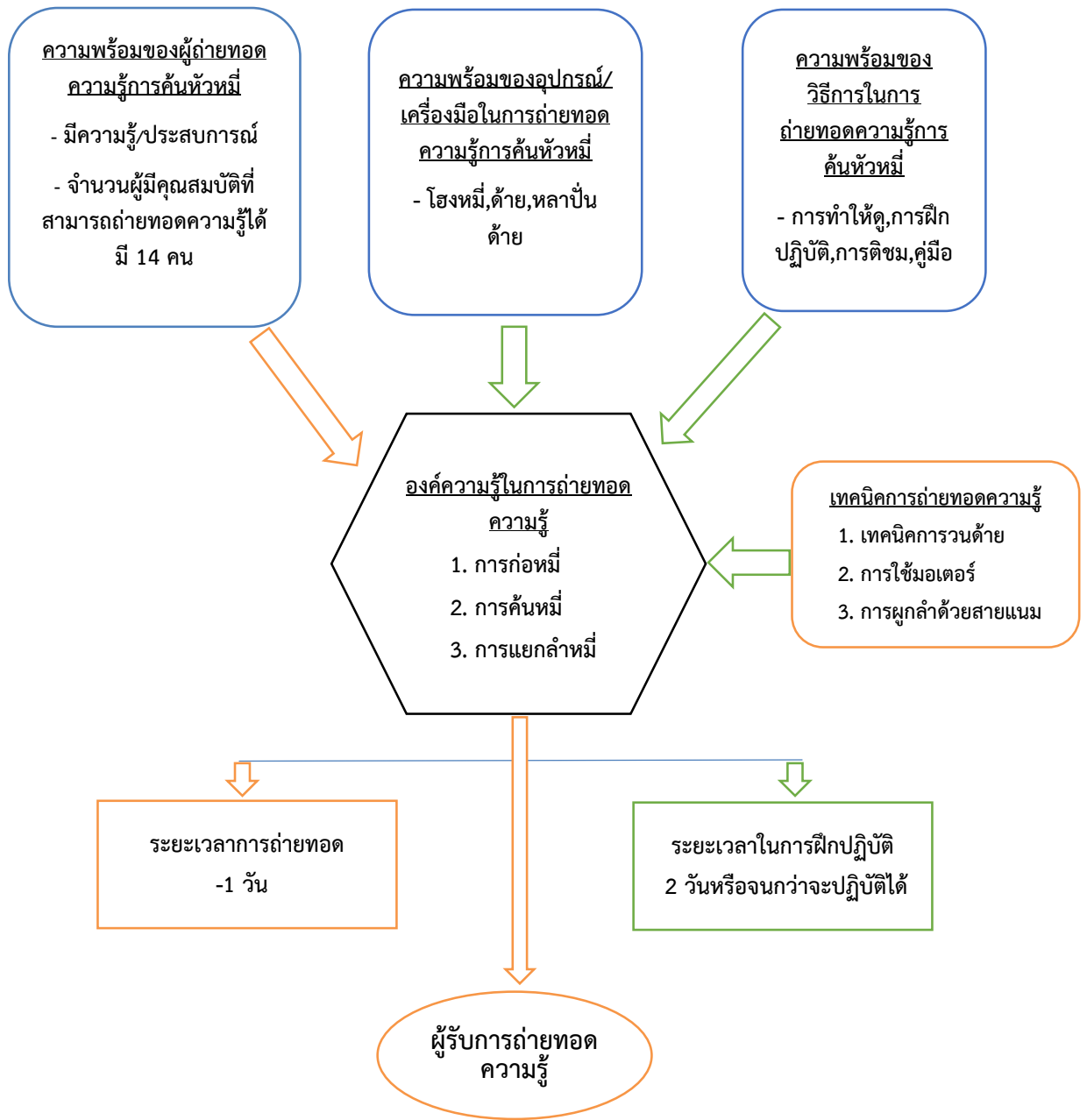
ส่วนที่ 3 การจัดทำโมเดลการถ่ายทอดความรู้ในด้านการผลิตผ้าทอมัดหมี่และโมเดลการถ่ายทอดความรู้ในการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือในการผลิตผ้าทอมัดหมี่

3.1 โมเดลการถ่ายทอดความรู้ในด้านการผลิตผ้าทอมัดหมี่

โมเดลการถ่ายทอดความรู้เรื่องผ้ามัดหมี่เป็นโมเดลที่ขยายรายละเอียดมาจากโมเดลในหน้า 80 โดยโมเดลการถ่ายทอดความรู้สามารถจำแนกได้ 5 องค์ความรู้ได้แก่ องค์ความรู้เรื่องการค้นหัตหมี่ องค์ความรู้เรื่องการค้นด้ายยืน/ค้นทางเครือ องค์ความรู้เรื่องการมัดหมี่ องค์ความรู้เรื่องการย้อมคราม และองค์ความรู้เรื่องการทอผ้า โดยไม่ได้เอาความรู้ในด้านการแกะฟางและการกรอหลอดมาจัดทำเป็นตัวแบบเนื่องจากเป็นขั้นตอนที่ทำได้ง่ายไม่ยุ่งยากซับซ้อน นอกจากนี้ ในการถ่ายทอดความรู้ในแต่ละตัวแบบ จะประกอบด้วย **ความพร้อมของผู้ถ่ายทอดความรู้**จะประกอบด้วยสมาชิกในกลุ่มทอผ้า ซึ่งส่วนใหญ่จะมีความชำนาญและประสบการณ์การทอผ้ามาเป็นระยะเวลายาวนาน ทำให้สามารถถ่ายทอดได้ทุกคน จะมียกเว้นก็แต่ขั้นตอนคนทางยืนที่ต้องใช้ความประณีตและความอดทนทำให้สมาชิกบางคนไม่สามารถทำได้องค์ประกอบที่สองได้แก่ **ความพร้อมอุปกรณ์/เครื่องมือในการถ่ายทอดความรู้**ในการทำงานในแต่ละขั้นตอน ได้แก่ เครื่องมือและสิ่งจำเป็นในการทำงานในแต่ละขั้นตอน องค์ประกอบที่สาม ได้แก่ **ความพร้อมของวิธีการในการถ่ายทอดความรู้** ซึ่งมีได้หลายวิธี ส่วนใหญ่จะเริ่มจากทำให้ดูและก็ให้ทำตาม และฝึกปฏิบัติจนสามารถทำงานได้ **องค์ความรู้และเทคนิคในการถ่ายทอดความรู้** ได้แก่องค์ความรู้ที่จำเป็นต่อการถ่ายทอด รวมทั้งรายละเอียดและขั้นตอนการทำงานในแต่ละขั้นตอน ส่วน**เทคนิคในการถ่ายทอดความรู้** ได้แก่เคล็ดลับและแนวที่ทำให้ให้องค์ความรู้ในเรื่องต่างๆ ประสบผลสำเร็จ และองค์ประกอบสุดท้ายได้แก่ **ระยะเวลาในการถ่ายทอดความรู้** ซึ่งจะเริ่มจาก การสาธิตให้เห็นขั้นตอนการทำงาน ซึ่งในขั้นตอนนี้จะใช้เวลาไม่เกิน 1 วัน หลังจากนั้นก็จะเป็นการฝึกปฏิบัติให้เกิดความชำนาญ ซึ่งจะใช้เวลาไม่เท่ากันในแต่ละคน โดยโมเดลในการถ่ายทอดความรู้เรื่องการผลิตมีรายละเอียดดังนี้

โมเดลการถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่องการค้นหัตหมี่

การค้นหัตหมี่ เป็นขั้นตอนแรกของการเตรียมด้าย นำมาจัดให้เป็นระเบียบไม่ให้ด้ายพันกัน และเพื่อความสะดวกในการใช้งานในขั้นตอนต่อไป อุปกรณ์ที่ต้องใช้สำหรับการค้นหัตหมี่ได้แก่ ด้ายและโองค้นหัตหมี่ซึ่งเป็นกรอบไม้สำหรับพันด้าย ขนาดของโองหมี่จะกว้างเท่ากับหน้ากว้างของผืนผ้าและขนาดของฟืมทอผ้า การค้นจะแบ่งเส้นด้ายออกเป็นลำ แต่ละลำจะมีเส้นด้ายเท่ากันยกเว้นลำแรกกับลำสุดท้ายจะมีจำนวนเส้นด้ายเท่ากับครึ่งหนึ่งของลำอื่นๆ จำนวนลำจะขึ้นอยู่กับลายของหมี่ สำหรับโมเดลการถ่ายทอดความรู้เรื่องการค้นหัตหมี่มีรายละเอียดดังนี้

ภาพที่ 34 โมเดลการถ่ายทอดความรู้เรื่องการคั้นหัวหมี่

ความพร้อมผู้ถ่ายทอดความรู้ จะต้องเป็นผู้มีความรู้ความชำนาญในการคั้นหัวหมี่ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วผู้ถ่ายทอดความรู้ของกลุ่มเกษตรกรบ้านดงยางพรพิบูลย์เป็นผู้ที่เคยคั้นหัวหมี่มาตั้งแต่ยังใช้ฝ้ายดิบ ซึ่งเป็นฝ้ายที่ปลูกเองในพื้นที่ จนกระทั่งมาคั้นด้วยฝ้ายสังเคราะห์ทำให้คุ้นเคยต่อการคั้นหัวหมี่เป็น

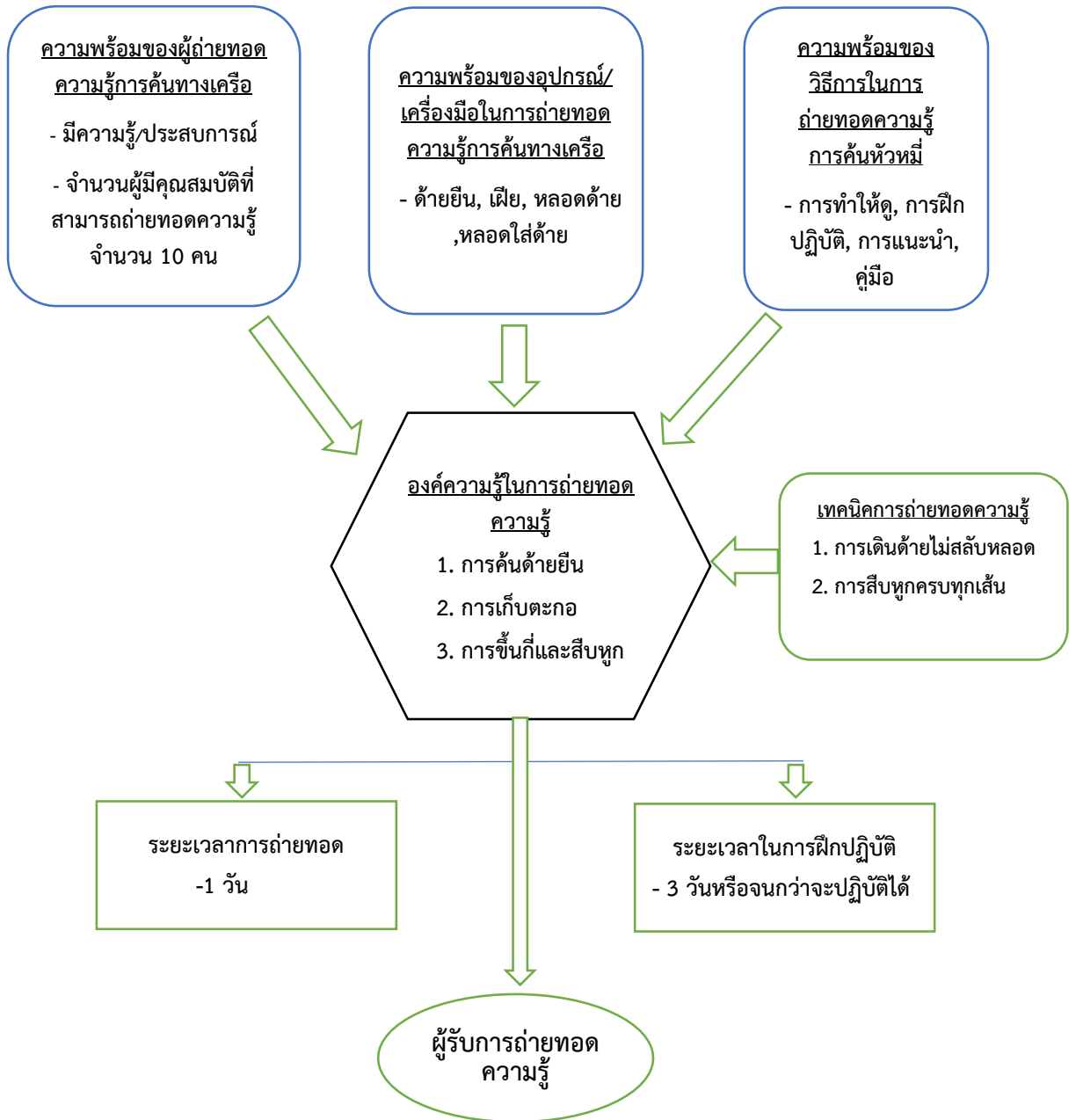
อย่างดี โดยผู้ที่สามารถถ่ายทอดความรู้ได้ประกอบด้วยสมาชิกในกลุ่มจำนวน 14 คน ได้แก่ นางบัวผัน สีแสง นางสมร คำวิเศษ นางเกษิ เอือกเย็น นางอรุณณี ศรีสามารถ นางบุญนง อ่างคำ นางนิตยา สินทร์ นางขวัญใจ ศรีเดช นางสง่า หลักชัย นางอารีย์ ศรีสมน้อย นางไพบุลย์ เขียวชาญ นางเสาวรีย์ กุลคำแดง นางอรพิน เขียวชาญ นางมะลิจันทร์ คนฉลาด และนางมะลิจันทร์ กุลคำแดง ในด้าน**ความพร้อมอุปกรณ์/เครื่องมือในการถ่ายทอดความรู้การคั้นหัวหมี่** ประกอบด้วย โส้กคั้นหมี่ ด้าย หลานปั่นด้าย ส่วนการบันทึกองค์ความรู้ แต่ก่อนยังไม่เคยมีการบันทึกองค์ความรู้ด้านการคั้นหัวหมี่ ใช้เพียงวิธีการจำอย่างเดียว ต่อมาผู้วิจัยได้บันทึกและจัดระบบองค์ความรู้ไว้ในคู่มือในการวิจัยครั้งนี้ อุปกรณ์และเครื่องมือส่วนใหญ่เป็นอุปกรณ์ที่หาได้ง่ายในพื้นที่ สำหรับ**ความพร้อมของวิธีการในการถ่ายทอดความรู้** กลุ่มผู้ถ่ายทอดสามารถทำได้โดยการสอนโดยตรงและการสอนผ่านคู่มือ แต่การสอนโดยตรงจะเป็นช่องทางที่เหมาะสมเพราะการคั้นหัวหมี่มีขั้นตอนที่ไม่ยุ่งยาก ส่วนวิธีการถ่ายทอดความรู้ทำได้หลายวิธีด้วยกัน เริ่มตั้งแต่การทำให้ดูก่อนและค่อยๆฝึกให้ปฏิบัติ การให้คำแนะนำและติชมเพื่อแก้ไขให้ถูกต้อง

องค์ความรู้ในการคั้นหัวหมี่นี้ผู้ที่ถ่ายทอดได้รับการถ่ายทอดความรู้มาจากผู้อาวุโสในครอบครัว ซึ่งส่วนใหญ่แล้วเป็นการทอผ้าเพื่อใช้งานเอง ต่อมาเมื่อมีความต้องการผ้าทอมากขึ้นทำให้การปลูกฝ้ายไม่เพียงพอต่อความต้องการจึงหันมาใช้ฝ้ายสังเคราะห์ โดยองค์ความรู้ในการคั้นหัวหมี่จะเริ่มการก่อกหมี่ ได้แก่การเอาหมี่ที่เตรียมมาแล้วมัดหลักหมี่ด้านล่างก่อน แล้วพันรอบหลักหมี่ไปเรื่อยๆ จนกว่าจะครบตามรอบที่ต้องการ ต่อไปจะเป็นการคั้นหมี่ โดยการคั้นจากล่างขึ้นบน หรือบนลงล่างจนกว่าจะครบตามรอบที่ต้องการ สุดท้ายก็จะเป็นการผูกหมี่เพื่อให้ง่ายกับการกำหนดปริมาณของการคั้นหัวหมี่ตามต้องการ ส่วน**เทคนิคในการคั้นหัวหมี่**มีสามประการได้แก่ เทคนิคการวนด้าย ที่จะต้องวนด้ายไปในทิศทางเดียวกัน เพื่อให้เส้นด้ายพันกัน ถ้าก่อกหมี่ผูกฝ้ายด้านขวาก็ต้องจากซ้ายมาขวาทุกครั้ง ประการที่สอง การใช้มือเตอร์ ช่วยในการคั้นหมี่ ก็จะประหยัดเวลาและสามารถคั้นได้ในปริมาณที่มาก ประการที่สามได้แก่ การผูกกล้าด้วยสายแนนม จะต้องผูกทุกครั้งเพื่อไม่ให้หมี่หลุดออกจากกันและต้องนับจำนวนลำให้ครบตามที่ต้องการ **ระยะเวลาในการถ่ายทอด**ใช้ระยะเวลาเพียงครึ่งวันถึง 1 วัน เนื่องจากเป็นขั้นตอนที่ไม่ซับซ้อน สามารถดูและฝึกปฏิบัติทำได้เลย สิ่งสำคัญที่ควรระวังก็คือการนับจำนวนลำต้องได้ครบตามที่ต้องการ ซึ่งจะต้องมีสติอยู่ตลอดเวลา ถ้านับลำไม่ครบหรือเกินจะทำให้ผ้าเสียหายได้ ดังนั้นหลังจากการถ่ายทอดในภาคทฤษฎีแล้วจึงควรมีการฝึกปฏิบัติอีกอย่างน้อย 2 วัน หรือกระทั่งเกิดทักษะในการคั้นหัวหมี่จึงจะสามารถคั้นหัวหมี่ได้ นอกจากนี้กระบวนการยอมรับการคั้นหัวหมี่ที่จะทำให้การถ่ายทอดความรู้ประสบความสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับผู้รับการถ่ายทอดมีการยอมรับขั้นตอนการถ่ายทอดมากน้อยเพียงใด เริ่มตั้งแต่ขั้นริเริ่มขั้นเข้าสู่ความสนใจ ขั้นไตร่ตรอง ขั้นทดลองทำและขั้นนำไปสู่ปฏิบัติ

โมเดลการถ่ายทอดความรู้เรื่องการคั้นด้ายยืน/การคั้นทางเครือ

การคั้นด้ายยืน เป็นขั้นตอนการเตรียมด้ายทางยืนสำหรับการทอผ้าที่สำคัญขั้นตอนหนึ่ง เพราะเมื่อเตรียมแล้วจะไม่สามารถเปลี่ยนด้ายยืนจนกว่าจะทอไปตลอดผืนเสร็จ ความยาวของด้ายยืนจะ

แตกต่างกันไปในแต่ละห้องที่ ตั้งแต่ 50 เมตร จนกระทั่งถึง 400 เมตร ในส่วนของด้ายยืนของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรรมยางพรพิบูลย์ จะเตรียมด้ายยืนขนาดเดียว คือ 70 เมตร ปัจจุบันการค้นด้ายยืนมีคนทำเหลืออยู่น้อยมากเนื่องจากต้องใช้ความละเอียดและต้องเดินด้ายยืนทั้งวัน ที่ยังสามารถทำได้ ได้แก่ สำหรับโมเดลการถ่ายทอดความรู้เรื่องการค้นด้ายยืนมีรายละเอียดดังนี้

ภาพที่ 35 โมเดลการถ่ายทอดความรู้เรื่องการค้นด้ายยืน/การค้นทางเครือ

ผู้ถ่ายทอดความรู้ จะต้องมีความชำนาญและมีประสบการณ์ในการคันด้ายยืน ซึ่งโดยปกติแล้วคนทอผ้าทุกคนจะคันด้ายยืนเอง ต่อมาเริ่มมีการแบ่งหน้าที่กันทำตามความถนัดทำให้แต่ละขั้นตอนถูกแยกออกไป แต่ละคนเริ่มทำหน้าที่ตามความชำนาญเฉพาะด้าน การคันด้ายยืนเป็นงานที่ต้องการความละเอียด และต้องมีร่างกายที่แข็งแรงเพราะต้องเดินด้ายยืนทั้งทำ ทำให้ในปัจจุบันกลุ่มเกษตรกรบ้านดงยางพรพิบูลย์เหลือคนทำหน้าที่คันด้ายยืนเพียงคนเดียว อย่างไรก็ตาม สมาชิกกลุ่มหลายคนสามารถคันด้ายยืนเองได้ และเมื่อเกิดเหตุการณ์ที่ด้ายยืนไม่พอกับความต้องการก็สามารถคันด้ายยืนเอง โดย**ความพร้อมผู้ถ่ายทอดความรู้** มีทั้งหมด 10 คน ได้แก่ นางบัวผัน สีแสง นางสมร คำวิเศษ นางเกษิ เยือกเย็น นางอรุณฉวี ศรีสามารถ นางบุญนง อ่างคำ นางนิตยา สินทร นางขวัญใจ ศรีเดช นางสง่า หลักชัย นางอารีย์ ศรีสมน้อย และนางอรพิน เขียวชาญ สำหรับองค์ความรู้ในการคันด้ายยืนประกอบด้วย การเดินด้าย การเก็บตะกอกและการสับทูก ในด้าน**ความพร้อมอุปกรณ์/เครื่องมือในการถ่ายทอดความรู้การคันทางเครือ** ประกอบด้วย อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบด้วย ฝ้าย ด้าย หลอดด้าย ถังหรือหลอดขนาดใหญ่ที่ใช้ในการใส่ด้ายยืน อย่างไรก็ตาม สำหรับ**ความพร้อมของวิธีการในการถ่ายทอดความรู้**การทำให้ดูเป็นตัวอย่าง การให้ฝึกปฏิบัติ การแนะนำเทคนิคและขั้นตอนต่างๆ การติชมผลงานรวมถึงการให้ฝึกงานตามคู่มือ

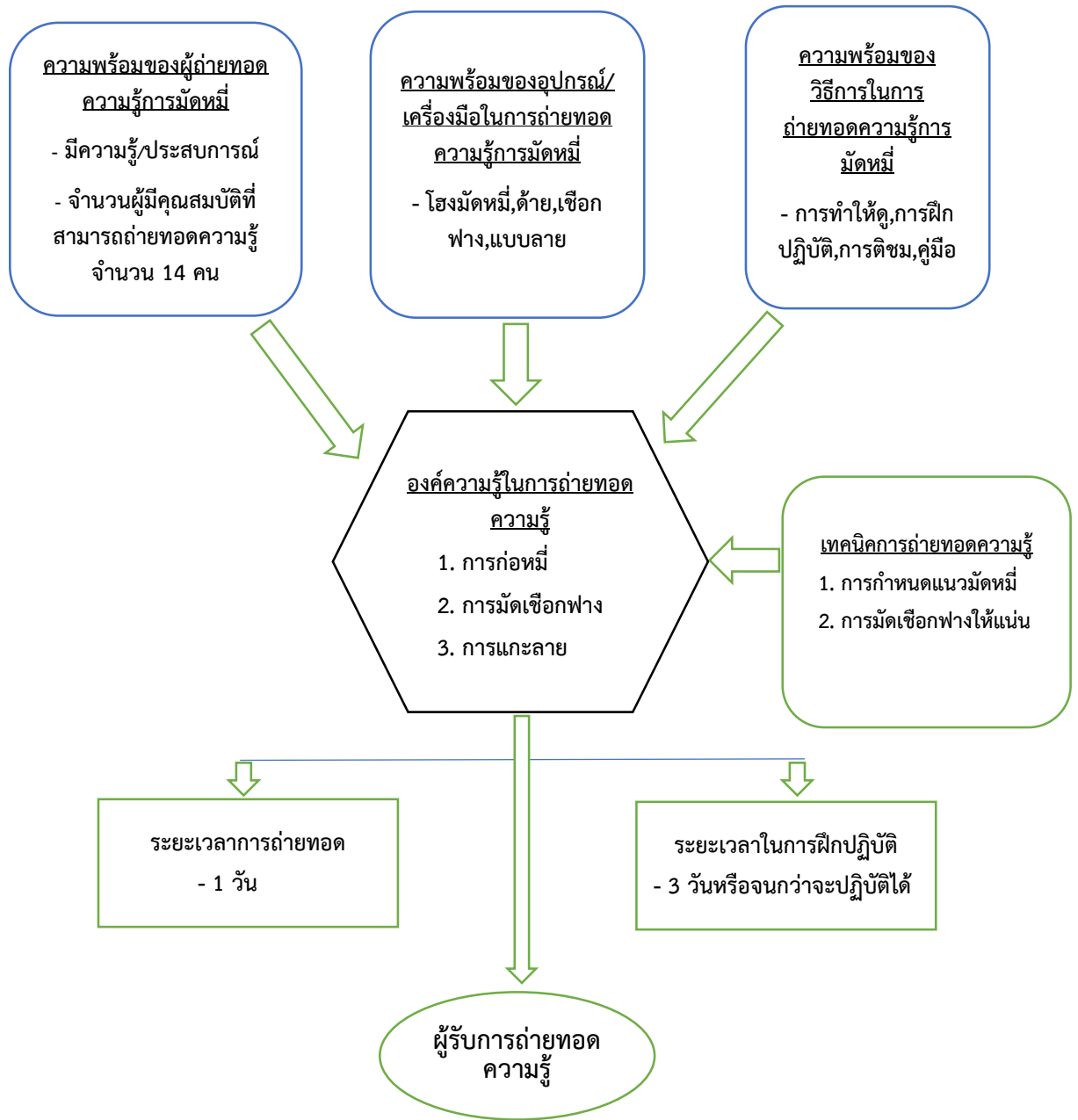
องค์ความรู้ในการคันคันทางเครือ ประกอบด้วย การคันด้ายยืน การเก็บตะกอก การขึ้นกี่และการสับทูก โดยแต่ละขั้นตอนมีรายละเอียดตั้งแต่การเตรียมด้ายตามแนวยาวให้มีความต่อเนื่องกันและไม่ให้ด้ายพันกันเพื่อที่จะนำไปทอกับด้ายพุ่ง การเตรียมด้ายยืนจะเริ่มจากเส้นด้ายมาลงแปง หลังจากนั้นก็จะกรอเข้าหลอดด้าย (หรือถัง) และก็เดินด้ายที่ลงเส้นจนได้ขนาดความยาวตามที่ต้องการ ส่วนใหญ่แล้วจะกำหนดไว้ที่ 70 หลา เมื่อเดินด้ายความยาวตามต้องการเสร็จเรียบร้อยแล้วต้องปลดเส้นยืนออกมาจากแคร์ และขมวดให้เป็นลูกโซ่หรือถักเป็นเปีย เพื่อกันมิให้เส้นด้ายยุ่งพันกัน **การขึ้นกี่** คือการนำผ้าที่เดินเครือเรียบร้อยแล้วไปร้อยใส่ฟัน “พิมพ์ทอผ้า” ซึ่งเป็นเส้นลวดเหล็กเส้นบางๆ เล็กๆ มีลักษณะเป็นซี่ กว้างเท่ากับด้านกว้างของกี่ทอผ้า โดยจะนำผ้าที่คันด้ายยืนแล้วแล้วมาร้อยใส่พิมพ์ทอผ้าที่ละซี่ของพิมพ์ทอผ้าและต้องร้อยให้ครบทุกซี่ฟัน (ถ้าข้ามแม่แต่ซี่เดียวจะต้องร้อยและร้อยใหม่) ซึ่งเป็นงานที่ต้องใช้ความละเอียดและความอดทนมาก การขึ้นกี่ยี่จะทำเพียงครั้งเดียวหลังจากนั้นจะใช้วิธีสับทูก เว้นแต่มีการเปลี่ยนลายผ้าใหม่ก็จะต้องขึ้นกี่ยี่ใหม่ **การเก็บตะกอก** คือ การจัดเส้นด้ายยืนให้สามารถถูกยกขึ้นหรือถูกกดลงได้อย่างเป็นระบบเพื่อให้สอดด้ายเส้นพุ่งเข้าไปได้ เป็นการเก็บลวดลายหรือแบบที่เราต้องการทอ จะเก็บตะกอกได้เมื่อเรานำด้ายที่จะทอซึ่งขึ้นบนก็เสร็จเรียบร้อยแล้ว นอกจากนี้ การเก็บตะกอกยังเป็นการเพิ่มลวดลายของผ้าให้มีความสวยงามมากขึ้น สามารถแบ่งได้เป็น 2 ตะกอก 3 ตะกอกและ 4 ตะกอกตามลักษณะของลวดลาย **การสับทูก** คือการต่อเส้นด้ายยืนชุดเก่ากับชุดใหม่เข้าด้วยกันเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องในการทอผ้า กล่าวคือ เมื่อทอผ้าได้ครบตามความยาวของการคันด้ายยืน 70 หลาแล้ว จะต้องมีการสับทูกเพื่อทอผ้าต่อไปได้ แต่ถ้ามีการเปลี่ยนลายผ้าจะต้องมีการขึ้นกี่ยี่และเก็บตะกอกใหม่ ส่วน**เทคนิคในการคันหัวหมี่** ได้แก่ ความละเอียดในการเดินด้ายต้องไม่ให้การสลับหลอดไม่อย่างนั้นด้ายจะพันกัน ส่วนการสับทูกจะต้องเน้นในการต่อด้ายให้ครบทุกเส้น ซึ่งถ้าไม่ครบจะทำให้ลายไม่เป็นไปตามที่ต้องการ

ระยะเวลาในการถ่ายทอดความรู้ใช้ระยะเวลาเพียง 1 วันก็สามารถเรียนรู้ได้ครบทุกขั้นตอน แต่สิ่งสำคัญคือการฝึกปฏิบัติ จากการสัมภาษณ์คนค้นคว้ายืนยันพบว่า ถ้าจะฝึกให้พอทำได้ต้องใช้เวลาอย่างน้อย 3 วันและฝึกฝนจนสามารถปฏิบัติได้ เพราะแต่ละขั้นตอนมีรายละเอียดที่จะต้องทำมากและงานบางอย่างต้องใช้เวลานาน เช่นขั้นตอนการสับทุกต้องต่อด้ายทุกเส้นเข้าด้วยกันซึ่งเป็นขั้นตอนที่ต้องใช้ความพยายามเป็นอย่างมาก ขั้นตอนการเดินด้ายยืนที่ต้องเดินด้ายยืนกันทั้งวัน รวมถึงการขึ้นกึ่งที่ต้องค่อยๆร้อยด้ายกับพิมพ์ทอผ้าซึ่งเป็นงานที่ต้องใช้ความละเอียด ประณีตและอดทนมาก ถ้าไม่มีความพยายามแล้วจะไม่สามารถทำได้เลย

โมเดลการถ่ายทอดความรู้เรื่องการมัดหมี่

การมัดหมี่ เป็นการทาลวดลายของผ้าทอแบบหนึ่ง โดยใช้วัสดุคูกันน้ำมัดกลุ่มเส้นด้ายเพื่อให้เกิดลวดลายตามต้องการ วัสดุที่ใช้สมัยก่อนได้แก่หวกกล้วยแต่มีคุณภาพไม่ดีเท่าไร ต่อมาเลยเปลี่ยนมาใช้เชือกฟางแทน ลวดลายและสีสันทของผ้าทอจะสวยงามมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับความสามารถในการมัดหมี่และการออกแบบลวดลายที่สวยงาม การมัดหมี่จึงเป็นกรรมวิธีการทอผ้าแบบหนึ่ง ที่อาศัยการย้อมเส้นด้ายก่อนการทอ ทั้งที่ย้อมเฉพาะด้ายพุ่งและย้อมด้ายยืน ซึ่งเมื่อทอผ้าเป็นผืนแล้วเกิดเป็นลวดลายและสีสันทตามที่ต้องการ เดิมทีนิยมใช้มัดหมี่เฉพาะเส้นไหม แต่ปัจจุบันพบการมัดหมี่ทั้งเส้นไหม ฝ้าย และเส้นใยสังเคราะห์

คำว่า "มัดหมี่" มาจากกรรมวิธีการ "มัด" เส้นด้ายเป็นกลุ่ม ๆ ก่อนการย้อมสี ส่วน "หมี่" นั้น หมายถึงเส้นด้าย ขั้นตอนการมัดหมี่จะเริ่มตั้งแต่การเตรียมเส้นด้าย และมัดเพื่อย้อมสีเป็นช่วงๆ กระทั่งได้สีที่ต้องการต้องครบถ้วน ซึ่งย้อมหลายครั้งด้วยกัน ส่วนความแตกต่างระหว่าง มัดหมี่ และ มัดย้อม อยู่ที่ มัดหมี่ นั้นเป็นการมัดเส้นด้ายเพื่อนำมาใช้ทอ มีหลากสีและมีลวดลายที่ละเอียด ส่วน มัดย้อม นั้น เป็นการนำผ้าสำเร็จมามัดแล้วย้อมสี (มักจะย้อมครั้งเดียว สีเดียว) มีลวดลายขนาดใหญ่ ไม่เน้นลักษณะของลวดลายให้ชัดเจนนัก ปัจจุบันการมัดหมี่เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญมากที่สุด เพราะลวดลายของผ้าทอจะถูกกำหนดโดยความต้องการของลูกค้า ถ้าสามารถแกะลายและมัดหมี่ได้ตามความต้องการก็จะทำให้มีคำสั่งซื้อเพิ่มมากขึ้น สำหรับโมเดลการถ่ายทอดความรู้เรื่องการมัดหมี่รายละเอียดดังนี้

ภาพที่ 36 โมเดลการถ่ายทอดความรู้เรื่องการมดหมี

ความพร้อมผู้ถ่ายทอดความรู้ ต้องมีเป็นมีประสบการณ์และมีความรู้ในขั้นตอนการมดหมี เป็นอย่างดี ปัจจุบันผู้ถ่ายทอดความรู้ส่วนใหญ่จะไม่มดหมีเอง เนื่องจากต้องทำหน้าที่อย่างอื่นได้แก่ การติดต่อลูกค้าและการคิดค้นหาลวดลายใหม่ๆ แต่ทุกคนก็มีประสบการณ์การมดหมีมาเป็นระยะเวลา

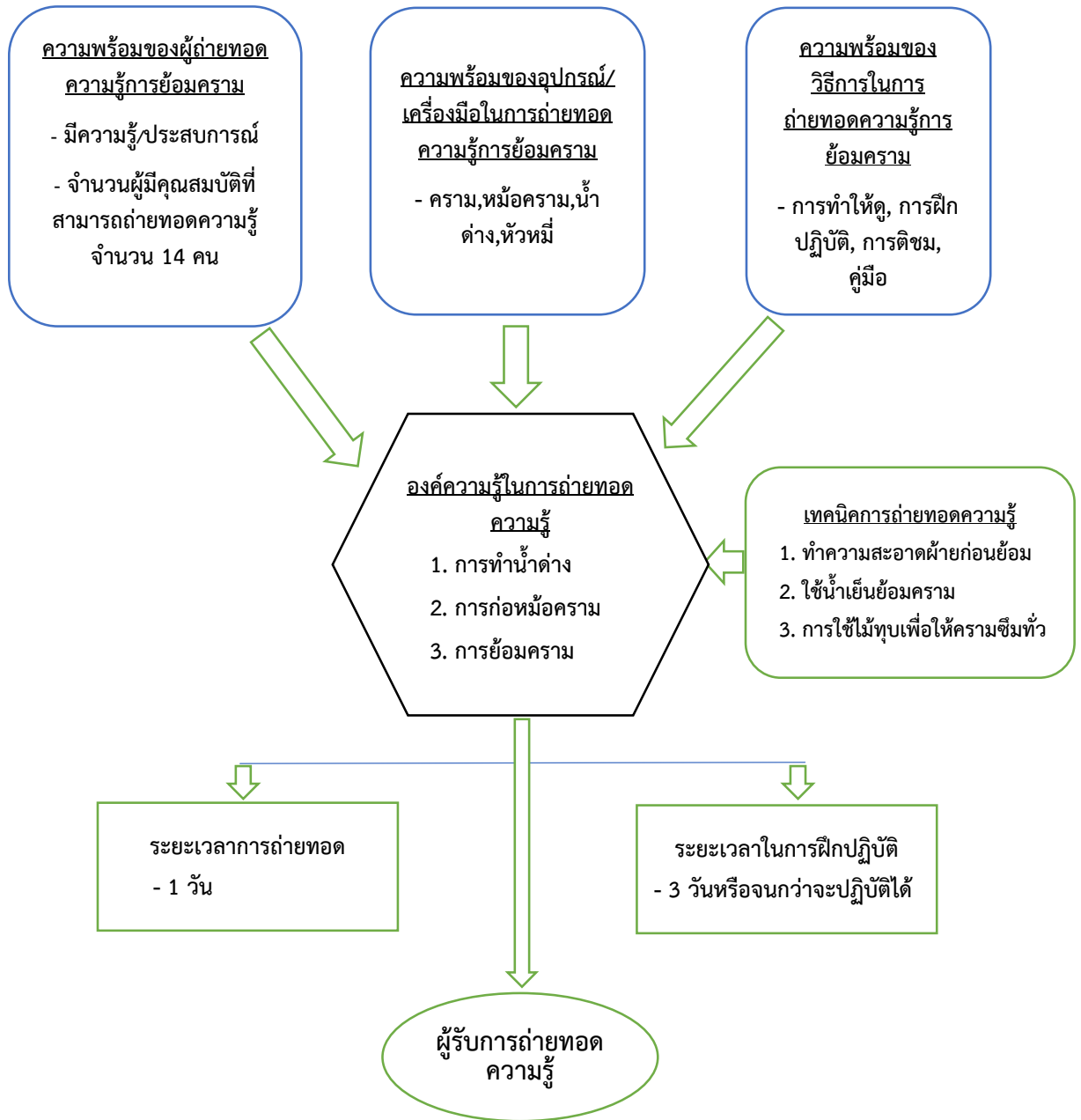
ยาวนานและได้รับการถ่ายทอดมาจากบุคคลในครอบครัว นอกจากนี้ ผู้เชี่ยวชาญในกลุ่มเกษตรกรฯ ทุกคนมีลักษณะพิเศษคือสามารถแกะลายตามที่ถูกค้าต้องการได้ การมัดหมี่ถือว่าเป็นอาชีพที่ได้รับความนิยมมากเพราะใช้เวลาฝึกไม่นานและมีรายได้ดี ในด้าน**ความพร้อมอุปกรณ์/เครื่องมือในการถ่ายทอดความรู้ การมัดหมี่** ประกอบด้วยโฮงมัดหมี่ เชือกฟาง หัวหมี่และแบบหรือลายมัดหมี่ สำหรับ**ความพร้อมของวิธีการในการถ่ายทอดความรู้** กลุ่มผู้ถ่ายทอดสามารถทำได้โดยการสอนโดยตรงและการสอนผ่านคู่มือ แต่การสอนโดยตรงจะเป็นช่องทางที่เหมาะสมเพราะการค้นหัวหมี่มีขั้นตอนที่ไม่ยุ่งยาก ส่วนวิธีการถ่ายทอดความรู้ทำได้หลายวิธีด้วยกัน เริ่มตั้งแต่การทำให้ดูก่อนและค่อยๆ ฝึกให้ปฏิบัติ การให้คำแนะนำ และติชมเพื่อแก้ไขให้ถูกต้อง

องค์ความรู้ในการมัดหมี่ ได้แก่เอาหมี่ที่คั้นแล้วมาใส่ในโฮงหมี่ แล้วก็เริ่มต้นมัดจากมัดจาก ด้านบนไล่เรียงลงข้างล่าง หรือมัดข้างล่างก่อนจึงไล่เรียงขึ้นข้างบน บางคนอาจจะเริ่มมัดจากตรงกลาง ก่อนจึงขยายออกไปเต็มหลักหมี่ เมื่อเริ่มมัดปลายเชือกด้านหนึ่งกับลำหมี่ก่อน จึงพันอีกปลายหนึ่งซ้อนทับให้แน่นเพื่อไม่ให้สีย้อมซึมเข้าซอหมี่ เมื่อพันทับกันไปจนได้ความยาวตามแนวลายหมี่แล้ว มัดปลายเชือกกับลูกหมี่ให้แน่นเช่นกันโดยเหลือปลายเชือกไว้ เมื่อเวลาแก้มัดเชือกจะทำได้ง่าย ส่วนของหมี่ที่ถูกเชือกฟางมัดนี้เวลานำไปย้อมสี สีอื่นจะไม่สามารถซึมเข้าไปในส่วนนั้นๆ ได้ จะคงสีไว้ตามเดิม และส่วนที่ไม่ถูกมัดจะย้อมติดสีตามที่ย้อม ถ้ามัดหมี่และย้อมสีสลับกันหลายครั้งจะทำให้ผ้าทอมีหลายๆ สี **ส่วนเทคนิคในการมัดหมี่ได้แก่** การกำหนดแนวในการมัดหมี่และการมัดเชือกฟาง การกำหนดแนวจะทำได้โดยการนำดินสอหรือปากกามาขีดเพื่อให้การมัดหมี่ตรงและเป็นระเบียบไม่เหลื่อมกัน ส่วนการมัดเชือกฟางจะต้องมัดให้แน่น เพื่อไม่ให้ครามซึมไปให้ลายที่มัดเวลาย้อมคราม ซึ่งถ้าครามซึมจะไปลายที่มัดจะทำให้ลายออกมาไม่สวยงาม ส่วน**ระยะเวลาในการถ่ายทอด**จะใช้เวลาเพียง 1 วัน เพราะจากเป็นขั้นตอนที่ไม่ซับซ้อนมาก สามารถดูและฝึกปฏิบัติทำได้เลย ข้อควรระวังในการมัดหมี่คือจะต้องกะลายให้ตรงแนว ผู้หัดมัดหมี่ใหม่ๆ ต้องใช้วิธีต่างๆ ในการกำหนดแนวหมี่ทำให้ได้ลายที่ตรง เรียบ เสมอกัน ส่วนเวลาฝึกปฏิบัติจะใช้เวลานานประมาณ 3 วัน เนื่องจากลวดลายของผ้าทอมีเป็นร้อยๆ ลายต้องใช้เวลาในการฝึกฝนลายต่างๆ ให้เกิดความชำนาญ นอกจากนี้ยังต้องฝึกในการแกะลายด้วย ปัจจุบันลูกค้าจะส่งลายที่ต้องการมาทางโทรศัพท์แล้วให้ช่างมัดหมี่ลองแกะดู ซึ่งถ้าสามารถแกะได้ก็จะมีคำสั่งซื้อมากขึ้น

โมเดลการถ่ายทอดความรู้เรื่องการย้อมคราม

การย้อมคราม คือขั้นตอนในการย้อมสีด้วยครามธรรมชาติ มีเฉดสีฟ้าถึงสีน้ำเงินเข้ม การย้อมครามถือเป็นขั้นตอนที่สำคัญขั้นตอนหนึ่ง เนื่องจากผ้าย้อมครามเป็นจุดเด่นของกลุ่มเกษตรกรฯ ที่ใช้วัสดุจากธรรมชาติ ไม่มีสารเคมีเจือปน ทำให้ผ้าทอเป็นที่ต้องการของคนรุ่นใหม่ที่มีแนวคิดรักษ์สิ่งแวดล้อม ส่วนใหญ่ที่นำมาใช้จะเป็นครามที่ปลูกเอง ใบครามจะเก็บในช่วงปลายเดือนตุลาคม หลังจากนั้นทุก

คนก็จะต้องเก็บใบครามาทำเป็นครามเก็บไว้ใช้ตลอดทั้งปี สำหรับโมเดลการถ่ายทอดความรู้เรื่องการย้อมครามมีรายละเอียดดังนี้

ภาพที่ 37 โมเดลการถ่ายทอดความรู้เรื่องการย้อมคราม

ความพร้อมผู้ถ่ายทอดความรู้ จะต้องเป็นผู้ที่มีประสบการณ์และเคยปลูกต้นครามและทำน้ำต่างมาก่อน การที่จะพัฒนาตนเองมาเป็นผู้เชี่ยวชาญการย้อมครามไม่ใช่เรื่องง่าย ต้องมีความรู้ความเข้าใจในส่วนผสมของน้ำครามให้ดี บางคนมีความชำนาญมากไม่เคยเปลี่ยนหม้อครามและน้ำครามเป็นเวลา 30 ปี เพียงแต่เติมส่วนผสมและน้ำต่างเพิ่มไปเรื่อยๆ ในขณะที่บางคนแม้ว่าจะมีประสบการณ์มาก่อนแต่ก็มีบางครั้งที่ย้อมไม่ติด หรือที่เรียกกันว่า หม้อตาย หม้อนิลหนี ในส่วนขององค์ความรู้เรื่องการย้อมครามจะมีรายละเอียดอยู่ 3 ด้านได้แก่ ด้านที่ 1 การทำคราม ได้แก่ การปลูกคราม การหมักคราม การทำคราม ด้านที่ 2 การก่อกองคราม ได้แก่ การหาส่วนผสมที่นำมาผสมกับครามให้สมดุลกัน และด้านที่ 3 การย้อมคราม ได้แก่ การนำครามมาผสมกับน้ำต่างและนำหัวหมี่ไปย้อม ส่วนอุปกรณ์ในการถ่ายทอดความรู้ในการย้อมครามประกอบด้วย หม้อคราม คราม น้ำต่าง หัวหมี่ ลายมัดหมี่ และส่วนผสมต่างๆ **ความพร้อมอุปกรณ์/เครื่องมือในการถ่ายทอดความรู้การย้อมคราม** ประกอบด้วย คราม หม้อคราม น้ำต่างและหัวหมี่ **ความพร้อมของวิธีการในการถ่ายทอดความรู้** ได้แก่ การทำให้ดู การฝึกปฏิบัติและการติดตาม แต่การสอนโดยตรงแบบทำให้ดูก่อนน่าจะมีประสิทธิภาพมากกว่า เพราะบางครั้งที่ย้อมผ้าไม่ติดจะต้องมีการปรับน้ำต่าง ซึ่งในการปรับน้ำต่างนี้สำคัญมากกว่าจะปรับให้น้ำต่างมีความเค็ม ความเปรี้ยว ความหวานอย่างไร บางครั้งก็ต้องฝึกให้ชิมน้ำต่างจริงๆ จะได้ปรับน้ำต่างให้สามารถย้อมติดได้

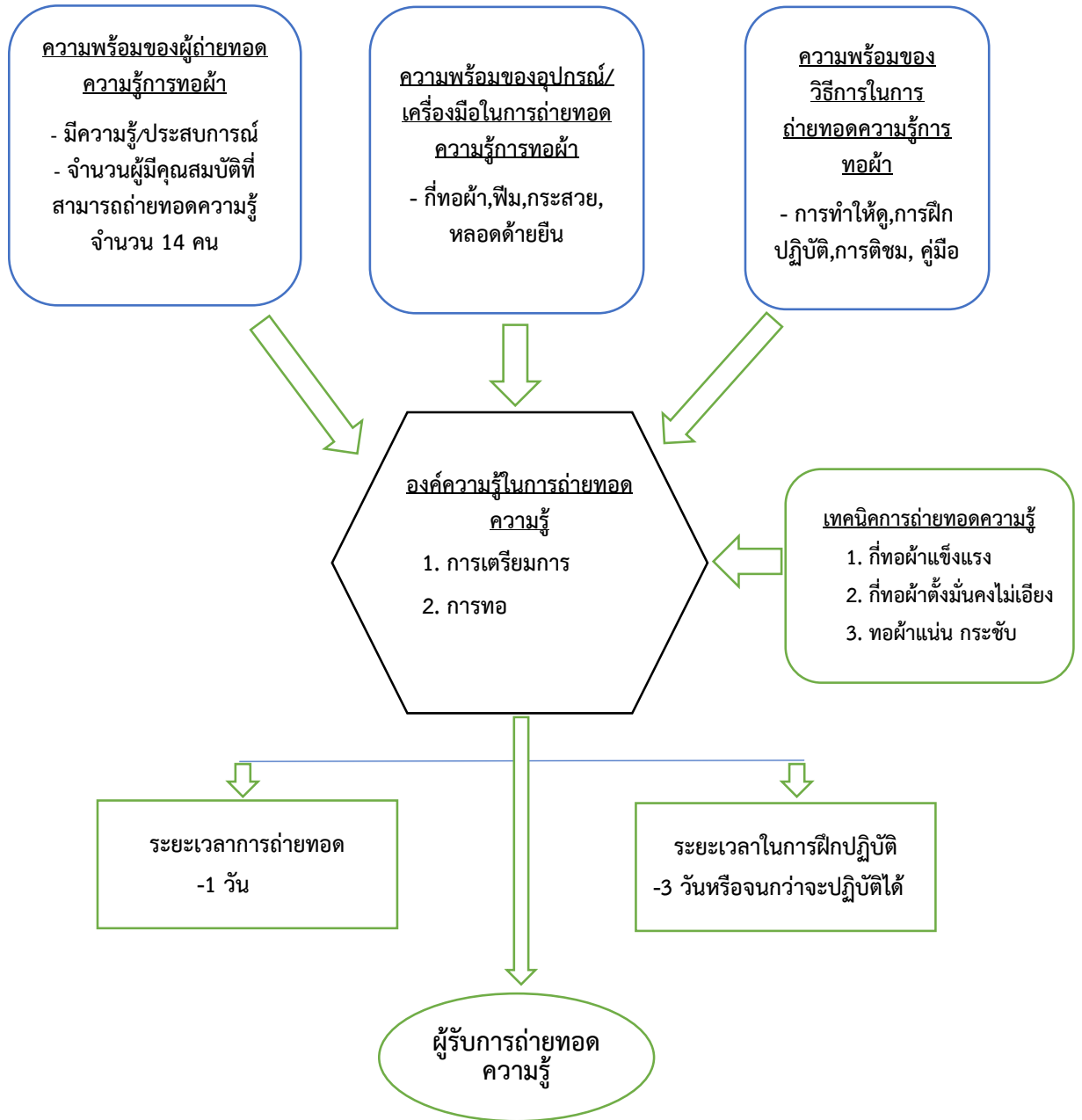
องค์ความรู้ในการย้อมคราม จะเริ่มจากการทำน้ำต่าง เริ่มจากนำขี้เถ้าจากไม้มาผสมกับเหง้ากล้วยโดยสับเหง้ากล้วยเป็นชิ้นๆ ผึ่งแดดพอร่ม นำมาเผาพร้อมกับทางมะพร้าวและเปลือกผลุ่น ฯลฯ จนไหม้เป็นเถ้า ใช้น้ำพรหมดับไฟ รอให้อุ่นจึงเก็บในภาชนะปิด ถ้าทิ้งไว้ให้ขี้เถ้าเย็น การละลายของเกลือในขี้เถ้าจะน้อยลง หรือถ้ารดน้ำดับไฟแล้วทิ้งไว้นานสารละลายเกลือจากขี้เถ้าก็ซึมลงดินบริเวณที่เผา นำขี้เถ้าขึ้นนั้นบรรจุในภาชนะที่เจาะรูด้านล่างไว้ อัดขี้เถ้าให้แน่นที่สุดเท่าที่ทำได้ เติมน้ำให้ได้ระดับเดียวกับขี้เถ้าก่อนกดอัด กรองเอาน้ำขี้เถ้าครั้งแรก แล้วเติมน้ำอีกเท่าเดิม กรองเอาน้ำขี้เถ้าครั้งที่สองรวมกันกับน้ำขี้เถ้าครั้งแรก จะได้น้ำขี้เถ้าเค็มพอดีกับการใช้งาน ขั้นตอนต่อมาเป็นการก่อกองคราม มีส่วนผสมคือ เนื้อครามเปียก 200 กรัมผสมน้ำต่าง 3 ลิตร ปูนขาว 3 ช้อนโต๊ะ และมะขามเปียก 200 กรัม โดยจะหมักไว้ประมาณ 7 วันซึ่งจะต้องหมั่นนำไม้จอกน้ำคราม หมายถึงการกระตุ้นน้ำ และสังเกตสีและรสชาติ เติมเติมส่วนผสมทีละน้อยๆ ลงไป เช่น หากเค็มไปต้องเติมน้ำต่างและมะขามเปียก หากจืดเกินไปก็จะเติมปูนขาวลงไป และขั้นตอนสุดท้ายได้แก่ การย้อมคราม คือการนำหัวหมี่ที่มัดแล้วมาแช่ในน้ำสะอาด ปิดหมาดๆและขยี้จนทั่ว มีการใช้ไม้ตีเพื่อให้สีย้อมซึมเข้าหมี่ได้ทั่วถึง หากยังไม่ได้สีที่ต้องการหรือสีไม่เข้มเพียงพอก็จะการย้อมครามซ้ำ โดยการนำเส้นหมี่ที่ผ่านการย้อมแล้ว มาย้อมซ้ำเพื่อให้ได้เส้นใยที่มีสีเข้มขึ้นตามต้องการ ระยะเวลาในการแช่เส้นฝ้ายในน้ำย้อมครามของแต่ละคนก็จะแตกต่างกันออกไป ตามประสบการณ์ และความเข้มข้นของน้ำคราม จากนั้นนำหมี่ที่ได้จากการย้อมนั้นมาล้างในน้ำให้สะอาด จนหมดสีครามที่น้ำล้าง เมื่อล้างเสร็จแล้วก็นำไปแช่น้ำยาปรับผ้านุ่ม ซึ่งจะทำให้ได้หมี่มีความ

นุ่ม หลังจากนั้นบิดหมาดและตากให้แห้ง โดยจะตากในร่ม เพราะจะช่วยให้หมี่แห้งเสมอกัน และสีของเส้นฝ้ายยังคงจะสดอยู่ ระยะเวลาการตากเส้นฝ้ายขึ้นอยู่กับสภาพอากาศ

ส่วนเทคนิคในการย้อมคราม จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านย้อมครามได้กล่าวถึงเทคนิคในการย้อมครามว่า สีครามในน้ำย้อมผ้าจะแทรกเข้าไปอยู่ภายในโครงสร้างของเส้นใยฝ้ายได้ดีเมื่อยกเส้นใยพ่นน้ำย้อม สัมผัสกับออกซิเจนในอากาศ สีครามจะถูกออกซิไดส์เป็นสีน้ำเงิน (indigo blue) ซึ่งอยู่ภายในเส้นใย ดังนั้นก่อนย้อมต้องทำความสะอาดฝ้ายและทำให้ฝ้ายเปียกด้วยน้ำสะอาด หากล้างฝ้ายไม่สะอาด เมื่อนำไปย้อมจะทำให้สีครามในน้ำย้อมเปลี่ยนไป สีครามแทรกเข้าเส้นฝ้ายไม่สม่ำเสมอทำให้เกิดรอยต่างได้ นอกจากนี้น้ำย้อมที่เย็นจะย้อมติดสีครามได้ดีกว่า ดังนั้นจึงควรใช้โองดินทำหม้อคราม เพราะน้ำที่ซึมจากโองดินจะช่วยระบาย ความร้อน ทำให้อุณหภูมิของน้ำย้อมเย็นกว่าปกติ ดังนั้นเวลาที่เหมาะกับการย้อมได้แก่ตอนเช้าและตอนเย็น เทคนิคท้ายที่สุดได้แก่ การใช้ไม้ทุบหลายๆ ครั้งเพื่อให้ครามซึมเข้าไปในเนื้อหมี่ **ระยะเวลาในการถ่ายทอด**ใช้จะใช้เวลาเพียง 1 วัน ก็สามารถครอบคลุมเนื้อหาทั้ง 3 ด้านของการย้อมคราม ได้แก่ การทำคราม การก่อหม้อครามและการย้อมคราม แต่รายละเอียดที่จะต้องฝึกปฏิบัติจะต้องใช้เวลาในการฝึกฝนต่ออีก 3 วัน หรือจนกว่าจะชำนาญ

โมเดลการถ่ายทอดความรู้เรื่องการทอผ้า

การทอผ้า คือการนำฝ้ายมาขัดกันให้เป็นลาย โดยซึ่งเส้นกลุ่มหนึ่งเป็นหลัก เรียกว่าด้ายยืน และใช้อีกเส้นหนึ่งสอดตามแนวขวาง เรียกว่าเส้นพุ่ง เมื่อสานขัดกันจะทำให้เกิดเป็นผืนผ้าที่มีลวดลายสวยงาม การทอผ้าเป็นอาชีพที่เป็นที่นิยมอาชีพหนึ่ง เนื่องจากเรียนรู้ไม่ยาก รายได้ขึ้นอยู่กับฝีมือและความขยันของแต่ละคน โดยโมเดลการถ่ายทอดความรู้เรื่องการทอผ้ามีรายละเอียดดังนี้

ภาพที่ 38 โมเดลการถ่ายทอดความรู้เรื่องการทอผ้า

ความพร้อมของผู้ถ่ายทอดความรู้ ต้องเป็นผู้มีประสบการณ์และมีความรู้ในขั้นตอนของการทอผ้า จากผลการศึกษาพบว่า ผู้ถ่ายทอดความรู้ของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ ส่วนใหญ่มี

ประสบการณ์การทอผ้ามาเป็นระยะเวลายาวนาน บางคนทอผ้ามากกว่า 50 ปี แต่ปัจจุบันไม่ทอผ้าแล้ว เนื่องจากมีอายุมาก ในขณะที่บางคนก็เลิกทอผ้าเนื่องจากต้องคอยบริหารกิจการทอผ้าด้วยตนเอง ปัจจุบันกลุ่มทอผ้าฯ มีผู้ที่สามารถถ่ายทอดการทอผ้าได้ 14 คน **ความพร้อมอุปกรณ์/เครื่องมือในการถ่ายทอดความรู้การทอผ้า** ได้แก่ กี่ทอผ้า ฝีม กระสวยและหลอดด้ายยืน กี่ทอผ้าเป็นอุปกรณ์ที่มีราคาแพงที่สุด มีราคาอยู่ระหว่าง 6,000 – 12,000 บาท ขึ้นอยู่กับคุณภาพของไม้และฝีมือในการประกอบกี่ยี่ทอผ้า กี่ทอผ้ามีความสำคัญคือถ้ากี่ยี่ทอผ้าดี มันคงแข็งแรงจะทำให้ผ้าที่ทอออกมาดี เนื้อผ้าแน่นกระชับ **ความพร้อมของวิธีการในการถ่ายทอดความรู้** กลุ่มผู้ถ่ายทอดสามารถทำได้โดยการสอนโดยตรงและการสอนผ่านคู่มือ แต่การสอนโดยตรงจะเป็นช่องทางที่เหมาะสมเพราะการค้นห้วงมีขั้นตอนที่ไม่ยุ่งยาก ส่วนวิธีการถ่ายทอดความรู้ทำได้หลายวิธีด้วยกัน เริ่มตั้งแต่การทำให้ดูก่อนและค่อยๆฝึกให้ปฏิบัติ การให้คำแนะนำและติชมเพื่อแก้ไขให้ถูกต้อง

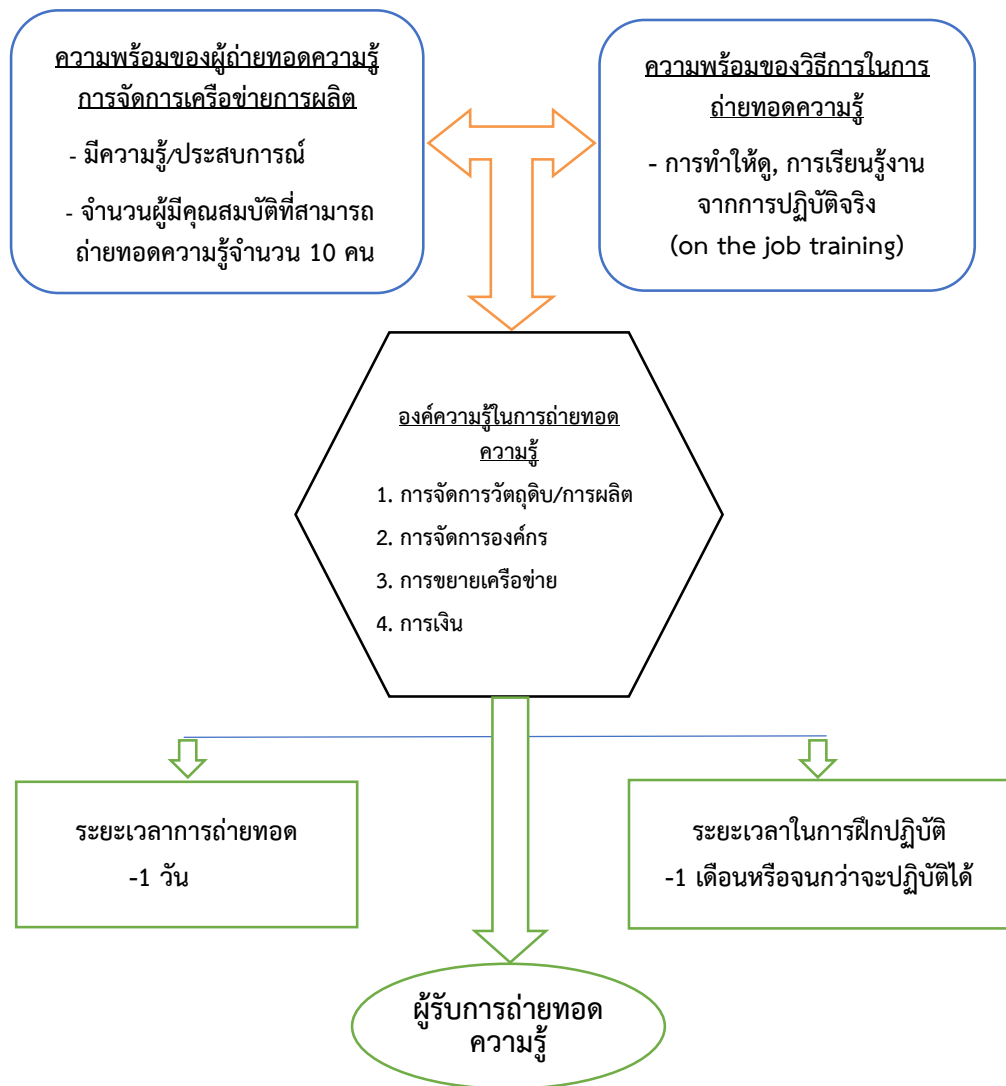
องค์ความรู้ในการทอผ้า ได้แก่การนำเส้นฝ้าย 2 ชุด คือชุดแรกเป็น “เส้นยืน” จะซึ่งไปตามความยาวผ้าอยู่ติดกับกี่ยี่ทอหรือแกนม้วนด้านยืน อีกชุดหนึ่งคือ “เส้นพุ่ง” จะถูกกรอเข้ากระสวย เพื่อให้กระสวยเป็นตัวนำเส้นด้ายพุ่งสอดขัดเส้นด้ายยืนเป็นมุมฉาก ทอสลัดกันไปตลอดความยาวของผืนผ้า การสอดด้ายพุ่งแต่ละเส้นต้องสอดให้สุดถึงริมแต่ละด้าน แล้วจึงวกกลับมา จะทำให้เกิดริมผ้าเป็นเส้นตรงทั้งสองด้าน ส่วนลวดลายของผ้านั้นขึ้นอยู่กับกรวางลายผ้าตามแบบของผู้ทอที่ได้ทำการมัดหมี่ไว้ **เทคนิคในการทอผ้า ได้แก่** กี่ทอผ้าจะต้องมันคง แข็งแรงและตั้งตรง ถ้ากี่ยี่ทอผ้าโยกและไม่ตั้งตรงจะทำให้ลายผ้าเอียงและไม่ได้ตามแนวที่กำหนดไว้ นอกจากนี้คนที่ทอจะต้องมีความตั้งใจ ตรวจสอบการทออยู่เสมอว่าเป็นไปตามลายผ้าที่กำหนดหรือไม่ เทคนิคสุดท้ายได้แก่การทอที่ต้องออกแรงตีด้ายให้แน่น กระชับไม่เช่นนั้นจะได้ผ้าที่บางเกินไป ฝีมือในการทอผ้าของแต่ละคนไม่เท่ากันมีผลมาจากความตั้งใจ ความเอาใจใส่และทักษะในการทอผ้า บางคนอาจใช้เวลาไม่นานในการฝึกทอผ้าในขณะที่บางคนอาจใช้เวลานานในการฝึกให้ทอผ้าได้ดี ส่วนระยะเวลาในการถ่ายทอดความรู้ในภาคทฤษฎีใช้เวลา 1 วัน แต่ระยะเวลาในการฝึกปฏิบัติจะใช้เวลา 3 วัน

3.2 โมเดลการถ่ายทอดความรู้ในพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือในการผลิตผ้ามัดหมี่

โมเดลในการถ่ายทอดความรู้เรื่องการจัดการเครือข่ายความร่วมมือในการผลิตผ้ามัดหมี่นี้เป็นโมเดลที่พัฒนาขึ้นมาจากโมเดลในหน้า 91 เป็นการอธิบายความรู้ในแต่ละด้านและอธิบายวิธีการถ่ายทอดความรู้เพิ่มเติม โดยมีรายละเอียดในแต่ละด้าน ดังนี้

โมเดลการถ่ายทอดความรู้เรื่องการจัดการเครือข่ายการผลิต

ความรู้เรื่องการจัดการเครือข่ายการผลิตเป็นองค์ความรู้ที่สำคัญของการจัดการเครือข่ายความร่วมมือในการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ เนื่องจากเป็นองค์ความรู้ที่ต้องการทักษะเฉพาะตัว ต้องการความรู้ความชำนาญอันเกิดจากประสบการณ์การจัดการเครือข่ายจนคุ้นเคยเป็นอย่างดี เนื้อหาของความรู้เรื่องการจัดการเครือข่ายการผลิตประกอบด้วยความรู้ในเรื่องการจัดการวัตถุดิบและการผลิต ความรู้ในเรื่องการจัดองค์กร ความรู้ในเรื่องการขยายเครือข่าย การจัดการความสัมพันธ์กับลูกค้าและการจัดการการเงิน โดยโมเดลการถ่ายทอดความรู้เรื่องการจัดการเครือข่ายการผลิตมีรายละเอียดดังนี้

ภาพที่ 39 โมเดลการถ่ายทอดความรู้เรื่องการจัดการเครือข่ายการผลิต

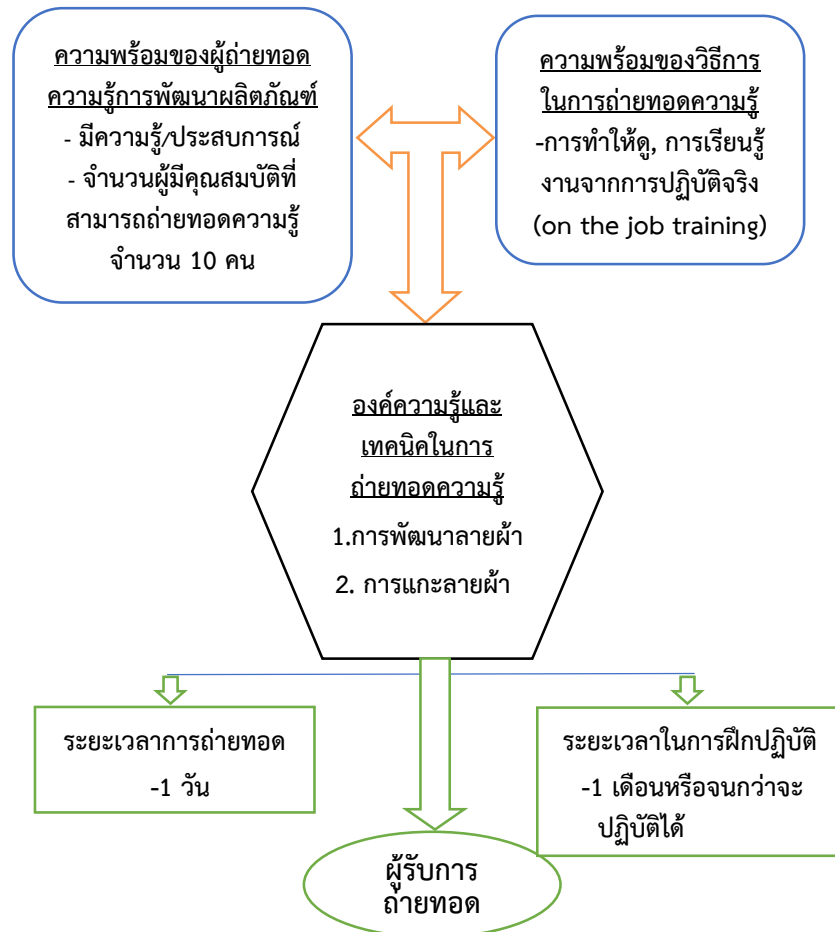
ความพร้อมของผู้ถ่ายทอดความรู้จะต้องเป็นผู้มีประสบการณ์ ความรู้ ความชำนาญในเรื่อง การจัดการเครือข่ายการผลิต ซึ่งความรู้บางส่วนอาจจะได้มาจากการถ่ายทอดของผู้มีประสบการณ์หรือคน ในครอบครัว แต่ความรู้ส่วนใหญ่จะเกิดจากการเรียนรู้ด้วยตนเอง เกิดจากการลองผิดลองถูก รวมถึงคิด และพัฒนาขึ้นมาด้วยตัวเอง เนื่องจากเรื่องการจัดการเครือข่ายเพิ่งเกิดขึ้นเมื่อไม่กี่ปีนี้ ทำให้หลายคนไม่ ประสบความสำเร็จและต้องล้มเลิกการขยายเครือข่ายไป ปัจจุบันมีผู้มีความชำนาญที่สามารถถ่ายทอด ความรู้เรื่องการจัดการเครือข่ายการผลิตได้ 10 คน ในด้าน**ความพร้อมของวิธีการในการถ่ายทอดความรู้ และระยะเวลาในการถ่ายทอดความรู้/การฝึกปฏิบัติ** จะเป็นแบบการทำให้อู่ การอธิบายรายละเอียดของแต่ละขั้นตอนการทำงาน รวมถึงการปฏิบัติเองโดยตรงเพื่อให้เกิดประสบการณ์ เกิดความคุ้นเคย หลังจากที่สามารถทำงานได้แล้วผู้ถ่ายทอดก็จะเป็นเพียงผู้ให้คำแนะนำและให้คำปรึกษาต่อไป ส่วนระยะเวลาในการถ่ายทอดภาคทฤษฎีจะอยู่ที่ 1 วัน หลังจากนั้นก็จะเป็นการฝึกปฏิบัติซึ่งจะต้องใช้เวลาอย่างน้อย 1 เดือนหรือจนกว่าจะสามารถปฏิบัติได้

องค์ความรู้ในการถ่ายทอดความรู้ในด้านการจัดการวัตถุดิบและการผลิต ได้แก่ความรู้ใน ด้านการรู้วัตถุดิบของแต่ละขั้นตอนการผลิต ตั้งแต่การคั้นหัวหมี่ การคั้นทางยี่น การมัดสาย การย้อม คราม การแกะฟางและการทอผ้า ความยากลำบากของการจัดการในเรื่องนี้อยู่ที่ทุกขั้นตอนการผลิตอยู่คน ละที่กัน บางครั้งห่างกันกว่า 20-30 กิโลเมตร จึงจำเป็นที่ต้องต้องมีการบันทึกที่เที่ยงตรงและตรวจสอบได้ ตลอดเวลา นอกจากนี้ ยังต้องมีการคำนวณเวลาที่ใช้ในการผลิตในแต่ละขั้นตอนการผลิตอีกด้วย ซึ่งความ ยากลำบากจะอยู่ที่การบันทึกยอดการผลิตของแต่ละคนเพื่อนำมาคำนวณหาสัดส่วนของสินค้าคงคลังเพื่อ เตรียมการส่งไม่ให้เกิดปัญหาขาดแคลนวัตถุดิบในการผลิต **องค์ความรู้ในเรื่องการจัดการองค์กร** ได้แก่ การ จัดการองค์กรของตนเองในการแบ่งหน้าที่ให้แต่ละคนช่วยกันทำ จากผลการศึกษาพบว่าโดยเฉลี่ยแล้ว 1 คน จะสามารถบริหารจัดการเครือข่ายได้ 10 คน และต้องมีการจัดแบ่งหน้าที่ให้ชัดเจน เพื่อจะได้ทำ หน้าที่ประสานสอดคล้องกันได้ ส่วนความรู้ในเรื่อง การขยายเครือข่าย เป็นความรู้ในเรื่องการที่จะพัฒนา เครือข่ายการทอผ้าให้สามารถขยายตัวต่อไปได้ เนื่องจากผ้าทอย้อมครามเป็นที่ต้องการของตลาดเป็นอัน มาก จนผลิตไม่ทันตามความต้องการของลูกค้า ทำให้สมาชิกกลุ่มฯพยายามที่จะขยายเครือข่ายออกไปให้ มากที่สุดหรือหาคนมาร่วมในกระบวนการทอผ้าครามให้ได้มากขึ้น ความรู้ในเรื่องนี้ซึ่งเป็นวิธีการใน การหาคนมาเข้าร่วมเป็นเครือข่ายการผลิตให้มากขึ้น **องค์ความรู้ในด้านการจัดการความสัมพันธ์กับลูก ข่าย** เกี่ยวข้องกับการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างหัวหน้ากับลูกข่าย ทำอย่างไรจึงจะรักษา ความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน รูปแบบความช่วยเหลือหรือการจูงใจให้ทำงานอย่างยั่งยืนควรเป็นอย่างไร ประการสุดท้ายได้แก่ **องค์ความรู้การจัดการการเงิน** ซึ่งเป็นเรื่องที่มีความสำคัญเช่นกัน เนื่องจากทุก ขั้นตอนของการผลิตจำเป็นต้องใช้เงินสดทั้งหมด เมื่อใดที่จัดการเรื่องการเงินไม่ดีพอก็จะทำให้การผลิต หยุดชะงักทันที **องค์ความรู้ในเรื่องนี้**ได้แก่การหาแหล่งเงินสำรองสำหรับใช้จ่ายหมุนเวียนในการผลิตไม่ให้เกิดการขาดทุน ซึ่งในกรณีของกลุ่มทอผ้าฯนี้สามารถหาได้จากการกู้ยืมจากกลุ่มออมทรัพย์ของกลุ่ม

การกู้ยืมจากกองทุนหมู่บ้าน การกู้ยืมกองทุนส่งเสริมอาชีพจากหน่วยราชการในพื้นที่และการกู้ยืมจากสถาบันการเงินในพื้นที่

โมเดลการถ่ายทอดความรู้เรื่องการพัฒนาผลิตภัณฑ์

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ เป็นการพัฒนา ปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงผลิตภัณฑ์ให้ตรงกับความ ต้องการของผู้บริโภคและตลาด การพัฒนาผลิตภัณฑ์จึงเป็นการเพิ่มยอดขายและเพิ่มช่องทางการตลาด ให้กับสินค้าและผลิตภัณฑ์นั้นๆ ในส่วนของการทอผ้า การพัฒนาผลิตภัณฑ์มีอยู่ 2 ประเภท ได้แก่ การ พัฒนาลายผ้าให้เป็นที่ต้องการของผู้บริโภคกับการแกะลายผ้าใหม่ๆ การพัฒนาลายผ้าในกลุ่มเกษตรกร บ้านดงยางพรพิบูลย์เกิดจากการสังเกต การคิดสร้างสรรค์ลายผ้าใหม่ๆ เกิดจากนำเอาลายโบราณมาผสม กับลายสมัยนิยม ส่วนการแกะลายผ้าเป็นความรู้ที่เกิดจากการฝึกฝนและการแลกเปลี่ยนความรู้กับเพื่อนๆ ที่ทอผ้าด้วยกัน โดยโมเดลการถ่ายทอดความรู้เรื่องการพัฒนาผลิตภัณฑ์มีรายละเอียดดังนี้

ภาพที่ 40 โมเดลการถ่ายทอดความรู้เรื่องการพัฒนาผลิตภัณฑ์

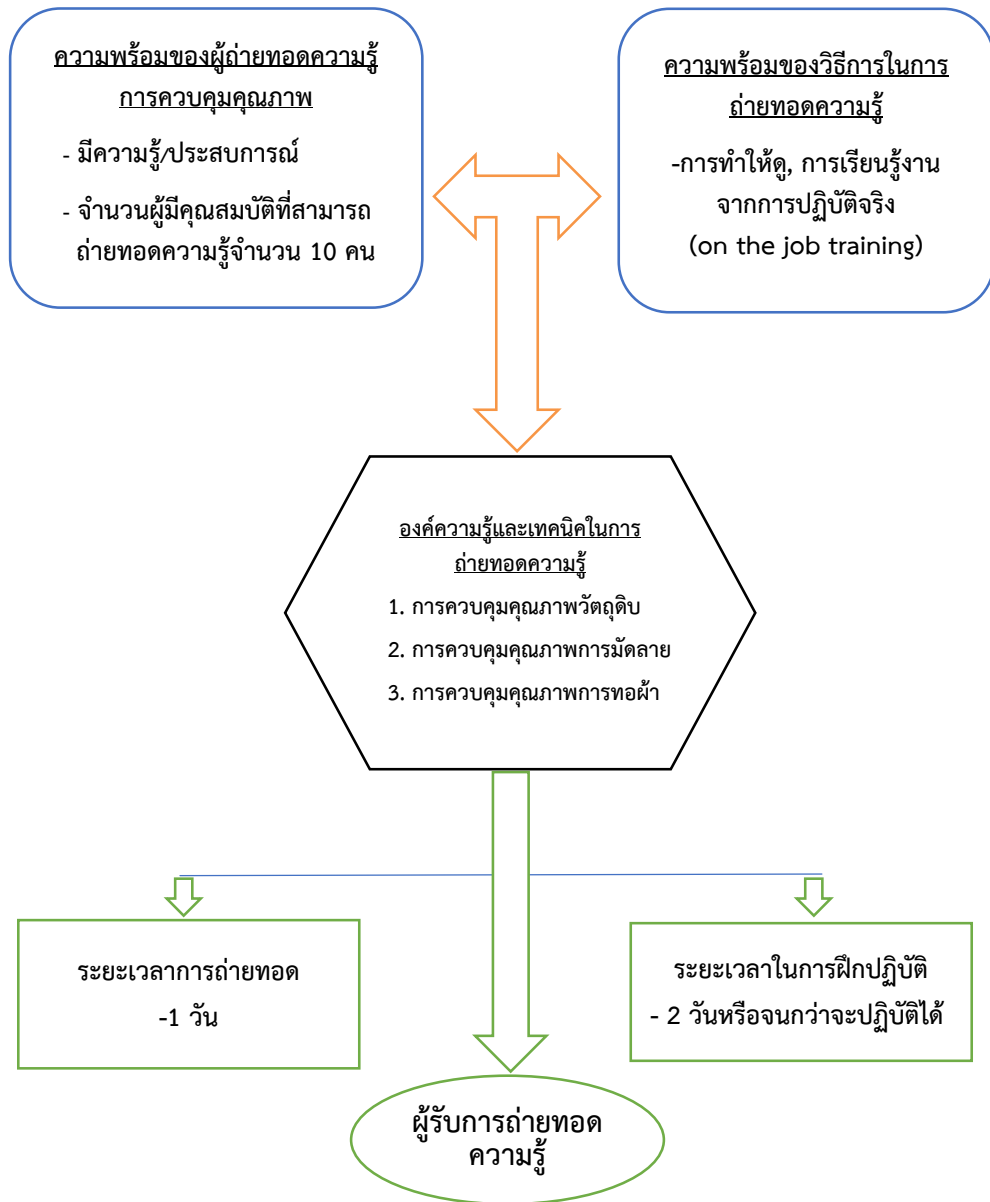
ความพร้อมของผู้ถ่ายทอดความรู้ จะต้องมีความรู้ที่จำเป็นอย่างยิ่ง การมีประสบการณ์ และมีความรู้ในการทอผ้าและการมัดหมี่ เพราะเมื่อคิดค้นเรื่องลายผ้าใหม่ๆ ได้แล้วจะต้องสามารถนำลายผ้ามาแกะลาย และมัดลาย/มัดหมี่ให้ได้ตามลายผ้านั้นๆ ในกลุ่มมีผู้ที่สามารถถ่ายทอดความรู้ในด้านนี้ได้ 10 คน การพัฒนาองค์ความรู้ด้านนี้เกิดจากประสบการณ์การถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาลายผ้าพบว่า เทคนิคในการพัฒนาลายผ้าจะได้รับจากผู้อาวุโสในครัวเรือน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเทคนิคการพัฒนาลายที่ยากๆ อย่างลายพญานาค เป็นต้น เมื่อมีประสบการณ์แล้วก็สามารถคิดค้นพัฒนาขึ้นมาเอง ซึ่งก็จะได้นวัตกรรมเพิ่มเติมจากการคุยติดต่อกับลูกค้า ทำให้ทราบความต้องการและทิศทางของตลาดมากขึ้น ในด้าน**ความพร้อมของวิธีการในการถ่ายทอดความรู้และระยะเวลาในการถ่ายทอดความรู้/การฝึกปฏิบัติ** การถ่ายทอดความรู้ควรจะมีในเรื่องของการทำให้ดูเป็นตัวอย่าง หลังจากนั้นก็ฝึกปฏิบัติเพื่อให้เกิดความชำนาญและประสบการณ์ ส่วนระยะเวลาในการถ่ายทอดในส่วนของภาคทฤษฎีใช้เวลา 1 วัน ส่วนในภาคปฏิบัติ ต้องใช้เวลาอย่างน้อย 1 เดือนหรือจนกว่าจะสามารถปฏิบัติได้

องค์ความรู้ในการถ่ายทอดความรู้ในด้านการพัฒนาลายผ้า ความรู้ในการพัฒนาลายผ้าใหม่ๆ เกิดจากการความพยายามในการคิดค้นและการดัดแปลงลายผ้าจากของเดิมให้มีความทันสมัยและตรงกับความต้องการของตลาด องค์ความรู้นี้เกิดจากการพูดคุยกับลูกค้าและการออกร้านบ่อยๆ เพื่อให้ทราบถึงความต้องการของลูกค้าและนำมาประยุกต์เข้ากับลายผ้าดั้งเดิมที่ตนเองมี เมื่อแต่ละได้ลายผ้าใหม่ๆ จะนำมาประชุมร่วมกันเพื่อให้สมาชิกในกลุ่มวิพากษ์วิจารณ์ ก่อนที่จะนำเสนอให้กับลูกค้าต่อไป ส่วน**องค์ความรู้ในการถ่ายทอดความรู้ในด้านการแกะลายผ้า** จะประกอบด้วยเทคนิค 2 ขั้นตอน ได้แก่ การออกแบบลายมัดหมี่ ซึ่งจะทำได้โดยการแกะลายที่ลูกค้าต้องการนำมาทำเป็นแบบในการมัดหมี่ เทคนิคที่สำคัญจะอยู่ที่ความสามารถในการกำหนดช่องของแบบมัดหมี่ให้ตรงกับแบบจริงให้มากที่สุด หลังจากนั้นมัดหมี่ตามแบบและนำไปทดลองทอผ้าต่อไป เมื่อไม่ได้ตามที่ต้องการจะกลับมาแก้แบบในการมัดหมี่และนำไปทดลองทอจนกว่าจะได้ตรงกับลายผ้าที่ลูกค้าต้องการ

โมเดลการถ่ายทอดความรู้เรื่องการควบคุมคุณภาพ

การควบคุมคุณภาพ เป็นการตรวจสอบคุณภาพของผ้าทอให้ได้ตามที่กำหนดไว้ทั้งในระหว่างกระบวนการผลิตและการทอผ้าในขั้นตอนสุดท้าย การควบคุมคุณภาพจึงประกอบด้วย การตรวจสอบคุณภาพในขั้นตอนของคุณภาพของวัตถุดิบ การมัดลาย การย้อมครามและการทอ คุณสมบัติของผู้ถ่ายทอดความรู้จะต้องสามารถดูจุดบกพร่องของชิ้นงานได้ ต้องมีความละเอียด มีความรู้ในทุกขั้นตอนที่อาจจะผิดพลาดได้ และต้องสามารถให้คำแนะนำที่ถูกต้องเพื่อให้คนมัดหมี่และคนทอปรับปรุงการทำงานของตนได้ การควบคุมคุณภาพในขั้นตอนแรกๆ ได้แก่ การมัดหมี่ เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญมาก เพราะถ้าสามารถตรวจสอบความผิดพลาดได้เร็ว ก็จะทำให้หยุดปัญหาได้ตั้งแต่ต้น แต่ถ้าไม่สามารถตรวจสอบใน

ขั้นตอนนี้ได้ก็จะทำให้ผ้าทั้งผืนทอดผิตลายที่ต้องการได้ สำหรับความรู้ความชำนาญดังกล่าวจะได้มาจากการสั่งสมประสบการณ์ การเรียนรู้จากบรรพบุรุษและจากคนในครอบครัว ส่วนการควบคุมคุณภาพด้านการย้อมครามจะเป็นการควบคุมคุณภาพด้วยตนเองเนื่องจากผู้เชี่ยวชาญในการทอผ้าทุกคนจะย้อมครามด้วยตนเอง จึงตรวจสอบคุณภาพได้ในระหว่างการทำงาน โดยโมเดลการถ่ายทอดความรู้เรื่องการถ่ายทอดความรู้เรื่องการควบคุมคุณภาพมีรายละเอียดดังนี้

ภาพที่ 41 โมเดลการถ่ายทอดความรู้เรื่องการควบคุมคุณภาพ

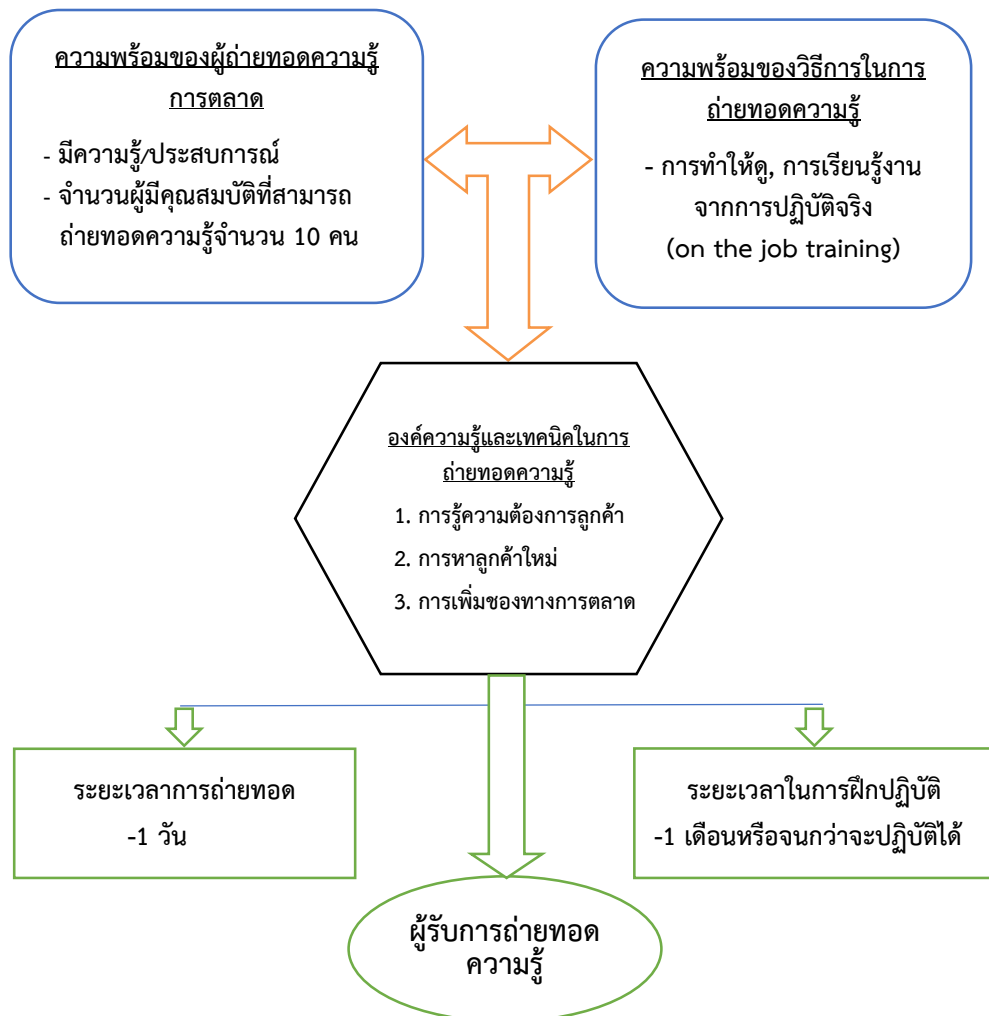
ความพร้อมของผู้ถ่ายทอดความรู้ จะต้องเป็นผู้มีประสบการณ์ในการดูแลผ้า สามารถตรวจลายผ้าที่เสียได้และสามารถระบุได้ว่าลายผ้าที่เสียและมีตำหนินี้เกิดจากความผิดพลาดในขั้นตอนไหน เพื่อที่จะสามารถแก้ไขปัญหานั้นได้ ปัจจุบันในกลุ่มมีผู้มีความพร้อมในการถ่ายทอดความรู้เรื่องการควบคุมคุณภาพจำนวน 10 คน ในด้านความพร้อมของวิธีการในการถ่ายทอดความรู้และระยะเวลาในการถ่ายทอดความรู้/การฝึกปฏิบัติ ระยะเวลาที่ใช้ในการถ่ายทอดในภาคทฤษฎีจะใช้เวลา 1 วัน โดยการเรียนรู้จากรูปแบบของชิ้นงานที่เสียในลักษณะต่างๆ ส่วนระยะเวลาที่ใช้ในการฝึกปฏิบัติจะใช้เวลา 7 วันหรือจนกว่าจะสามารถปฏิบัติได้ เนื่องจากต้องฝึกในการดูของเสียให้เป็นและต้องฝึกย้อนไปดูถึงขั้นตอนและสาเหตุของจุดที่เป็นของเสียนั้นๆ ต่อจากนั้นก็จะเป็นการฝึกปฏิบัติในเรื่องการแก้ไขชิ้นงานเมื่อเกิดของเสียขึ้น ซึ่งจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านการตรวจสอบคุณภาพของกลุ่มเกษตรกรฯ พบว่า การตรวจสอบคุณภาพจะต้องทำทุกวันเพราะจะทำให้สามารถแก้ไขปัญหาได้รวดเร็ว หลายคนได้พัฒนาวิธีการตรวจสอบคุณภาพแบบกลุ่มขึ้นมา เช่น การให้คนมัดลายที่นั่งทำงานใกล้กันตรวจสอบคุณภาพกันและกัน และการให้คนทอที่อาวุโสไปตรวจสอบคุณภาพคนทอที่อยู่บริเวณข้างเคียง ซึ่งก็สามารถแก้ไขปัญหาได้ดีขึ้น ดังนั้น การพยายามถ่ายทอดความรู้โดยให้เข้าใจถึงประโยชน์ของการควบคุมคุณภาพในระหว่างกระบวนการทำงาน (in-process quality control) เช่น ตรวจสอบตั้งแต่ ขั้นตอนวัตถุดิบและการมัดลาย จึงเป็นสิ่งที่ควรเน้นย้ำให้กับผู้รับการถ่ายทอดให้มากที่สุด เพราะเมื่อชิ้นงานที่เสียหลุดออกไปถึงขั้นตอนการทอ จะทำให้ไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้เลย เพราะถ้าทอผ้าไม่ได้ลายตามที่ต้องการงานชิ้นนั้นก็เสียไปเลย หรือไม่ก็ต้องพยายามหาทางแปรรูปไปทำอย่างอื่น เช่น ปอกหมอน ผ้าม่านและผ้าคลุมเตียง

องค์ความรู้ในการถ่ายทอดความรู้ในด้านการควบคุมคุณภาพ ได้แก่ ในเรื่องของ การตรวจสอบคุณภาพของวัตถุดิบ การมัดลายและการทอผ้า ประกอบด้วย การตรวจสอบชนิดของด้ายเป็นไปตามเบอร์ที่ต้องการหรือไม่ การมัดลายตรงตามลายที่ต้องการหรือไม่ เอียงไปทางด้านหนึ่งมาน้อยหรือไม่ ควรนำแนวผ้าก่อนหรือไม่ ส่วนในด้านการทอต้องเน้นในเรื่องความแน่นของเนื้อผ้า ความเอาใจใส่ของผู้ทอ โดยในส่วนของวิธีการถ่ายทอดต้องใช้วิธีทำให้ดู โดยชี้ให้เห็นจุดบกพร่องของชิ้นงาน พร้อมทั้งอธิบายให้เห็นว่าจุดบกพร่องนั้นเกิดจากสาเหตุอะไร และจะแก้ไขได้อย่างไร หลังจากนั้นก็ฝึกให้ผู้รับการถ่ายทอดฝึกปฏิบัติโดยการให้หาจุดบกพร่องของชิ้นงานพร้อมทั้งให้คำปรึกษาและคำแนะนำต่อไป

โมเดลการถ่ายทอดความรู้ในด้านการตลาด

ความรู้ด้านการตลาด เป็นความรู้ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ว่าคุณค่าของตนอยู่ที่ไหน และมีความต้องการอะไร เพื่อที่จะได้พัฒนาช่องทางการจัดจำหน่ายให้กับผ้าทอย้อมครามได้มากขึ้น จากผลการศึกษาผู้เชี่ยวชาญด้านการตลาดของกลุ่มเกษตรกรบ้านดงยางพรพิบูลย์พบว่า การตลาดของผ้าทอมีอยู่ 5 กลุ่ม ได้แก่ แบบที่ 1 การสั่งซื้อตามคำสั่งซื้อของลูกค้า หรือที่เรียกกันว่า “ออร์เดอร์” มันจะส่งผ่านกลุ่ม

แม่บ้านฯ หรือในบางครั้งถ้ามีสัมพันธภาพที่ดีอาจจะติดต่อโดยตรงเลยก็ได้ แบบที่ 2 ได้แก่ การจำหน่าย ณ ที่ทำการกลุ่ม ซึ่งมักจะมียกท่องเที่ยวหรือลูกค้าแวะเวียนเข้ามาซื้อผ้าทอ แบบที่ 3 การจำหน่าย ณ ร้านค้าประจำ ได้แก่ ร้านที่ตลาดนาข่า ร้านค้าผ้าทอพื้นเมืองในจังหวัดอุดรธานีและหนองคาย ร้านค้าขององค์การบริหารส่วนจังหวัดอุดรธานีและห้างสรรพสินค้าที่ให้ทางกลุ่มไปจำหน่ายได้ แบบที่ 4 การจำหน่ายในเทศกาลประจำปี ได้แก่ เทศกาลประจำจังหวัดอุดรธานี งานโอท็อปประจำปีของจังหวัด เทศกาลออกพรรษาและเทศกาลที่อำเภอบ้านเชียง และแบบที่ 5 การจำหน่ายในระดับประเทศ ได้แก่ งานแสดงสินค้าโอท็อปที่เมืองทองธานี ซึ่งจะจัดขึ้นเป็นประจำ ปีละ 2 ครั้ง คือ “งานโอท็อปกลางปีหรือโอท็อปมิถุนายน” (ประมาณเดือนสิงหาคม) และ “งานโอท็อปปลายปีหรือโอท็อปซิตี” (ประมาณเดือนธันวาคม) โดยโมเดลการถ่ายทอดความรู้เรื่องการถ่ายทอดความรู้ด้านการตลาดมีรายละเอียดดังนี้

ภาพที่ 42 โมเดลการถ่ายทอดความรู้เรื่องการตลาด

ความพร้อมของผู้ถ่ายทอดความรู้ ต้องเป็นผู้มีประสบการณ์ด้านการตลาด มีการติดต่อกับลูกค้ามาเป็นเวลานาน รู้จักสังเกตพฤติกรรมและความต้องการผ้าทอชนิดต่างๆของลูกค้า มีการพัฒนาลายผ้าใหม่ๆ เพื่อขยายกลุ่มลูกค้าเพิ่มขึ้นและการพัฒนาการประชาสัมพันธ์เพื่อหาช่องทางการตลาดใหม่ๆ โดยในกลุ่มมีผู้มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ด้านการตลาดจำนวน 10 คน สำหรับในด้าน**ความพร้อมของวิธีการในการถ่ายทอดความรู้** ได้แก่ การพาไปดู การทำให้ดูและเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง โดยมีระยะเวลาในการถ่ายทอด 1 วัน ส่วนเวลาในการฝึกปฏิบัติให้เกิดความชำนาญอยู่ที่ 1 เดือนเป็นอย่างน้อย **องค์ความรู้ในการถ่ายทอดความรู้ด้านการตลาด** ได้แก่ องค์ความรู้ในการวิเคราะห์ความต้องการของตลาดและการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ให้มีเอกลักษณ์ที่ไม่เหมือนใคร โดยยกตัวอย่างลายผ้าที่พัฒนาขึ้นมาและเป็นที่ยอมรับของตลาดได้ ดังเช่น การวิเคราะห์ความต้องการของตลาดโดยรวมในกรณีของความนิยมผ้าสีดำในช่วงที่ผ่านมา กลุ่มเกษตรกรบ้านดงยางพรพิบูลย์ฯที่เคยผลิตแต่ผ้าสีคราม ต้องหันมาขายผ้าสีดำ โดยใช้ภูมิปัญญาการหมักโคลนที่ตนเองมีอยู่มาประยุกต์ใช้ หรืออย่างกรณีการวิเคราะห์ความต้องการของผู้ซื้อในเทศกาลออกพรรษาที่จังหวัดหนองคาย โดยการประยุกต์ลายผ้าของตนผสมผสานกับลายพญานาคที่เป็นที่ต้องการของลูกค้าที่มาเที่ยวงานออกพรรษา

คุณสมบัติของผู้ถ่ายทอดความรู้ต้องเป็นผู้มีประสบการณ์ด้านการตลาด มีการติดต่อกับลูกค้ามาเป็นเวลานาน รู้จักสังเกตพฤติกรรมและความต้องการผ้าทอชนิดต่างๆของลูกค้า มีการพัฒนาลายผ้าใหม่ๆ เพื่อขยายกลุ่มลูกค้าเพิ่มขึ้นและการพัฒนาการประชาสัมพันธ์เพื่อหาช่องทางการตลาดใหม่ๆ สำหรับเนื้อหาในการถ่ายทอดจะเป็นแบบการสอนโดยตรง เพื่อให้มีการอธิบายและสามารถซักถามได้ ส่วนวิธีการถ่ายทอดก็จะใช้วิธีอธิบายและการทำให้ดูเวลาที่มีลูกค้าเข้ามาติดต่อขอซื้อผ้าทอ หรือเวลาไปติดต่อหาลูกค้ากลุ่มใหม่ๆ ก็พาผู้รับการถ่ายทอดความรู้ไปด้วย นอกจากนี้ก็เป็นวิธีการฝึกเพื่อให้เกิดประสบการณ์และการให้คำแนะนำหลังจากที่นำไปทดลองปฏิบัติแล้ว จุดสำคัญที่จะทำให้สามารถพัฒนาช่องทางการตลาดได้มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับความสามารถในการวิเคราะห์ความต้องการของตลาดและการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ให้มีเอกลักษณ์ที่ไม่เหมือนใคร ซึ่งไม่สามารถถ่ายทอดความรู้ได้ง่ายๆ แต่สามารถยกตัวอย่างลายผ้าที่พัฒนาขึ้นมาและเป็นที่ยอมรับของตลาดได้ ดังเช่น การวิเคราะห์ความต้องการของตลาดโดยรวมในกรณีของความนิยมผ้าสีดำในช่วงที่ผ่านมา กลุ่มเกษตรกรบ้านดงยางพรพิบูลย์ฯที่เคยผลิตแต่ผ้าสีคราม ต้องหันมาขายผ้าสีดำ โดยใช้ภูมิปัญญาการหมักโคลนที่ตนเองมีอยู่มาประยุกต์ใช้ หรืออย่างกรณีการวิเคราะห์ความต้องการของผู้ซื้อในเทศกาลออกพรรษาที่จังหวัดหนองคาย โดยการประยุกต์ลายผ้าของตนผสมผสานกับลายพญานาคที่เป็นที่ต้องการของลูกค้าที่มาเที่ยวงานออกพรรษา โดยมีระยะเวลาในการถ่ายทอด 1 วัน ส่วนเวลาในการฝึกปฏิบัติให้เกิดความชำนาญอยู่ที่ 1 เดือนเป็นอย่างน้อย

ส่วนที่ 4 การถ่ายทอดความรู้ในด้านการผลิตผ้ามัดหมี่และการถ่ายทอดความรู้ในการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือในการผลิตผ้ามัดหมี่

การถ่ายทอดความรู้ในด้านการผลิตผ้ามัดหมี่และการถ่ายทอดความรู้ในการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือในการผลิตผ้ามัดหมี่ จะแบ่งออกเป็นสองส่วนได้แก่ ส่วนที่หนึ่งเป็นการถ่ายทอดความรู้ในด้านทฤษฎี จัดขึ้นในวันที่ 18 ตุลาคม 2559 ณ ที่ทำการกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ ตำบลบ้านแดง อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี โดยมีผู้เข้าร่วมจำนวน 105 คน ซึ่งเป็นผู้ที่มีความสนใจที่จะประกอบอาชีพทอผ้า ประกอบด้วยคนในตำบลบ้านแดง รวมถึงคนที่มาจากหมู่บ้านและตำบลข้างเคียงได้แก่ ตำบลคุ้มเก่า ตำบลนาบัว ตำบลทรายและตำบลดอนกลอย และส่วนที่สอง เป็นส่วนของการฝึกปฏิบัติ ซึ่งในส่วนนี้จะฝึกปฏิบัติกันหลังจากการถ่ายทอดความรู้ในด้านทฤษฎีไปแล้ว ซึ่งในการฝึกปฏิบัตินี้ สามารถเลือกที่จะไปฝึกปฏิบัติกับเจ้าของเครือข่ายคนใดก็ได้ โดยจะมาฝึกปฏิบัติกันที่ศูนย์การเรียนรู้ของกลุ่มฯ ซึ่งตั้งอยู่ที่ทำการของกลุ่มเกษตรกรบ้านดงยางพรพิบูลย์ หรือฝึกปฏิบัติที่บ้านเจ้าของเครือข่ายก็ได้

สำหรับเนื้อหาของ การถ่ายทอดความรู้ประกอบด้วย ความรู้ในเรื่องการทอผ้า 5 เรื่องได้แก่ การถ่ายทอดความรู้ในด้านการค้นหัตหมี่ การถ่ายทอดความรู้ในด้านการค้นด้ายยืน การถ่ายทอดความรู้ในด้านการมัดหมี่ การถ่ายทอดความรู้ในด้านการย้อมครามและการถ่ายทอดความรู้ในด้านการทอผ้า และการถ่ายทอดความรู้ในเรื่องการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือในการผลิต ได้แก่ การถ่ายทอดความรู้ในด้านการบริหารเครือข่ายการผลิต การถ่ายทอดความรู้ในด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การถ่ายทอดความรู้ในด้านการควบคุมคุณภาพและการถ่ายทอดความรู้ในด้านด้านการตลาด ดังที่ได้เสนอไว้ในโมเดลการถ่ายทอดความรู้ก่อนหน้า

ผู้ที่สามารถถ่ายทอดความรู้และฝึกปฏิบัติในแต่ละขั้นตอน มีดังนี้

การถ่ายทอดความรู้เรื่องการค้นหัตหมี่ มีจำนวนทั้งหมด 14 คน ได้แก่ นางบัวผัน สีแสง นางสมร คำวิเศษ นางเกษิ์ เยือกเย็น นางอรุณณี ศรีสามารถ นางบุญนง อ่างคำ นางนิตยา สินทร์ นางขวัญใจ ศรีเดช นางสง่า หลีกชัย นางอารีย์ ศรีสมน้อย นางไพบูลย์ เชี่ยวชาญ นางเสาวรีย์ กุลคำแดง นางอรพิน เชี่ยวชาญ นางมะลิจันทร์ คนฉลาด และนางมะลิจันทร์ กุลคำแดง

การถ่ายทอดความรู้เรื่องการค้นด้ายยืน/การค้นทางเครือ มีจำนวนทั้งหมด 10 คน ได้แก่ นางบัวผัน สีแสง นางสมร คำวิเศษ นางเกษิ์ เยือกเย็น นางอรุณณี ศรีสามารถ นางบุญนง อ่างคำ นางนิตยา สินทร์ นางขวัญใจ ศรีเดช นางสง่า หลีกชัย นางอารีย์ ศรีสมน้อยและนางอรพิน เชี่ยวชาญ

การถ่ายทอดความรู้เรื่องกรรมดหมี่ มีจำนวนทั้งหมด 14 คน ได้แก่ นางบัวผัน สีแสง นางสมร คำวิเศษ นางเกษิ เอือกเย็น นางอรุณณี ศรีสามารถ นางบุญนง อ่างคำ นางนิตยา สินทร์ นางขวัญใจ ศรีเดช นางสง่า หลักชัย นางอารีย์ ศรีสมน้อย นางไพบุลย์ เชี่ยวชาญ นางเสาวรีย์ กุลคำแดง นางอรพิน เชี่ยวชาญ นางมะลิจันทร์ คนฉลาด และนางมะลิจันทร์ กุลคำแดง

การถ่ายทอดความรู้ด้านการย้อมคราม มีจำนวนทั้งหมด 11 คน ได้แก่ นางบัวผัน สีแสง นางสมร คำวิเศษ นางเกษิ เอือกเย็น นางอรุณณี ศรีสามารถ นางบุญนง อ่างคำ นางนิตยา สินทร์ นางขวัญใจ ศรีเดช นางสง่า หลักชัย นางเสาวรีย์ กุลคำแดง นางอรพิน เชี่ยวชาญ และนางมะลิจันทร์ คนฉลาด

การถ่ายทอดความรู้ในการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือในการผลิตผ้าดหมี่ ประกอบด้วย การถ่ายทอดความรู้ด้านการจัดการเครือข่ายการผลิต การถ่ายทอดความรู้ในด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การถ่ายทอดความรู้ในด้านการควบคุมคุณภาพ และการถ่ายทอดความรู้ด้านการตลาด มีจำนวน 10 คน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นคนที่มีลูกข่ายในการผลิตหลายคนและอยากจะขยายเครือข่ายต่อไป ได้แก่ นางนิตยา สินทร์ นางอรพิน เชี่ยวชาญ นางบัวผัน สีแสง นางสมร คำวิเศษ นางเกษิ เอือกเย็น นางอรุณณี ศรีสามารถ นางบุญนง อ่างคำ นางขวัญใจ ศรีเดช นางสง่า หลักชัยและนางไพบุลย์ เชี่ยวชาญ

ภาพที่ 43 ที่ทำการกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ สถานที่ถ่ายทอดความรู้และการฝึกปฏิบัติ

ภาพที่ 44 การสาธิตการถ่ายทอดความรู้ในด้านการดหมี่

ภาพที่ 45 การสาธิตการถ่ายทอดความรู้ในด้านการคั้นหัวหมี่

ภาพที่ 46 การสาธิตการถ่ายทอดความรู้ในด้านการมัดหมี่

ภาพที่ 47 การสาธิตการถ่ายทอดความรู้ในด้านการคั้นทางเครือ แบบที่ 1

ภาพที่ 48 การสาธิตการถ่ายทอดความรู้ในด้านการค้นทางเครื่อง แบบที่ 2

ภาพที่ 49 การสาธิตการถ่ายทอดความรู้ในด้านการทอผ้า

ภาพที่ 50 การสาธิตการถ่ายทอดความรู้ในด้านการแต้มสี

ภาพที่ 51 การสาธิตการถ่ายทอดความรู้ในด้านการย้อม

ภาพที่ 52 การสาธิตการถ่ายทอดความรู้ในด้านการสีบหูก

ภาพที่ 53 การสาธิตการถ่ายทอดความรู้ในด้านการกรอ

ภาพที่ 54 บรรยากาศในการถ่ายทอดความรู้

ภาพที่ 55 บรรยากาศการถ่ายทอดความรู้ภาคทฤษฎี

ภาพที่ 56 คณะผู้วิจัยกับวิทยากรในการถ่ายทอดความรู้

ภาพที่ 57 ทีมวิทยากรในการถ่ายทอดความรู้ (นั่งแถวหน้า)

ภาพที่ 58 การประชุมทีมวิทยากรในการเตรียมการ

ภาพที่ 59 การถ่ายทอดความรู้ ภาคทฤษฎี

ภาพที่ 60 เวทีการถ่ายทอดความรู้

ภาพที่ 61 การตอบคำถามของผู้เข้าร่วมการถ่ายทอดความรู้

ส่วนที่ 5 การจัดทำแผนกลยุทธ์การจัดการความรู้ในการผลิต การสร้างเครือข่ายการผลิตและการถ่ายทอดความรู้ของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์

ในการดำเนินงานต่างๆ ของกลุ่มมีความจำเป็นจะต้องมีการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและสภาพแวดล้อมภายนอกของกลุ่มเสียก่อน เพื่อให้ทราบถึงสถานะการแข่งขันภายในกลุ่มธุรกิจนั้นๆ จึงจะสามารถนำข้อมูลทั้งหมด มาใช้ในการวิเคราะห์และการกำหนดกลยุทธ์ของกลุ่ม ดังนั้นในการศึกษาครั้งนี้ จึงจำเป็นต้องศึกษาถึง จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ เพื่อนำมาวิเคราะห์และกำหนดกลยุทธ์ในการดำเนินงานของกลุ่มต่อไป

ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการจัดเวทีจัดการความรู้ ของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ เพื่อให้สมาชิกกลุ่มได้ร่วมกัน วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของการจัดการความรู้ในการผลิต การสร้างเครือข่ายและการถ่ายทอดความรู้พร้อมทั้งกำหนดกลยุทธ์ของกลุ่มฯร่วมกัน

สาระสำคัญจากเวทีการจัดการความรู้ สามารถแจกแจงตามประเด็นต่างๆ ได้ดังนี้

จุดแข็ง (Strengths :S)

1. จุดแข็งในด้านการจัดการความรู้ในด้านการผลิตได้แก่ สมาชิกกลุ่มทอผ้ามีความรู้ความชำนาญในการทอผ้าทุกขั้นตอน เนื่องจากมีประสบการณ์ในการทอผ้ายาวนานจึงทำให้รู้รายละเอียดในการทอผ้า และสามารถทำแทนได้ในกรณีที่ลูกจ้างทอผ้าไม่สามารถทำได้ นอกจากนี้สมาชิกกลุ่มฯ มีความรู้ความสามารถในการตรวจสอบและควบคุมคุณภาพของผลิตภัณฑ์ได้เป็นอย่างดี
2. จุดแข็งในการบริหารจัดการเครือข่าย ได้แก่ความสามารถจัดการดูแลเครือข่ายที่รับจ้างทอผ้าในขั้นตอนต่างๆ ได้อย่างดี ทำให้เกิดความผูกพันและไม่ค่อยมีปัญหาในเรื่องเครือข่ายออกจากงาน จึงสามารถวางแผนการทอผ้าได้ต่อเนื่อง
3. จุดแข็งของการถ่ายทอดความรู้ได้แก่ การที่สามารถอธิบายและถ่ายทอดความรู้ได้อย่างละเอียด เนื่องจากสมาชิกกลุ่มฯมีประสบการณ์มายาวนาน จึงทำให้สามารถสอนงานได้อย่างรวดเร็ว

จุดอ่อน (Weaknesses: O)

1. จุดอ่อนในการจัดการความรู้ในด้านการผลิตได้แก่ การจัดการผลิตจะใช้วิธีการจำอย่างเดียว ขาดการบันทึกในทุกขั้นตอน ตั้งแต่ขาดการบันทึกวัตถุดิบ(ด้าย) ที่ซื้อมา ขาดการบันทึกยอดการทอผ้าของแต่ละคนทำให้ไม่สามารถส่งมอบยอดการผลิตตามที่รับปากกับลูกค้าไว้
2. จุดอ่อนในการบริหารจัดการเครือข่ายได้แก่ การขาดคนสืบทอดในการทอผ้าและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ โดยส่วนใหญ่คนทอผ้าจะเป็นผู้สูงอายุ ซึ่งหากไม่มีการแก้ไขอาจทำให้ไม่มีผู้สืบทอดอาชีพทอผ้าในอนาคต นอกจากนี้สมาชิกกลุ่มฯ ยังไม่มีแนวทางหรือวิธีการในการหาสมาชิก/เครือข่ายใหม่ๆเข้ามาช่วยทำงานทอผ้า ทำให้ไม่สามารถที่จะขยายการผลิตได้
3. จุดอ่อนในการถ่ายทอดความรู้ได้แก่ ไม่มีการบันทึกองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ ความรู้ที่ได้จากการถ่ายทอดมาจากประสบการณ์ตรงของสมาชิกกลุ่มฯ ทำให้คนฝึกทอผ้าใหม่ๆ ไม่สามารถ ฝึกฝนด้วยตัวเองได้ ตรงคอยรับการถ่ายทอดความรู้โดยตรงจากสมาชิกกลุ่มฯเท่านั้น นอกจากนี้สมาชิกกลุ่มต้อง

ทำหน้าที่หลายอย่าง เช่น บริการจัดการกลุ่ม การจัดการวัตถุดิบและการพัฒนาคิดค้นลายใหม่ๆ ทำให้ไม่ค่อยมีเวลามาท่าทอดความรู้ให้กับสมาชิกทอผ้าใหม่ๆ

โอกาส (Opportunities: O)

1. โอกาสในการจัดการความรู้ในการผลิต ได้แก่ หน่วยงานจากภายนอกหลายหน่วยงานต้องการเข้ามาส่งเสริมการจัดการความรู้ในด้านต่างๆ เช่น การพัฒนาลายผ้า การจัดทำระบบบัญชี การวางแผนการจัดซื้อวัตถุดิบและการบริหารการผลิต
2. โอกาสในการบริหารจัดการเครือข่าย ได้แก่ หน่วยงานราชการในพื้นที่มีนโยบายสนับสนุนการสร้างอาชีพให้กับคนในท้องถิ่น ทำให้สามารถใช้กลไกของระบบราชการเชื่อมโยงไปยังกลุ่มผู้ที่ต้องการประกอบอาชีพทอผ้าได้ เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบลในพื้นที่ พัฒนาชุมชนอำเภอ สำนักงานเกษตรจังหวัดอุดรธานี
3. โอกาสในการถ่ายทอดความรู้ ได้แก่ การที่มีหลายหน่วยงานให้การสนับสนุนในเรื่องการจัดทำเนื้อหาและผลิตสื่อเพื่อการถ่ายทอดความรู้ในการพัฒนาอาชีพ

อุปสรรค (Threats:T)

1. อุปสรรคในการจัดการความรู้ในการผลิต ปัจจุบันกลุ่มทอผ้าหลายกลุ่มมีการพัฒนาอุปกรณ์เครื่องมือและเทคโนโลยีมาใช้ในการทอผ้า เช่น การใช้กี่กระตุก การใช้คอมพิวเตอร์ช่วยในการออกแบบลายผ้าและการจำลองลายผ้าให้ลูกค้าเห็นลายผ้าที่ต้องการ ทำให้สามารถพัฒนาความรู้ได้อย่างรวดเร็วและตอบสนองความต้องการของลูกค้าได้ ซึ่งตรงกันข้ามกับกลุ่มเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ที่ไม่มีการพัฒนาอุปกรณ์ เครื่องมือและใช้เทคโนโลยีในการผลิต เช่น ใช้กี่มือ ลายผ้าบันทึกโดยการเขียนคร่าวๆ และไม่มีการจัดเก็บอย่างเป็นระบบ
2. อุปสรรคในการบริหารจัดการเครือข่าย ได้แก่ การที่มีแรงงานที่พร้อมที่จะประกอบอาชีพทอผ้า แต่ยังมีความวิตกกังวลว่าจะเรียนรู้ยาก กลัวว่าจะไม่มีคนสอนและต้องใช้เวลาในการฝึกฝนนานทำให้เกิดความกังวลใจว่าในระยะแรกจะมีรายได้ไม่เพียงพอและไม่มั่นใจว่าจะสามารถทำอาชีพนี้ได้
3. อุปสรรคในการถ่ายทอดความรู้ ได้แก่ การไม่มีคนที่มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ลายผ้าใหม่ๆ ให้เพียงพอกับความต้องการ เนื่องจากในสถานการณ์ปัจจุบัน ลายผ้ามีการเปลี่ยนแปลงอย่าง

รวดเร็ว ซึ่งมีเมื่อคำสั่งซื้อสายผ้าใหม่ๆ เข้ามา แต่ไม่มีคนถ่ายทอดความรู้ให้กับคนมัดหมี่และคนทอผ้าที่เพียงพอ จะทำให้เสียลูกค้าไป

กำหนดกลยุทธ์การดำเนินงานจากการวิเคราะห์ SWOT

จากการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรคของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ พบว่าควรมีการกำหนดกลยุทธ์ในการดำเนินการด้านการจัดการความรู้ด้านการผลิต การบริหารจัดการ เครื่องช่ายและการถ่ายทอดความรู้ดังนี้

1. กลยุทธ์ในด้านการจัดการความรู้ด้านการผลิต

1.1 กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ควรจัดทำระบบบันทึกข้อมูลในการผลิต ได้แก่ ระบบการบันทึกวัตถุดิบ การบันทึกข้อมูลวัตถุดิบที่อยู่ในทุกขั้นตอนการผลิต (inventory) และการบันทึกยอดการผลิตของทุกคน โดยติดต่อให้สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดหรืออุตสาหกรรมภาค มาให้ความช่วยเหลือการฝึกอบรมการจัดการวัตถุดิบและสินค้าคงคลังระหว่างการผลิต เพื่อจะได้ไม่เกิดสินค้าค้างในกระบวนการทำงานมากเกินไป สามารถรู้ยอดการผลิตที่ถูกต้องและสามารถวางแผนการส่งมอบสินค้าได้ทันเวลามากขึ้น

1.2 กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ควรมีการพัฒนาอุปกรณ์ นำเครื่องมือและเทคโนโลยีมาช่วยในด้านการผลิตและพัฒนาผลิตภัณฑ์ ได้แก่ การพัฒนาเครื่องมือการคันหมี่โดยใช้เครื่องจักร/มอเตอร์ที่มีประสิทธิภาพ การใช้กักระตุกที่สามารถทอได้เร็วกว่ากัมือ และการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ที่ช่วยในการแกะลายผ้า ออกแบบลายผ้าและจำลองลายผ้าให้ลูกค้าเห็นก่อนตัดสินใจซื้อ โดยสามารถขอความช่วยเหลือไปที่กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน สำนักงานอุตสาหกรรมภาค (ที่ส่งเสริมการใช้กักระตุกอยู่แล้ว) และอุตสาหกรรมจังหวัดช่วยพัฒนาอุปกรณ์และพัฒนาโปรแกรมในการออกแบบลายผ้า

2. กลยุทธ์ในการการบริหารจัดการเครื่องช่าย

2.1 กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ ควรหาทางขยายเครื่องช่ายหรือหากคนมาร่วมในการทอผ้าให้มากขึ้น โดยสามารถประสานงานไปที่สำนักจัดหางานจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พัฒนาการอำเภอและสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด ที่พร้อมจะให้ความช่วยเหลือในการจัดหาแรงงานตามความต้องการและใช้กลไกทางราชการช่วยประกาศหาแรงงานในการประกอบอาชีพทอผ้ามากขึ้น

2.2 กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ควรประชาสัมพันธ์ จัดทำหลักสูตรและรายละเอียดของอาชีพทอผ้าให้กับสาธารณะในวงกว้าง เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับผู้สนใจที่จะประกอบอาชีพทอผ้าได้ข้อมูลในการประกอบการตัดสินใจที่ถูกต้อง

3. กลยุทธ์ในด้านการถ่ายทอดความรู้

3.1 กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ควรมีการจัดเก็บองค์ความรู้อย่างเป็นระบบในทุกขั้นตอนการผลิต ได้แก่ การคั้นหมี่ การคั้นทางเครือ การมัดหมี่ การย้อมคราม การแกะฟาง การกรอหลอดและการทอผ้า เพื่อบันทึกความรู้และนำมาใช้ในการถ่ายทอดความรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การบันทึกลายผ้า ซึ่งที่ผ่านมากลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์มีการพัฒนาลายผ้าสองร้อยกว่าลาย แต่ไม่มีการจัดเก็บเลย ทำให้ลายผ้ามีโอกาสสูญหายไปในอนาคต สำหรับการจัดทำรูปแบบการจัดเก็บองค์ความรู้ในการทอผ้านี้ โดยสามารถประสานงานให้สถาบันการศึกษาในพื้นที่หรือหน่วยงานราชการช่วยเหลือในการจัดทำการจัดเก็บองค์ความรู้ได้

3.2 กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ควรมีการฝึกอบรมให้สมาชิกสามารถถ่ายทอดความรู้ได้มากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากลายผ้ามีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทำให้เมื่อมีการเปลี่ยนลายผ้าขาดคนมีความรู้และทักษะในการถ่ายทอดความรู้ ทำให้ไม่สามารถทอผ้าที่มีลายใหม่ๆ ได้

บทที่ 5

สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง “การจัดการความรู้ของเครือข่ายความร่วมมือในการผลิตผ้ามัดหมี่กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ ตำบลบ้านแดง อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี” ในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการความรู้ของเครือข่ายความร่วมมือในการผลิตผ้ามัดหมี่กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ ตามแนวทางการดำเนินงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในด้านการประกอบอาชีพ และพัฒนาพัฒนาตัวแบบ (Model) และกระบวนการดำเนินงานของการจัดการความรู้ในการผลิต และจัดทำคู่มือเพื่อใช้ประโยชน์ในการพัฒนาความร่วมมือการผลิตผ้ามัดหมี่ รวมทั้งศึกษารูปแบบการถ่ายทอดความรู้จากการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือในการผลิตผ้ามัดหมี่ และการพัฒนาอาชีพให้กับสมาชิกกลุ่มอื่นๆ ที่สนใจ ซึ่งการศึกษานี้ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ และใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบหลากหลาย ตั้งแต่การสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อถ่ายทอดความรู้ ทำการศึกษาจากกลุ่มประชากรที่เป็นประธานและกรรมการกลุ่มเกษตรกรบ้านดงยางพรพิบูลย์ เจ้าของเครือข่ายผ้าทอย้อมคราม สมาชิกที่เป็นลูกข่ายและการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อถ่ายทอดความรู้จำนวน 105 คน แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ในเชิงคุณภาพ ซึ่งสามารถสรุปผลการศึกษาได้ตามวัตถุประสงค์ของแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. ข้อมูลพื้นฐานกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ ตำบลบ้านแดง อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี

จากการศึกษาข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ ตั้งอยู่ที่ตำบลบ้านแดง อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี จัดตั้งกลุ่มเมื่อวันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ. 2525 ในอดีตกลุ่มจะดำเนินงานเน้นหนักด้านการแปรรูปอาหารและโภชนาการ อาทิ การทำน้ำปลา ขนมห่อหุ้ม เป็นต้น ต่อมาจึงได้มีการริเริ่มฟื้นฟูการทอผ้าซึ่งได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ย้อมครามมาจากบรรพบุรุษ ได้มีการระดมทุนเพื่อเป็นกองทุนโดยสมาชิก และกรมส่งเสริมการเกษตรได้สนับสนุนงบประมาณ ทำให้สมาชิกในกลุ่มทุกคนได้มีเงินทุนหมุนเวียนมากขึ้น สร้างอาคารศูนย์แสดงและจำหน่ายผลิตภัณฑ์

การทอผ้ามัดหมี่ย้อมครามธรรมชาติ เป็นกิจกรรมที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีในเขตพื้นที่อำเภอพิบูลย์รักษ์ ชาวบ้านเรียกว่า “ผ้าย้อมหม้อนิล” หรือ “ผ้าซุบหม้อนิล” เป็นการใช้สีครามธรรมชาติในการย้อมผ้าฝ้ายที่มีเสน่ห์และความงดงามบนผืนผ้า ต่อมาได้พัฒนาฝีมือและทักษะการทอผ้าโดยนำสีเคมีมาแต่งแต้มประยุกต์ลวดลายและสีสันให้ทันสมัยตามความต้องการของตลาด

นอกจากนี้กลุ่มยังได้คิดค้นพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ โดยการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่เพื่อเพิ่มมูลค่า เช่น ชุดสุขภาพสตรี สุกาพบุรุษ กระเป๋าสะพาย เป็นต้น

ปัจจุบันกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ ได้จดทะเบียนวิสาหกิจชุมชน ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนพุทธศักราช 2548 ในชื่อ “วิสาหกิจชุมชนผ้ามัดหมี่ย้อมคราม

บ้านดงยางพรพิบูลย์” รหัสทะเบียนเลขที่ 4-41-23-01/1-00001 ณ วันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ. 2548 จากการสัมภาษณ์ประธานกลุ่มแม่บ้านพบว่าช่วงแรกมีสมาชิกก่อตั้ง 27 คน ในปี 2552 จำนวนสมาชิกของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรเพิ่มขึ้นเป็น 42 คน บริหารจัดการกลุ่มโดยกลุ่มคณะกรรมการบริหาร 7 คณะ ประกอบด้วยฝ่ายต่างๆ ดังนี้

1. คณะกรรมการการอำนวยความสะดวกจำนวน 5 คน
2. คณะกรรมการฝ่ายการตลาด จำนวน 5 คน
3. คณะกรรมการฝ่ายการผลิต จำนวน 5 คน
4. คณะกรรมการฝ่ายจัดซื้อวัตถุดิบ จำนวน 4 คน
5. คณะกรรมการฝ่ายควบคุมคุณภาพผ้า 4 คน
6. คณะกรรมการฝ่ายรับผ้าเข้าสู่ศูนย์ จำนวน 5 คน
7. ที่ปรึกษากลุ่ม จำนวน 14 คน

วิธีการทำผ้ามัดหมี่ย้อมครามก่อนการทอนั้น จะต้องเตรียมด้าย 2 ชนิดคือ ด้ายพุ่งและด้ายยืน วิธีการเตรียมด้ายพุ่ง คือการนำด้ายมาคั้นหัวหมี่ หมายถึง การจัดระเบียบเส้นด้ายด้วยโองคั้นหมี่ ก่อนจะนำด้ายไปใส่โองมัดหมี่ เพื่อมัดหมี่ตามลายที่ได้แกะลายหรือออกแบบไว้ ด้วยเชือกฟางให้แน่น จากนั้นจึงนำไปย้อมในน้ำคราม สิ่งที่สำคัญในขั้นตอนนี้ คือการก่หม้อคราม ซึ่งมีส่วนประกอบคือ เนื้อครามเปียก 200 กรัมผสมน้ำซี้เถ่า 3 ลิตร ปูนขาว 3 ช้อนโต๊ะ และมะขามเปียก 200 กรัม หมักไว้ประมาณ 7 วัน โดยจะต้องหมั่นโจกน้ำคราม และสังเกตสีและรสชาติ เมื่อย้อมครามแล้วต้องล้างหัวหมี่ให้สะอาดจนน้ำหมัดสีครามก่อนนำไปตากให้แห้ง ในที่ร่ม หัวหมี่ที่แห้งแล้วจะนำมาแกะฟางออก แล้วนำไปปั่นใส่หลอดด้าย เพื่อเตรียมบรรจุในกระสวย เป็นด้ายพุ่ง

สำหรับด้ายยืน วิธีเตรียมด้ายยืนเรียกว่า คั้นทางเครือหรือคั้นด้ายยืน ด้วยอุปกรณ์ที่เรียกว่าฝ้าย การคั้นด้ายยืนก็คือการจัดระเบียบด้ายยืนให้ได้ตามขนาดผ้าที่ต้องการ การเตรียมด้ายยืนที่นี้จะไม่ต้องเก็บตะกอกและขึ้นก็ใหม่แต่จะนำด้ายยืนที่คั้นเสร็จมาสีบุก หรือต่อด้าย กับเครือหูกเดิมที่มีอยู่แล้ว หลังจากขั้นตอนการเตรียมด้ายทั้งสองเรียบร้อยแล้วจึงนำไปทอ หลักการทอที่ดีคือการทอให้แน่น

2. สรุปผลการศึกษาเรื่องการจัดการความรู้เรื่องผ้าทอมัดหมี่ย้อมครามของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์

จากการศึกษาการจัดการความรู้ของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ ตำบลบ้านแดง อำเภอพิบูลย์รักษ์ สรุปได้ว่าสามารถแบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอน มีรายละเอียดดังนี้

1. การกำหนดองค์ความรู้

จากการศึกษาลักษณะการกำหนดองค์ความรู้ เป็นเรื่องเกี่ยวกับองค์ความรู้ในแต่ละขั้นตอนการทำผ้ามัดหมี่ย้อม พบว่า สมาชิกกลุ่มเป็นผู้ที่มีความรู้ในเรื่องดังกล่าวเป็นอย่างดี สามารถกำหนดองค์ความรู้ในทุกๆ ด้านได้ ดังนี้

(1) การกำหนดองค์ความรู้ในการเตรียมเส้นด้าย

การกำหนดองค์ความรู้ การเตรียมด้ายยืน หรือการค้นทางเครือ เป็นการจัดระเบียบด้าย วิธีการคือ ทำความสะอาดเส้นด้าย เพื่อจะซักไขมันออกจากเส้นด้าย แล้วจึงนำเส้นด้ายมาปั่นหลอดด้าย หลังจากนั้นนำไปคั่นด้ายยืน หรือเดินด้าย ความยาวของด้ายในการคั่นแต่ละครั้งแตกต่างกันไป

การกำหนดองค์ความรู้ การเตรียมด้ายพุ่ง คือการคั่นหัวหมี่ ก็เป็นการจัดระเบียบด้ายเช่นเดียวกัน แต่เป็นด้ายอีกชุดหนึ่ง ซึ่งด้ายชุดนี้จะทำให้เกิดลายบนเนื้อผ้า

การเตรียมด้ายทั้ง 2 ประเภทนี้ จะต้องมีความชำนาญเป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังมีชาวบ้านบางรายที่สามารถคั่นด้ายได้เอง จากการสังเกตพบว่า วิธีการคั่นด้ายทั้งสองประเภทนี้จะต้องมีสมาธิและรู้จักการคำนวณ เพื่อให้ได้ด้ายตามจำนวนและความยาวที่ต้องการ

(2) การกำหนดองค์ความรู้ในการมัดหมี่

การมัดหมี่ เป็นขั้นตอนที่สำคัญ ถ้ามัดได้ถูกต้องก็จะทอออกมาได้ตามแบบที่ต้องการ วิธีการมัดลายคือ ซึงด้ายกับโสังให้ตึง จากนั้นก็ออกแบบวาดลวดลายบนเส้นด้ายมัดหมี่ตามที่ต้องการ บางคนอาจมัดโดยการกะระยะด้วยสายตา

(3) การกำหนดองค์ความรู้ในการย้อมสี

เมื่อมัดหมี่ เส้นด้ายที่เตรียมไว้เสร็จเรียบร้อยแล้ว ขั้นตอนต่อไปจะเป็นการย้อมคราม ผู้ย้อมจะต้องมีความรู้ในเรื่องการเตรียมคราม การก่หม้อคราม รวมถึงวิธีการย้อม เพราะหากไม่มีความรู้ก็อาจจะย้อมไม่ติด หรือสีไม่สวย

จากการสังเกตพบว่า การย้อมสีเส้นด้ายจำเป็นต้องอาศัยความชำนาญ ละเอียดอ่อนใจเย็น ช่างสังเกตและเอาใจใส่ดูแลน้ำย้อม หากใจร้อนหรือขาดการใส่ใจดูแลหม้อคราม อาจจะทำให้ “หม้อตาย” ย้อมไม่ติด หรือได้สีที่ไม่มีคุณภาพ สีต่าง

(4) การกำหนดองค์ความรู้ในการแกะฟาง

หลังจากการย้อมครามและตากหัวหมี่จนแห้งสนิท ขั้นตอนต่อไปคือการแกะฟาง โดยการใช้มีดหรือกรรไกร ตัดเชือกฟางที่มัดเส้นหมี่ออก โดยมีข้อควรระวังคืออย่าให้มีดโดนเส้นหมี่ขาด เพราะฉะนั้นขั้นตอนนี้ส่วนใหญ่สมาชิกกลุ่มที่ทำจะเป็นแรงงานวัยหนุ่มสาว หรือเด็กนักเรียน นักศึกษา

(5) การกำหนดองค์ความรู้ในการทอ

การทอผ้าของกลุ่มสมาชิกกลุ่มมัดหมี่ย้อมคราม เรียนรู้การทอผ้ามาจากบรรพบุรุษ ปู่ ย่า ตา ยาย จากพ่อ แม่ จากภูมิปัญญาดั้งเดิมของครอบครัว ซึ่งการทอจะต้องทอตามแบบ และทอให้แน่น เพื่อจะได้ผืนผ้าที่คงทน และมีลวดลายที่สวยงาม

2. การแสวงหาและการจัดเก็บความรู้

การแสวงหาความรู้ของกลุ่ม มีการแสวงหาความรู้อยู่ตลอดเวลาเพื่อพัฒนาฝีมือและเพิ่มมูลค่า ราคาให้กับผืนผ้า และวิธีการทำไปในตัวด้วย การแสวงหาความรู้มาจากทั้งจากคนใกล้ตัว การศึกษาดูงาน การฝึกอบรม หากมีขั้นตอนใดที่จะไม่ชำนาญมากนักก็จะให้ผู้เชี่ยวชาญเข้ามาสอน

การแสวงหาความรู้ นอกจากการได้รับการถ่ายทอดจากคนใกล้ตัว การศึกษาดูงาน การฝึกอบรมหรือสอนทำแล้ว ยังเกิดจากการไปร่วมงานที่หน่วยงานราชการจัดนิทรรศการ การออกร้าน ในตัวจังหวัด ต่างจังหวัด หรือกรุงเทพมหานคร เป็นความรู้ที่ได้จากความต้องการของลูกค้า ซึ่งทางกลุ่มอาจจะยังไม่มีแนวคิดค้นลายใหม่ๆ ได้เองทุกคน แต่ถือได้ว่าสามารถแสวงหาความรู้ในการแกะลายและพัฒนาการผลิตได้ในระดับหนึ่ง

ในด้านการจัดเก็บความรู้ สมาชิกส่วนใหญ่ไม่มีการจดบันทึกใส่สมุดไว้ ทุกคนจะจำเอาไว้ในหัวสมอง ทำจนเกิดทักษะ ความชำนาญ และบางคนก็จดบันทึกไม่เป็น มีส่วนน้อยเท่านั้นที่จดบันทึกไว้บ้าง แต่ก็ยังเป็นเพียงแผ่นกระดาษ เขียนลวดลายตามที่ตนเองเข้าใจกันลึ้ม และมีการบันทึกที่เห็นได้ชัดคือบันทึกในภูมิปัญญาผ้าพันลาย แต่ก็เป็นการบันทึกลายผ้าผืนที่เสร็จแล้ว นอกจากนี้จากการสังเกตยังพบว่ามีการจดบันทึกการคำนวณขนาดผ้าในขั้นตอนการค้นทางยืนไว้บนผ้าบ้านอีกด้วย

3. แลกเปลี่ยนความรู้

จากการศึกษาพบว่าสมาชิกกลุ่มจะมีการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน โดยจะนำมาพูดคุยและแลกเปลี่ยนแก่กันและกัน ซึ่งจะทำในลักษณะการลงมือปฏิบัติให้เห็นภาพจริง แล้วช่วยกันปรับปรุงหรือแก้ไขเพื่อให้งานออกมาสวยงามและเป็นเอกลักษณ์

4. การถ่ายทอดองค์ความรู้

การถ่ายทอดความรู้ของกลุ่ม มีหลายวิธีการ เช่น การทำให้ดู การให้ฝึกปฏิบัติเพื่อให้เกิดประสบการณ์ การให้ลองผิดลองถูก การให้คำปรึกษา การแนะนำ การติชมผลงานเพื่อให้เกิดการพัฒนา เป็นต้น

สมาชิกกลุ่มคนไหนรู้เรื่องงานทอผ้าด้านใด ชำนาญการด้านใดจะนำความรู้นั้นมาถ่ายทอดแก่สมาชิกในกลุ่มคนอื่น เช่น สอนทอ สอนย้อม สอนมัดหมี่ เป็นต้น โดยเฉพาะสมัยแรกๆ ไม่มีคนมัดหมี่เป็นก็ต้องสอนให้เป็น

นอกจากนี้ยังมีการถ่ายทอดความรู้ไปยังภายนอกกลุ่มแม่บ้านเกษตร ได้แก่ โรงเรียนในพื้นที่หรือแม้กระทั่งพื้นที่อื่นๆ ในจังหวัดและต่างจังหวัด

5. การนำความรู้ไปใช้

จากการศึกษาพบว่า การนำความรู้ไปใช้ สมาชิกกลุ่ม จะได้ใช้ความรู้ที่มีอยู่ตลอดเวลา เกิดประสบการณ์ ทักษะและความชำนาญ จนสามารถประยุกต์ใช้ความรู้นั้นได้ โดยเฉพาะการมัดลาย ได้มีการนำลายมัดหมี่ต่างๆ มาผสมและประยุกต์เข้ากัน จนเกิดเป็นลายใหม่ การนำความรู้ไปใช้จะเป็นไปในรูปแบบการปฏิบัติจริง

3. การจัดการความรู้เรื่องเครือข่ายการผลิตผ้าทอมัดหมี่ของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์

1. เครือข่ายความร่วมมือในการผลิตผ้ามัดหมี่ของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ เครือข่ายฯ เกิดขึ้นเมื่อประมาณ 5-6 ปีที่ผ่านมา เนื่องจากตลาดมีความต้องการผ้าทอเพิ่มมากขึ้น อันเป็นผลมาจากการส่งเสริมสินค้าหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล หน่วยงานราชการได้มาส่งเสริมให้กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ทอผ้าย้อมครามเป็นอาชีพเสริม มีการส่งผ้าทอเข้าประกวดจนได้รับรางวัลคัดสรรผลิตภัณฑ์โอท็อป 5 ดาว มีการออกร้านมากขึ้น ทั้งในระดับจังหวัดและในระดับประเทศ ผ้าทอย้อมครามพิบูลย์รักษ์ จึงเป็นที่รู้จักในวงกว้างและเป็นที่ต้องการของตลาดมากขึ้น เป็นผลให้ยอดการสั่งทอเพิ่มขึ้นตามมา เมื่อความต้องการผ้าทอสูงขึ้นทำให้ทางกลุ่มคิดหาวิธีการขยายการผลิตให้ได้ผลผลิตมากๆ ซึ่งได้แก่ การแบ่งงานกันทำและการขยายเครือข่ายในแต่ละขั้นตอนการผลิตออกไปในหมู่บ้านต่างๆ เกิดเป็นกลุ่มเครือข่ายการผลิตย่อยๆ เกิดขึ้น เช่น กลุ่มคั้นหัวหมี่ กลุ่มคั้นหางยีน กลุ่มมัดลาย กลุ่มทอผ้า และกลุ่มทอ

2. ผลที่เกิดจากการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ได้แก่ การเพิ่มรายได้ให้กับเจ้าของเครือข่ายและลูกข่าย จากผลการศึกษาพบว่า เจ้าของเครือข่ายที่มีลูกข่ายในการทอ 1 คน จะมีรายได้ 4,200 บาทต่อเดือน รายได้จึงเพิ่มขึ้นตามจำนวนลูกข่ายในการทอ ซึ่งในการศึกษาคั้งนี้พบว่า เจ้าของเครือข่ายที่มีลูกข่ายคนทอมากที่สุด มีจำนวนถึง 29 คน ในขณะที่ลูกข่ายในขั้นตอนอื่นๆ ก็มีรายได้ที่มั่นคงเช่นกัน ดังเช่น การคั้นหัวหมี่ มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 9,000 บาท การคั้นหางยีนมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนอยู่ที่ 10,000 บาท การมัดลายมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนอยู่ที่ 7-8,000 บาท การแกะฟางมีรายได้ต่อเดือนอยู่ที่ 2,000 บาท ผลจากสร้างรายได้ให้กับชุมชนทำให้เกิดการสร้างงานและการกระจายรายได้ให้กับคนในชุมชนและยังเป็นการช่วยส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยว เพราะผ้าทอของกลุ่มฯ สามารถนำไปจำหน่ายตามแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ใกล้เคียงได้ เช่น จังหวัดหนองคาย และแหล่งโบราณคดีที่บ้านเชียง

3. องค์ความรู้สำหรับการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือในการผลิตผ้ามัดหมี่ของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ได้แก่ องค์ความรู้ในการทอผ้า ความรู้ดังกล่าวจะช่วยทำให้เข้าใจในรายละเอียดของการทำงานรวมทั้งอุปกรณ์ที่ใช้ในการทอผ้าทุกชนิด ต่อมาได้แก่องค์ความรู้ในด้านการจัดการเครือข่ายการผลิต ประกอบด้วย การจัดการวัตถุดิบและการผลิต การจัดการองค์กร การจัดการเรื่องการขายเครือข่าย การจัดการความสัมพันธ์กับลูกค้า การจัดการการเงิน องค์ความรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ องค์ความรู้ในด้านการควบคุมคุณภาพและถ่ายทอดความรู้และองค์ความรู้ด้านการตลาด

4. ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการเครือข่ายการผลิต ได้แก่ ปัญหาการขาดแคลนเงินทุนในการดำเนินการ ปัญหาวัตถุดิบขาดแคลน ปัญหาการไม่สามารถส่งมอบสินค้าได้ตามกำหนด ปัญหาเรื่องสุขภาพของสมาชิกกลุ่ม ปัญหาในเรื่องการแปรรูปและพัฒนาผลิตภัณฑ์และปัญหาในด้านการประชาสัมพันธ์

4. การจัดทำแผนกลยุทธ์และส่วนประสมทางการตลาดของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์

จากการวิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อน โอกาสและอุปสรรค สามารถจัดทำแผนกลยุทธ์กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ ได้แก่ การนำผลิตภัณฑ์ไปออกงานจัดแสดงสินค้าตามสถานที่ต่างๆ เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์ผ้าทอย้อมครามให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น ควรมีการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชนเพื่อถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้ที่สนใจ นอกจากนี้กลุ่มฯควรมีการรักษาเอกลักษณ์และคงความเป็นจุดเด่นในเรื่องการทอผ้าโดยใช้ฝีมือและครามธรรมชาติ และควรขอความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ จัดทำเว็บไซต์ของกลุ่มเพื่อเพิ่มช่องทางทางการตลาดให้สามารถจำหน่ายผลิตภัณฑ์ได้ทั้งในประเทศและต่างประเทศ รวมทั้งพัฒนาความรู้ในด้านการแปรรูปผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลายมากขึ้น

5. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเรื่องการจัดการความรู้

1. จากผลการวิจัยพบว่า ปัญหาและอุปสรรคในกำหนดและการจัดเก็บความรู้ได้แก่ องค์ความรู้บางด้านเป็นองค์ความรู้ที่สมาชิกกลุ่มฯ กำหนดและจัดเก็บไม่ได้ เช่น องค์ความรู้ในด้านการสีบหูกและการเดินด้ายยืน ที่มีความยุ่งยาก มีวิธีการทำที่สลับซับซ้อน คนที่จะลงมือปฏิบัติได้ต้องเอาใจใส่ใช้ทั้งความจำ ความรู้ ความสามารถ ความอดทนและความเข้าใจเนื่องจากต้องใช้สมาธิทั้งวันในการทำงาน ดังเช่น ในกลุ่มฯเองมีคนทำขั้นตอนคันทางยืนอยู่เพียงคนเดียว ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรเข้ามาส่งเสริมให้เกิดการกำหนดและการจัดเก็บความรู้ให้เป็นระบบ มีการบันทึกไว้เป็นหลักฐาน และควรมีการถ่ายทอดให้กับสมาชิกคนอื่นด้วย เพื่อเป็นการสืบทอดและกำหนดความรู้ไม่ให้สูญหายไป

2. จากผลการวิจัยพบว่า การจัดเก็บความรู้ในแต่ละขั้นตอนยังไม่ได้ทำอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีการพัฒนาลายผ้าใหม่ๆ ขึ้นมาซึ่งอาจทำให้องค์ความรู้ดังกล่าวสูญหายไป ดังนั้น กลุ่มฯควรมีการบันทึกลายผ้าใหม่ๆ จัดหมวดหมู่ให้เป็นระบบ นอกจากนี้ ควรมีการส่งเสริมให้จัดเก็บ

วิธีการมัดหมี่ของแต่ละลายผ้าซึ่งจะทำให้คนมัดหมี่สามารถทำงานได้อย่างรวดเร็วและถูกต้องไม่ต้องเสียเวลาแกะลายผ้า

ข้อเสนอแนะในเรื่องการถ่ายทอดความรู้

1. การถ่ายทอดความรู้ให้กับบุคคลที่สนใจทอผ้าเป็นอาชีพหลัก ควรมีการประสานงานกับหน่วยราชการ ได้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พัฒนาชุมชนอำเภอและประชาสัมพันธ์จังหวัดให้ช่วยประชาสัมพันธ์ในเรื่องการถ่ายทอดความรู้ในการทอผ้าของกลุ่มฯ ซึ่งจะทำให้เข้าถึงผู้ที่สนใจได้มากขึ้น

2. ควรมีการจัดทำวีดิทัศน์เพื่อการถ่ายทอดความรู้สำหรับขั้นตอนการทำงานที่ละเอียดและยาก ได้แก่ การค้นทางยืน การเก็บตะกอล การสับทูก การมัดหมี่และการทอผ้าลายยากๆ เพื่อเป็นประโยชน์กับรับการถ่ายทอดความรู้ได้สามารถฝึกปฏิบัติได้อย่างเข้าใจมากขึ้น

3. ปัญหาประการสำคัญประการหนึ่งของกลุ่มได้แก่ปัญหาคุณภาพของการทอผ้า ซึ่งเกิดจากสมาชิกบางคนไม่สามารถทอผ้าลายใหม่ๆได้ หรือสมาชิกไม่สามารถมัดหมี่ลายใหม่ๆให้มีคุณภาพได้ ดังนั้น จึงควรมีการถ่ายทอดความรู้สำหรับลายผ้าใหม่ๆเพื่อเตรียมคนให้มีความรู้ความสามารถก่อนที่จะทอผ้าหรือมัดหมี่ลายใหม่ๆ ซึ่งจะทำให้เป็นการลดปัญหาเรื่องการทอผ้าไม่ได้คุณภาพลงไปได้

ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือในการผลิต

1. จากผลการวิจัยพบว่า แหล่งเงินทุนและการจัดการเรื่องการเงินเป็นปัญหาที่สำคัญของการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือในการผลิตหรือการพัฒนาเป็นเจ้าของเครือข่าย ปัจจุบันสมาชิกกลุ่มมีแหล่งเงินทุนจากการกู้จากกลุ่มออมทรัพย์ในการผลิต ซึ่งยังไม่เพียงพอต่อการจัดการและขยายเครือข่ายการผลิต ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีนโยบายในการส่งเสริมความเข้มแข็งทางการเงินและส่งเสริมเงินลงทุนให้กับสมาชิกกลุ่มที่จะลงทุนเป็นเจ้าของเครือข่าย เพราะจะเป็นการส่งเสริมให้เกิดงานทำตามมาอีกมากมาย

2. จากผลการวิจัยพบว่าองค์ความรู้ที่จำเป็นสำหรับการสร้างและพัฒนาเครือข่ายการผลิตผ้าทอย้อมคราม ประกอบด้วยองค์ความรู้ที่จำเป็นหลายประการ ในแต่ละองค์ความรู้ต้องใช้ระยะเวลาในการเรียนรู้และไม่มีการบันทึกเอาไว้อย่างเป็นระบบ ทำให้คนที่ต้องการเป็นเจ้าของเครือข่ายฯต้องใช้เวลายาวนานในการเรียนรู้ ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดตั้ง ศูนย์การเรียนรู้เพื่อพัฒนาเครือข่ายการผลิตผ้าทอย้อมคราม มีการส่งเสริมการจัดทำบันทึกองค์ความรู้และการถ่ายทอดความรู้อย่างเป็นระบบ อันจะทำให้คนที่สนใจเป็นเจ้าของเครือข่ายสามารถเรียนรู้ได้สะดวกและครบถ้วนในจุดเดียว

ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแผนกลยุทธ์

1. กลยุทธ์ในด้านการจัดการความรู้ด้านการผลิต

1.1 กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ควรจัดทำระบบบันทึกข้อมูลในการผลิต ได้แก่ ระบบการบันทึกวัตถุดิบ การบันทึกข้อมูลวัตถุดิบที่อยู่ในทุกขั้นตอนการผลิต (inventory) และการบันทึกยอดการผลิตของทุกคน โดยติดต่อให้สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดหรืออุตสาหกรรมภาค มาให้ความช่วยเหลือการฝึกอบรมการจัดการวัตถุดิบและสินค้าคงคลังระหว่างการผลิต เพื่อจะได้ไม่เกิดสินค้าค้างในกระบวนการทำงานมากเกินไป สามารถรู้ยอดการผลิตที่ถูกต้องและสามารถวางแผนการส่งมอบสินค้าได้ทันเวลามากขึ้น

1.2 กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ควรมีการพัฒนาอุปกรณ์ นำเครื่องมือและเทคโนโลยีมาช่วยในด้านการผลิตและพัฒนาผลิตภัณฑ์ ได้แก่ การพัฒนาเครื่องมือการคันหมีโดยใช้เครื่องจักร/มอเตอร์ที่มีประสิทธิภาพ การใช้กักระตุกที่สามารถทอดได้เร็วกว่ากัมือ และการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ที่ช่วยในการแกะลายผ้า ออกแบบลายผ้าและจำลองลายผ้าให้ลูกค้าเห็นก่อนตัดสินค้าซึ่งโดยสามารถขอความช่วยเหลือไปที่กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน สำนักอุตสาหกรรมภาค (ที่ส่งเสริมการใช้กักระตุกอยู่แล้ว) และอุตสาหกรรมจังหวัดช่วยพัฒนาอุปกรณ์และพัฒนาโปรแกรมในการออกแบบลายผ้า

2. กลยุทธ์ในการการบริหารจัดการเครือข่าย

2.1 กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ ควรหาทางขยายเครือข่ายหรือหาคนมาร่วมในการทอดผ้าให้มากขึ้น โดยสามารถประสานงานไปที่สำนักจัดหางานจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พัฒนาการอำเภอและสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด ที่พร้อมจะให้ความช่วยเหลือในการจัดหาแรงงานตามความต้องการและใช้กลไกทางราชการช่วยประกาศหาแรงงานในการประกอบอาชีพทอดผ้ามากขึ้น

2.2 กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ควรประชาสัมพันธ์ จัดทำหลักสูตรและรายละเอียดของอาชีพทอดผ้าให้กับสาธารณะในวงกว้าง เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับผู้สนใจที่จะประกอบอาชีพทอดผ้าได้ข้อมูลในการประกอบการตัดสินใจที่ถูกต้อง

3. กลยุทธ์ในด้านการถ่ายทอดความรู้

3.1 กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ควรมีการจัดเก็บองค์ความรู้อย่างเป็นระบบในทุกขั้นตอนการผลิต ได้แก่ การคันหมี การคันทางเครือ การมัดหมี การย้อมคราม การแกะฟาง การกรอหลอดและการทอดผ้า เพื่อบันทึกความรู้และนำมาใช้ในการถ่ายทอดความรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การบันทึกลายผ้า ซึ่งที่ผ่านมากลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์มีการพัฒนาลายผ้าสองร้อยกว่าลาย แต่ไม่มี การจัดเก็บเลย ทำให้ลายผ้ามีโอกาสสูญหายไปในอนาคต สำหรับการจัดทำรูปแบบการจัดเก็บองค์ความรู้

ในการทอดผ้านี้ โดยสามารถประสานงานให้สถาบันการศึกษาในพื้นที่หรือหน่วยงานราชการช่วยเหลือในการจัดทำการจัดเก็บองค์ความรู้ได้

3.2 กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ควรมีการฝึกอบรมให้สมาชิกสามารถถ่ายทอดความรู้ได้มากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากลายผ้ามีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทำให้เมื่อมีการเปลี่ยนลายผ้าขาดคนมีความรู้และทักษะในการถ่ายทอดความรู้ ทำให้ไม่สามารถทอดผ้าที่มีลายใหม่ๆ ได้

เอกสารและสิ่งอ้างอิง

- กมลวรรณ วรรณธำ. 2553. **ทูลทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่ชุมชนพึ่งตนเอง**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- กิริติ ยศยิ่งยง. 2549. **การวางแผนการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาองค์การเชิงกลยุทธ์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อริยมรรค.
- ดวงฤทัย อรรถแสง. 2552. **กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าไหมมัดหมี่ย้อมสีธรรมชาติ**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ธวัช หมดเต๊ะ. 2547. **The New Knowledge Management การจัดการความรู้ยุคใหม่**. วารสาร ถักทอสายใยแห่งความรู้ (กันยายน-ตุลาคม): 25.
- บดีรินทร์ วิจารณ์. 2547. **การจัดการความรู้สู่ปัญญาปฏิบัติ**. กรุงเทพมหานคร: เอ็กเปอร์เน็ท.
- ปัญญา เมืองรีน. 2552. **การศึกษากระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศึกษากรณีเครือข่ายศูนย์กิจกรรมธรรมชาติ จังหวัดระยอง**. การค้นคว้าอิสระ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ประพันธ์ แสงแก้ว. 2553. **การจัดการความรู้ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่ง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี**. การศึกษาอิสระ คณะรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ประเวศ วะสี. 2550. **การจัดการความรู้ : กระบวนการปลดปล่อยมนุษย์สู่ศักยภาพ เสรีภาพและความสุข**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.)
- พัชรินทร์ สิริสุนทร. 2556. **แนวคิด ทฤษฎี เทคนิคและการประยุกต์เพื่อการพัฒนาสังคม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พัชรินทร์ สิริสุนทร และกวิณธร เสถียร. 2552. **การพัฒนากระบวนการเครือข่ายทางสังคมเพื่อส่งเสริมการออกกำลังกายและกีฬาเพื่อสุขภาพในพื้นที่ภาคเหนือ ประเทศไทย**. พิษณุโลก: ดาวเงินการพิมพ์.
- พิบูล ทีปะपाल. 2555. **การจัดการเชิงกลยุทธ์**. กรุงเทพฯ : อมรการพิมพ์.

- พระมหาสุทิตย์ อาภาภโร. 2547. **เครือข่ายธรรมชาติ ความรู้และการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข. (สรส.)
- พุลลาภ อุทัยเลิศอรุณ. 2547. **ความรู้สายพันธุ์ใหม่ชุมชนแนวปฏิบัติ: การจัดการความรู้วิไลรัตน์**. กรุงเทพมหานคร.
- วิจารณ์ พานิช. 2548. **การจัดการความรู้ ฉบับนักปฏิบัติ**. กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ.
- วิไลภรณ์ วงศ์พฤษาสูง. 2556. **การวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคมตามรูปแบบกิจกรรมของฟาร์มโคนม สหกรณ์โคนมหนองโพธิ์**. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- วีระศักดิ์ เครือเทพ. 2550. **เครือข่าย: นวัตกรรมการทำงานขององค์กรปกครองท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. (สิงหาคม)
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ. 2541. **กลยุทธ์การตลาด การบริหารการตลาด และกรณีศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: ซีระฟิล์ม และไซเท็กซ์.
- สมชาย นำประเสริฐชัย. 2558. **Knowledge Management การจัดการความรู้**. กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- สำนักงานเกษตรจังหวัดอุดรธานี. 2557. **ข้อมูลนำเสนอผลการดำเนินงาน กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดงยางพรพิบูลย์ ตำบลบ้านแดง อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุดรธานี**. สำนักงานเกษตรจังหวัดอุดรธานี: อุดรธานี.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ และสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ. 2548. **คู่มือการจัดทำแผนการจัดการความรู้**. กรุงเทพมหานคร.
- องค์กรบริหารส่วนตำบลบ้านแดง. 2559. **ข้อมูลพื้นฐาน อบต.** (online). <http://www.bandang.go.th> 20 กันยายน 2559
- อัจฉรา พุฒิมา. 2555. **การจัดการเครือข่ายผู้สูงอายุและผู้พิการ กรณีศึกษาเทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนา อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่**. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อดิเทพ ทองศรี. 2556. **ความสำเร็จในการจัดการเครือข่ายป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยขององค์กรบริหารส่วนตำบลเวียงตาล อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง**. การค้นคว้าแบบอิสระรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- อดุลย์ จาตุรงค์กุล. 2543. **การบริหารการตลาด**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อาณัติ อรรถนิตย์. 2549. **การจัดการธุรกิจชุมชนของกลุ่มผ้าไหมในอำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น**. วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารธุรกิจ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- Agranoff, R. & McGuire, M. 2001. **Big Questions in Public Network Management Research**. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 11 (3): 295-326.
- Dalkir, K. 2005. **Knowledge Management in Theory and Practice**. New York: Elsevier.
- Marquardt, M. 1996. **Building the Learning Organization**. New York: McGrawHill.
- Nonaka, I., and Takeuchi, H. 1995. **The knowledge creating company: How Japanese companies create the dynamics of innovation**. NY: Oxford University Press.
- Smith, Joanna, Priscilla Wohlstetter. 2006. **Understanding the Different Faces of Partnering: A Typology of Public-Private Partnerships**. *School Leadership and Management*. 26(3) July: 249-268.